

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Troas Bölgesi Arkeolojik Yerleşimleri ve Anıtları

Troia ve Çevresi

Parion, Assos, Aleksandria Troas, Neandria, Apollon Smintheion Kutsal Alanı, Tenedos / Bozcaada, İmbros / Gökçeada, Antandros, Troya Müzesi, Çanakkale Arkeoloji Müzesi



URANIUS

GEZİ REHBERİ

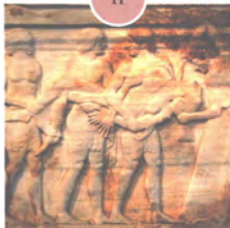
Troia ve Çevresi

BÖLÜM RENKLERİ

I



II



III



IV



BÖLÜM I

TROİA [12-97]

BÖLÜM II

TROİA VE ÇEVRESİ [98-239]

BÖLÜM III

ÇANAKKALE [240-265]

BÖLÜM IV

REHBER BİLGİLER [266-283]



TROİA GEZİ YOLU

1. Kente Giriş
2. Pithos Bahçesi
3. Doğu Duvarı
4. Kuzeydoğu Burcu
5. Athena Tapınağı
6. Kale Duvarı
7. Ön Odalı Yapı: Megaron
8. Savunma Duvarı
9. Kale/ Yönetim Merkezi
10. Schliemann Yarması
11. Rampalı Giriş
12. Saray Binası
13. Kutsal Alan
14. Aşağı Kent
15. Troia Kaynak Mağarası
16. Odeion
17. Roma Hamamı
18. Güney Kapısı
19. Bouleterion
20. Büyük Tiyatro

- Troia Gezi Yolu
● Hediye/Kitap
Satış Mağarası

TROİA VERLEŞİM PLANLARI

- TROİA I
- TROİA II
- TROİA VI
- TROİA VIIa
- TROİA VIIb
- TROİA VIII
- TROİA IX

20



Troas Bölgesi
Arkeolojik Yerleşimleri ve Anıtları

Troia ve Çevresi

URANUS

URANUS FOTOĞRAF AJANSI ve YAYINCILIK

GEZİ REHBERİ



Troas Bölgesi
Arkeolojik Yerleşimleri
ve Anıtları

*Troia
ve Çevresi*



[Parion, Assos, Aleksandria Troas, Neandreia, Apollon Smintheion
Kutsal Alanı, Tenedos / Bozcaada, İmbros / Gökçeada,
Antandros, Troya Müzesi, Çanakkale Arkeoloji Müzesi]

URANUS

Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık • İstanbul

Ankara Caddesi, Çağaloğlu Yokuşu, No: 17, Evren Han, Kat: 2/40,
34112 Eminönü / Fatih, İstanbul -Türkiye
T: 0212 528 01 58 • www.uranus.com.tr • info@uranus.com.tr

Editör

Erdal Yazıcı

Metin

Bülent Erdemoğlu

Fotoğraf

© Erdal Yazıcı / Uranus Fotoğraf Ajansı

Tasarım, İllüstrasyon

Vahit Akça

Baskı / Cilt

Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Baha İş Merkezi A Blok Haramidere / İstanbul

Tel : 0212 412 17 77

Sertifika No: 12027

Temmuz 2015 / İstanbul • ISBN: 978-605-5940-33-1

Yayıncı Sertifika No: 17956

Ön Kapak:

Troia Kralı Priamos, oğlu Hektor'un ölüsünü vermesi için Akhilleus'a yalvarmaktadır.

Arka Kapak Fotoğrafı:

Aineias'ın Troia'dan kaçışı.

ANTİK KENTLER • 5

Troas Bölgesi Arkeolojik Yerleşimleri ve Anıtları

Troia ve Çevresi

kitabının metni ve fotoğrafları izinsiz olarak kullanılamaz;
mekanik ve elektronik ortamlarda -fotokopi dahil- kaydedilemez,
yayınlanamaz, iletilemez. Metin ve fotoğraflardan alıntı yapılabilmesi
ancak -tanıtım amaçlı- normal ölçülerde ve kurallara uygun şekilde
kaynak belirtilerek olasıdır. Metin ve fotoğrafların telif hakları
Uranus Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık ile Erdal Yazıcı'ya aittir.

Troas Bölgesi
Arkeolojik Yerleşimleri ve Anıtları

Troia ve Çevresi

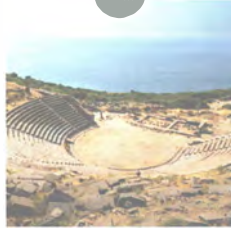
I



II



III



BÖLÜM I

TROİA [12-97]

BÖLÜM II

TROİA VE ÇEVRESİ [98-239]

BÖLÜM III

ÇANAKKALE [240-265]

BÖLÜM IV

REHBER BİLGİLER [266-283]



ÖNSÖZ ZAMAN DİZİNİ

BÖLÜM I TROİA

- ÇANAKKALE BÖLGESİ'NİN FİZİKSEL OLUŞUMU
- TROİA BÖLGESİ'NİN YÜZEY BİÇİMLERİ
- TROİA KAZILARININ TARİHÇESİ
- SÖYLENCEYE GÖRE TROİA SAVAŞI'NIN NEDENİ
- TAHTA AT HİLESİ



- TROİA SAVAŞI
- TROİA SAVAŞI DESTANLARI VE HOMEROS
- TROİA GEZİ YOLU



- ANTİK KAYNAKLARA GÖRE TROİA'DA BULUNAN DİĞER YAPILAR
- TROİA'NIN ON KENTİ
- TROİA SAVAŞI KAHRAMANLARININ GÖMÜTLERİ



- TROYA MÜZESİ
- İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ'NDE TROİA İZLERİ

8	BÖLÜM II	
10	TROİA VE ÇEVRESİ	98
	■ II/1 TROİA'NIN KUZEYİ	100
	■ MADYTOS / ECEBAT	101
12	■ BIGALI KALESİ	103
	■ KİLİD-ÜL BAHR/KİLİTBAHİR KALESİ	104
14	■ SEDD-ÜL BAHR/SEDDÜLBAHİR KALESİ	106
15	■ KUMKALE KALESİ	107
16	■ II/2 TROİA'NIN KUZEYDOĞUSU	108
	■ KOİLA	109
18	■ LYSİMAKHEİA	110
30	■ BOLAYIR VE ÇİMPE KALESİ	111
	■ KARDİA	112
	■ KALLİPOLİS / GELİBOLU	113
	■ AZEBLER NAMAZGÂHI	116
	■ GELİBOLU ULUCAMI / HÜDAVENDİGÂR CAMİSİ	116
	■ GELİBOLU MEVLEVİHANESİ	117
	■ SESTOS	119
34	■ HERO İLE LEANDROS SÖYLENCESİ	121
	■ ABYDOS	122
35	■ NARA KALESİ	125
44	■ PAİSOS	126
	■ LAMPSAKOS	126
	■ ÇARDAK YAKUP BEY KÜLLİYESİ	129
	■ ABARNİS / ABARNİAS	132
	■ DARDANOS HÖYÜĞÜ VE TUMÜLÜSÜ	132
	■ KIZÖLDÜN TUMÜLÜSÜ	136
	■ ALTIKULAÇ LAHDİ	139
	■ ATIKHİSAR / GÂVURHİSAR KALESİ / KREMASTE (?)	141

61
66
81



	■ PALEOPERKOTE	142
	■ PERKOTE	143
	■ PARİON	144
	■ PEGAI: BİGA / KARABİGA	152
88	■ BİGA ULU CAMİ, ÇARŞI CAMİSİ VE HALİM BEY KONAĞI	154
92	■ DEDETEPE TUMÜLÜSÜ	157



■ II/3 TROİA'NIN DOĞUSU	158
■ KEMERDERE SU KEMERİ (AQUADUKT)	159
■ THYMBRA	161
■ II/4 TROİA'NIN GÜNEYDOĞUSU	162
■ HADIMOĞLU KONAĞI TÜRK EVİ ETNOGRAFYA MÜZESİ	163
■ SKEPSİS	165
■ PALAEOSKEPSİS / ESKİ SKEPSİS	168
■ KEBRENE	168
■ ADATEPE ZEYTİNYAĞI MÜZESİ	170
■ ANTANDROS	172
■ II/5 TROİA'NIN GÜNEYİ	174
■ ALEKSANDRİA TROAS	175
■ KOÇALI SÜTUNLARI / ANTİK TAŞ OCAĞI	182
■ NEANDREİA	182
■ KIZKULESİ / ASTRIZION (?)	186
■ CEZAYİRLİ HASAN PAŞA KULESİ	186
■ TUZLA	188
■ TUZLA OVASI ROMA KÖPRÜSÜ	190
■ HAMAKSİTOS	190
■ APOLLON SMİNTHEUS KUTSALALANI / SMİNTHEION	191



■ BÖLÜM III	
■ ÇANAKKALE	240
■ ÇANAKKALE KENT MÜZESİ VE ARŞİVİ	242
■ ÇANAKKALE ARKEOLOJİ MÜZESİ	245
■ KALA-I SULTANIYE / ÇİMENLİK KALESİ	250



■ FATİH CAMİSİ	251
■ NEDİME HANIM KIZ MEKTEBİ	252
■ SURP KEVORK ERMENİ KİLİSESİ	252
■ KORFMANN KİTAPLIĞI	253
■ TIFLI CAMİSİ	253
■ ARAP İBRAHİM PAŞA CAMİSİ / KURŞUNLU CAMİSİ	254
■ KAYSERİLİ AHMET PAŞA CAMİSİ / TATARLAR CAMİSİ	254
■ YALI CAMİSİ	255
■ NECİP PAŞA CAMİSİ	255
■ AYNALI ÇARŞI / HALYO PASAJI	255
■ ÇANAKKALE HAMAMLARI	257
■ HAVRA / MEKOR HAYİM SINAGOGU	258
■ ÇANAKKALE SAAT KULESİ	259
■ ÇANAKKALE SERAMİKLERİ	260
■ AYVACIK HALILARI	262
■ DEVE GÜREŞLERİ	264

■ BÖLÜM IV	
■ REHBER / BİLGİLER	266
■ TROİA GEZİSİ HAKKINDA PRATİK BİLGİLER	268
■ TROAS BÖLGESİ'NE GEZİ	270
■ GELİBOLU YARIMADASI TOPLU MEZARANITLARI ZİYARETİ	271
■ ÇANAKKALE KENT PLANI	272
■ SÖZLÜK	273
■ KAYNAKÇA	277
■ DİPNOTLAR	280
■ DİZİN	281
■ TEŞEKKÜR	283

Çanakkale, yüzyıllar boyu doğu-batı, kuzey-güney yönlerine askeri, tecimsel ve göç amaçlı geçişlerin önemli noktalarından biri olmuştur. Ordular, tüccarlar, casuslar ve gezginler hep bu iki kıta ve iki deniz arasındaki geçiş yollarını kullanmışlardır. Bu nedenle, Avrupa'dan Bizans ve Osmanlı başkentine gidişlerde deniz yoluyla geçilen bu kent ve topraklar, -küçük yaşlarında antik yazarları okumuş ve onların destanlarıyla büyümüş olan- 'Batılılar'ın ilgi odağı olmuştur. 15. yy.a kadar izlerini sürebildiğimiz 'Batılılar'ın değişik amaçlarla kente ve bölgeye gelişleri, 19. yy.da doruk noktasına ulaşmıştır. Bunların çoğu, çocukluğunda Homeros destanlarını dinlemiş, arkeolojiye ilgi duyan varsıl kişilerdi. Bu gezginler içinde kendisini yetiştirmiş, eski Yunanca ve Latince gibi ölü dillerle egemen olan insanlar, araştırma ve küçük çaplı kazılar yapmış, bir kısım antik yapıtları satın alıp yayınlamış, kimilerini izinsiz Anadolu dışına kaçırmışlardır. Günümüzde kimi bilgilerimizi, bu dönemin gezgin ve araştırmacılarına borçluyuz. Geçmiş yüzyıllardaki yoğun ilgi ve önemine karşın Troia ve çevresi, uzun yıllar araştırmacıların ilgisinden uzak kalmıştır. Son yıllarda ise bölgedeki bu açığı kapatmak istercesine yoğun arkeolojik kazı ve araştırmalar yapılmaktadır. Bu değişim elbette sevindiricidir. Yörenin kültürel değerlerinin çok yönlü anlaşılmasına ve irdelenmesine yardımcı olacak birçok yayın yapılmıştır. Yapılan yayınların genellikle bilimsel araştırma sonuçları olması nedeniyle bu meslek grupları dışındaki kişilerce anlaşılması ve değerlendirilebilmesi için farklı bir çalışma yapılması gerekiyordu. Elinizdeki kitap, böyle bir çalışmanın ürünüdür. Kitapta Troas Bölgesi'nin önemli kenti Troia ve çevresine ayrıntılı yer verilmiştir. Troia'nın, plan, kroki ve güncel bilgilerinin yanı sıra diğer Troas Bölgesi kentleri de bir gezi yolu içinde sıralanmıştır.

Troas Bölgesi'nde son yıllarda yapılan kazılarla birçok kent görünür ve tanınır hale gelmiştir; bu kentlerde bulunan yontular, pişmiş toprak kaplar ve diğer günlük kullanıma yönelik eşyalar bölge müzelerinin önemli eserleri haline gelmiştir. Güney Marmara kıyısındaki Parion, Troia'nın güneyinde, Ege Denizi kıyısında yer alan Aleksandria Troas, daha güneyde Apollon Smintheus Kutsal Alanı ve Assos kenti son kazılarla daha tanınır, bilinir olmuştur. Troas Bölgesi'nin güneyindeki Antandros da son

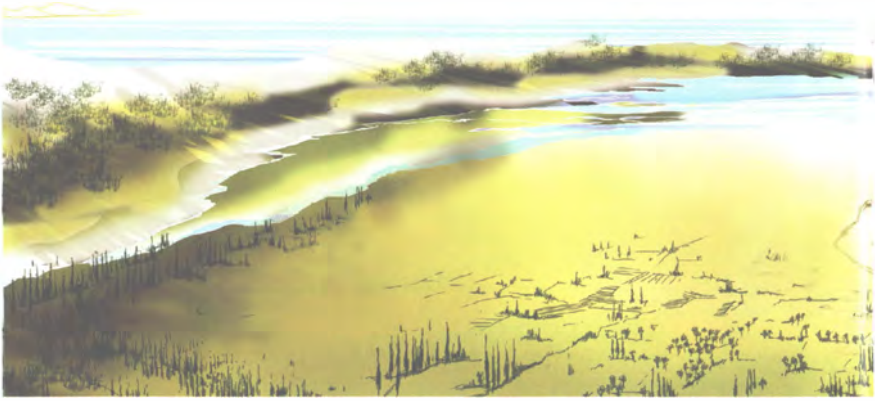
kazılarla gün yüzüne çıkan kentler arasında yerini almıştır. Troas Bölgesi'nde az bilinen, araştırılmayı bekleyen birçok antik yerleşim ve Osmanlı yapıları da (kaleler, dini yapılar vb.) kitap sayfaları arasında yer bulmuştur; bu yerleşim ve yapılarını bölgenin bozulmamış doğasında, gezip görmek keyifli bir yolculuğa çıkmaktır aynı zamanda. Yüksek, korunaklı yerlere kurulu bu yerleşim yapılarının işlevselliği ve mimarisi şaşırtıcıdır. Bölge gezginlerini asıl şaşırtan farklı dönem yapılarıyla beklenmedik yerde karşılaşmalarıdır; Erken Tunç Çağı kale yapısı, Hellenistik bir tapınak, Roma Yolu ve köprüsü ya da Osmanlı kaleleri ve dini yapıları bölgede iç içedir. Kitap bölümlerinde, belirli yol güzergâhları içinde gezilecek yerleşim ve yapıların yerleri ve yol tarifleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Tanınır, bilinir kent yerleşimlerinin planları ve yapılarının yeniden canlandırma çizimleri de gezginlere kolaylık sağlayacak, hayal dünyalarını zenginleştirecektir. Kitap arka kapağı içindeki ayrıntılı bölge haritası ise Troia ve çevresini yakından tanımak isteyen gezginlere yol gösterici olacaktır.

Bölgeye gelen gezginlerin uğramadan geçemeyecekleri bir kent merkezi de Çanakkale'dir. Kuzey Ege ya da Güney Marmara olarak tanımlayabileceğimiz coğrafi bölgede bulunan kent, Geç Osmanlı Dönemi yapıları ve müzeleriyle önemli bir uğrak noktasıdır. Kentin geleneksel yaşam izleri de ilgili sayfalarda yer almıştır. Troia'yı daha iyi anlamak için bir diğer uğrak yeri ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri'dir. İlk dönem kazı buluntularının sergilendiği müzenin ilgili salonu, Troia'nın yaşam izlerini günümüze taşımaktadır.

Troia'daki en önemli değişiklik ise ören yerinin bir müzeye kavuşmasıdır; yerleşimin 500 metre doğusuna, -Tevfikye Köyü'nün girişine- Troya Müzesi kurulmuştur. Osmanlı Dönemi kazılarında ülke dışına çıkarılıp, son dönemlerde geri iade edilen az sayıda Troia eseriyle, Türkiye müzelerinden derlenen Troia eserlerinin toplu olarak Troya Müzesi'nde sergilenmesi müzeyi önemli kılmaktadır. Yeni kurulan Troya Müzesi'nin salonları -Anadolu'nun dışına çıkarılmış- Schliemann'ın '*Priamos'un Hazinesi*'nin de içinde bulunduğu diğer Troia eserlerine kavuşmayı hasretle bekleyecektir.



Kyklad keramigi
üzerinde tahta at
betimlemesi.
İ.Ö. 670'ler.



TROIA ZAMAN DİZİNİ

i.Ö.

2920- 2550 arası Hisarlık Tepe'deki en eski yerleşimdir; ana kaya üzerine oturmuş, küçük bir köy niteliğindedir. Küçük bir kale görünümünde, kaba taşlarla örülmüş surlarla çevrili yerleşimin, dörtgen kuleli, ana kapısı güneydedir.

2550- 2250 arası Yerleşim, bu dönemde altı metre yüksekliğinde ve üç yüz otuz metre uzunluğunda, eğimli bir taş temel üzerine kerpiçle örülmüş bir surla çevrilidir ve dokuz bin metrekarelik bir alanı kapsar. Önemi artmış idari bir merkez olan yerleşimde -altın ve gümüş buluntular- yaşam seviyesinin yükseldiğini göstermektedir.

2250- 2200 arası Yerleşimde, dar sokaklar ile ayrılmış sıkışık konutlar vardır; çok az sayıda bağımsız konuta rastlanmıştır.

2200- 1740 arası Kaledeki yerleşim giderek genişlemiş ve on sekiz bin metrekareye kadar büyümüştür. Beslenmede avlanmanın payı giderek artmıştır. Nesnel kültürde İç Anadolu'nun etkisi artarken, keramikteki etki değişimi aynı hızda olmamıştır. Birbirine bitişik yapılmış, düz damlı evlerdeki (Anadolu yapı biçimi) kubbeli ocaklar ise

beslenme alışkanlıklarının değiştiğini gösterir.

1740- 1300 arası Bu katman, Troia'daki gelişimin doruğa ulaştığı bir dönemdir.

Bu nedenle, ortaya yüksek bir kültür çıkar.

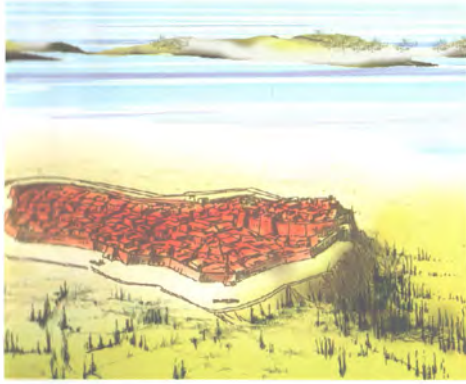
1300- 1180 arası Büyük bir depremle yıkılan kent yeniden kurulmuş, eski savunma sistemi bazı ekler yapılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Kentte -kale içinde ve dışında nüfus yoğunluğu artmış, -bölgede yaşanan gerginlik nedeniyle-kentin bazı girişleri kapatılmıştır.

1180- 1130 arası Bu, kısa süren geçiş döneminde, çömlekçi çarkıyla yapılan çanak-çömlekler gibi eski gelenekler sürdürülürken, diğer yandan olasılıkla yerel olan ve daha yalın olan keramikler ortaya çıkar.

1150- 950 arası Kentte geleneksel üretimin yanı sıra çevre kültürlerinin -Balkanlar ve Batı Karadeniz- etkisiyle el yapımı toprak kaplar ortaya çıkmıştır.

950- 700 arası Troia, iki yüz elli yıl boyunca eğer yalnızca arada sırada yaşanan bir yer değilse, oldukça az kişinin yaşadığı bir yerleşimdi. Geç Tunç Çağı'nın görkemli duvarlarına karşın, kent genel olarak bir yıkıntı durumundaydı.

700- 85 arası Kentteki Kutsal Alan'ın en eski yapısı, Homeros'un henüz yaşadığı bir tarihte, i.Ö. 700 yılında Aiollerce yapılmıştı. Kutsal Alan'daki sunulardan çıkan sonuca göre, yalnızca Homeros döneminde değil, öncesinde de varlığını sürdürüyordu. İlion, kentler birliği içinde bölgenin siyasal ve dinsel merkezi konumuna gelmiştir.



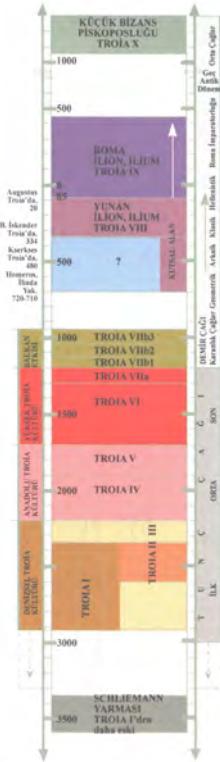
İ.S.

İ.Ö. 85 ile İ.S. 500 arası Roma İlion'u / İlium'u. Julius Caesar ve Augustus'un, Romalıların soyunun Troialı kahraman Aineias'a dayandığına inanmaları kentte birçok imar faaliyetlerinin yapılmasına neden olmuştur. Augustus Dönemi'nde höyük üzerindeki Athena İlias Tapınağı yenilenmiş, kentin her yerinde yapı ve onarım çalışmaları başlamıştır. Augustus Dönemi'nde Yukarı Kutsal Alan'da da imar faaliyetleri yapılmıştır. Odeion'da daha sonraki İmparatorlar Hadrianus ve Caracalla dönemlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. İ.S. 4. yy. başlarında ise Büyük Konstantin başkentine İlion'da kurmayı düşünmüş ve yapı çalışmalarına başlanmışsa da daha sonra bu düşünceden vazgeçilmiştir.

12. yy.- 13. yy. arası İlion, İ.S. 4. yy. ortalarında bir piskoposluk merkezi konumundaydı. Yerleşmenin yoğunluğuyla ilgili dolaylı bir gösterge de, kuzeyde büyük tiyatro ile güneybatıda Kaynak Mağarası arasındaki eski kent alanının değişik noktalarında bulunan çok sayıda Bizans gömütüdür. Bu yerleşim, İ.S. 14. yy.daki Osmanlı fetihleriyle sona ermiştir.

1784 Kuzey Ege'de araştırmalar yapan Fransız topograf Jean-Baptiste Lechevalier, Troia'yı Pınarbaşı Köyü yakınlarında ve Troia'nın on beş kilometre güneydoğusundaki Balıdağ'da olduğunu bildirmiştir.

1793 Alman Mühendis Franz Kauffer, Türklerin "Hisarlık" ya da "Asarlık Tepe" dedikleri



Troia Kalesi'nin kurulduğu Hisarlık Tepe yerleşiminin zaman dizinsel çizimi.

tepeyi gezer. Bulunan para ve yazıtları inceleyen madenci / yerbilimci Edward Daniel Clarke ise bu yerleşimin, İlion kentinin Klasik Dönem yerleşimiyle ilgili olduğunu yazar. Ancak Homeros Troias'ının, Pınarbaşı'ndaki Balıdağ'da olduğu inancını ileri sürer.

1820 Charles McLaren, yayınladığı bir yazısında, Balıdağ'ın, Homeros'un destanındaki tanımla uyummadığını yazar.

1865 Frank Calvert, Hisarlık Tepe'de arama kazıları yapar. Sonuç, McLaren'in tezini destekler niteliktedir.

1870 Schliemann, Troia'yı (Hisarlık Tepe) buluşunu ve kazılarını anlattığı çalışmasıyla 1870 yılında Rostock Üniversitesi'nden Tarih ve Arkeoloji Doktoru unvanını alır. Aynı yıl yeniden bölgeye dönen Schliemann, 1871 yılında Hisarlık Tepe'de kazılara başlar.

1893- 1894 arası Bu dönemde Troia'da kazıları Alman Mimar Dörpfeld, sürdürür.

1932- 1938 arası Cincinatti Üniversitesi'nden Arkeolog Carl W. Blegen, kazılarla birlikte Troia'nın merkezinde olduğu Ege Arkeolojisi'yle ilgili önemli yayınlar yapar.

1998- 2005 arası Manfred Korfmann, yaşamının sonuna kadar Troia kazılarını yürütür.

bölüm I
Troia

Fotoğraf: Troia Atı Maketi. Troia.





Gelibolu Yarımadası.

ÇANAKKALE BÖLGESİ'NİN FİZİKSEL OLUŞUMU

Bölgenin fiziksel oluşumu üç bölümde incelenebilir. Bunlardan ilki Çanakkale Boğazı'nın oluşumuyla ilgilidir; Boğaz'ın oluşumu, genel olarak Pliosen Dönem ya da en alt Pliosen'de çöken ve deniz sularının neden olduğu eski bir ırmak yatağı oluşuyla açıklanmaktadır.

İkinci bölüm ise Biga Yarımadası'nın oluşumuyla ilgilidir. Bugünkü Çanakkale ilinin Anadolu kıyısındaki toprakları, Antik Dönem'de Troas, Osmanlı Dönemi'nde ise Biga Sancağı ismiyle anılıyordu. Bölgenin, ana kaya ve toprak özellikleri incelendiğinde, dağlık arazinin andezit ve granitten oluştuğu görülür. Dağlar arasındaki alçak ova ile dağ eteklerindeki arazi, Neogen (Pliosen) ve Miosen

Dönemi tortulları ile Dördüncü Zaman alüvyonlarından oluşur. Toprakların genellikle derin, kumlu ve killi balçık olarak değişiklik gösteren, az ve orta taşlı bir yapısı vardır.

Üçüncü bölümü de antik dönemlerde Thrakia olarak adlandırılan Gelibolu Yarımadası oluşturur. Yarımada'nın ana kaya ve toprak yapısı çok çeşitlidir. Kuzeyde Oligosen Dönemi'nden kırmızı kumtaşı, çakıl taşı, şeyl konglomeraları ve marnlar görülürken, güneyde kumlu kalker katmanlarının yanı sıra Neogen Dönemi'nin Üst Miosen ve Alt Pliosen çağına ilişkin sarı renkli kumtaşı, kil ve marnlar görülmektedir.



Gelibolu Yarımadası.



Çanakkale-Çan yolu üzerinde Gâvurhisar ve çevresi.



TROİA BÖLGESİ'NİN YÜZEY BİÇİMLERİ



Troia Kenti bir alüvyon ovasının kıyısında kurulmuştur. Çevre bugünkü görünümüne iki aşamalı bir gelişme sonucu ulaşmıştır. İlk aşamada, jeolojik yapı oluşarak gelişmiş, ikinci aşamada ise günümüzdeki yüzeY biçimleri oluşmuştur. Bu sürecin son evresinde ise, Troia'daki İlkçağ yerleşimi başlamıştır. On iki ile iki milyon yıl önce, Geç Miosen ve Pliosen dönemlerinde tortul katmanlarının üç



Kuzeydoğu Burcu'ndan denize uzanan ova.



Skamandros (Kara Menderes) Irmağı.

ana kitle biçiminde kırılmasıyla, Yeniköy, Kumkale ve Troia sırtları oluşmuştur. Aradaki vadilerde akan Skamandros (Kara Menderes) ve onun bir kolu olan Simois (Dümrek) Çayı sularının sürüklediği tortular, Troia çevresindeki ovayı oluşturmıştır. İklimsel değişikliklerin yol açtığı deniz yüzeyindeki alçalmalar-kabarmalar, kıyı çizgisinin değişmesine yol açarak, yörenin coğrafi değişikliğine neden olmuştur.



TROIA KAZILARININ TARİHÇESİ

Ortaçağ'da bölgeden gemiyle geçenlerin Troia'nın yeriyle ilgili kuşkulu anlatımları bir yana bırakılırsa, kenti İliada'daki verilere göre arayan ve 1784'te Kuzey Ege'de araştırmalar yapan Fransız topograf Jean-Baptiste Lechevalier, Troia'yı Pınarbaşı Köyü yakınlarında ve Troia'nın on beş kilometre güneydoğusundaki Ballıdağ'a yerleştirir. Bu öneri bir yüz yıl boyunca kabul görür. 1793 yılında Alman Mühendis Franz Kauffer, Türklerin "*Hisarlık*" ya da "*Asarlık Tepe*" dedikleri tepeyi gezer. Bulunan para ve yazıtları inceleyen madenci/yerbilimci Edward Daniel Clarke ise bu yerleşimin, İlion kentinin klasik dönem yerleşimine ilişkin olduğunu yazar. Ancak Homeros Troiası'nın, -kimileri zorlama da olsa- İliada'da tanımlanan coğrafya unsurlarına en uygun yer olduğu düşünülen Pınarbaşı'ndaki Ballıdağ'da olduğu inancını ileri sürer. Charles McLaren, 1820 yılında yayınladığı bir yazısında, Ballıdağ'ın, Homeros'un destanındaki tanımla uyummadığını yazar. 1863'te yayınladığı kitabıyla da konunun ayrıntılarına girer. McLaren'in görüşlerinden haberdar olan ve Çanakkale'de İngiliz Konsolosluğu görevini yürüten Calvert ailesinden Frank Calvert, 1863 ile 1865 yılları arasında, ailenin mülkiyetinde bulunan Hisarlık Tepe'de arama kazıları yapar. Sonuç, McLaren'in tezini destekler niteliktedir. 1865 yılında British Museum'un yöneticisi olan ve Halıkarnasos Mausoleionu'nun frizlerini İngiltere'ye kaçıran Charles Newton'a bir mektup yazarak, Hisarlık'ın Troia olabileceğini, Müze'nin burada geniş çaplı bir kazı yaparak açıklığa kavuşturmasını isterse de, Newton bu öneriyle ilgilenmez. Çocukluğundan beri İliada Destanı'yla



Heinrich Schliemann.

Hisarlık Tepe'de çalışmaya karar verir. Bu arada Troia'yı buluşunu ve kanıtlarını anlattığı çalışmasıyla 1870 yılında Rostock Üniversitesi'nden Tarih ve Arkeoloji Doktoru unvanını alır. Aynı yıl yeniden

oldukça ilgili olan ve bu konudaki yayınları izleyen Schliemann, 1868'de bölgeye gelmiş, Ballıdağ'da arama kazıları yapmış, ancak bir sonuç alamamıştır. Bir rastlantıyla Calvert'le tanışan Schliemann, onun yönlendirmesiyle



Heinrich Schliemann'ın Troia Kazıları.

bölgeye dönen Schliemann, 1871 yılında kazılara başlar. 1871-1873, 1878-1879 arasında ve 1882'den 1890 yılındaki ölümüne değin süren kazılarda bulunduğu ve "*Priamos'un Hazinesi*" diye adlandırdığı hazine ile ilgili yayını büyük bir ilgiyle karşılanır. Ancak "*Priamos'un Hazinesi*" diye adlandırdığı hazine, Priamos'un kentinden 1200 yıl daha eski olan bir yerleşim



Heinrich Schliemann'ın Troia Kazısı buluntuları. (İst.A.M.)

Gorbaçov'un "Açılım" (Glasnost) siyasasından sonra, Hazinesinin Moskova'daki Puşkin Müzesi'ndeki depolarda olduğunun ortaya çıkışını Almanya'da izlemiştim.

Schliemann'ın yalnızca hazine bularak kendini kanıtlama hırsı ve yetersiz bilgisiyle yaptığı kazılarla oldukça tahrip ettiği kentte, onun ölümünden sonra, son kazılarına katılmış olan Alman Mimar Dörpfeld, 1893 ile 1894 yılları arasında kazıları sürdürmüştür. Uzun bir sessizlik döneminden sonra ise Cincinatti Üniversitesi'nden Arkeolog Carl W. Blegen,

evresindendir. Schliemann, bulduğu hazineyi önce Atina'ya, daha sonra da Berlin'e kaçırır. II. Dünya Savaşı'nda Almanların yenilgisinden sonra, hazinenin ortadan kaybolduğu söylenir. Ben kişisel olarak bu hazinenin kaybolmadığını, yasallığı tartışmalı olduğundan Almanların bunu sakladığını ya da (daha çok) Rusların el koyduğunu düşünüyordum. Nitekim



Heinrich Schliemann, 1873 yılında bulduğu A Hazinesi eserlerini karısı Sophie'ye takarak poz verdirmiştir.



1- Wilhelm Dörpfeld.
2- Carl W. Blegen.
3- Manfred Korfmann.

1932 ile 1938 yılları arasında kazılarla birlikte Troia'nın merkezinde olduğu Ege Arkeolojisi'yle ilgili önemli yayınlar yapar. Elli yıllık bir aradan sonra, Manfred Korfmann 1988 yılında yeniden kazılara başlar ve ölümüne -2005 yılına- kadar sürdürür.

Troia'da Schliemann kazılarında ortaya çıkarılan eserler, Ermitage, Pushkin, Neues Museum (Berlin), Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi, Çanakkale Arkeoloji Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Troya Müzesi, Philadelphia Pennsylvania Üniversite Müzesi, Newyork Metropolitan Museum (N. Schimmel Koleksiyonu), Londra British Museum, Pforzheim Schimmel Museum gibi müzelerin yanı sıra Londra ve Hongkong'daki (Dr. Richard W.C. Kan) kimi özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.



SÖYLENCEYE GÖRE TROİA SAVAŞI'NIN NEDENİ

Kral Peleus ile Tanrıça Thetis'in düğününde (bu birleşmeden Akhilleus doğar) Kavga Tanrıçası Eris, Zeus'un isteğiyle "*En Güzele*" yazılı bir elmayı şölendeki konukların arasına atar. Bunun üzerine tanrıçalar Hera, Athena ve Aphrodite arasında bir güzellik tartışması başlar. Böyle bir durumda yarıdan kaçınan Zeus, -bu iş için bir ölümlüyü- Troia Kralı Priamos'un oğlu Paris'i seçer. İda'da (Kazdağı) çobanlık yapan Paris, kendisine Menelaos'un eşi güzel Helena'yı eş olarak sunacağını söyleyen Aphrodite'ye elmayı verir (Aşk Tanrıçası ve güzelliğiyle ünlü olan Aphrodite'den başkasına verilmesi mantıklı





Antimenes Ressamı tarafından yapılan (İ.Ö. 520) hydia üzerine güzellik yarışması için



Hermes'in, birbirleriyle rekabet içinde olan- Aphrodite, Athena ve Hera'yı Kral Priamos'un oğlu çoban Paris'e götürmesi betimlenmiştir. Olay İda Dağı'nda geçer; kap üzerinde doğa betimlemesi görülmez;



olmazdı). Kızkardeşi Kassandra'nın bunun bir yıkım getireceği konusundaki önbilisine aldırmayan Paris, Atreusoğlu Menelaos'un Sparta'daki kral sarayına gider. Burada ağırlanan Paris, Helena'yı kaçıırarak Troia'ya döner. Bunun anlaşılması üzerine, Menelaos, ağabeyi Mykene Kralı Agamemnon'dan yardım ister. Agamemnon, Hera'nın desteğiyle dev bir

ordu ve donanma gücü oluşturur. Phthraile (Thessalia) Akhilleus, Salamisli Aias, Argoslu Diomedes, Girit Kralı İdomenos, yaşlı ve deneyimli danışman Pylos Kralı Nestor, İthakalı kurnaz Odysseus ve diğer önderler, kendilerine ait birer filoyla sefere katılırlar. Homeros'un gemiler dizisinde 1186 gemi ve 100.000 savaşçıdan söz edilir ki bu dönem için çok büyük bir güçtür. Bu orduya



Agamemnon komuta eder. Birçok aksaklığın yol açtığı gecikmelerden sonra, Troia'ya ulaşırlar ve uzun süreli bir kuşatmaya girişirler. Bu savaşla ilgili olarak tanrılar da ikiye ayrılmıştır. Kimileri Troialıları, kimileri de istilacıları desteklemektedir. Savaşın onuncu yılında, Athena'nın akıl vermesiyle, Odysseus'un gerçekleştirdiği tahta at hilesiyle kent ele geçirilir.

Attika kırmızı figür tekniğiyle İ.Ö. 440'lı yıllarda yapılan kâsenin A yüzünde, Hermes'in, Aphrodite, Athena ve Hera'yı -Kral Priamos'un oğlu- Paris'e götürmesi farklı bir biçimde betimlenmiştir. Paris, çoban kıyafetinde değil, sarayda tabirinde oturan, yanında lir bulunan bir oğana benzetilmiştir. En arka sıradaki Tanrıça Hera, elinde kybele gibi aslan tutmaktadır; önündeki Athena, sağ elinde tuttuğu miğferiyle selam verir gibidir; ön sıradaki Aphrodite'nin sağ elinde yaprak tacı, sol elinde ise Paris'e taç takmaya hazırlanan bir Eros'la geriye doğru bakmaktadır.

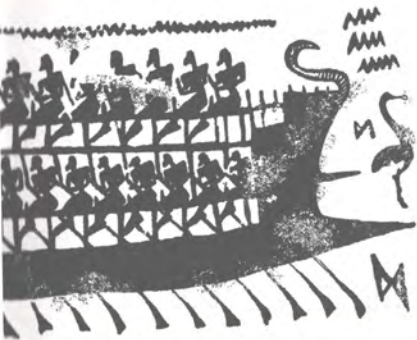




Attika kırmızı figür
teknîğiyle İ.Ö. 440'lı
yıllarda yapılan kâsenin B
yüzünde Paris, Aeneas'la

birlikte Sparta'da -kaçıracağı-
Helena'nın karşısında betimlenmiştir.
Paris'ten etkilenen Helena başını yana
çevirmiştir; karşısında, aynaya bakan
hizmetkârıdır. Arkada ise yere diz
çökmüş Eros, Helena'nın gidebilmesi
için sandaletlerini bağlar gibidir.





Thebai buluntusu, Paris'te sergilenen İ.Ö. 730'a tarihlenen toprak tekne üzerinde kaçırma sahnesi betimlenmiştir; içinde çok sayıda kürekçi olan gemiye çıplak bir erkek, kadının sol bileğinden tutarak bindirmektedir; Paris'in Helena'yı kaçırma sahnesine benzetilse de kesinlik kazanmamıştır.



*Attika siyah
figür tekniğinde
yapılmış
-İ.Ö. 510'lara*

*tariblenen- hydria
üzerindeki betimlemede
Akhilleus, öldürdüğü -Kral
Priamos'la Hekabe'nin
en küçük oğlu- Troilos'un
kesik başını Troialı
savaşçılara fırlatmakta,
Troilos'un cansız bedeninin
düştüğü sunağa saygısızca
saldırmaktadır.*







*Kleophrades
ressamının bir
amphoranın
A yüzüne
(İ.Ö. 490-480)*

*resmettiği Pantathenaia
şenliği betimlemesinde
Akhilleus görülmektedir.
Kabın B yüzünde ise -Kral
Agamemnon'un zorla, onur
kırıcı şekilde Akhilleus'un
elinden aldığı Lyressos
şebri rahibinin kızı- Briseis
betimlemesi vardır. Özenli
giyinmiş Briseis'in sol elinde
çiçek vardır; olasılıkla
içinde şarap olan kabı
sağ elinde tutmaktadır;
Akhilleus savaşı çözüsiyle
-olasılıkla- Briseis'in
doldurduğu kaptan şarap
içmektedir. İliada'da
Akhilleus, Briseis ve büyük
Kral Agamemnon üzerine
dizeler:*



“.....ama Agamemnon'un
Akhilleus'a inadı
inattı...../ Gidin
barakasına Pleusoglu
Akhilleus'un/ güzel
yanaklı Briseis'i elinden
tutun getirin/ vermezse
daha çok adamla alırım
kendim gider/ karışmam,
çok kötü olur sonucu...../
Haydi tanrısal Patroklos
getir, götürsünler...../
çıkardı güzel yanaklı kız
barakadan/ götürsünler diye
verdi onlara/ Haberçiler
Akhaların gemileri
boyunca gittiler/ Kadın da
gitti arkalarından istemeye
istemeye/.....” (İliada, I.
Bölüm, 319-348. Çeviri:
Azra Erhat, A. Kadir).





Kleophon ressamından
bir stamano üzerine
resmedilmiş veda sahnesi:
Olasılıkla sahnede
karşılıklı duranlar Troia

kabramanı, Kral Priamos'un oğlu
Hektor ve karısı Andromakhe'dir.
İffetli bir kadın edasıyla kocasının
karşısında başı öne eğik, sol eliyle
örtüsünü hafifçe kaldırmıştır.
Hektor, elinde bir kâse tutmaktadır.
İliada'da, savaş sırasında Hektor ve
karısı Andromakhe'nin karşılaşma
sahnesi: "Tuttu kocasının elinden
diller döküti:/ Ah kocacığım bu bırı
yiyecek seni/yavruna, talihsiz karına
acıma yok sende/dul kalmama az

gün var/ Akbalar üstüne saldırıp
öldürecekler seni/...../ Sen bana bir
babasın Hektor/ ulu anamsın benim,
kardeşimsin/ arkadaşısın sıcak
döşüğimin/ yetim koma yavrumuzcu,
karını dul koma// Oynak
tolgalı Hektor karşılık verdi, dedi
ki:/ Ben de düşünüyorum bunları
kacığım/ ama savaştan çekilirsem
bir korkak gibi/ Troia erkelerinden
utanırım/ bakamam uzun entarili
kadınların yüzüne/ içimden de gelmez
ne yapayım/ ün kazanmak için hem
babama, hem kendime, öğrenmişim
atılğan olmayı/....."(İliada, VI.
Bölüm, 406-444. Çeviri: Azra
Erhat, A. Kadir).





Brygos ressamı tarafından kâse (İ.Ö. 490) üzerine, Troia'nın alınması ve Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'un Kral Priamos ve torunu, Hektor'un oğlu Astyanaks'ı öldürmesi betimlenmiştir. Resmin ortasında kurban kanına bulaan bir sunak vardır; kalkanında aslan görülen saldırgan Neoptolemos sağ eliyle Astyanaks'ı bileğinden tutmuş, kendisinden aman dileyen Priamos'a saldırmaktadır; kâse üzerindeki sahnede -Akhilleus'a kurban edilecek -Polyksena da götürülmektedir.



TAHTA AT HİLESİ

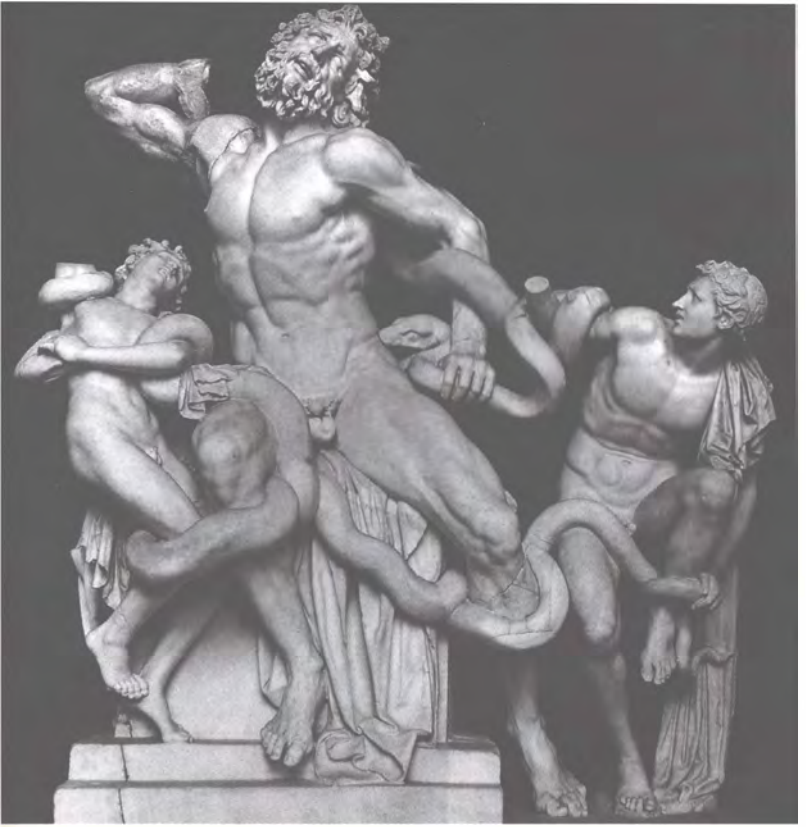
1975 yılında marangoz İzzet Senemoğlu'nun tasarlayıp yaptığı ve Troiaören yerinin girişinde bulunan tahta at, İliada Destanı'nda Troia'nın hileyle ele geçirilişine araç olan tahta atı canlandırır. Olayların gelişimine göre, savaşın onuncu yılında bir sonuç alamayan talancı Akhaların arasındaki kurnaz Odysseus'un önerisiyle, Epeidos tarafından tahta bir at yapılır ve içine Akhalı savaşçılar gizlenir. Diğer tüm Akhalı savaşçılar gemilerine binerek denize açılırlar. Onların döndüklerini düşünen ve Laokoon'un uyarılarını göz önüne almayan Troialılar, tahta atı bir savaş ganimeti olarak surların içine alırlar ve başarılarını kutlamaya başlarlar. Gecenin geç saatlerinde kutlamalardan yorgun düşen ve sarhoş olan Troialılar uykuya daldıklarında, atın içinde gizlenmiş olan Akha savaşçıları dışarı çıkarlar. Ateşle işaret vererek Akha Donanması'nı geri çağırır ve kentin kapılarını açarlar. Böylece Troia'nın yağma ve yıkımının da önü açılmış olur. Tahta



atın bir başka canlandırması Hollywood yapımı olan, Wolfgang Pedersen'in yönettiği ve Troia filminde kullanılan at ise bugün Çanakkale Valilik binası önünde, deniz kıyısındaki alanda görülebilir.



Troiaören yeri girişinde sergilenen tahta at maketi. Romalı şair/ozan Publius Vergilius (İ.Ö. 70-19), Aeneas isimli eserinde tahta at hilesine karşı çıkan Laokoon'un haykırışlarını şu dizelerle anlatır: ".../Derken, ardına takılmış büyük bir kalabalığın önünde/ Sökün etti hisardan pek öfkeyle, Laokoon/ Avaz avaz bağırıyordu daba ta uzaklardan/ Yurttaşlar, zır deli mi oldunuz/ gerçekten inanıyor musunuz düşmanlarınızın gittiğine/ Aklınız kesiyor mu Hellenlerin bıraktığı şu ya da bu armağanın bir binizlik içermeyeceğini/ Bu kadar mı tanyorsunuz Odysseus'u/ Bu tahta nesnenin içinde Hellen savaşçıları gizlenmiştir/ Ya da surlarımıza zarar vermek için veya/ Evlerimizi gözetelemek ve sonra kentimizin üzerine çullanmak/ İşine yarayacak bir gereçtir, mutlaka bir dalavere var bunda/ Sakın ola bu at varken kendinizi güvende saymayın Troialılar/" (Vergilius, Aeneas, Bölüm II, 40-47).



Laokoon ve Oğulları heykeli. Yaşlı Plinius'a göre mermer heykeli Agesander, Athenodoros ve Polydoros isimli üç Rodoslu heykeltıraş yapmıştır. Vatikan Müzesi (İ.Ö.175-150). Vergilius'un dizelerinde, Troialıları tahta ata karşı uyaran Laokoon mızrağını büyük bir hızla tahta atın karnına saplar; denizler tanrısı Poseidon, Troialıları ikna etmesinden korkarak "uzun kıvrımlı ikiz bir yılan" gönderip Laokoon ve oğullarını boğdurtur: "Dümdüz Laokoon'un üzerine gitti yılanlar/ önce her biri sarıp kavradı/ Laokoon oğulcuklarından bir tanesini/ Kıvrımları içinde kestirdi sınıksız/ koyuldu etlerini koparmaya uzun dişleriyle/ Sonra elde kılıç, oğlanları kurtarmaya koşan/ Laokoon'a saldırıp sardılar onu da kocaman kıvrımlarıyla/ Belinde ve boyunda iki halka yaparak bu üstü pullu yaratıkları// Bu sırada bep çabaladı Laokoon'un elleri bedenine dolanan kıvrımları sökmeyle// Kurtarın diye bağırды durdu gökteki tanrılara/ Öyle bir feryattı ki hani/ yaralanmış, ama ölmemiş bir boğanın kurban etme yerinden/ Boynuna saplanıp kalmış baltayla kaçarken çıkardığı türden// Bunun üzerine halkımızın çalkantılı yüreklerini/ sardı anlatılmaz bir korku/ Dediler, bak, Laokoon bak ettiğini buldu/ Çünkü tahta ata savurup mızrağını zındıkça iş etmişti/ Atın kutsallığını bu vuruşla dinsizce çiğnemişti/ Haydi çekin bu atı Athena Tapınağı'na/ Bizî kayırsın diye yakarın tanrıçaya/" (Vergilius, Aeneas, Bölüm II, 212-235).



Troia atı. İ.Ö. 480'lere tarihlenen, British Museum'da sergilenen Korint tipi Aryballos vazosunda tabta atın içine gizlenmiş Akha savaşçılarının

ortaya çıkışı betimlenmiştir. Yunan destanlarının önemli, sıkça kullanılan tabta at betimlemeleri, şiire göre daha az rastlanır; en eski betimleme, olasılıkla Thebai'de bulunmuş -Londra'da sergilenen, İ.Ö. 8. yüzyıla ait- Boiotia Fibulası'nda görülür. Homeros'un Odyseia'sında tabta at anlatımı: ".../ama önderler çok ünlü Odysseus'un çevresindeydiler/

atın karnında saklı getirilmişlerdi pazar meydanına/Troialılar kendileri çekmişti atı Akropolis'e/at öylece dikilmiş duruyordu meydana/Troialılar ise çevresine dizilmişlerdi atın/konuşup tartışıyorlardı soluk almadan/üç yol vardı bir türlü karar veremedikleri/Ya insafsız bir tunçla bu oyuk karnı deşeceklerdi/ya kayaların ucuna deke çekip boşluğa atacaklardı/ya da saklayacakları tanrılar için bir adak gibi/sonunda bu üçüncü yol ~~aygün~~ göründü onlara/çünkü kaderlerinde yok olmak vardı/kocaman tabta atı o gün kente



*almışlardı/ Argosluların önderleri saklanmıştı
içine/ yıkım ve ölüm getirmek için Troialılara/
Akbalarn kenti nasıl yıktıklarını söylüyordu
ozan/ atın oyuk karnından çıkıp yere
indikten sonra nasıl/ her biri saldıyordu
kentin bir başka yerine/ Odysseus nasıl,
tıpkı Ares gibi, Menelaos'la birlikte/ evine
karşı yürüyordu Deiphobos' un/ nasıl atılmıştı
orada en korkunç savaşa/ sonunda ulu canlı
Athena'nın yardımıyla nasıl yenmişti/*
(Homeros, Odysseia, Bölüm VIII, 500-520).



Çanakkale'de sergilenen Troia Filmi'nde kullanılmış tahta at maketi.



Troia Savaşı'nın sonucunu etkileyecek olayda Akhilleus, Troia Kralı Priamos'un oğlu Hektor'u öldürür; ardından arabasına takıp Troia Kalesi'nin etrafında sürükler.

TROİA SAVAŞI

Troia Savaşı'nın, görünüşte Menelaos'un eşi Helena'nın kaçırılmasıyla çıktığı öne sürülmüşse de gerçekte bunun altında yatan neden ekonomik amaçlı talan seferidir. Linear yazılı Miken kil tabletlerinde Troialıların, örneğin Troialı erkek için “Tros”, kadın için “Troia” ya da Asyalı kadınların tanımlandığı “Aswiai” gibi kadın ve erkek olarak ayrılan tanımlamalarına rastlanır. Hatta bunlar arasında yalnızca kadınların tanımlandığı tabletler de vardır. Örneğin Khios (Sakız) Adası kadınlarını tanımlayan Kswiai gibi. İ.Ö. 1200 ve daha eski tarihlere dayanan bu tabletler, ekonomik amaçlarla Anadolu'ya yapılan talan seferlerinde düşman ülkesinde karşı koyanların öldürülüp kadın ve çocukların ele geçirilmesiyle ilgilidir. Dönemin Hitit

kaynakları da iş gücü sağlama amaçlı gasp seferlerinden söz eder. Ancak, Hitit kaynaklarında Pylos, Mykene ya da Thebaili kadınlardan söz edilmez. Ayrıca, Yunanistan'la karşılaştırıldığında, Anadolu'nun doğal kaynaklar yönünden daha varlıklı oluşu, bu talan seferlerinin ilk olarak karşı kıyıda Anadolu'ya doğru olduğunu düşünmemizi kolaylaştırır. Savaşın on yıl sürmüş olması bile talanla geçirilen zamanı çağrıştıran başlı başına bir nedendir. Bunun dışında, birbirine rakip kent devletlerinden ve bölgelerden oluşan Yunanistan'ın, çok farklı bölgelerinden insanların bir araya gelişi de dikkat çekici bir başka unsurdur. Ancak kesin bulgular için daha kapsamlı araştırmalara gereksinme vardır.



TROİA SAVAŞI DESTANLARI VE HOMEROS

İlk Yunan yazılı yapıtları, İ.Ö. 750 yıllarına tarihlenir. Yunanlılar, ilk ABC'lerini Fenikelilerden almışlardı. İ.Ö. 8. yy. sonlarında ise, Yunan bölgesel ABC'leri oluşmuştur. Gençlik yıllarında sözlü destan geleneğiyle büyüyen ve büyük olasılıkla gözleri görmekte olan Homeros, bu destanları yine büyük bir olasılıkla yaşlılık döneminde yazıya aktarmış ya da başkaları tarafından aktarılmasını sağlamıştır.

Troia Savaşı, Yunan yazınında birçok destanın konusu olmuştur. Kyklos (çember) ismiyle anılan bu destanlardan sadece Homeros'un yapıtları günümüze ulaşmıştır. Troia Savaşı'nı, öncesi ve sonrasını da anlatan bu destanlar içinde, Kypria, İliada, Aithiopsis (Etiopya Destanı), Küçük İliada, İliupersis (İlion'un yıkılışı), Nostoi (Dönüş destanları) sayılabilir; yurtlarına dönüş destanları içinde Homeros'un Odysssea'sı da vardır. Homerosun yapıtı İliada (İlias) Destanı, İlion /Troia kentinin destanıdır. 24 bölüm ve 16 bini aşkın dizeden oluşan destan Troia Savaşı'nın 9. yılında, son 51 günü anlatır. Troialılar ve Akhaların savaşında destanın büyük bölümü Akhaların safındaki Akhilleus'a ayrılmıştır. Kahraman Akhilleus'la Akha ordularının başkumandanı Agamemnon arasında -savaş ganimetinin paylaşımı yüzünden- çıkan çatışmalar; Akhilleus'un küsüp savaştan ayrılması; arkadaşı Patroklos'un Troialılar tarafından öldürülmesinden sonra büyük acı duyan Akhilleus'un tekrar savaşa katılması; Akhilleus'un, Kral Priamos'un oğlu -Troialı kahraman- Hektor'u öldürüp, cesedini Troia surları etrafında yedi defa sürüklemesi; Kral Priamos ve karısı Andromakhe'nin kalenin



Oturan Homeros
heykeli.
Klaros (Ahmetbeyli)
İ.Ö. 4. yy.
(İz.A.M.)

surları üzerinde olayı büyük bir acıyla izlemesi; sonrasında Kral Priamos'un, bir heyetle Akhilleus'un çadırına giderek oğlu Hektor'un ölüsünü geri vermesi için Akhilleus'a yalvarması; Akhilleus'un insafa gelip Hektor'un ölüsünü babası Kral Priamos'a vermesi; yakılan ağıtlar ve Hektor'un ateşi için dokuz gün süren odun toplanmasından sonra onuncu günü Hektor'un cenaze töreniyle destan sona erer.



Homeros'un Odysseia Destanı ise Troia'nın yenik düşüp yağmalanmasından sonra Akhaların yurtlarına dönüşünü anlatır. İliada Destanı'nın aksine Odysseia bir masala, romana ya da filme benzetilir; İliada, bir kentin destanı, Odysseia ise Akhaların safında Troia Savaşı'na katılan, Troia'nın tahta at hilesiyle düşmesine neden olan İthake Kralı kurnaz Odysseus'un serüvenlerini anlatır. Troia Savaşı biteli on yıl olmasına rağmen Odysseus hâlâ yurduna dönememiştir; İthake ülkesinde, öldüğü sanılan kralın sarayında karısı Penelopeia'nın talipleri sarayı talan etmektedir; kraliçe, taliplerini kurnazlıklarla oyalamaktadır; kralın oğlu Telemakhos büyük acı içinde -tanrıların yardımıyla- on yıldır dönmeyen babasını aramak için engin denizlere açılır. Destanda, Odysseus, bin bir güçlkle, tanrıların gazabına uğrayarak on yıldır açık denizlerde ve tutsak kaldığı adada yurduna dönmek için insanüstü çaba harcamaktadır. Destanın sonunda Odysseus İthake'ye döner; sarayı talan eden karısının taliplilerini öldürür; taliplilerin yakınları öç almak isterler, ama tanrıların yardımıyla barış ortamı sağlanır.



Troia Savaşı'nda Agamemnon'a kızgın savaşa katılmayan Akhilleus'un ikenâ etmeye çalışan Yunan heyeti. Triptolemos ressamının İ.Ö.

480'lere tarihlenen Attika kırmızı figür tekniğiyle yaptığı betimlemede Akhilleus elini başına dayanmış açılır kapanır sehpa da oturmaktadır; arkasında arkadaşı Phoiniks vardır. Odysseus ise Akhilleus'un karşısında kiistab şeklinde





oturmaktadır; arkasında, elindeki sopaya dayalı duran figür ise Diomedes'dur. İliada'da, heyetin karşılanma dizeleri: "Hoş geldiniz, bu geliş dostça herhal/ büyük bir derdiniz mi var ki? Öfkeliyim ama çok severim sizi/...../ Heyetin ağırlanmasıdan sonra Odysseus söz aldı: "büyük bir bela var karşımızda/ Ey tanrının beslediği, ödümüz kopuyor/...../ Takın saldıрма gücünü/ gel kurtar bizi/ Taşkın canlı Troialılar, ünlü yardımcıları/ gemilerle duvar arasına konakladılar/ ateş yakıldılar

boydan boyu bir siirü/ Bekliyorlar kaçalım kara gemilerimize/...../ Agamemnon sana değerli bediyeler verecek/...../ Ateşe değmemiş yedi tane üç ayak/ on külçe altın, yirmi tane pırl pırl leğen/ ödül kazanmış sağlam ayaklı on iki at/...../ Yedi Lesboslu kadın verecek, elleri her işe yatan/..... Briseis kız da var içinde/....." (İliada, IX. Bölüm, 197-273. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).





Würzburg'da sergilenen,
Kleophrades ressamının
amphorası (İ.Ö. 480)
üzerinde, İliada'nın VII.
bölümünde yer alan Aias ile
Hektor'un çarpışmaları sonrası

betimlenmiştir. İliada'da Hektor ve
Aias mücadelesi: "..... /sonra saldırdılar
biri diğerinin üstüne/ çiğ et yiyen aslan
gibiydiler/ azgın dağ domuzları gibi/
Aias'ın kalkanını ortasından vurdu
Priamosoğlu/ ama delemeyince,
bükiöldü temreni kargının/ Aias da
atıldı öne, kalkana doğru/ deldi kalkanı
kargısıyla/ yerinde duramayan Hektor'un
durdurdu hızını/ geldi yardı boynunu

Priamosoğlu'nun/ kara bir kan
fışkırdı boynundan/ Oynak tolgalı
Hektor yine de bırakmadı dövüşü/ geriledi,
kocaman eliyle aldı bir kaya parçası/
ovada duran, kara, pürtüklü, iri/ Vurdu
Aias'ın yedi kat deri kalkanını tam
göbeğinden// çıktı biri Troialıların, biri
tunç zırhlı Akhalıların arasından/ ikisi de
uslu, akıllı İdaioşla Talthibios/ iki yiğidin
arasına uzattılar değneklerini/ akıllı İdaios
dile geldi, dedi ki/ Dövüşmeyin yavrularım
artık yeter/ bulutları devşiren Zeus ikiniz
de sever/ biliriz kargı atmada ustasınız
ikiniz de/ ama gece oldu, gecenin de payı
verilmeli// "(İliada, VII: Bölüm, 256-
266. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).



*Kalykes krater üstüne işlenmiş,
İ.Ö. 500'le tarihlenen*

*betimlemeye Akhilleus'un can yoldaşı
Patroklos'un Hektor tarafından
öldürülmesinden sonra Patroklos'un
ölüsünün kaldırılması işlenmiştir. Süslü bir
örtüye sarılan ölü, ağır silahlar kuşanmış
Yunanlılar tarafından kaldırılmaktadır;
resimde ağır yakan kişi olasılıkla
Akhilleus'tur. İliada'da, Patroklos'un ölü
sabnesi: "Menelaos koştu vardı yanına,
dedi ki: Aias kardeşim gel buraya/
Çıplak da olsa götürmeye çalışalım*

*Akhilleus'a ölüyü/ tolgası ışıldayan Hektor
aldı silahlarını/...../Hektor soyunca
Patroklos'u ünlü silahlarından/ sivri tunçla
kafasını kesmek için çekti onu/ sürükleyip
ölüsünü Troialı köpeklerle atmak istiyordu/
Aias, elindeki küle gibi kalkkanyla vardı
yanına/ Hektor geriledi, arkadaşlarının
kalabalığına daldı/ bindi arabasına,
güzelim silahları verdi Troialılara/ kente
götürülsün, kendine büyük bir şan olsun
diye/....." (İliada, XVII. Bölüm, 119-
131. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).*



Akilleus ve Hektor'un mücadelesini betimleyen bir kâse üzerindeki betimlemede, Hektor'un attığı mızrak Akilleus'un kalkanına çarparak geri teper; Hektor, kılıcını kınından çekmek üzereyken Akilleus rakibine son öldürücü darbeyi vurmak üzeredir. İliada'da Akilleus ve Hektorun çarpışma sahnesinden: "..... Ateşli bir saldırıyla sapladı kargyı oraya/ Temren dosdoğru girdi yumuşak boğazdan

içeri...../ Hektor bir iki sözle karşılık verdi düşmanına/ yuvarlandı toza toprağa...../ Tolgası ıslıdayan Hektor bitkin bir sesle dedi ki:/ Yalvarırım, canım, dizlerin, anan, baban adına/ Akha gemilerinin yanında köpeklerle bırakma beni/ Yiğitla tunç al, altın al/ babamla ulu anam armağanlar versin sana/ ama sen de onlara geri ver gövde mi/ ateş payımı alayım kadın, erkek Troialılardan.....". (İliada, XXII, 326-343. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).



Kyklad keramiği, İ.Ö. 670'lere tarihlenen amphora üzerindeki tablta at içinde ve çevresinde Yunanlılar görülmektedir. Kabartmanın karın kısmında ise Troia'nın alınması, kadınların, erkek çocuklarla birlikte öldürülmesi betimlenmiştir. Homeros'un Odysseia'sında, Telemakhos, babası Odysseus'u aramak için engin denizlere açılır; yolu Menelaos'un

ülkesine düşer; Troia kentinin yıkımı ve yağmalanmasından sonra yurtlarına dönen Kral Menelaos -Telemakhos'un bulunduğu odada- karısı Helena'ye tablta atı anlatır: "...../ görmedim çok çekmiş Odysseus'un yüreği gibi yürek/ ne zor işler başardı bu güçlü adam/ en seçkinleri nasıl da saklanmıştı k hani/ o oymalı tahtadan atın içine/ Götürmüşük biz Argoslular ölümü, yıkımı Troia'ya/ sonra da sen



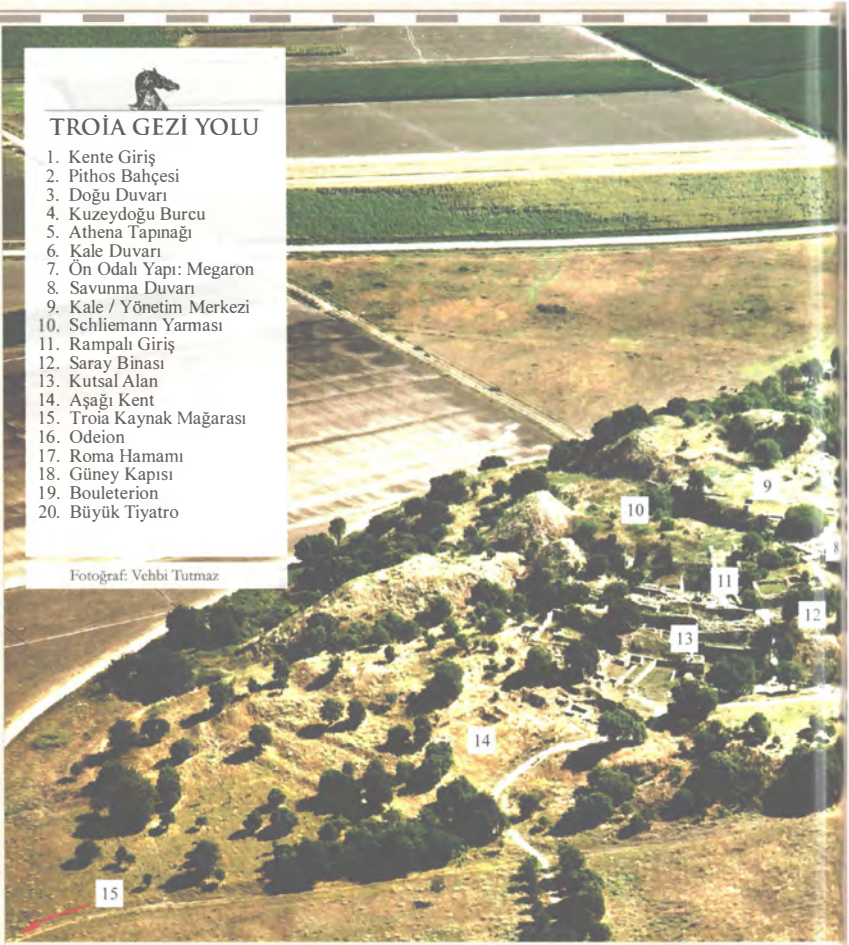
geldiydin Helena// arkandan tanrıya benzer
Daiphobos geliyordu/ üç kez dolandın, yokladım
koca karınlı tuzağı/ Danaoların seçkinlerini
adlarıyla çağırđm bir bir/ karıların sesine
benzettin ayrı ayrı/ Ben, Tydeusoglu ve Odysseus/
oturmuş kulak veriyorduk sesine/ Tydeusoglu'yla
ben şöyle bir davranalım dedik/ ya kalkıp
gelecektik yanına, ya da seslenecektik/ Odysseus
durdurdu yatıştırdı bizi/” (Homeros,
Odysseia, Bölüm IV, 270- 284).



TROIA GEZİ YOLU

1. Kente Giriş
2. Pithos Bahçesi
3. Doğu Duvarı
4. Kuzeydoğu Burcu
5. Athena Tapınağı
6. Kale Duvarı
7. Ön Odalı Yapı: Megaron
8. Savunma Duvarı
9. Kale / Yönetim Merkezi
10. Schliemann Yarması
11. Rampalı Giriş
12. Saray Binası
13. Kutsal Alan
14. Aşağı Kent
15. Troia Kaynak Mağarası
16. Odeion
17. Roma Hamamı
18. Güney Kapısı
19. Bouleterion
20. Büyük Tiyatro

Fotoğraf: Vehbi Tutmaz



19. Bouleterion



16- Odeion



13- Kutsal Alan





1- Troia Atı



11- Rampalı
Giriş



5- Athena Tapınağı



3- Doğu Duvarı



20- Tiyatro



Gezi yolunda,
Kutsal Alan'a
ilerleyen gezginler.



Gezginler,
yerleşim evreleri
yarması önünde.

TROİA GEZİ YOLU

1

KENTE GİRİŞ



Girişte sergilenen
tahta at maketi.

Gişelerden sonra Homeros'un İliada Destanı'nda anlatılan ve Troia'nın hileyle ele geçirilişinin simgesi tahta atın bulunduğu meydana gelinir. Günümüzde gördüğümüz, 1975 yılında marangoz İzzet Senemoğlu'nun tasarlayıp yaptığı tahta atın canlandırılmasıdır.

2

PİTHOS BAHÇESİ

Tahta atın bitişiğinde eski kazı evi görülür; yapı, günümüzde Troia kentiyle ilgili kimi tanıtıcı panoları barındırır;

ziyaretçiler burada edindiği ön bilgiler ışığında Troia'yı gezmeye başlarlar. Kazı evinin önünde gezginleri ilk karşılayan Pithos Bahçesi'dir; bu bölümde Küpler (Pithoi), su boruları ve el değirmenleri sergilenmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde yaygın olan bu küpler Erken Tunç Çağı'nda olduğu gibi, ölü gömme ya da tahıl, zeytinyağı ve şarap saklama amaçlı olarak kullanılıyordu. Bu büyük kaplar, devrilmemeleri için tabana gömülüyordu. Bu gelenek, bölgedeki köy evlerinde yakın döneme kadar sürmüştür. Bu küpler, Geç Tunç Çağı (İ.Ö. 15-13. yy.lar arası) olarak da tanımlanan VI. Troia yerleşimindeki VI A diye tanımlanan megaronda ele geçmiştir.

Mimarlık ile ilgili önemli antik kaynaklardan biri olan, Vitruvius'un yazdığı "Mimarlık Üzerine" (De Architectura) isimli yapıtta, yerleşimlerdeki su dağıtımıyla ilgili üç dizgeden söz edilir. Taştan yontulmuş kanallar, kurşun borular ve kil



Pithos bahçesi.



Pithoslar, künkler ve ezgi taşları.



Kentin su kanallarından pişmiş toprak künkler.

borular. Bunlardan ilk ikisinin sağlık açısından uygun olmadığı görüşü, bugünkü bilgilerimiz açısından da geçerlidir. O dönemde en önemli seçim unsuru ise ekonomik ve doğal koşullarla ilgilidir. Bu nedenle pişmiş toprak borular daha çok tercih edilen bir su dağıtım sistemiydi. Borular iç içe geçirilerek uzatılıyor ve yağlı kireçle birleşme yerleri kapatılıyordu. Taş dirseklerle de dönüş açıları düzenleniyordu. Bu dizge, Troia'da 1992 yılı kazılarında IX. Troia (Roma Dönemi) yerleşmesinde ortaya çıkarılmıştır.

Avcılık ve toplayıcılık düzeninden yerleşik düzene geçilmesiyle başlayan tarımla elde edilen tahıl ürünleri, Neolitik Dönem'le birlikte beslenmede önemli bir yer edinirler. Un yapımında kullanılan, her evde, biri durağan, diğeri hareket ettirilen iki taş yardımıyla tahıllar

ezilerek kabukları ayıklanıyordu. Bu ezgi taşları, yüzeyleri kaba ve sert olan bazalt ya da granitten yapılmaktaydı. El değirmenleri, İ.Ö. 1000 yıllarında Mezopotamya'da döner değirmenlerin bulunuşuna değin yoğun olarak kullanılmıştır. Yakın zamanlara kadar Anadolu köy evlerinde de bu tip



Sergilenen pithos.

öğütme taşları bulunmaktaydı. Pithos Bahçesi'nin batı bitişiğinde ise Çanakkale-Tübingen Troia vakıflarıyla ilgili bir anı taşı görülür. Taş üzerinde, kente ve kazılara destek veren kişilerin isimleri yazılıdır.

DOĞU DUVARI

Giriş meydanından batıya doğru ilerleyen gezi yolunda ilk olarak kent surunun bir parçası olan Doğu Duvarı'na gelinir; 550 metre uzunluğunda olan kent surunun günümüzde yalnızca 330 metrelik bir bölümü kalmıştır. Bu taş örümlü bölümlerin yüksekliği 6 metre, genişliği de 4,5-5 metredir. Kerpiç olan üst bölümünün ise 3-4 metre yüksekliğinde olduğu öngörülmektedir. Doğu girişine gelmeden solda ve doğu surunun önünde bulunan kule, daha sonraki bir dönemde



VIth Kulesi ve Doğu Duvarı.



Troia VI yerleşiminin savunma duvarları (Doğu Duvarı) 500 yıllık her yapım evresinde daha da güçlendirilmiştir.



Doğu Duvarı'nda görülen testere dişi çıkıntılar savunma duvarını daha dayanıklı hale getirmek için yapılmıştır.

-İ.Ö. 13. yy.da- eklenmiştir. Taş işçiliğiyle doğu surundan ayırt edilebilir. Uzunluğu 11, genişliği 8 metre olan kulenin duvar kalınlığı ise üç metredir. Girişi ikinci kattan olan kulenin katları, tahta bir zeminle birbirinden ayrılmıştı. Doğu girişinden geçilince sağ yanda, sonraki dönemlerde yapılan Athena Tapınak alanının destek ve temel duvarları görülür. Bu duvarları yapmak için daha eski olan doğu suru kesilmiştir.

Doğu surunun ardından, bugün gezilemeyen “*Saraylar*” diye nitelenen yapıların duvar kalıntıları görülür. Bu yapıların dış duvarları, bir metre kalınlığındadır. Kalenin merkezine doğru bakan bu yapılar, tek bir odadan oluşurlar. VI E ve VI F olarak tanımlanan bu yapılardan, VI F'in batı duvarında, ikinci katı taşıyan ahşap hatılların delikleri ile tabanda, taş sütun altlıkları saptanmış ve büyük olasılıkla her biri değişik katlar için kullanılan iki girişi vardır. Destekleme duvarındaki gelişkin yapı tekniğiyle, Troia VI döneminin sonuna (yaklaşık İ.Ö. 1430-1300) tarihlenir. VI E yapısı ise doğu yanında özenle düzeltilmiş dış duvarıyla dikkat çeker. Yapı, VI. Troia'nın sonuna (yaklaşık İ.Ö. 1300) tarihlenir.



Doğu Kapısı yakınında görülen VIth Kulesi.



4

KUZEYDOĞU BURCU

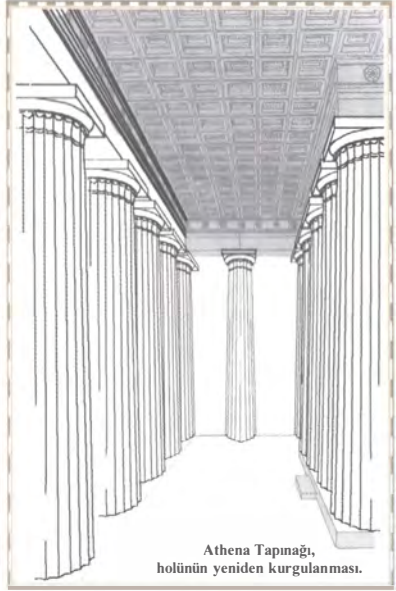
Tahta basamaklardan sonra tahta platformun köşesinde Kuzeydoğu Burcu kalıntıları görülür. Kuzeydoğu Burcu, VI. Troia yerleşiminin güçlü savunma duvarının görkemli bir parçasıdır. Bu burç, günümüzde 18 metre uzunluğunda, 8 metre genişliğinde, 7 metre yüksekliğindedir. Ancak yapıldığı dönemdeki yüksekliğinin en az 9 metre olduğu öngörülür. Ana kaya üzerine oturan taşla örülen bu burcun üzerinde günümüzde görülmeyen kerpiçten bir üst bölümü vardı. Burç, 19. yy. gemilerinin burnunu anımsatan bir keskinlikle köşe yapar ve ustalıklı bir taş işçiliği gösterir. VIII. ve IX. Troia yerleşimlerinde, Athena Tapınak alanının çevre (Peribolos) duvarı, bunun üzerine yapılmıştır. Burcun ardında, VI. Troia döneminde yapılan ve VIIa döneminde yenilenen on metre derinliğinde bir kuyu vardır. Bu burcun sol yanından taş basamaklı ve oldukça dik bir merdiven başka bir kuyuya iner.



Kuzeydoğu Burcu, büyük bir sarnıç ve Aşağı Şehir'e ait kapının korunması için yapılmış olmalıdır.



Kuzeydoğu Burcu, Dörpfeld'in 1894 yılı kazılarında gün yüzüne çıkarılmıştır.



Athena Tapınağı, holünün yeniden kurgulanması.

5

ATHENA TAPINAĞI

Kuzeydoğu Burcu'ndan sonra sol tarafta ve gezi yolunun dönemeç yaptığı alanda Athena Tapınağı'nın temelleri görülür. Büyük İskender'in çok isteyip de yaptıramadığı tapınak VIII. Troia ve IX. Troia yerleşimlerine ilişkindir; Strabon, tapınağı -Skepsisli Demetrios'tan aktararak- İskender'in ölümünden sonra yöreye egemen olan Lysimakhos'un



Athena Tapınağı platformu.

İ.Ö. 330 yıllarında yaptırdığını yazar. W. Dörpfeld'in uzun yanını 13 sütunlu olarak düşündüğü, Dor düzeninde 6x12 sütunlu bir tapınaktır.



Gezi yolunda görülen Athena Tapınağı mimari parçaları.



Tapınağın kare motifli tavan parçası.



Tapınağın mimari parçaları.

Kentteki ilk Athena tapımı, Athena İlias adına ve İ.Ö. 900'lerde yerleşimin en yüksek yerinde başlamış olmalıdır. Ancak bu dönemde bir tapınak olduğuna ilişkin bir ipucu yoktur. Homeros'un destanında sözü edilen görkemli Athena Tapınağı, yerleşim tarihi de göz önüne alınarak İ.Ö. 8.yy.da yapılmış olmalıdır. Büyük bir olasılıkla da bu tapınak kentin ele geçirilişi sırasında yıkılmıştı. Tapınakta, her yıl Athena Bayramı kutlanıyor, yarışmalar yapılarak kurbanlar sunuluyordu. Lysimakhos burada yalnızca bir tapınak yaptırmıştır. Oysa İskender burada bir kutsal alan yaptırmak istiyordu.



Tapınaktan, Dor düzeninde friz metop ve triglif parçası. Bir barbar ve Hellenli arasındaki mücadele. İ.Ö. 300. (İst.A.M.)

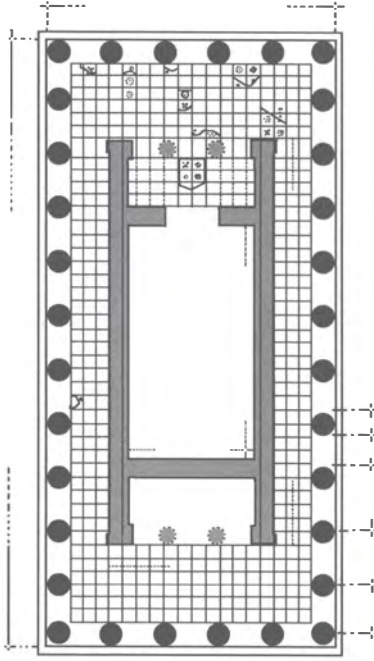


Heinrich Schliemann tarafından bulunan Athena Tapınağı'nın friz parçası, dört atl arabasıyla Helios kabartmalı metop. İ.Ö. 3.yy. (Berlin, Altes Museum.)

Tapınak, Roma İmparatorluk Dönemi başlarında İmparator Augustus'un buyruğuyla yenilenmiştir. Yapı, triglyph frizinde 64 tane kabartmalı metopla süslüyüdü. Doğu yüzünde Devler Savaşı (Gigantomakheia) Kuzey yüzünde Makedonyalı ya da Yunanlıların, Asyalı



Schliemann kazısından Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen alınlığa ait bezemeli sima parçası. (İst.A.M.)



Athena Tapınağı planı.

(B. Rose çiziminden yararlanılmıştır).

ya da Perslerle savaşımlı (İliupersis) bulunuyordu. Bunlardan başka, Kentaurların Savaşı (Kentauromakheia) ile Amazonların Savaşı (Amazonomakheia) sahnelerinin bulunduğu varsayılır. Bu metoplardan en ünlü parça Apollon Helios kabartması olup, günümüzde Berlin'dedir. Tapınak, İ.Ö. 85 yılında Romalı başıbozuk General Fimbria tarafından yıkılmıştır.

Athena Tapınağı'nı geçtikten sonra, tahta gezi yolu inişe geçer. Merdivenlerden inip toprak yola ulaşıldığında yolun sağında tapınağın mermer tavanının kaset parçaları, solunda ise Dor düzenli sütun parçaları görülür.

6

KALE DUVARI

Toprak yolla, sola doğru dönüş yaparak Troia II ve Troia III yerleşimlerini çeviren kale duvarının kerpiç kalıntılarına ulaşılır. 1988 ile 1999 yılları arasındaki kazılarda ortaya çıkarılan bu duvar Schliemann'ın "Yanık Kent" olarak tanımladığı II. Troia ve III. Troia'nın yerleşim katmanlarındaki (yaklaşık İ.Ö. 2250 ile 2200 yılları arası) yapıları çevreleyen savunma duvarından bir parçadır. Burada ortaya çıkarılan kerpiç yapının dışı, koruma ve canlandırma amaçlı olarak yeniden yapılmıştır. Schliemann'ın kazıya başladığı 1871 yılında duvarın yüksekliği, bugünkü koruyucu örtü yüksekliğindeydi. Kerpiç duvarın alt bölümündeki taş temel duvarları ise özgündür.



Kerpiç, kale duvarı.



Restore edilmiş Troia II kale duvarı.

7

ÖN ODALI YAPI: MEGARON

Ahşap yürüyüş yolundan sağa doğru dönüldüğünde sur duvarının hemen arkasında ve ona koşut olarak yer alan bir ön odalı yapıya (Megaron) ulaşılır. Ancak bu yapının yüksekliği de günümüzde 1,5 metreye değin düşmüştür. Bu yapı da kerpiç sur gibi Troia'nın II. ve III. yerleşim katmanlarına (İ.Ö. 2300-2200) ilişkindir.



Megaron yapı kalıntıları.

Yapıda bulunan tahıl tanelerinin 'Karbon 14' yöntemiyle incelenmesi sonucunda, yapının en son İ.Ö. 2290-2200 yılları arasında kullanıldığı saptanmıştır. Yangın geçiren yapının ortasında 1,2 metre çapında bir ocak yeri vardır; kazı sırasında ortaya çıkarılan duvarının iç bölümü beyaza boyanmıştır. Kireçle perdahlanan tabanda ise hasar izlerine rastlanılmıştır. Troia II'den III'e geçiş evresinde kullanılan ve kült işlevi olan bir yapı olduğu düşünülmektedir. Yapının kuzeyinde ise kazısı henüz bitmemiş olan bitişik megaronlar bulunur.

8

SAVUNMA DUVARI



Savunma Duvarı'ndan bir kesit.

Megaron ziyareti sonrasında ahşap yürüyüş yolunun dönüş yaptığı yerde, Troia I yerleşiminin

savunma duvarına ulaşılır. Bu savunma duvarı, 90 metre çapında ve küçük bir köy niteliğinde olan yerleşmeyi çeviren kale duvarıdır. Eğimli olarak yapılmış olan duvarın altı taş örgü, üstü de kerpiçtendir. Troia I yerleşim evresi İ.Ö. 2920'lerde ana kayanın hemen üzerine kurulmuştur. Kulenin önünde, üzerinde bir avcı ya da savaşçı belki de bir tanrının (?) bulunduğu, koruma ya da uyarı (?) amaçlı bir büst kabartmalı stel bulunuyordu. Bu stel geleneği yaklaşık 1000 yıl kadar sürmüş ve Troia VI yerleşiminin güney kapısı önünde de bu tür steller bulunmuştur. Bu noktadan tekrar sağa dönüp tahta yolla toprak zemine ulaşılır.

9

KALE / YÖNETİM MERKEZİ

İlerleyen yürüyüş yolu, sağ tarafta bulunan Troia II yerleşiminin bugün çok fazla bir şey görülmeyen kale-yönetim merkezine çıkar. Buradaki kalıntılar,



Kale Yönetim Merkezi temel kalıntıları.



Kale Yönetim Merkezi temel kalıntıları.

Troia II yerleşiminin “e” yapı evresinde, yan yana yapılmış üç megarondan oluşan yapılar toplamıdır. Burası büyük bir olasılıkla kültürel işlevi de olan yönetimle ilgili bir yapıydı. Schliemann’ın, hazinayı bulduğu yaşam evresinin varsıl dönem olduğu söylenebilir.

10

SCHLIEMANN YARMASI

Schliemann Yarması, yürüyüş yolunun devamında sağ tarafta (kuzeyde) görülen bölümdür. Schliemann, “Priamos’un Kalesi” ni bulmak için Troia da kazıya başladığında, bir arama kazısı olarak kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve höyüğü ortasından ikiye bölen bir yarma açmıştı. Bu yarma, 40 metre genişliğinde ve 17 metre derinliğindeydi ve ana kayaya değin inilmişti. Bu çalışmalar sırasında üst katmanlardaki yapı kalıntıları zarar görmüştür. Son kazılarda, Blegen kazılarında sonra dolmuş olan yarma temizlenmiş ve ev temelleri Schliemann dönemindeki gibi ortaya çıkmıştır. Bu arada Amerikan kazılarında açığa çıkarılan ve “102 No’lu Ev” diye tanımlanan ve bağımsız bir megaron olduğu öne sürülen yapıyla ilgili kimi değişiklikler olmuştur. Schliemann’ın kazdığı uzunlamasına duvarın, bir evler toplamının ortak duvarı olduğu ortaya çıkmıştır.

Yarmanın tabanında, Troia I’in erken evrelerine ilişkin (yaklaşık İ.Ö. 2920) duvar kalıntıları bulunmuştur.



Schliemann Yarması’nın tabanında, Troia I’in erken evrelerine tarihlenen (yaklaşık İ.Ö. 2920) duvar kalıntıları bulunmuştur.

II

YERLEŞİM EVRELERİ YARMASI

Bu noktadan sonra yine tahta yoldan ilerleyerek yolun dönüş yaptığı noktadan kentin yerleşim evrelerinin görüldüğü yarmaya ulaşılır. Troia II'nin yerleşim katmanları bu noktada ilgiyle izlenir. Yarmada katmanların üzerine ilgili rakamlar konulmuştur. Üst üste kültür katmanlarıyla ortaya çıkan höyük oluşumu Troia'da da gezginlerin dikkatini çeker.



Yerleşim Evreleri Yarması'ndaki Troia katmanları.

RAMPALI GİRİŞ

İlerleyen ahşap yürüyüş yolunun sağ tarafında -kuzeyde- kentin güneyindeki rampalı giriş görülür. Bu taş döşeli rampa Troia II yerleşimini çeviren savunma duvarı ile dönemin kalesinin ana giriş kapısıydı (FM Girişi). Bu rampanın yanlarında kerpiçten yapılmış alçak sınırlama duvarları (bir çeşit korkuluk) vardı. Bu dönem suru, yaklaşık olarak 9000 metrekarelik bir alanı çevreler. Uzunluğu 330, genişliği de



Troia II'nin sonlarına doğru toprak tabakası üzerine inşa edilmiş Rampalı Giriş, Schliemann tarafından "Skaia Kapısı" olarak isimlendirilmiştir.

4 metredir. Troia II yerleşimi, Troia I yerleşiminin "a" ve "e" yapılaşma evreleri üzerine kurulu sekiz yapı evresini içerir. Gezi yolunun sol tarafında, yaklaşık İ.Ö. 300 yıllarında yapılan derinliği tam olarak bilinmeyen ve 1994 yılında onarılan kuyu gözden kaçırılmamalıdır.

Schliemann, hazinesini rampalı girişin sol tarafında bulmuştur. Bu rampanın ulaştığı kapı "Skaia Kapısı" diye bilinir. Bu



Gezi yolu üzerinde görülen kuyu.

noktadan, tahta yolun merdivenleri çıkılıp sağa doğru gidildiğinde rampa ve sur duvarı ile güneybatıda Üvecik Tepe Tümülüsü, Kutsal Alan ve kentin diğer yapıları da görülebilir.



Schliemann, "Priamos Hazinesi"ni rampalı girişin sol tarafında bulmuştur. Schliemann, 1873 yılında, A Hazinesi'nin rampanın bitişiğindeki savunma duvarı içinde gizli bir bölmede olduğunu görmüştür; duvar ustasının bilgisi olmadan, hazine gizli bölmeye konulduktan sonra üstü kapatılmış olmalıdır.



16

SARAY BİNASI

Bu noktadan geriye dönüp ahşap yol izlenerek önce sol tarafta VI. Troia'nın VI M diye adlandırılmış olan saray yapısı, biraz daha ileride ise Kutsal Alan görülür. Troia VI Kalesi'nin güneyinde ve savunma duvarının hemen iç yanında, bu dönem yerleşiminin



Troia VI M Sarayı, Kutsal Alan'ın kuzeydoğu yakınındadır.

en alt terasındaki yapı, kalenin saray yerleşimidir. Üst bölümü kerpiçten olan yapının, günümüze yalnızca taş örgülü, eğimli ve 27 metre uzunluğundaki tek duvarı kalmıştır. Bu yapı ile kale duvarları arasında geniş sayılabilecek bir sokak, arka tarafındaki eğimli arazide ikinci kata çıkmak için kullanılan taş basamakların, günümüzde birkaç basamağı kalmıştır. L biçimli bir plana sahip olan yapı çok bölmelidir. Bulunan küpler, değişik ürünlerin depolandığını gösterir.

17

KUTSAL ALAN

Kutsal Alan, Troia VI ve Troia IX yerleşimleri tarafından kullanılan, güney batısındaki İ.Ö. 7. yy.da yapıldığı düşünülen ve İ.Ö. 6. yy.da çeşitli dinsel yapı eklemeleri ile Hellenistik Dönem'de de yeniden düzenlenen büyük yerleşim bölümüdür. Kanıtlanabilir ilk yapı çalışması ise İ.Ö. 6. yy.ın ikinci yarısındanadır. Bu yapı uzun ve çarpık bir altar ve onu çeviren duvardan oluşur. Bu yapının üzerine daha sonra dört köşe bir sunak çukuru yapılmıştır.



Yerleşimin güneybatısındaki Kutsal Alan.



Kutsal Alan'da bulunmuş pişmiş toprak eserler. (İst.A.M.)



Kutsal Alan'dan Doğu Yunan kabı. (İst.A.M.)

14

AŞAĞI KENT

Kutsal Alan ziyaretini sonrasında sağa dönüp, -Kutsal Alan'ı arkaya aldıktan sonra- toprak yoldan yaklaşık 100-150 metre ilerideki Kaskal. Kur Kaynak Mağarası'na ulaşılır. Mağaraya doğru giden yolun sağında Troia VI geç dönem Troia VIIa (W) ilios yerleşiminin -Wilusa'nın aşağı kentinin- evleri vardır. Aşağı kent, tarih olarak İ.Ö. 14. / 13. yy.lara denk gelen Troia VI geç / VIIa evlerine ilişkindir. Burada iki katlı, teraslı evin temel planı günümüze değin bozulmadan gelebilmiştir. Bu yapı, arkasında kimi bölmeleri olan bir yapıdır. Burada, sol elini göğsüne koymuş sağ elini ileri doğru uzatmış küçük bir tunç yontu ve boğa biçimli bir kap bulunmuştur. Bu nedenle yapının dinsel bir işleve sahip olduğu öngörülür.



Kutsal Alan'ın güneybatısındaki Aşağı Şehir kalıntıları.





Kutsal Alan'ın güneybatısındaki Aşağı Şehir kalıntıları.

Aşağı kente açılan, güneybatıdaki VI U diye adlandırılan kale girişi, bir deprem sonrası kapatılmış ve yolun yönü de değiştirilmiştir. Troia VIIa yerleşim evresi (yaklaşık olarak İ.Ö. 1180) silah buluntuları, iskeletler ve yangın izleri ile saptanabilen bir savaşa son bulmuştur. Bu dönemden sonraki yapılaşma evresi olan VIIb evresinde ise Balkanlar'dan gelen yeni bir göç dalgası ile kalenin içi ve dışındaki yerleşim yerleri artmış, boş olan her alana ve yollar üzerine evler yapılarak depolama küpleri yerleştirilmiştir. Gelişmeler bu yerleşim evresinde büyük bir göç olduğunu gösterir.



Kentin güneyinde ortaya çıkarılan Aşağı Şehir yapı kalıntıları.

TROİA KAYNAK MAĞARASI

Kaskal. Kur Kaynak Mağarası, aşağı kentin güneybatısında kayaya oyularak açılmıştır; üç kolu olan mağaranın en uzun kolu yaklaşık 160 metre uzunluğundadır. Oyulan tünellerin bazı bölümlerinin '230 Uranium / Torium' yöntemi ile yapılan incelemesinde İ.Ö. 3. bin yıllarına tarihlendiği görülmüştür.



Kaynak Mağarası önündeki yapı kalıntıları.



Kaynak Mağarası kentin güney batısındadır.



Kaynak Mağarası girişi.



ODEİON

Mağaradan Kutsal Alan'a döndükten sonra sağa (doğuya) giden toprak yürüyüş yoluyla önce sağ yanda Roma Dönemi hamamı kalıntılarına, daha ileride ise Odeion'a ulaşılır. Roma Dönemi yapısı olan Odeion, kent alanı, çarşı diye



Kaynak Mağarası tünelleri üç kol halinde ilerler.

Kaskal. Kur adı İ.Ö. 1280 yılında Hitit Kralı II. Muwatalli ile Wilios Kralı Alexandu arasında yapılan antlaşmada, Wilusalıların üzerine yemin ettikleri tanrı olarak geçer. "Yerin altındaki geçit" (tünel) -Kaskal. Kur- olarak açıklanır. Büyük olasılıkla yer altı suyu ya da kaynakla ilgili bir tanrıdır. Bu mağara, VI. ve VII. yüzyıllarda Troia yerleşim evrelerinde (İ.Ö. 2. binde) bin yıl kadar varlığını sürdürmüştür. Mağara, birisi ana girişte, diğerleri ortadaki tünel üzerinde -on yedi metre derinliğe inen- dört kuyuya sahiptir. Mağara içindeki küçük kanal, mağara girişinin sağında ve solundaki yıkama teknelerine su sağlıyordu. Roma Dönemi'ndeki (İ.S. 2-3. yy.) genişletme çalışmalarıyla sağ yanda biraz daha ileride yapılan "balık havuzları"na künklerle su getirilmiştir. Bizans Dönemi'nde (İ.S. 12-13. yy.) yan yana dizilen taşlardan yapılan kanallarla su daha ileri götürülmüş ve yakındaki küçük bahçeler sulanmıştır.



KAYNAK MAĞARASI PLANI



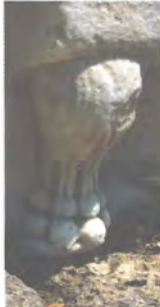
1, 2, 3 - Odeion'un güneyinde, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait hamam yapısı görülür.

Odeion'da dokuz oturma basamağı vardır.



Roma Dönemi yapısı Odeion'un oturma sıralarında dört merdiven (kerkides) vardır.

tanımlayabileceğimiz Agora'nın sonunda yer alır. Dokuz oturma sıralı, dört tane merdivenin (kerkides) böldüğü bir izlek (cavea) olan bir yapıdır. Odeion'un yakınlarında ele geçen mermerden Augustus başı, imparatorun İ.S. 20 yılında kente yaptığı gezi sırasında yapılmış olmalıdır. Yarım daire biçimindeki orkestrayı çevreleyen sahne yapısında (Skenae) bugün Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen zırlı bir Hadrianus yontusu bulunuyordu.



Odeion oturma basamaklarında aslan ayağı kabartmaları vardır.



"(Ari)stone sahneyi ve heykel süslemelerini baştan yaptırdı" yazılı Odeion yazıtı parçası.



Odeion sahne yapısının (skene) arkasında 1993 yılında deprem çöküntüsü altında bulunmuş, zırhında Medusa kabartması olan Hadrianus Heykeli; imparator İ.S. 124 yılında Troia ziyaretinde Odeion'un yeniden inşası için parasal yardımda bulunmuştur.

17

GÜNEY KAPISI

Kentin Güney Kapı'sı Odeion'un doğu yakınındadır. Güney girişinin hemen sağında ise Bouleterion yer alır. Olasılıkla kalenin ana girişi olan Güney Kapısı'ndan kalenin içine doğru uzanan yol taş levhalarıyla kaplanmıştı. Giriş yolunun altında yağmur sularını savan kanal yer almaktadır. Güney Kapı bütünü içinde yer alan Güney Kule 10 x 9,5 metre boyutunda kale içine sonradan inşa edilmiştir. Doğu Kulesi'ne benzeyen Güney Kule'nin kaya üzerine yerleştirilen duvarları 2 metre yüksekliğindedir. Kulenin ön kısmında -ana girişlerde kullanılan- steller yer almaktaydı.



Güney Kapı ve VI Kulesi sonrasında taş döşemeli yol ve altında atık su kanalı görülür.



Troia VI yerleşiminin Güney Kapısı.

18

BOULETERION

VI. Troia kent surunun bir bölümünün üzerine oturan ve Augustus Dönemi'nde yapılan Roma Dönemi Bouleterionu (Kent Kurulu Yapısı) yarım daire biçimlidir. Helenistik Dönem yapısının iki katı büyüklüğünde olan Bouleterion, Troas Bölgesi kentlerinin toplantı yeri işlevi de görmüştür. 14 koltuk sırası olan yapının alt sırası mermer, diğer oturma sıraları ise kireç taşından yapılmıştır. Bouleterion'un sahnesi yarım ay şeklinde ve tabanı geometrik desenli koyu kırmızı, gri ve beyaz mermer plakalarla kaplıydı. Bugün görülen bu yarım daire biçimli temel izlerinin dışında, yapıyı dış etkenlerden soyutlamak için dışına da duvarlar örülmüş ve yapı kare bir plana kavuşmuştu. Bu yapının önünde "Anta Yapı" (Giriş Yapısı) diye adlandırılan ve Bouleterion'un cephesi boyunca uzanan dikdörtgen bir yapı daha vardı. Bu yapı güneybatıya doğru tam dik açıyla uzanan girişe sahipti.



Yeniden yapılaşma döneminde Odeion'un doğusuna Bouleterion inşa edilmiştir.



20

BÜYÜK TİYATRO

Troia'nın önemli bir yapısı olan Büyük Tiyatro -gezi yolunun dışında- kentin kuzeydoğusunda yarım daire biçimli bir çukur içindedir. Tiyatro, kentin Yunan ve Roma yerleşimleri olan Troia VIII ile IX yerleşimlerinde kullanılmıştır. Gargaralı Malousios anısına dikilen bir anıtta, İ.Ö. 306'da bir tiyatro yapımına başlandığı bildirilir. "U" biçimli olan orkestra planı, Helenistik Dönem yapı özelliklerini yansıtır. Tiyatro yaklaşık olarak 6 bin kişiliktir. Sahne ve Orkestra Yapısı Roma İmparatorluk Dönemi başlarında yeniden elden geçirilmiştir. Sahne sütunlarının Korinth düzenindeki başlıkları Augustus Dönemi'nden olmalıdır. Yenilenen sahne yapısı, üç katlı olarak yapılmıştır. Yapıda, Korinth, Dor ve İon düzeninde olan başlıklar da bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda sahne cephesinde (Scanae Frons) yontular olduğunu göstermektedir. İ.Ö. 4. yy. sonlarında yapılan zengin yontularıyla

tanınan bu tiyatro, İ.Ö. 85 yılında Romalı başıbozuk General Fimbria tarafından yıkılmış ve daha sonra İmparator Augustus Dönemi'nde onarılmıştır. Bu onarımdan sonra yapının planı Yunan Tiyatrosu'ndan, Roma Tiyatrosu'na dönüşmüştür.



Tiyatro sahne yapısına ait mimari bloklar.



ANTİK KAYNAKLARA GÖRE TROİA'DA BULUNAN DİĞER YAPILAR

ZEUS HERKEİOS SUNAĞI

Homeros, bu sunağın kral evinin önündeki avluda yer aldığını yazar. Kentin yerleşim tarihi göz önüne alındığında sunağın İ.Ö. 8. yy.a ait olduğu söylenebilir. Büyük İskender, Arkaik ve Klasik çağlarda varlığını koruyan sunakta, İ.Ö. 334 yılında -Helenistik Dönem'de- kurban kestirmişti. Lukianos'a göre İ.Ö. 85'ten sonraki on yılda yani Roma Cumhuriyeti'nin geç dönemlerinde yıkıma uğramış, Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcında da onarılmıştır.

AİNEİAS KUTSAL ALANI

Roma İmparatorluk Dönemi'nden bir Aineias yazıtına göre, Aineias onuruna yapılmış ve olasılıkla içinde yontusunu da barındıran bir kutsal alan vardı. Yapının yeri bilinmemektedir.



*Aineias ile babası
Ankhisos'un Troiadan
kaçışını betimleyen
-İ.Ö. 500'lere tarihlenen,
Attika siyah figür tekniğiyle
yapılan- kulplu amphora. Resimde,
Aineias, babasını sırtlamış, Troiadan
kaçmaktadır; kel kafalı ihtiyar babası
Ankhisos son defa yıkılmak üzere olan
Troia'ya bakmaktadır. Sahnedeki iki
figürden bir tanesi Aineias'ın annesi
Aphrodite'dir.*





Aphrodisias kenti, Sebasteion yapısının Güney Portiko 2. kat kabartmasında Aineias'ın Troia'dan kaçıı betimlenmiştir. Aineas, sırtında yaşlı babası Ankhis ve -elinden tuttuğu- oğlu Iulus'la yağmalanan Troia'dan kaçmaktadır. Arkada annesi Aphrodite ise kaçırlarına yardımcı olur.

Yaşlı Ankhis, elindeki kutunun içinde Troia'nın tanrısal atalarına ait heykelticikleri taşımaktadır. (Aphrodisias Müzesi).

APOLLON TAPINAĞI

Homeros'a göre bir kült yontusu ve kutsal bölümü olan bir Apollon Tapınağı vardı. Homeros sonrası yazarların ve yazıtların aktarımlarında yer almayan bu tapınağın kalıntısına ulaşılammıştır.

HEKTOR HEROON'U

Antik yazarlardan Philastratos ve Lukianos'a göre, İ.S. 200 dolaylarında yarı tanrı kabul edilen Hektor'un, ne zaman kurulduğu bilinmeyen bir kutsal alanı vardı. Kahraman portrelerinin paralarda İmparator Hadrianus Dönemi'nde kullanılmaya başlandığı düşünülürse, yapının İ.S. 2. yy.ın ilk yarısında yapılmış olduğu öngörülür. İulianus, bunun küçük bir heroon olduğunu ve kahramanın tunçtan bir yontusunun bulunduğunu yazar. Kalıntılara rastlanılmamıştır.

AKHİLLEUS YONTUSU ALANI

İulianus'a göre Hektor Heroon'unun karşısında dev bir Akhilleus yontusu bulunuyordu ve İmparator Caracalla'nın İ.S. 214 yılında onun buyruğuyla, kenti ziyareti anısına dikilmişti. Bu alanın bir kült alanı olup olmadığı ise kesin değildir. Kalıntıları bulunmamıştır.

GANYMEDES TAPINAĞI

Baş tanrı Zeus'un genç erkek sevgilisi Ganymedes de Athena İlias Tapınağı karşısında bir kutsal alana sahipti. Burada olasılıkla kartallı bir Ganymedes yontusu bulunuyordu. Ganymedes resimli paraların da İmparator Hadrianus Dönemi'nde basılmaya başlandığı göz önüne alındığında, tapınağın İ.S. 2. yy.da yapıldığı öngörülebilir.



PRIAMOS VE ASSARAKOS'UN SARAYLARI

Homeros, İliada'da Priamos'un Sarayı'nın, kentin yukarı kesiminde ve Athena Tapınağı'nın yakınında olduğunu belirtir. Antik yazarlardan Lukianos, İ.Ö. 1. yy. Troia'sında Troia kraliyet ailesinin Aineias soyundan bir büyük atası olan Assarakos'un sarayından söz eder. Ancak bugün buna ilişkin bir kalıntı yoktur.

HEKTOR'UN EVİ

İmparator Augustus Dönemi filozoflarından Aristonikos'a göre, dönemin Pyrtaneion'u Hektor'un eviydi. Ancak buna ilişkin bir kanıt bulunamamıştır.



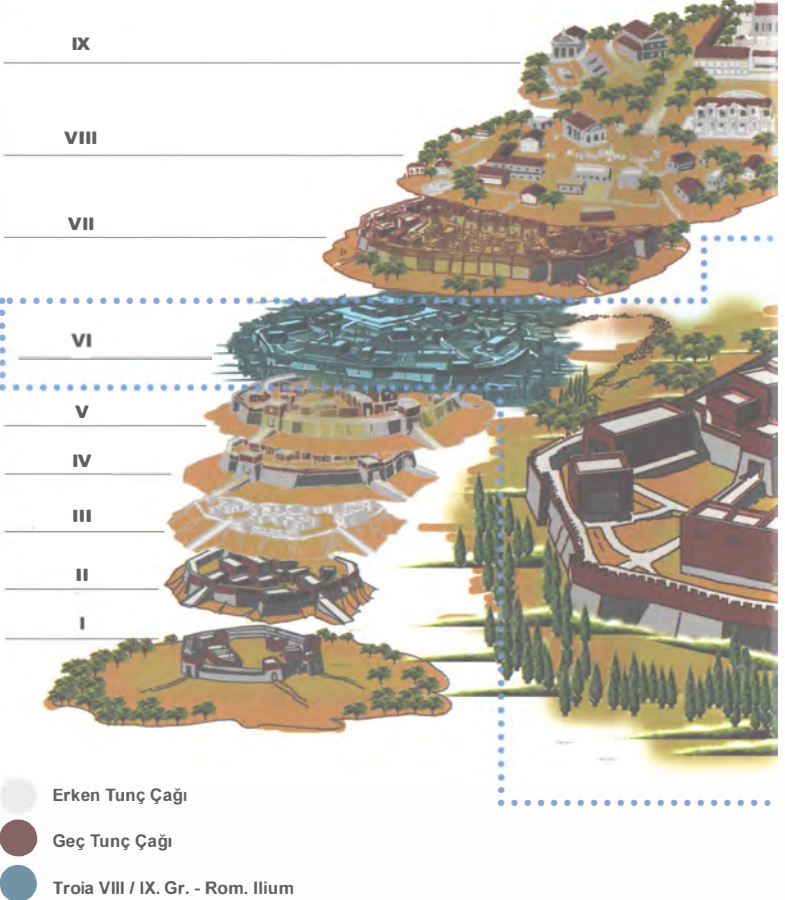
Leagros grubundan, siyah figür tekniğiyle bir amphora üzerindeki betimlemede (İ.Ö. 510), Akhilleus tarafından öldürülen Hektor'un ölüsü yerlerde sürüklenmektedir. İliada'da Hektor'un sürükleme sahnesi: "Ayağı tez Akhilleus böyle dedi/ tanrısal Hektor için düşündü kötü şeyler/ İki ayağını topukla bilek arasından deldi/ kayışlar geçirdi deliklerden, bağladı arabaya/

başı bıraktı yerde sürüklensin diye/ sonra atladı arabaya ünlü silahlarıyla/ Kamçılardı atları, atlar öne atılıp costu/ Yerde sürüklenen gövdenin çevresinde/ bir toz bulutu yükseldi birdenbire/ Toz toprak içinde kaldı bütün başı/ kopkoyu saçları darmadağın oldu// Bulanırken bu baş toza toprağa/ anası da saçlarını yolup duruyordu// Acıklı, acıklı inliyordu babacığı da/ ağlaşıyordu çevrelerinde bütün halle// Bak anana yavrum, talihsiz anana/ senin acını göreyim, öldüğünü göreyim de/ bundan böyle nasıl yaşayayım ben, nasıl?/ Gece gündüz yüreğimin işığıydın bu kentte/ Troialı kadınların, erkeklerin gücü desteği/ bir tanrı gibi selamlardı onlar seni/ sen onların büyük şantiydin/ ama yavrum, kaderle ölümün elindesin şimdi/" (İliada, XXII, 394-436. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).



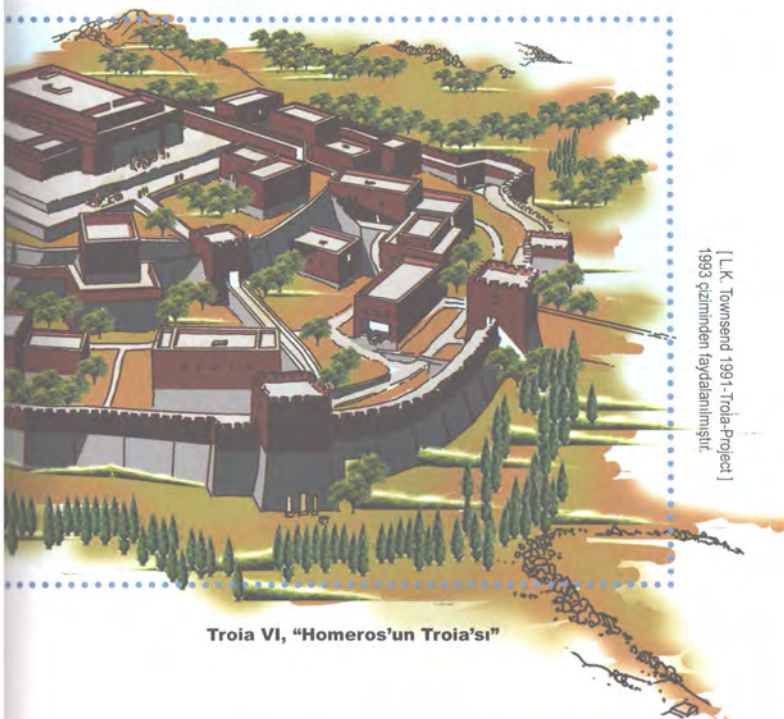
TROIA I-IX YERLEŞİM TABAKALARI

Troia'nın günümüzdeki durumu





Troia



Troia VI, "Homeros'un Troia'sı"

[L.K. Townsend 1991 -Troia-Projekt]
1993 çiziminden faydalanılmıştır.

TROIA'NIN ON KENTİ

Troia'da son kazı çalışmaları ve yapılan araştırmalarla on yerleşim katmanı ortaya çıkarılmıştır.



Hisarlık Tepe: 1- Yerleşim katmanları. Erken Tunç Çağı'nda ana kaya üzerinde başlayan ilk yerleşimden, Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nin de içinde bulunduğu en üst yerleşime kadar höyükteki katmanlar görülmektedir. 2 - Troia I yerleşiminden itibaren en üst yerleşime kadar olası kent planları farklı renklerde vurgulanmıştır. Katmanların anlatıldığı bölümlerde ise her katmanın özgün çizimi ilgili bölümde yer almıştır.



TROIA I YERLEŞİMİ

Troia I katmanı, yaklaşık İ.Ö. 2920 ile İ.Ö. 2550 arasına tarihlenir (Erken Tunç Çağı II olarak da tanımlanır). Hisarlık Tepe'de, -ana kayaya oturmuş- yerleşme, en eski katman olup, küçük bir köy niteliğindedir. Küçük bir kale görünümünde, kaba taşlarla örülmüş surlarla çevrili yerleşimin dörtgen kuleli ana kapısı güneydedir. Höyüğün ortasındaki Schliemann Yarması'nda, bu döneme ilişkin ve yan yana dizilmiş uzun evler bulunmuştur. Bu evler, Megaron diye adlandırılan konutların öncüsü olabilecek yalın evlerdir. Bu evredeki ekonomik yaşamda tarım, hayvancılık, dokumacılık, avcılık ve balıkçılık ön sıradadır. Ege Dünyası ve Anadolu'yla ticari ilişkiler vardır. Dönemin keramikleri, el yapımı, yüzeyleri koyu renkli ve perdahlı pişmiş toprak kaplardır. Gaga ağızlı testiler, kâseler, kapaklı ya da kulplu kaplar günlük yaşamda kullanılmış kaplardır.



Troia Ia yerleşimine ait 103 numaralı (uzun dikdörtgen planlı büyük bir oda ve buna eklenmiş yarım daire biçimli ikinci bir mekândan oluşan konut) ve 1b yerleşimine ait 102 numaralı (103 numaralı evin üzerine kurulmuş, ortasında ocağı olan, uzun dikdörtgen bir mekân) evlerin maketi. (İst.A.M.)



Troia I yerleşimine ait sur duvarı.



Schliemann Yarması'nın tabanında, Troia I'in erken evrelerine tarihlenen (yaklaşık İ.Ö. 2920) duvar kalıntıları bulunmuştur.



Troia I evresinden çakmaktaşı, volkanik yongalar, dilgiler, bakır olta iğnesi biçimli alet, kurşun halkalar, perdah taşları ve bakır ya da kemikten başlı ve gözlü iğneler, bizler. (İst.A.M.)



Troia I'den pişmiş toprak ağırşaklar. (İst.A.M.)



Yerleşimde bulunmuş pişmiş toprak kaplar. (İst.A.M.)



Pişmiş toprak kaplar ve kama biçimli kemik alet.



Yerleşime ait pişmiş toprak depolama kabına ait kapak.



TROIA II YERLEŞİMİ

Bu yerleşim katmanı, yaklaşık olarak İ.Ö. 2550 ile İ.Ö. 2250 tarihleri arasında kapsar. Troia I yerleşimi üzerine kurulmuş Erken Tunç Çağı yerleşimidir; etrafı altı metre yüksekliğinde ve üç yüz otuz metre uzunluğunda, eğimli bir taş temel üzerine

kerpiçle örülmüş surla çevrilidir ve dokuz bin metrekarelik alanı kapsar; önemi artmış idari bir merkez olan yerleşimde, altın, elektrüm, gümüş ve bakır buluntular yaşam seviyesinin yükseldiğini gösterir. Güneybatı kapısı önünde de taş döşeli bir rampa vardır. Bu kale içerisinde Yunan tapınak mimarlığının en yalın tipi olan bir giriş ve



Troia II'nin sonları yerleşiminden Rampalı Giriş.



Troia II'den kale duvarı.



Schliemann'ın bulduğu F Hazinesi'nden bilezik, bir çift altın baş süs askısı, ölçekli altın değişim çubukları ve altın saç halkası.



Schliemann'ın bulduğu C Hazinesi'nden altın takı sallantıları. (İst.A.M.)

arkasındaki bölümden oluşan Templum in Antis'in öncülü olan megaronlar, bu evrede de görülür. Bu yapılar, tapınım ve toplantı amaçlı kullanılmışlardır. Megaronlar, bir giriş kapısı (Propylon II) ve sütunlu bir revakla çevrelenmiştir. Güneydoğu ve Güneybatı kapılarının önu, taş döşeli

ve taş korkuluklu anıtsal giriş yapılarıydı. Yanan saray ve yönetim yapılarının yıkıntıları arasında "Priamos'un Hazinesi" diye adlandırılan buluntuların dışında, yirmiden fazla başka hazine buluntusu ele geçmiştir. Yaklaşık sekiz yapım aşamasında üç büyük yangının olduğu kanıtlanmıştır. Yerleşimin, Ege Dünyası,



Pişmiş toprak depas amphikypellon.



Schliemann'ın bulduğu C Hazinesi'nden bir çift altın küpe.



Schliemann'ın bulduğu E Hazinesi'nden altın delikli çubuk (boncuk yapımında kullanılmış olabilir), altın ve elektrik külçeleri ve sallantılı altın küpe. (İst.A.M.)

Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya ile ticari ilişkileri vardır. Troia'da yeterince bulunması gereken kalay, dökümle hazırlanan silahların seri üretimi için çok uzak yerlerden (belki Orta Asya?)



Troia II yerleşiminden pişmiş toprak kaplar: 1- İnsan tasvirli kap. 2- On iki cm. yüksekliğinde, yumurta gövdeli, kaide ayaklı, çift dikey tutamaklı vazo. Kabin üzerinde, kollarını ileriye uzatmış, bacakları kavisi, boyunları uzun iki insan figürünü vardır. Yüz uzuvlarından sadece burnu belirgindir. 3- 200 numaralı oda buluntusu. 4- Üç ayaklı, boyunlu kap. 5- Tankart.

getirilmiş olmalıdır. IIa evresinde elde biçimlendirilmiş çanak çömlek yapılırken, IIb evresinde çömlekçi çarkları kullanılmaya başlanmıştır. Günlük kullanımda kaba kapların yanı sıra daha özenle yapılmış kaplara da rastlanmıştır. Dövme, dökme, çekiçleme, telkâri işleme ve perçinleme gibi maden işleme tekniklerinin bu dönemde geliştiği, bakır ve kalay alaşımı tuncun da bu dönemde kullanıldığı anlaşılmıştır. Yün üretiminin artmasıyla çok sayıda yün eğirildiğini gösteren ağırşak bulunmuştur. İp üretiminin artmasıyla dokumacılıkta

bu dönemde gelişme olmuş, yerleşimde çok sayıda tezgâh izleri ve ağırlıklarına rastlanmıştır. Bu dönemde bulunan soyut insan heykelcikleri (idoller) ise dinsel inanışla ilgili simgelerdir. Alman tüccar Schliemann, bugünkü değerlendirmelere göre bin iki yüz elli yıllık yanılıyla, bu evreyi Homeros'un Troiası sanmıştı. Kalenin güneyindeki, girişlerden birinde, kayaya oyulmuş yuva kalıntısı, ahşap bir savunma duvarıyla çevrili olduğu anlaşılan ve 90 bin metrekare olarak öngörülen bir aşağı kent vardı.

TROİA III YERLEŞİMİ

Bu yerleşim dönemi yaklaşık İ.Ö. 2250 ile İ.Ö. 2200 yılları arasında kapsar. Erken Tunç Çağı II olarak isimlendirilen katmanın Troia II kalıntılardan çok farklı olmayışı, yerleşimde kültürel sürekliliği gösterir.

Yerleşimde, dar sokaklar ile ayrılmış sıkışık konutlar vardır; çok az sayıda bağımsız konut saptanmıştır. Kısa aralıklarla birbirini izleyen ve birisi yangınla sonlanan dört yapılaşma evresi, güçleşen yaşam koşullarını gösterir. Bulunmuş bazı “*bazime*” buluntularının bu katmandan olabileceği öne sürülmüştür.



Troia III yerleşiminden pişmiş toprak kaplar: 1- 12,1 cm. boyunda, insan yüzü kapak. 2- Testi. 3- Boyunlu, 23,6 cm. yüksekliğinde kap; delikler, kabin asılarak kullanıldığını göstermektedir. 4- Spiralli, depolama amaçlı kullanılmış, çapı 40 cm. olan kap.

TROIA IV VE TROIA V YERLEŞİMLERİ

Bu yerleşimler, Anadolu Troia Kültürü olarak tanımlanır ve yaklaşık İ.Ö. 2200 ile İ.Ö. 1740/30 yılları arasında, diğer bir tanımlamayla da Erken Tunç Çağı III ve Orta Tunç Çağı başını da kapsar. Bu katmanda, kaledeki yerleşim giderek genişlemiş ve on sekiz bin metrekareye değin büyümüştür. Troia IV'de ekonomik koşullar değişmeye başlamıştır; bu dönemde Kara Yunanistanı, Kyklad Adaları, Orta Anadolu ve Yakındoğu'yla ilişkiler sürmüştür. Konutları, bitişik yerleştirilmiş, aynı yola açılan bir ya da iki odalı olmalıydı. Konutlar, taş temelli, kerpiç duvarlı, çamur ya da kille sıvalıydı; tabanları ise sıkıştırılmış kilden oluşmaktaydı; avlularındaki kubbeli fırınlar yerleşimde ilk defa saptanmıştır. Beslenmede avlanmanın payı giderek artmıştır. Çeşitlenen yiyecekler arasında domuz, koyun, keçi, sığır, tavşan ve deniz ürünleri (balık, deniz kaplumbağası vb.) vardır. Nesnel kültürde İç Anadolu'nun



Troia IV'a'ya ait yerleşimden 454-455 numaralı ev inaketi. (İst.A.M.)

etkisi artarken, keramikteki etki değişimi aynı hızda olmaz. Keramikteki yaygın biçim, insan yüzü (Antromorfe) kaplarla, sivri dipli, iki kulplu kupalardır (Depas



Troia IV'den pişmiş toprak kaplar. (İst.A.M.)

Antikypellon). Bu keramik biçimleri, şarap içiminin yaygınlaşmasıyla ilgilidir. Troia IV yerleşiminde birbirini izleyen yedi yangın evresi saptanmıştır. Bu yerleşimin son yapım evresi ise yangınla yok olmuştur. Troia V katmanında da birçok yapılaşma evresi görülür; bu evrelerde Ege Dünyası, Anadolu ve Kıbrıs'la ilişkiler olduğu görülmüştür; bu dönemdeki taş temelli, ince kerpiç duvarlı konutlar öncelerine göre düzenli ve planlıdır; uzun dikdörtgen ana mekânın etrafında diğer küçük odalar görülmüştür.



TROIA VI YERLEŞİMİ

Troia Yüksek Kültürü olarak tanımlanan dönem, yaklaşık İ.Ö. 1740/30 ile İ.Ö. 1300

yılları arasında kapsar. Bu dönem, bir başka deyişle Orta Tunç Çağı ile Geç Tunç Çağı diye de tarihlendirilir. Homeros'un anlattığı Troia ya da (W)ilios, Taru(w)isa olduğu





Troia VIh yerleşimi Doğu Kapısı yakınlarında görülen kule.

düşünülen yerleşim katmanı, Troia'daki gelişimin doruğa ulaştığı bir dönemdir. Bu nedenle, ortaya yüksek bir kültür çıkar ve Troia VII yerleşim evresini de kapsar. Kent, Hitit kaynaklarının (Wilios diye adlandırdığı bölgesel yönetim ve ticaret kenti konumuna gelmiştir. Kalenin yerleştiği alan, yirmi bin metrekareye ulaşırken, şimdiye değin Hisarlık Tepe'de kurulmuş olan yerleşim ile yüz kilometrelik bir çevrede bilinen yerleşim yerlerinin hepsini, büyüklük ve önem bakımından aşmıştır. Doğu Akdeniz'in siyasal yaşamında, coğrafi konumu nedeniyle önemli bir yere sahipti. Dikdörtgen taşlarla örülmüş, dört-beş metre genişliğinde ve altı metre yüksekliğindeki savunma duvarları, kuleler ve burçlarla sağlamlaştırılmıştı. Bu taş örgünün üzerinde de on metreyi aştığı düşünülen kerpiç bir duvar vardı. Böylece, surların yüksekliği en az on altı metreydi. Değişik kapı ve girişlerin olduğu surların ana girişi ise güney kapısından yapılmaktaydı ve



Troia'da, 1995 yılında bulunan, iki yüzü Luwice yazılı olan mührün çapı yaklaşık 2 cm. dir. Bir yüzünde yazı ustasının, arka yüzünde bir kadının ismi yazılıdır. İ.Ö. 12. yy. sonu.



Troia VI, Doğu Duvarı üzerindeki VIh Kulesi.

taş döşeli bir yol, tepenin ortasına doğru uzanıyordu. Kale içindeki yapılaşma, savunma duvarına koşut uzanmış ve halkalar biçimindeki teraslarda yer alıyordu. Bunlar, kimileri iki katlı olan, birbirinden bağımsız yapılardı. Bu yapılardan VI M ve VI A diye tanımlanan megaronların saray yapıları oldukları sanılmaktadır.



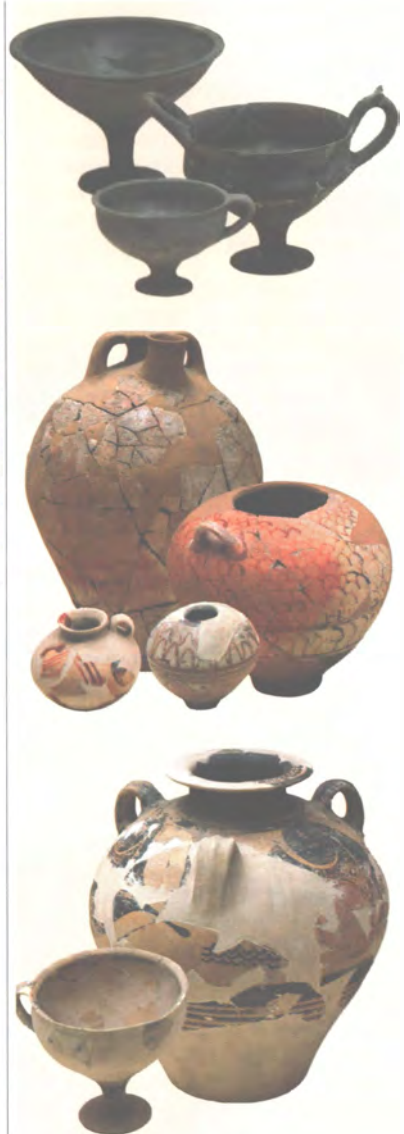
Troia Güney Kapı ve VIh Kulesi.

Kentin merkezindeki Büyük Saray yapı kalıntılarının, İ.Ö. 3. yy.da Athena Tapınağı (Troia VIII) yapımı sırasında ortadan kalktığı düşünülmektedir. Dörpfeld'in kazdığı bu yapılar topluluğu, İ.Ö. 13. yy.a tarihlendirilmiş ve Homeros'un Troia'sı olarak tanımlanmıştır. Bu katmanın son yapılaşma evresi, büyük bir depremle yıkılmıştır. İkinci bin Troia kalesinin aşağı kent kalıntısı olarak da surların dört yüz metre aşağısında, savaş arabalarına karşı bir önlem olarak kayaya U biçiminde



Troia Güney Kapı ve VII Kulesi.

oyulmuş savunma hendeği izlerine rastlanılmıştır. Kalenin oturduğu alan, sur dışındaki aşağı kent ile birlikte üç yüz bin metrekareye ulaşmıştır. Kentte yaşayanların sayısı, bu dönemde yaklaşık yedi bin kişi olarak öngörülmektedir. Çömlekler içinde ölü yakma ve gömülmüş ceset kalıntılarına, surun yaklaşık beş yüz elli metre güneyinde rastlanılmıştır. İ.Ö. 3. binden bu yana kullanılmış ve insan eliyle oyulmuş mağara, bu dönemde de kullanılmaya devam edilmiştir. Bu mağara ve diğer kazı sonuçları, yerleşimin Hitit Beylik Kenti Wilusa olabileceğini destekler niteliktedir. Lüks bir eşya olan gri keramik, kimi zaman Yunanistan'a hatta Kıbrıs'a ve doğuya kadar yayılmıştır. Bunlar, büyük olasılıkla benzer biçimli gümüş kapların birer öykünmesiydi. Yeni ve ilginç olan bir başka buluntu ise, ikinci bin yıl başlarında savaşlarda önemli unsur olan atlı savaş arabalarının yaygın olarak kullanılmasıydı.



Troia VI'f ve VIIh yerleşimlerine ait pişmiş toprak kaplar. (İst.A.M.)

Değişik bölgelerden gelen keramikler, fildişi nesneler, devekuşu yumurtası kabukları, fayanstan boncuklar ve akik, yoğun kültürel ve tecimsel ilişkileri gösterir. Yerleşimin niteliğini belirleyen canlılık, Troia'nın coğrafi konumuyla ilgilidir. Yerleşimdeki metal işçiliğini kanıtlayan döküm kapları da bulunmuştur. Troia VI döneminin sonlarına doğru artan Mykene çanak çömleği, bu etkinliklerin daha da yoğunlaştığını gösterir.

Geç Troia VI ve Troia VII nesnel kültür yönünden benzeşirler. Başkentleri Thebai olan Akhiyawa ile başkentleri Hattuşa olan Hititler arasındaki güç kavgasında Troia'nın önemi artar. Her yerde yapı çalışmaları başlar, savunma duvarları berkitilir, yiyecek depolanır ve antlaşmalar imzalanır. 13.yy. bu coğrafyada pek çok olayın olduğu ve gerginliklerin yaşandığı bir dönemdir. Troia VII, -yaklaşık İ.Ö. 1300 ile İ.Ö. 1180 arası (Geç Tunç Çağı arasını kapsar)- Homeros'un Troia'sı ya da (W)ilios/ Taru(w)isa ya da Wilusa olduğu düşünülen yerleşim katmanıdır. Büyük bir depremin yıktığı yerleşim, yeniden yapılır ve eski kale alanına depolar eklenir. Eski yapı kalıntıları, özellikle de surun kullanımı sürdürülerek, yeni kulelerle güçlendirilir. Bu yapılaşma çalışmalarına yeni yollar da eklenir. Nesnel kültürde bir kopukluk görülmez. Varsılık artar, ancak gergin olan durum, her açıdan kendisini duyumsatır. Örneğin daha önce açık olan giriş kapıları, Yunanistan ile Anadolu arasındaki güç savaşının sonucu olarak örülmüştür. Yerleşim yeri, kale içinde ve dışında da sürekli olarak kalabalıklaşır. Bu da bize kentin, çevredeki küçük çaplı yerleşimlerden güvenlik nedeniyle göç aldığını gösterir. Kentin uzağındaki yerleşmelerle, Beşiğe'deki gömütlüğün artık kullanılmaması da bu gergin duruma uygun sonuçlardır. Troia/ Wilusa kenti, yaklaşık yüzyıl sonra yani İ.Ö. 1180'lerde, görünüşe göre yitirilen bir savaşı sonucunda yıkılır.

TROİA VI₁, TROİA VII_{B1} VE TROİA VII_{B3} YERLEŞİMLERİ



Troia VIIa yerleşimi buluntusu.
(İst.A.M.)

Bu yerleşimler, geçiş dönemi olarak değerlendirilir. Yaklaşık İ.Ö. 1180 ile İ.Ö.

1130 arasını kapsar ve Erken Demir Çağı'na geçiş olarak da değerlendirilir. Bu kısa süren geçiş döneminde, çömlekçi çarkıyla yapılan çanak-çömlekler gibi eski gelenekler sürdürülürken, diğer yandan olasılıkla yerel olan ve daha yalın olan keramikler ortaya çıkar. Bu durum, yerleşimin, arada yakınlık bağları olan bir kültür grubunca ele geçirilmesiyle ilgilidir. Kalıntıların yeniden yapımı, kendisini hâlâ "Troialı" olarak duyumsayan "alt katmanlardan insanlarca" gerçekleştirilmiştir. Yerleşme, kimi yerlerde yeni yıkımlarla son bulur.

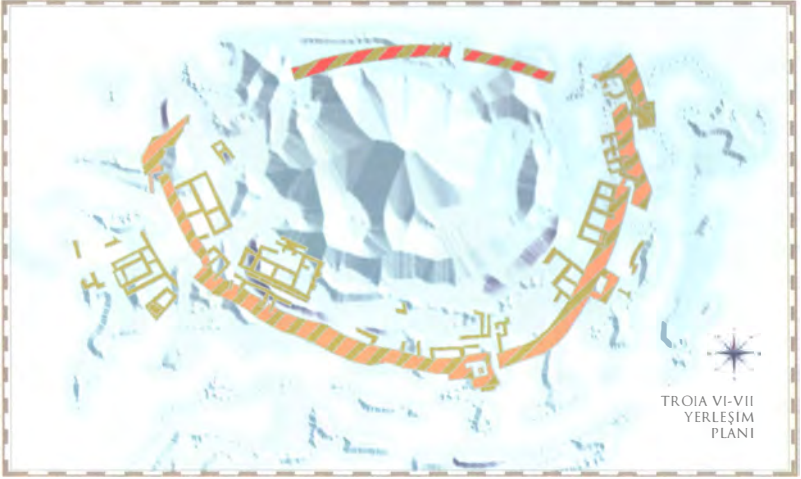
TROİA VI_{B2} VE TROİA VII_B YERLEŞİMLERİ

Bu yerleşimler, Balkan etkisinde olan Troia kültürü olarak tanımlanır. Yaklaşık İ.Ö. 1150 ile İ.Ö. 950 (Erken Demir Çağı) arasını kapsar. VIIb Troia'nın ikinci ve üçüncü evrelerinde eski geleneklerin yanı sıra, bilinçli olarak yeni unsurlar da kullanılmıştır. Çömlekçi çarkında yapılmış



Troia VIIa yerleşimi buluntusu
matara. (İst.A.M.)

keramiklerin yanı sıra, Kuzeydoğu Balkanlar ve Batı Karadeniz'de bilinen yivli ve

TROİA VI-VII
YERLEŞİM
PLANI

kararlı bezemeli, elle yapılmış keramikler de görülür. Kalenin içinde ve dışında yoğun olarak küçük ölçekli yapılaşmalara rastlanır. Troia VIIb2'de kent surunun alt bölümlerinde dikey ve düzensiz taş levhalar (ortostat) kullanılmıştır. Bununla, en azından bir başka yapı evresinin (VIIb3) daha bulunduğu kanıtlanabilmektedir.

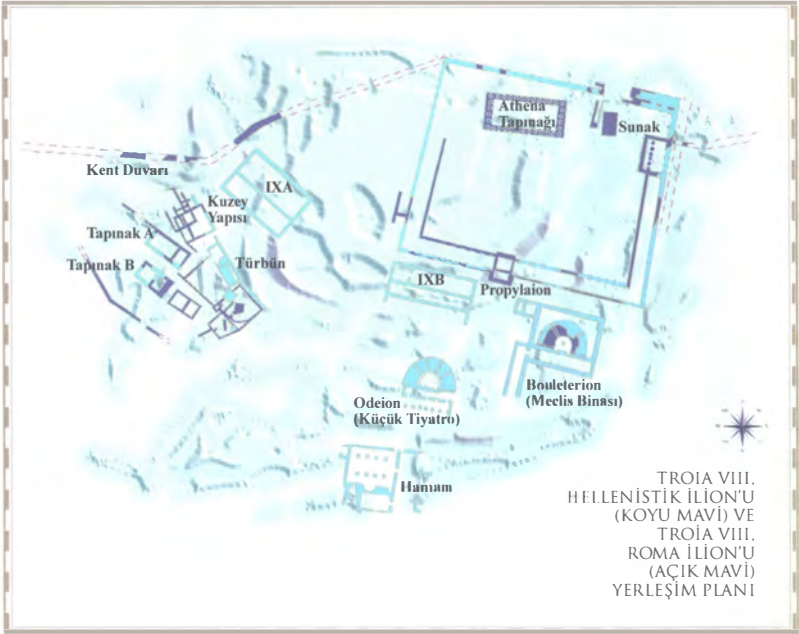
TROİA VIII YERLEŞİMİ

Yunanlı Troia. Yaklaşık İ.Ö. 700 ile İ.Ö. 85 yılları arasında kapsar ki bu, Arkaik Dönem'den Klasik Dönem'e kadar olan bir süredir. Büyük ölçüde artık oturulmayan kentteki Kutsal Alan'ın en eski yapısı, Homeros'un henüz yaşadığı bir tarihte,

BOŞLUK (HİATUS)

Yaklaşık İ.Ö. 950 ile İ.Ö. 720/700 arasında kapsar. Troia, iki yüz elli yıl boyunca eğer yalnızca arada sırada yaşanan bir yer değilse, oldukça az kişinin yaşadığı bir yerleşimdi. Ancak buna karşın, kalede bir kutsal alan varlığını sürdürüyordu. Geç Tunç Çağı'nın görkemli duvarlarına karşın, kent genel olarak bir yıkıntı durumundaydı.





İ.Ö. 700 yılında Aiollerce yapılmıştı. Kutsal Alan'daki sunulardan çıkan sonuca göre, yalnızca Homeros döneminde değil, öncesinde de varlığını sürdürüyordu. Yüzlerce yıl süren bir yoksulluk döneminin gösterişsiz yerleşimi, İ.Ö. 3.yy.dan başlayarak, Troia Savaşı'nın geçtiği yer Akropolis'deki Athena Tapınağı ve batıda yer alan bir diğer kutsal alanla birlikte, "Kutsal Kent İlion" olarak yüceltilir. Akropolis'deki ana tapıntan çevreye birkaç mermer yapı unsuru ile kesme taşlardan yapılmış sunağın dikdörtgen altlığı ve dokuz bin beş yüz metrekaresik Kutsal Alan'ı çevreleyen, görkemli bir çevre duvarı (Temenos) günümüze değin gelmiştir.

İlion, kentler birliği içinde bölgenin siyasal ve dinsel merkezi konumuna gelmişti. Kalenin güney ve doğusundaki

aşağı kentte, VI ve VII Troia aşağı kentinin üzerinde düzenli bir yapılaşma yükselmeye başladı. İ.Ö. 3. yy. sonlarında dik açılı caddelerin bulunduğu planlı aşağı kent, üç bin altı yüz metre uzunluğunda bir surla çevrildi. Kentin konutları, Arkaik Dönem'de dörtgen planlı basit konutlardı; kısa ya da uzun yüzlerde girişleri, bazı odalarda ise ocaklar vardı; konutların moloz taş duvarları yerli kireç taşından çamur harçla örülmüştü; tabanları sıkıştırılmış toprak, üstleri ise olasılıkla düz damla örtülüydü. Kentte, daire biçimli taş döşeli alanlar olasılıkla harman yeri ya da üzüm, incir kurutmada kullanılmış olmalıdır. Bu katmandaki buluntular arasında, Troas Bölgesi'ne yerleşen Aioller'in yaptığı gri yüzlü çanak çömlekler, Doğu Yunan ve İon toprak kapları, tunç gözlü iğne ve çengelli iğne (fibula), tanrılara sunulmuş adak eşyaları, insan ve hayvan heykelcikleri,



Troia VIII'den Doğu Yunan çömleği. (İst.A.M.)



Troia VIII'den pişmiş toprak süvari kabartmalı adak levhacıkları. Hellenistik Dönem. (İst.A.M.)

adak diskleri, tezgâh ağırlıkları, ağırşaklar çoğunluktadır. İ.Ö. 85 yılında Romalı başıbozuk komutan Fimbria tarafından yıkılmasından sonra "Kutsal İlion" kenti Romalıların egemenliğine girmiştir.

TROİA IX YERLEŞİMİ

Roma İlion'u/ İlium. Yaklaşık olarak İ.Ö. 85 ile İ.S. 500 yılları arasında kapsar. Julius Caesar ve Augustus'un, Romalıların soyunun Troialı kahraman Aineias'a

dayandığına inanmaları kentte birçok imar faaliyetlerinin yapılmasına neden olmuştur. Augustus Dönemi'nde höyük üzerindeki 16 x 36 metre boyutundaki Athena İlias Tapınağı yenilenmiş, kentin her yerinde yapı ve onarım çalışmaları başlamıştır. Augustus Dönemi'nde Yukarı Kutsal Alan'da da imar faaliyetleri yapılmıştır. Onun döneminde yapılan Odeion'da daha sonraki İmparatorlar Hadrianus ve Caracalla dönemlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır.

Odeion yakınlarında bugün yalnızca bir bölümünün kalıntısı bulunan, mozaik döşemeli spor ve yıkanma (?) amaçlı bir



Troia IX yerleşimi Kutsal Alan.

yapı ile tapınak tepesinin kuzeydoğusunda altı bin kişilik tiyatro yaptırılmıştır. İlion, İ.Ö. 3. yy.a kadar bu çeşit bağış yapılarıyla donanmıştır. Özellikle tepedeki alanda büyük kamusal yapılar yapılmış, İ.S. 3. yy.da aşağı kentin bozulan yapı adaları yenilenmiş ve yaklaşık üç bin altı yüz metre uzunluğunda surlarla çevrilmiştir. Süreç içinde canlılığını yitiren kent, İ.S. 500 yıllarında depremlerle tümüyle yıkılmıştır. Bu dönem buluntuları arasında testiler, kâseler, koku şişeleri, iğneler, minik kaplar, saç ve giysileri tutturmada kullanılan kemik iğneler, deliciler, dokumada kullanılan tezgâh ağırlığı ve yün eğirmede kullanılan ağırşaklar; Kutsal Alan'dan adak eşyası olarak sunulmuş -döneminin saç ve giysi modasını gösteren- kadın heykelcikleri, dansöz figürleri, süvari betimli adak levhacıkları, tanrı, tanrıça ve çocuk heykelcikleri ile kandiller dikkati çeker.



Troia IX yerleşimi Bouleterion.



Troia IX yerleşiminden Odeion.

İ.S. 4. yy. başlarında Büyük Konstantin başkentini İlion'da kurmayı düşünmüş ve yapı çalışmalarına başlanmışsa da daha sonra bu düşünceden vazgeçilmiştir.

Roma kentinin su gereksinimi, Kemerdere'de bir su köprüsü (Aquaduct) yaptırılarak, pişmiş toprak borularla İda (Kazdağı) eteklerinden sağlanmıştır. Roma kentinin gömütlüğü (Nekropolis) ise kentin güneydoğusundadır.



Troia'dan Hellenistik Dönem-Erken Roma Dönemi (İ.Ö. 4. yy. sonu-İ.S. 1. yy) pişmiş toprak kâseler ve tek kulplu, çift kulplu kaplar. (İst.A.M.)



Hellenistik Dönem'e ait, pişmiş toprak, -ibadet eden, oturan, dans eden- kadın heykelticikleri. (İst.A.M.)



Troia'dan Amazon (mitolojide, Karadeniz'de yaşayan, kadınlardan oluşan savaşçı topluluğu) heykeltiği. (İst.A.M.)

TROİA X YERLEŞİMİ

Doğu Roma (Bizans) İlion'u, Özellikle İ.S. 12 ile 13. yüzyıllar arasında kapsar. İlion, İ.S. 4. yy. ortalarında bir piskoposluk merkezi konumundaydı. İ.S. 500 yıllarındaki depremin yıkımından sonra, ilk kez İ.S. 12. yy. ortalarında kentin batısındaki Yunan-Roma kutsal alanında yeni bir yerleşim izine rastlanılmıştır. Yerleşmenin yoğunluğuyla ilgili dolaylı bir gösterge de, kuzeyde büyük tiyatro ile güneybatıdaki Kaynak Mağarası arasındaki eski kent alanının değişik noktalarında bulunan çok sayıda Bizans gömütüdür. Bu yerleşim, İ.S. 14. yy.daki Osmanlı fetihleriyle sona ermiştir.



TROİA SAVAŞI KAHRAMANLARININ GÖMÜTLERİ



Beşik Sıvri Tepe ve
Beşik Yassı Tepe'nin
yer aldığı Beşige Koyu.

AKHİLLEUS'UN GÖMÜTÜ

Troia kazısı başkanı Manfred Korfmann'ın Troia'nın yaklaşık olarak sekiz kilometre güneybatısındaki Beşik/ Sivritepe'ye yerleştirmeye çalıştığı Akhilleus Tümülüsü, Neolitik Dönem kalıntılarının üzerine beyaz taşların dökülmesiyle oluşturulmuştur. Bu tepede, İ.Ö. 3. yy.a ait Helenistik Dönem kaba keramik parçaları bulunmuştur. İ.Ö. 3. yy. başlarına tarihlenen, tepenin oldukça derininde bulunan siyah sırlı keramiğin de gösterdiği gibi Büyük İskender kente geldiğinde bugünkü yüksekliğinde olamazdı. Antik kaynaklardan Philostratos'a göre Thessialılar, kurban kanlarının kahramanların gömütüne ulaşması için tepenin üzerinde büyük bir çukur kazmışlardı. Dieter Hertel ise Skepsisli (Kurşunlu Köyü, Bayramiç) Demetrios, Strabon ve Lemnos'lu Philastratos gibi antik kaynakların da belirttiği gibi, bunun Yenişehir Burnu'nda ve Sigeion yerleşmesi yakınında aranması gerektiğini ileri sürer. Çanakkale'de yerleşik Musevilerden Salomon Gormezano, Fransız gezgin Choiseul-Gouffier'nin adına 1787 yılında tepe üzerinde bir kuyu açarak



Bir kalkan kayışı üzerindeki kabartmada Akhilleus'un Troilos'u öldürme sahnesi görülmektedir. (İ.Ö. 590-580). İliada'da, Troia savaşının ilk 9 yılı anlatılmaz; destanda anlatılmayan Troia Savaşı yıllarında miğferli Akhilleus, Troia Kralı Priamos'un en küçük oğlu Troilos'a bir sunak üzerinde kılıcıyla vurmak üzeredir; sunak üzerinde bir horoz figürü de görülmektedir.



Çıplak, kahraman Akhilleus (?)
heykeli. İ.S. 1.-2. yy. (Aphrodisias Müzesi).



Kırmızı
figürlü "Berlin
ressamı"nın eseri.
İ.Ö. 485 yılına
tarihlenen, British
Museum'da
sergilenen, Attika

kraterinin üzerindeki resimde
Troia Savaşı'nın kaderini belirleyen
Hektor ile Akhilleus'un mücadelesi
betimlenmiştir; solda Akhilleus,
arkasında Tanrıça Athena; sağ
tarafıta bacağı yaralı Hektor
ve arkasında Tanrı Apollon
görölmektedir.

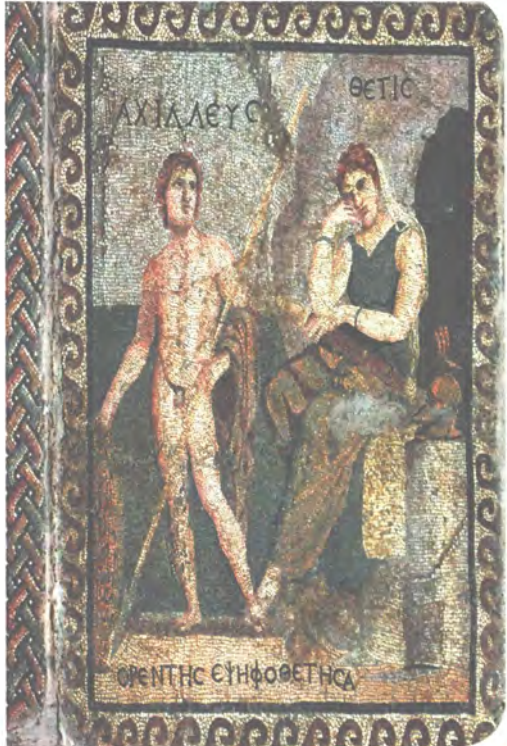
kazı yapmıştır. Gormezano, burada bir sandık gömü olduğundan söz eder. Ancak E. D. Clarke ve C. G. Lenz gibi gezginler ise Gormezano'nun sözünü ettiği buluntuların, Troas Bölgesi'ndeki bir başka yerden bulunarak Gormezano tarafından bu tümölüste bulunmuş gibi bildirildiğini yazarlar. Ancak küll sandıklarında gömme yöntemi, Tunç ve Protogeometrik Dönem'de yöreden başka yerlerde görölmez. Homeros'a göre Patroklos ve Antilokhos da buraya gömölmişlerdi.

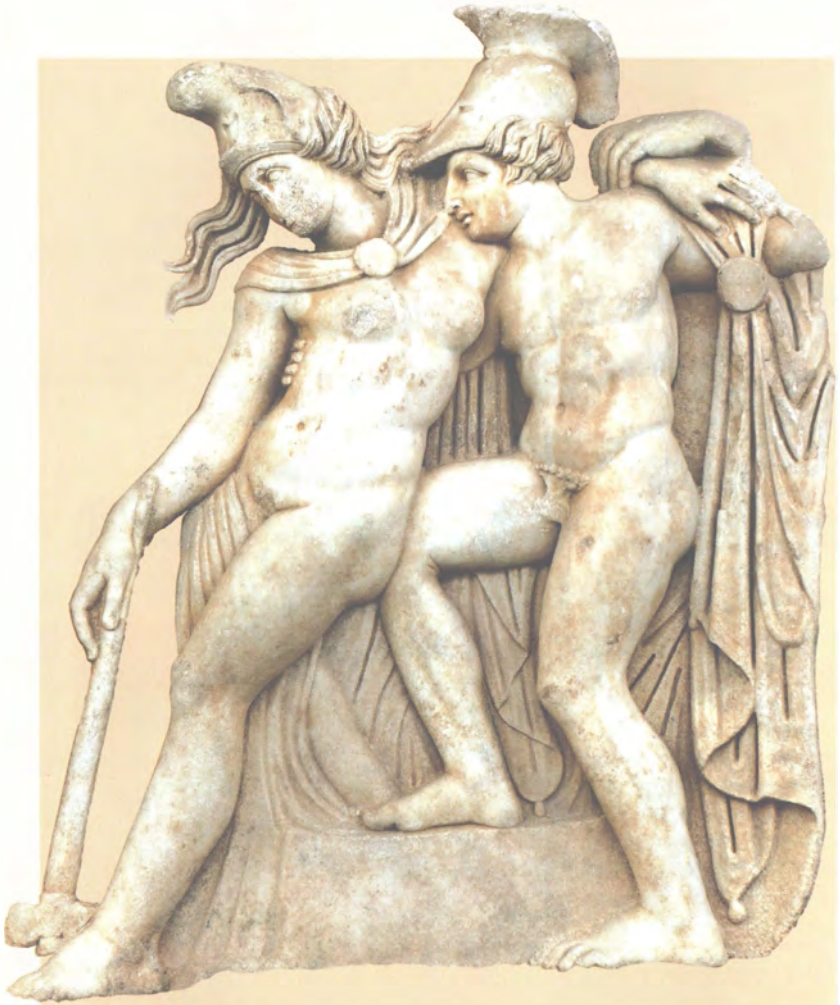


Amisos Mozaïği (Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi). 1958 yılında Samsun'da bulunan mozaik panosunun üzerindeki merkez

panoda, Troia Savaşı sırasında, Annesi Thetis'in Akhilleus'a silahları teslimi betimlenmiştir. Homeros'un İliadası'nda, Akhilleus'un seysisi, can dostu Patroklos, arkadaşının silahlarını kuşanıp Troialarla savaşırken öldürülür; arkadaşı Patroklos'ta olan silahlarına Troialalar el koyar; olayı öğrenen Deniz Tanrıçası Thetis oğlu Akhilleus için demirci tanrı Hephaistos'a yeni silahlar yaptırıp oğluna götürüp teslim eder. İliada'da silahların yaptırılıp teslim edilmesi şu dizelerle anlatılır; Tanrıça Thetis ile konuşan Hephaistos geçer körüğün başına: ".... / Körükler başladı ocağın içine üflemeye/ yirmi taneydiler, solukları türlü ısıdaydı/ soluklar demirci tanrının buynuzunda/ iş yavaş gidince ılık oluyorlar/ iş hızlı gidince sıcak oluyorlar/ Tanrı ateşe tuncu attı, kalayı attı/ değerli altın attı, gümüş attı/ sonra kütlüğün üstüne bir örs koydu/ bir eline güçlü bir çekiç aldı, bir eline ateş kıskacını/ koyuldu büyük bir kalkan yapmaya/ / Bitirince bütün bu silahları ünlü topal/ aldı götürdü Thetis'in önüne koydu/ Akhilleus'un anası bir çaylak gibi atıldı karlı Olympos'tan ısladayan

silahları ulaştırdı oğluna/" (İliada, XV/III.Bölüm, 470-617. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir). ".... / Sen Hephaistos'un şu ünlü silahlarını al/ böyle güzel silahlar kuşanmadı hiçbir adam/ Böyle dedi serdi silahları Akhilleus'un önüne/ işlenmiş silahlar çın çın çınladı/ Tepeden tırnağa bir titreme aldı bütün Myrmidonları/ hiçbirinin yüreği varmadı silahlara bakmaya/ görünce silahları öfkesi arttı Akhilleus'un/ göz kapakları altında parladı iki gözü/ korkunç bir alev nasıl parlarsa öyle parladı." (İliada, XIX. Bölüm, 10-18. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).





*Aphrodisias kenti, Sebasteion
yapısının Güney Portiko
2. kat kabartmasında
Akhilleus ve Penthesilea
betimlemesi; kabartmada, Akhilleus,
Troialıların safında savaşan Amazon*

*Kraliçesi Penthesilea'yı ölümcül derecede
yaralamış, düşmekte olan kraliçeyi
kaldırmaktadır; Akhilleus, kraliçenin
yaralandığı ve kollarında can verdiği süre
içinde ona âşık olmuştur.
(Aphrodisias Müzesi).*



PATROKLOS'UN GÖMÜTÜ

Choiseul-Gouffier, Akhilleus Tümülüsü'nün üç yüz-dört yüz metre kadar güneydoğusunda bulunan daha küçük bir tepenin Patroklos'un gömütü olduğunu ileri sürmüş ve Frank Calvert ile H. Schliemann da onun bu görüşünü desteklemişlerdir. Burada kazı yapan Schliemann, bir gömüt bulamamıştır. Bu durum, Schliemann'ın kazı yöntemiyle ilgili de olabilir. Burada ele geçen keramik buluntusu, Akhilleus Gömütü'yle benzer olduğundan, bu tümülüs de aynı tarihten olmalıdır.



Kalyks krater üstüne işlenmiş, İ.Ö. 500'le tarihlenen betimlemede Patroklos'un ölüsünün kaldırılması işlenmiştir.



AİAS'IN GÖMÜTÜ

Arkaik Dönem'de Rheteion Burnu, günümüzde Tektop Burnu'nda, Aianteion diye anılan yerdedir. Philostratos'a göre deniz, İmparator Hadrianus Dönemi'nde tepenin kuzey yamacını aşındırmış ve gömüt açığa çıkmıştı. Beş metre (!) boyundaki bir insanın kemiklerinin görülmesi olay yaratmış ve İ.S. 124 yılında İlion'u ziyaret eden İmparator Hadrianus, bu kemikleri öpmüştü.^[1] Strabon'a göre

Marcus Antonius'un Rheteionlulardan zorla alarak Mısır'a götürdüğü ve Augustus'un da kente geri verdiği Aias yontusu, belki de gömüt tepesinin üzerinde bulunuyordu. Kserkses, İ.Ö. 480 yılında bu tümülüste olasılıkla kurban kesmiş, Diodoros'a göre İ.Ö. 334'te de Büyük İskender onu izlemişti. Gömüt, Augustus tarafından ziyaret edilmiş ve olasılıkla da İmparator Germanicus, Caracalla ve İulianus da onu izlemişti. Antik yazarlardan Tyanalı Apollonius da İ.S. 1. yy. ortalarında burada gelmiştir.



*Attika Kırmızı figür
teknğinde yapılmış -İ.Ö.
480'lere tarihlenen- kâse*

*üzerinde Hektor ile Aias'ın mücadelesi
betimlenmiştir. İliada'da Hektor ve Aias
arasındaki mücadele dizeleri: Hektor,
"Böyle dedi, uzun gölgeli kargısını salladı,
attı/vurdu Aias'ın kalkanından/yedi
katı deri, bir katı tunçtu kalkanın/
altı kat deriyi deldi parlak kargı/ geldi*

*durdu yedinci katta/ Tanrısal Aias da
attı gölgeli kargısını/ vurdu yuvarlak
kalkanından Priamasoğlu'nu/ Güçlü
kargı deldi parlayan kalkanı/ çok işlenmiş
zırha saplandı kaldı/ yırttı gömleğini
geçerken böğründen dümdüz/ Eğildi
Hektor, kurtuldu kara ölümden/....."
(İliada, VII.Bölüm, 244-254. Çeviri:
Açra Erhat, A. Kadir).*



HEKTOR'UN GÖMÜTÜ

Helenistik ve İmparatorluk Erken Dönemi kaynaklarına göre, Ophryneion kenti topraklarında olmalıdır. Ophryneion'un yeri tam olarak saptanamadığından, gömütün yeri de tam olarak belli değildir. Ancak, bugünkü İntepe beldesi yakınlarında olduğu, kesin olarak bilinmektedir.



Attika kırmızı figür
teknisiyle yapılmış
İ.Ö. 490'lara tarihlenen
kabın üzerindeki resimde

Troia Kralı Priamos, oğlu, Troia kahramanı Hektor'un ölüsünü vermesi için Akhilleus'a yalvarmaktadır. İliada'da bu sahnayı betimleyen dizeler: "Biri gözümün bebeğiydi, korurdu kentini, halkını/ yurdunu savunurken geçen gün sen öldürdün onu da/ onun için geldim Akha gemilerine, Hektor için/ değer biçilmez kurtulmalıklar getirdim sana/ Saygı göster tanrılara Akhilleus, bana da acı/ ne olur kendi babanı getir aklına/ ben daha acınacak durumdayım ondan/ yeryüzünde hiçbir ölümlü katlanamadı benim katlandığıma/ Oğlumu öldürenin eline uzatıyorum yalvaran dudağımı/"(İliada, XXIV. Bölüm, 499-506. Çeviri: Azra Erhat, A. Kadir).

PROTESİLAOS'UN GÖMÜTÜ

Thukydides, Strabon ve Plinius gibi antik yazarlara göre, Gelibolu Yarımadası'nda, -bugün Şehitler Anıtı'nın bulunduğu yerde- Elaieus antik yerleşiminin güneybatısında. Kimi araştırmacıların, 126 metre çapında ve 10 metre yüksekliğinde olan ve yıllarca ekilip biçilen Karaağaç Tepe'yi, Protosileaos Tümülüsü olarak anmalarına karşın, burada Schliemann ve Dörpfeld'in yaptığı kazılarda, bir Kalkolitik-Erken Tunç Çağı yerleşimi bulunmuştur. Gotha'lı bir Filolog olan Carl Gotthold Lenz, Seddülbahir Kalesi'nin üzerindeki tepeye dikkat çeker. 18. yy.da çok sayıda antik mermer kalıntılarının görüldüğü tepe, büyük bir olasılıkla Protosileaos Tümülüsü'dür. Karaağaç Tepe'de ise, Napoleon'un Mısır'da yaptığı kültürel talanı örnek alan Fransız ordusunun, I. Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği Seddülbahir bölgesinde General Charpy'nin gözetiminde bir talan kazısı yapacak kadar gözü dönmüştür.

İLOS'UN GÖMÜTÜ

İngiliz gezgin William Gell tarafından Kumköy yakınındaki tepeye konumlandırılmıştır. İliada'da sözü edilen gömüt, Homeros ve Strabon'a göre Skamandros (Kara Menderes) ile Thymbrios (Dürmek) arasındaki savaş alanında ve Skamandros'un aktığı bir geçitte olmalıydı. Yeri arkeolojik olarak kanıtlanamamıştır. Theophrastos'a göre gömütün başında kahramanlar döneminden yaşlı bir meşe ağacı, Plinius'a göre de meşe ağaçları vardı.

AİSYETES'İN GÖMÜTÜ

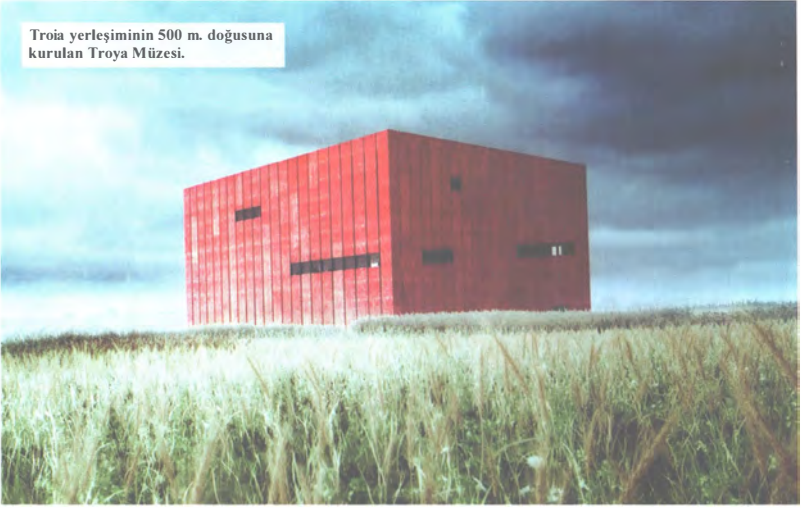
Antik kaynaklara göre İlion'dan beş stadia uzaklıkta ve Aleksandria Troas yolu üzerindeydi. Bu tanımlama, Paşatepe'ye uygun düşmektedir. İmparatorluk döneminde bu gömütün varlığı biliniyordu. Bu nedenle de Helenistik Dönem'de bir kahramanlık kültürünün olduğu öngörülebilir.

MYRİNE'NİN GÖMÜTÜ

Myrine, Homeros'a göre bir Amazon'du. Gömüt, onun adına göndermeyle Batieia diye anılıyordu. Strabon'a göre ise Helenistik Dönem'de bu gömüt biliniyordu. Arkeolojik olarak kanıtlanmış değildir.



Troia yerleşiminin 500 m. doğusuna kurulan Troya Müzesi.



TROIA'NIN MÜZESİ

Anadolu'nun birçok yerinde, ören yeri eserlerinin sergilendiği müzeler kalabalık gezgin grupları tarafından ziyaret edilir. Kazılarla ortaya çıkarılan kentlerin sokaklarında, caddelerinde, antik yapılarında yaşam izlerini süren gezginler ören yeri içindeki müzelerde o kentin sakinleriyle yüzleşirler; kentin tanrıları, kahramanları, valisi, rahipleri, sanatçıları, düşünürleri ve sporcuları müze salonlarında gezginleri karşılar; kentlilerin onurlandırdığı imparator yontuları ise müzelerin en seçkin yerindedir. Müzelerdeki bu kalabalık kent topluluğu Antik Dönem yontu sanatçıları sayesinde günümüze ulaşmıştır; yontularda kentinin giyimi, saç modeli ve iç dünyası ustalıkla yansıtılmıştır. Her gezgin müze salonunda hayal ettiği kenti arar; ören yerindeki müzeden, hayallerini, gördükleriyle harmanlayarak ayrılır. Gösterişli heykel gruplarının yanındaki vitrinlerde Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağı

izlerini günümüze ulaştıran pişmiş toprak kaplar, sunu kapları, figürinler, idoller ve günlük kullanıma yönelik araç-gereçler ise kentin çok daha eski yaşanmışlıklarını yansıtır. Milet, Aphrodisias, Hierapolis ve diğer ören yerlerinde kurulu müzeler sergilediği eserlerle Anadolu'nun geçmiş zamandaki ışıltılı yaşamını yansıtır.



Troya Müzesi, yaklaşık 3 bin metrekarelik sergileme alanıyla Türkiye'nin önemli müzelerinden birisidir.



Her gezgin, Troya Müzesi'nde hayalindeki Troia'yı bulacaktır.

Kuzeybatı Anadolu'da, Çanakkale il merkezinin 30 kilometre güneybatısındaki, -Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Unesco'nun Dünya Miras Listesi'nde bulunan- Troia ören yeri de



Polyxena Lahdi 1. kısa yüzündeki kabartmalarda
taziye sahnesi yer alır. Tr. M. (Troia Müzesi).

müzesine kavuştu. Ören yerinin doğu bitişiğinde, Tevfikiye Köyü'nde kurulan Troia Müzesi yaklaşık 9 bin metrekarelik kapalı alanı, 3 bin metrekarelik sergi mekânıyla Türkiye ve Dünya'nın önemli müzeleri arasında yerini aldı. Müze, Troia ve yakın çevresi ören yerlerinde bulunmuş eserleri barındırmaktadır.

Müze salonlarında, Ankara, İstanbul ve Çanakkale müzelerindeki Troia eserlerinin yanı sıra Türkiye dışındaki müzelerden geri alınan Troia eserleri de sergilenmektedir. Müze salonları, Troia'da yaşanan on katmana ait eserleri bünyesine toplayarak binlerce yıl süren yaşam izlerini gezginlerle tanıştırmıştır. Müze içinde Troia'nın yakın

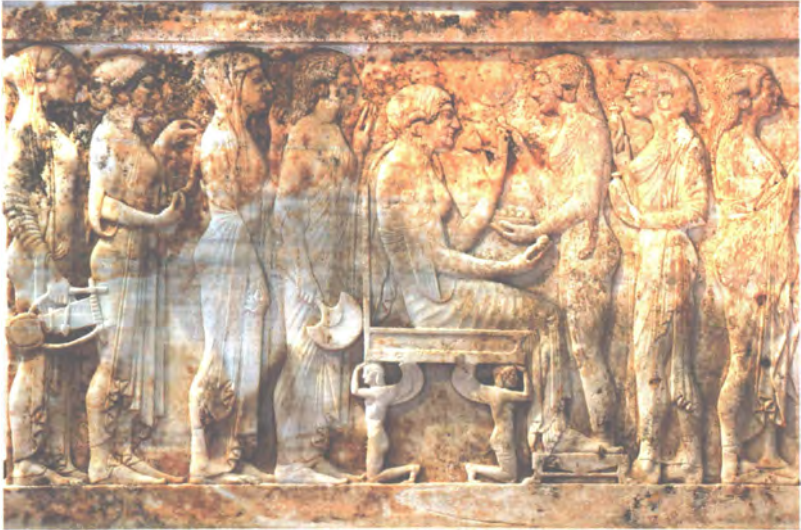


Troia Müzesi'nde sergilenen önemli eserlerden birisi -Biga'da, Kızöldün Tümülüsü'nde bulunmuş-Polyksena Lahdi'dir.

çevresinde yer alan ören yeri, höyük ve tümülüslerinde bulunmuş eserler de izleyiciyle buluşturulmuştur. Daha önce Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmiş, dört yüzündeki kabartmalar Troia Savaşı betimlemeli, -Biga, Gümüşçay yöresi, Kızöldün Tümülüsü'nden çıkan-Polyksena Lahdi'nin yanı sıra, İ.Ö. 4. yy.ın ilk çeyreğine tarihlenen Altıkulaç Lahdi de yeni müze salonlarında yerini almıştır. Troia



Milli Parkı'nın tanıtılmasında da önemli bir işlev üstlenecek müze, gezginlerin ilgi odağı olacaktır. Çağdaş müzecilik anlayışıyla düzenlenen sergi salonlarında



Polyksena Lahdi 2. uzun yüzü. (Tr.M.)



Polyksena Lahdi I. uzun yüzündeki kabartmalarda Troia Kralı Priamos'un kızı Polyksena, Akhilleus'un oğlu Neoptolemus tarafından babasının tümölüsü önünde öldürülmektedir. (Tr. M.)

her gezgin düşünde kurduğu Troia'yı yaşayacaktır. Troia Müzesi, Dünya'nın birçok müzesinde ve koleksiyonlerinde tutulan Troia eserlerini salonlarında -ait

olduğu topraklarda- sergilenmesine de kapı aralayacaktır; Anadolu dışına çıkarılan eserlerin geri dönüşüyle belki de Troia ışıltılı günlerine tekrar kavuşacaktır.



Müzede sergilenen diğerk önemli eser ise Altikulaç Lahdi'dir; uzun yüzünde av sahnesi betimlemesi vardır. (Tr. M.)



İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ'NDE TROİA İZLERİ

İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesi, Çinili Köşk Müzesi ve Arkeoloji Müzesi olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Koleksiyonlarında bir milyondan fazla yapıt barındıran İstanbul Arkeoloji Müzeleri, dünyanın önemli müzeleri arasında yer alır. Müzede sergilenen yapıtlar, Balkanlar'dan, Anadolu'ya, Suriye, Filistin, Arap Yarımadası, Mısır, Irak ve Afganistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada yer alan, tarih öncesi çağlardan Osmanlı Dönemi sonuna kadar yaşanan uygarlıklara ait kültür varlıklarını içermektedir.

Arkeoloji Müzesi, 1902 ve 1908 yıllarında ziyarete açılan ilk Türk müzesidir. İki katlı olan müze yapısı, İstanbul'daki neoklasik yapıların en güzel örneklerinden birisidir. Müze girişinde sağ tarafta yer alan salonlarda, Antik Dönem heykelleri, sol taraftaki salonlarda ise Sidon Kral Nekropolü ve Anadolu'nun değişik nekropollerinden gelen eşsiz değerdeki lahitler, mezar stelleri; üst katta Hazine Bölümü'nde İslami ve diğer sikkeler; müzenin ek binasının bodrum katındaki İstanbul Çevre Kùltürleri Bölümü'nde



İstanbul Arkeoloji Müzeleri Dünya'nın önemli müzelerinden birisidir.

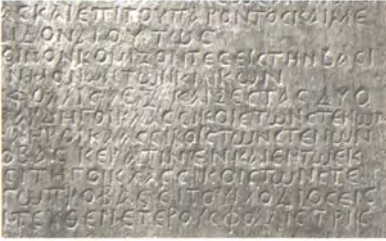
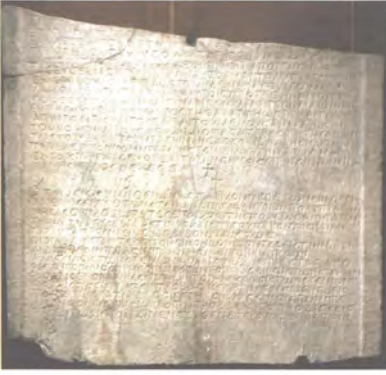
farklı dönemlere ait buluntular, tümüls kazılarında bulunmuş eserler sergilenmektedir. Ek yapının birinci katında Çağlar Boyu İstanbul, ikinci katında ise Çağlar Boyu Anadolu ve Troia, en üst katta ise Anadolu'nun Çevre Kùltürleri: Suriye, Filistin ve Kıbrıs eserleri sergilenmektedir.

Arkeoloji Müzesi ek binasının ikinci katında yer alan sağ taraftaki vitrinlerin tamamında Troia eserleri sergilenmiştir. Bu bölümde aydınlatıcı

panolarda kazı tarihçesi ile kentteki kültür katmanlarını gösteren planlarla ziyaretçi bilgilendirilmiştir. Vitrinlerde Troia I ile Troia IX katmanlarına ait, ilk dönem kazılarında ortaya çıkarılmış eserler kronolojik dizgeyle, salonun orta yerinde ise çok sayıda küp (pithos) sergilenmiştir.



İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Troia salonu.



Abydos'ta bulunmuş, Bizans İmparatoru Anastasius'un (491-518) Boğazlar Gümrük Yasası yazıtı.

Vitrin sergilenmesi öncesi Abydos'tan gelmiş mermer yazıt ziyaretçilerin ilgisini çeker; yazıtta Bizans İmparatoru Anastasius I'nin "Boğazlar Gümrüğü Yasası"nda boğaz geçişlerinde ödeme tutarları ve uymayanların cezaya çarptırılacağı belirtilmiştir. Troia vitrinlerinin birincisinde, H. Schliemann ve W. Dörpfeld kazılarında bulunmuş eserlerin bir bölümü izlenmektedir. H. Schliemann buluntuları içinde çift kulplu kaplar, Troia II-V katmanlarına ait törensel işlevli kaplar, bakır, tunç iğneler, bilezik ve yassı baltalar; olasılıkla ana tanrıçayı simgeleyen kadın biçimli törensel (?) kap; F Hazinesine ait altın bilezik, bir çift altın baş süs askısı, ölçekli altın değişim çubukları, altın saç halkaları; D Hazinesi'ne ait altın boncuk dizileri, altın süs iğneleri, altın küpe,



H. Schliemann ve W. Dörpfeld kazılarında bulunmuş eserlerin sergilendiği vitrin.

altın, elektron ve gümüşten -yanmış- takılar, dörtlü sarmal biçimli takı birimleri, gümüşten yanmış bir bileziğe ait parçalar; C Hazinesi'ne ait altın bilezik, altın takı sallantıları, sallantılı altın baş süsleri, altın boncuklar, bir çift altın küpe, altın ve elektum külçeleri; E Hazinesi'ne ait olasılıkla boncuk yapımında kullanılan delikli altın çubuk, çeşitli altın ve elektum külçeler, altın küpe ya da takı sarkacı, sallantılı altın küpe, altın alın bandı; Troia II-III yerleşimlerine ait süs eşyaları içinde altın ve gümüş küpeler, dörtlü sarmal biçimli altın takı birimi, delikli ve ölçekli altın çubuk, altın boncuk dizisi, yanmış altın ve gümüş takılar, altın ve gümüş saç halkaları, kemik süsleme ögesi; O Hazinesi'ne ait altın süs iğnesi; J Hazinesi'ne (?) ait altın saç halkası sergilenmiştir; aynı vitrinin diğer bölümünde W. Dörpfeld kazılarında bulunmuş, Troia VI-VII yerleşimlerine ait pişmiş topraktan adak levhacıkları, çömlekler, kulplu kâse,



Troia I yerleşimine ait pişmiş toprak bir küpe ait ağız parçası ve çeşitli kap kapakları.

yayvan kâse, gündelik kaplar, ağırşaklar, pişmiş toprak ve taş boncuklar, taştan yapılmış soyut insan heykelciği (idol), taş baltalar, perdah ve bilek taşları, döküm kalıbı sergilenmiştir.



Troia I yerleşimine ait vitrinde, 102 ve 103 no'lu evin maketi, süs eşyaları, bakır ve kemikten başlı ve gözlü iğneler, soyut insan heykelcikleri (idoller), pişmiş toprak kaplar, perdah taşları, çakmak taşı ve volkanik cam yongalar, pişmiş toprak kalıp, kemik kama biçimli alet, pişmiş toprak tezgâh ağırlıkları izlenmektedir. **Troia II** yerleşimine ait vitrinde IIc evresi buluntuları içinde pişmiş toprak kaplar, bakır alet, gümüş, bakır ve kemik iğneler, taş idol, çakmaktaşı dilgi, volkanik cam yonga, bileği taşı; IId evresi çanak çömlekleri, gümüş kâse, bakır iğneler, kurşun parçası, kemikten idoller, tarak biçimli nesneler, dağ kristali parçaları, çakmaktaşı dilgiler, taştan çift balt, ağırşak, perdah aleti; IIg evresi çanak çömleği; altın süs iğneleri, boncuk dizileri, kıvrık tel parçaları, 200 numaralı ev buluntuları sergilenmiştir.

Troia III yerleşimi vitrininde, soyut insan heykelcikleri (idoller), insan yüzü tasvirli kabartmalı kapak ve testiler, madencilığe ait buluntular, süs eşyaları, pişmiş toprak



Troia III yerleşimine ait çift kulplu, ince uzun kaplar (depas amphikypellon), gaga ağızlı testi, testi biçimli süzgeç.

kaplar görülmektedir. **Troia IV** yerleşimine ait vitrinde IVb, IVc, IVd evrelerine ait pişmiş toprak kaplar, kemik ve boynuz saplar, bakır/tunc ve kemikten başlı ve gözlü iğneler, bızlar, idoller, perdah taşları, çakmaktaşı uç, yongalar, dilgiler izlenmektedir. **Troia V** yerleşimine ait vitrinde ise 501 ve 504 no'lu ev buluntuları



Troia VI yerleşiminde bulunmuş pişmiş toprak kaplar.

içinde pişmiş toprak kaplar, ağırşaklar, kemik aletler sergilenmiştir.

Troia VI yerleşmesine ait vitrinde VI F Evi, Payeli Ev ve Mezarlık Alanı buluntuları içinde kulplu, kulpsuz

ya da kaideli kâseler, yonca ağızlı testiler, matara biçimli kap, hayvan başı biçimli kap kulpları, kulplu ve emzikli silindir biçimli kap, ağırşaklar, tunç delici, taştan idoller, kemik bızlar, yassı ve çekiç baltalar sergilenmiştir.

Troia VII yerleşimine ait vitrinde VIIa evresi gri Minyas çanak çömleği; VIIb 2 evresi bir



Troia'dan Ana Tanrıça Kybele.



ya da iki kulplu kâseler, testiler, çömlekler, küp; VIIa evresi sarımsı deve tüyü renkli çanak-çömlekler; VIIa evresi Geç Tunç Çağı buluntuları içinde ise tunç iğneler, bıçaklar, kurşun ağırşak, kemikten delikli ya da başlı iğneler, bızlar, saplar, kazıyıcı, fildişi kakma parçası, yassı baltalar, cam hamuru boncuklar sergilenmiştir. **Troia VIII-IX** yerleşimine ait vitrinde Kutsal Alan buluntuları içinde pişmiş toprak testiler, pişmiş toprak kandiller, pişmiş



Troia VIII ve IX yerleşimlerinin ticaret yaptığı Rodos damgalı amphora kulpu.



Troia VIII ve IX yerleşimlerinin ticaret yaptığı Taşoz damgalı amphora kulpu.



Nehir Tanrısı kabartması. Troia'nın iki yanından geçen ırmaklardan birisinin tanrısı. Kara Menderes / Skamandros. İ.S. 1.-2. yy.



Nehir Tanrısı kabartması parçası. Troia'nın iki yanından geçen ırmaklardan Kara Menderes/ Skamandros ya da Dümrek Irmağı'nın tanrısı olabilir. İ.S. 1.-2. yy.

toprak heykelcikleri, pişmiş toprak Athena heykelcikleri, pişmiş toprak hayvan ve erkek, çocuk heykelcikleri, pişmiş toprak heykelcik başları, Doğu Yunan çanak/ çömlekleri; Troia VIII Evleri buluntusu içinde pişmiş toprak kaplar; yine bu vitrinde pişmiş topraktan yapılmış Ana Tanrıça Kybele heykelciği, kadın heykelcikleri; M2 mezar buluntuları içinde pişmiş toprak koku şişeleri, maşrapa, kandiller görülmektedir. Müzenin Troia salonu vitrinlerinin sonuncusunda ise mühürlü **amfora kulpları** sergilenmiştir. Amfora kulplarındaki damgalar Troia VIII-IX yerleşimlerinin ticaret yaptığı yerleri göstermesi yönünden dikkat çekicidir. Bu bölümde, Troia'ya ilişkin **taş yontular** arasında Athena Tapınağı'na ait, Schliemann kazısından bir Hellen ile barbarın mücadelesini betimleyen Dor düzeninde friz metop ve triglif parçası, alınlık parçası ile iki Nehir Tanrısı



kabartması parçaları, İ.Ö. 2. yy.a tarihlenen Proksenos Kararnamesi yazıtı, İ.Ö. 281 yılına tarihlenen Troia Kanunu yazıtı, Troia I yerleşmesine ait insan yüzü kabartmalı kireçtaşı stel ve İ.Ö. 77 yılına tarihlenen Yedi Şehir (Ilion, Dardanos, Skepsis, Assos, Aleksandria, Abydos, Lampsakos) Arasındaki Antlaşma Yazıtı sergilenmektedir.



Müzenin giriş katında Assos, Athena Tapınağı'nın bir cephesinin rekonstrüksiyonu görülmektedir; tapınağın frizi, orijinal parçalara -aslına uygun- yeni ekler yapılarak, bazı bölümlerde de kazıma tekniğiyle yeniden canlandırılmıştır. Müzede ayrıca Troas Bölgesi'nde bulunmuş eserler de sergilenmektedir.

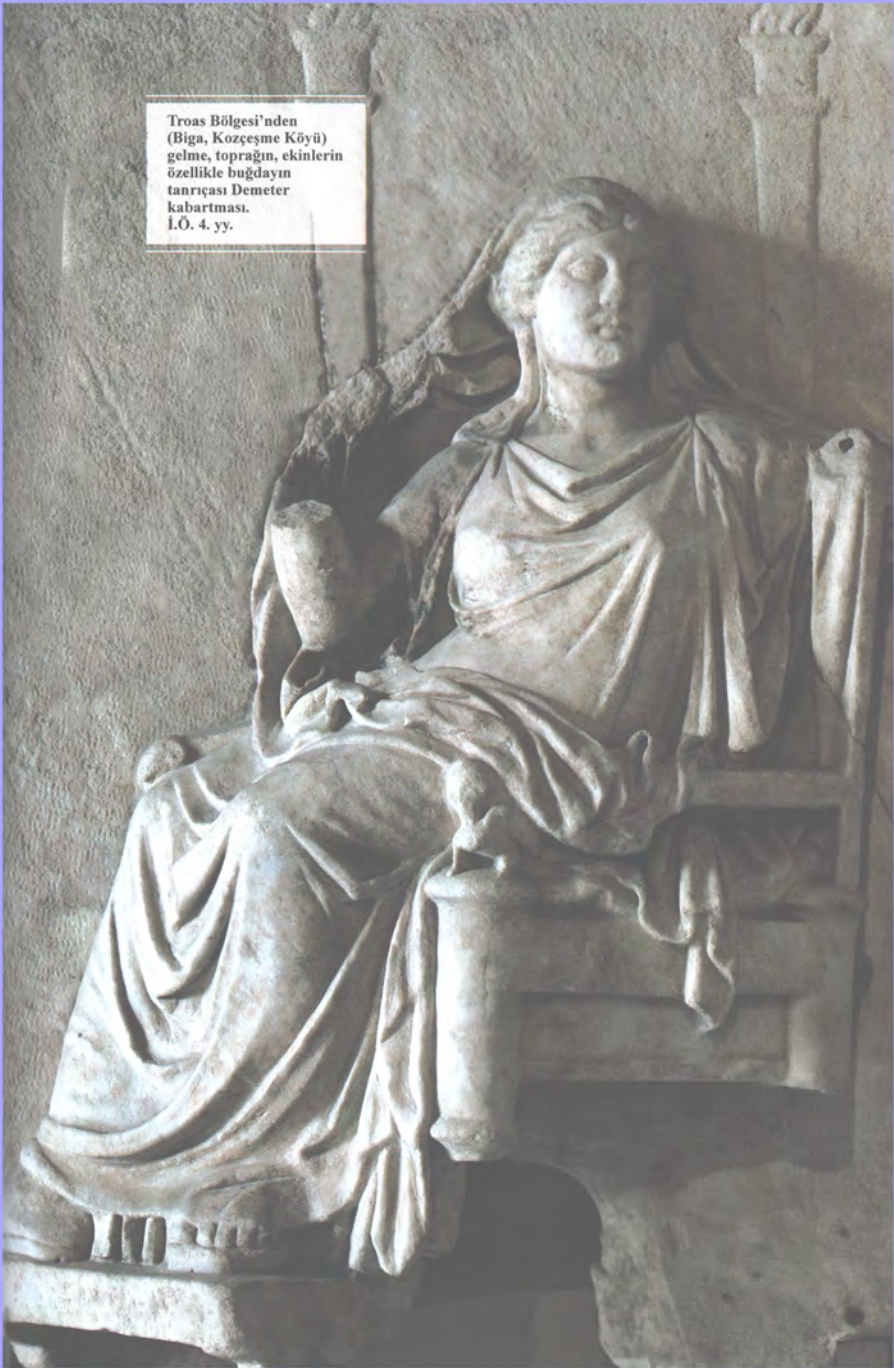


1, 2- Assos, Athena Tapınağı'nın friz parçaları.
3- Assos, Athena Tapınağı rekonstrüksiyonu.



Lampsakos'dan (Lapseki) gelen, Roma Dönemi'ne ait yazıtlı mezar steli.

Troas Bölgesi'nden
(Biga, Kozçeşme Köyü)
gelme, toprağın, ekinlerin
özellikle buğdayın
tanrıçası Demeter
kabartması.
İ.Ö. 4. yy.





batım **II**
Troia
ve
Çevresi

Fotoğraf:
Polyksena Labdi 1. uzun yüzü kabartmaları, Troia Müzesi

bolim II/1



TROIA'NIN
KUZEYİ



Madytos'tun (Eceabat) tiyatro yazıtı. Roma Dönemi.

MADYTOS / ECEABAT

İlk olarak bir Thrak yerleşmesi olarak kurulan Madytos, İ.Ö. 7. yy.da Lesbos, (Midilli) Mytilene'den gelen Aioller'in bir yerleşimi olmuştur. Ordusunu İ.Ö. 480 yılında Abydos'tan Sestos yakınında karşıya geçiren Kserkses ile birlikte bölge Pers egemenliğine girer. Bu geçiş sırasında Madytos halkının da birtakım destekler sağladığı öne sürülür. Madytoslular, bölgeye gelen Herodotos'a, Kserkses köprüsü ayağının, Yarımada üzerindeki yerleşmenin hemen üstündeki tepede kurulduğunu söylemişlerdir. Ancak bu tanımlamayla Kakmadağı akla geliyor ki biz bu ayağın Sestos yakınlarında olduğunu başka kaynaklardan biliyoruz. Ayrıca coğrafya koşulları ve akıntılar nedeniyle, Madytos yakınında olması olası değildi.

İ.Ö. 455 yılında Atinalı komutan Kimon'un Thrakia Khersonnessos'u ele geçirmesiyle birlikte Madytos da Atina egemenliğine girmiş ve Attika-Delos Deniz Birliği'nin bir üyesi olmuştur. İ.Ö. 444/3 yılı Birlik vergi listesinde, Sestos ve Elaious ile birlikte, küçük bir vergi ödediği görülür. İ.Ö. 411 yılındaki Peloponnessos Savaşı sırasında, Atina Donanması Madytos limanında barınmıştır. Makedonyalı Philippos'un İ.Ö. 346 yılında Atina'yı bağımsızlığa kavuşturmasıyla Yarımada'nın diğer kentleri gibi, Madytos da özgürlüğüne

kavuşur. İ.Ö. 350 yılına ilişkin az sayıdaki bakır para üzerinde MADY kısaltması ile önyüzü üzerinde bir başak ile saldıran bir boğa, balık ya da Kantharos denilen kap, arka yüzde ise oturan bir köpek görülür. Köpek, büyük olasılıkla Kilitbahir'deki Kynossema ile ilgili söylenceye, diğer simgeler ise büyük olasılıkla buğday ekimi, balıkçılık ve şarapçılığa bir göndermede bulunur.

Madytos, Romalı tarihçi Livius'un verdiği bilgiye göre, İ.Ö. 200 yılında, kendi isteğiyle Makedonya Kralı V. Philippos'un egemenliğine girmiştir. İ.Ö. 196'da Büyük Antiokhos'a karşı direnmeye çalışmışsa da ilk saldırıdan sonra teslim olmuştur. Madytos, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise küçük bir kale yerleşimi olan ve önemini yitiren Sestos'un yerini almıştır. Madytos, II. İznik Kurulu'nun Leonidas tarafından İ.S. 787 yılında tutulan kayıtlarına göre, Bizans Dönemi'nde Koila'nın yönetimindeydi ve Koila piskoposu Eceabat'tan da sorumluydu. 11. yy.da bağımsız bir piskoposluk merkezi olarak Yarımada'nın limanı konumuna gelen ve İ.S. 5. yy.dan İ.S. 14. yy.a değin Bizans yerleşimi olan Madytos, 1357 yılında Türk egemenliğine girer; yöreyi ele geçiren Gazi Süleyman Paşa'nın komutanlarından Yakup Ece Bey'e göndermeyle adı Eceâbâd diye anılır.



Kilisetepe Höyüğü Eceabat kent merkeziyle iç içedir.



Höyük, 200 x 180 metre boyutunda ve deniz yüzeyinden 34 metre yüksekliğindedir.

Günümüzde Eceabat'ın en dikkat çeken kalıntısı, yerleşimin ortasındaki **Kilisetepe**'dir. Kilye Koyu'nun güneyinde yer alan, uzun yıllar araştırılmayan Maydos Kilisetepe Höyüğü'nde ilk çalışmalar 1980'li yıllarda Mehmet Özdoğan tarafından gerçekleştirilmiştir. Yakın zamanlarda Göksel Sazcı'nın başlattığı kazılarda, höyüğün önemi, yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. Troia'ya ilişkin bilinmeyenleri, bu höyükteki katmanlar aracılığıyla açıklamak mümkün olabilecektir. Höyük, şu andaki kazı sonuçlarına göre, Erken Tunç Çağı'nın ilk dönemi sonlarına kadar bulgu vermiştir. Höyükte, Troia III-IV ve V yerleşmelerine denk gelen yoğun bir yerleşme vardır.^[2] Bu yoğun yerleşimin en önemli nedeni, tunç yapımında kullanılan ve bu dönemde uzak yerlerden getirilen kalay ticaretinin, deniz ticaretine katkısından dolayıdır. Son kazılarda ele geçen, içe doğru kıvrımlı (Volute) kabartmalı kerpiç parçaları, buradaki

yüksek kültürü gösterir. Höyük, 200 x 180 metre boyutunda ve deniz yüzeyinden 34 metre yüksekliğindedir. Batı tarafında, yapı çalışmaları nedeniyle açılan büyük bir yarma vardır; bu alandan denizi doldurmak amacıyla iş makinalarıyla toprak taşınmıştır. Eceabat ilçesine su sağlayan su deposu ve kanalları da höyüğün tahribatına neden olmuştur; ayrıca höyükte tarım yapılabilmesi için üst kısmı tıraşlanmıştır. Höyüğün bozulması antik dönemlere değin uzanır. Çevresindeki yerleşim yapılarına yer açmak, ilk önemli bozmalar arasında sayılabilir. Höyüğün adını aldığı ve Hagios Demetrios'a adanmış olan kilise, I. Dünya Savaşı'ndan önce, büyük olasılıkla 1890'larda üretilmiş olan posta kartlarında, bu tepenin üzerinde görülmektedir. Karttaki görüntüye göre, güneydoğu yönünde yarım daire biçiminde bir absidi ve absid çatısının üzerinde üç, uzun yanında dört penceresi görülen dikdörtgen biçimli bir yapıdır. Kilisenin bulunduğu tepenin kuzey ucunda Ortodoks Rumlar için kutsal olan bir kaynak vardı. Eceabat'taki iki Bizans kilisesinin biri Kilisetepe'de, diğeri de 18. yy. İtalyan haritalarında St. Georgios Burnu diye gösterilen Çamburnu yakınındaydı. Kilisetepe Höyüğü'ne paralel olarak Çamburnu'nda yapılan araştırma ve sondaj kazılarında Bizans yerleşimine ait -İ.S. 13.-14. yy.lara tarihlenen- yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Yerleşimde, dikkati çeken, şarap üretimi için kullanılmış yapı kalıntısıdır.



Höyük, -kazılar öncesinde- tarımsal faaliyet ve modern yerleşimin yapılaşması sırasında zarar görmüştür.



BİĞALİ KALESİ



Bigalı Kalesi, karayolunun güneyinde Çanakkale Boğazı kıyısındadır.

Eceabat-Gelibolu yolu üzerinde, Eceabat'a yaklaşık 5 kilometre uzaklıkta, deniz kıyısında kurulmuş Bigalı Kale'sinden günümüze çok az bölümü sağlam ulaşmıştır. Sultan II. Mahmut zamanında, Çanakkale Boğazı savunmasının güçlendirilmesi için, boğazın ikinci en dar ve denizciler açısından geçişin en zor olduğu kıyılarına -Nara Burnu ve Bigalı Deresi'nin doğusuna- eş zamanlı olarak Nara ve Bigalı kaleleri yaptırılmıştır. 1820 yılına tarihlenen Bigalı Kale'si 56 x 127 metre boyutunda, düzgün olmayan dikdörtgen planlı inşa edilmiştir. Kaleye, kuzeydoğu ve güneybatısında

yer alan -birbirine simetrik- iki taş kapıdan girilir. Kalenin, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde iki burcu vardır; bu dörtgen burçlar üzerinde top atışları için içe dönük mazgal pencere ile tüfek atışları için dışa dönük mazgal nişler yapılmıştır.



Kale, Boğaz'ın denetlenmesi ve güvenliği nedeniyle 1820 yılında inşa edilmiştir.



Bigalı Kalesi'nin simetrik kapıları.



Boğaz'da Nara ve Bigalı kaleleri eş zamanlı yapılmıştır.

Kalenin güneydoğu ve güneybatısında yer alan silindirik burçlarda ise top atışları için mazgallar, ortasında ise hareketli top yuvaları bulunmaktadır. Kalenin güney duvarı boyunca uzanan seyirdim yerinde gözetleme hücreleri vardır. Kaleden günümüze ulaşan bölümleri, su deposu, mescidi, tonozlu yapısı ve kışlasıdır. Bigalı Kalesi, karşısındaki Nara Kalesi'yle birlikte, Çanakkale Boğazı'nın, Marmara Denizi yönünde son savunma tahkimatı işlevini görmüşlerdir. Bigalı Kalesi, 1915 Çanakkale Savaşları sırasında “3. Kolordu Esliba (Silah) Tamirhanesi” olarak da kullanılmıştır.



Kalenin su deposu, mescidi, tonozlu yapısı ve kışlası günümüze ulaşan bölümleridir.

KİLİD-ÜL BAHR / KİLİTBAHİR KALESİ

Denizin kilidi anlamına gelen Kilit-ül Bahr adı, söyleyiş zorluğu nedeniyle Kilitbahir'e dönüşmüştür. Üç yapraklı yonca biçimli planıyla, Kilitbahir Kalesi'nin bir benzeri daha yoktur. Dış kale duvarları, iç kale duvarları ve iç kaleden oluşur. Bugün deniz yanındaki üçte ikisi yıkılmış olan dış kale duvarlarının, kuzey, kuzeybatı ve güneybatı yönlerinde olmak üzere üç kapısı vardır. Dış kale surlarının güney ucunda Sarıkule diye adlandırılan yuvarlak planlı bir kale bulunur. Üç yapraklı yonca biçimli planıyla iç kaleye doğudaki kapıdan girilir. İç kalenin dış duvarlarında tuğlalarla yapılmış Maeander bir süsleme vardır. Bombeli üçgen biçimindeki iç kule ise, yirmi metre genişliğinde, otuz metre yüksekliğindedir. İç kulenin tavanı tuğla ile kapatılmıştır. İç kulenin her biri dört metre yüksekliğinde olan dört katı vardır. Pirî Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde konik çatılarla kaplı olarak görülen kuleler, daha sonra bölgeye gelen gezginlerin yayınlarındaki çizimlerde görülmez. Özellikle Melling'in gravürlerinde Boğaziçi kalelerinde konik çatılar görülürken Kilitbahir Kalesi'nde bunların olmayışı, ya bir ihmal ya da yaşanan deneyimler sonucu, yetersiz olmalarının anlaşılmasıyla ilgili olabilir.



1, 2, 3 - Kilitbahir Kalesi, Çanakkale Boğazı'nda geçişlerin denetlenmesi ve koruma amaçlı yapılmış önemli bir kaledir.



Fatih Sultan Mehmet'in birbirine yakın tarihlerde yaptırdığı Rumeli Hisarı, Kala-i Sultaniye (Çimenlik Kalesi) ve Kilid-ül Bahr kalelerinden yalnızca Rumeli Hisarı'nın mimarı olan Muslihiddin Ağa bilinmektedir. Neredeyse eş zamanlı olarak yaptırılan bu iki kalenin mimarının da Muslihiddin Ağa olması olasıdır. Kale, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde onarım görmüştür. İç kalenin girişinde sağda olan kapı ise bilinmeyen bir tarihte örülerek kapatılmıştır. Dış kalenin kuzeye bakan giriş kapısının üzerindeki mermer tuğra geçmiş yıllarda ortadan kaybolmuştur.



4- Kale, üç yapraklı yonca biçimli plana sahiptir. 5- Dış kale üzerindeki kule. 6- Kale'nin batısındaki kapı.



SEDD-ÜL BAHR / SEDDÜLBAHİR KALESİ



Seddülbahir Köyü ve Kalesi.

Seddülbahir Köyü'ndeki kale, Venediklilerle Girit Adası için yapılan savaşta, Venedik Donanması'nın Boğaz'dan girişini engellemek için 1656 yılında IV. Mehmet'in (Avcı Mehmet) annesi Hatice Turhan Sultan tarafından yaptırılmıştır. Eğimli araziye uydurulmuş, kuzeybatı ve güneydoğu yönünde uzanan,



Seddülbahir Kalesi, Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda, Çanakkale Boğazı'nın, Ege Denizi'ne açıldığı yerdedir.



1, 2, 3- Seddülbahir Köyü içinde kale yakınında görülen yapılar.

dikdörtgen biçimli bir plana sahiptir. Bu dikdörtgeni enine kesen ortadaki duvarla, yukarı kale ve aşağı kale olarak ikiye ayrılmıştır. 17. yy. sonlarından bir Venedik gravüründe, sur duvarının köşelerde ve yanlarda birer tane olmak üzere yedi kuleyle desteklendiği, yukarı kalede ise bir caminin olduğu görülür. Arşiv belgelerinden,



Kale harap durumdadır.



Beş burca sahip kalenin kuzey ve batısında bulunan burçların arası 136.525 metre uzunluğundadır.

II. Abdülhamid Dönemi'nde kaleye kışla ve cephane deposunun da eklendiğini öğreniyoruz. I. Dünya Savaşı sırasında ağır bir bombardımana tutulan kale, oldukça zarar görmüştür.^[3]



Seddülbahir Köyü camisi.

KUMKALE KALESİ

Kale, Çanakkale Boğazı'nın Ege denizi girişinde, Seddülbahir Kalesi'nin karşısına, 1657-59 yılları arasında IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından boğazın savunmasını güçlendirmek amacıyla inşa edilmiştir. Troia antik yerleşimine 5, Kumkale Köyü'ne ise 3 kilometre uzaklıkta olan Kumkale Kalesi'nin yapımında Troas Bölgesi'ndeki antik taş ocaklarından elde edilen taş blokların yanı sıra, Troia antik yerleşiminin yapı elemanları da kullanılmış olmalıdır. Kalenin güney tarafındaki beş kulesi günümüze sağlam ulaşmıştır; kuzey yönündeki kuleler ise I. Dünya Savaşı sırasında yıkılmıştır. Kale ana yapısına ek olarak cami ve hamam yapıları da inşa edilmiştir. Sahilde ayrıca bir mendirek ve iskele kalıntıları görülmektedir. Kale yapısı 18. yy.da Rusların Ege Denizi'ne açılma çabaları nedeniyle Fransız mühendisleri tarafından kapsamlı biçimde onarılıp güçlendirilmiştir. Kale, I. Dünya Savaşı sırasında ise Fransız birlikleri tarafından tahrip edilmiştir. Kumkale Köyü yakınlarında kara ve deniz savaşlarında hayatını kaybetmiş askerlerin gömülü olduğu bir şehitlik bulunmaktadır.



Fransız gezgini (1782-1822) Choiseul - Gouffier'in Kumkale çizimi.



Kumkale Kalesi, Troia'ya 5 km. uzaklıkta, Çanakkale Boğazı'nın girişinde, Seddülbahir Kalesi'nin karşısına inşa edilmiştir.



Kitap II/2



TROIANIN
KUZEYDOĞUSU



KOİLA

Plinius'un Melas (Saroz) Körfezi'ne konumlandığı yerleşim, daha geç dönem kaynaklarında ise Gelibolu Yarımadası'nın değişik yerlerinde gösterilmiştir. Koila yerleşimi, Hierocles ve Constantinos Porphyrogenetos gibi kaynaklarca bir kent olarak tanımlanır. Yine antik kaynaklardan Ptolemaios, bugün Şehitler Anıtı'nın bulunduğu yerdeki antik yerleşim Elaious ile Sestos arasında ve içeri doğru oldukça girinti yapan, iyi bir demirleme yeri olan limanı olduğunu belirtir. Bu tanımlama, gerçeğe en yakın tanımlamadır. Ammianus Marcellus da Kynossema, Coela ve Sestos'u aynı kıyıda gösterir. Bugünkü Kilya ya da Kilye adının Koila'ya benzerliği ve Eceabat'ın İskele Alanı'nın güney ucundaki küçük parkta sergilenen mermer sütun altlıklarının (Plinthos) Kilye Koyu'ndan geldiği düşünülürse, Koila için en doğru yerin Kilya olduğu anlaşılır. Koyun kuzeydoğusunda, bu sütun altlıklarının geldiği ve Kocadere-Maltepe ve Poyraztepe arasındaki arazide, keramik buluntuları yaygındır. Dolayısıyla yerleşim burada olmalıdır. Eceabat'taki parkta bulunan altlıklar, Roma Dönemi'nden ve bir tapınağa ilişkin olmalıdır. Bu konudaki bilgilerimiz, kazı yapılana değin sınırlı kalacaktır.

Koyun güneybatısında ve Çanakkale Savaşları Tanıtım Merkezi'nin ön tarafında bulunan deniz kıyısındaki duvar kalıntısı ise, yuvarlağa yakın biçimli bir kulenin kalıntısıdır.

¹⁴⁾ Üzerinde Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait



Kilye Koyu'ndaki kule biçimli yapı kalıntısı.

yapı evreleri görülür. Kakmadağ'a doğru uzanan duvar, Eceabat-Kilya arasındaki yol nedeniyle ve daha sonra da yapılan tanıtım merkezi nedeniyle zarar görmüştür. Duvar'ın kalıntıları, tanıtım merkezine doğru ve arkadaki yükseltide yer yer izlenebilir durumdadır.

Yahudi Haham Tudelalı Benjamin¹⁵⁾ burada yerleşik olan elli Yahudi'den söz eder. Son araştırmalarda İbranice yazıtlı bir çeşmeye rastlanılması, yerleşik bir Yahudi nüfusun varlığını doğrular niteliktedir. Koila, Bizans başkentinin güvenliği için bir haberleşme noktası konumundaydı. Ege Denizi'ndeki gemiler İmbros'da (Gökçeada) izleniyor, Koila ve diğer noktalar aracılığıyla Konstantinopolis'e (İstanbul) iletiliyordu.

Bölgede araştırmalar yapan Mustafa Sayar, Koila'yı, Saroz Körfezi'ndeki Büyük Anafarta Köyü'ne yerleştirir. Plinius'un Melas Kolpos'ta (Saroz Körfezi) Portus Coelus diye tanımladığı yerdeki Suvla adının da Koila ile bağlantı olasılığı çok yüksektir. Belki Latince'deki Kentum ve Sentum okunuşlarıyla ilgili bir durumla karşı karşıyayız. Coela adının Soela, Suvla biçimine dönüşme olasılığı gibi. Burası büyük bir olasılıkla Koila'nın

bir limanıydı. Hava koşulları ve geliş limanı ile ilgili olarak yeğlenen bir konumu olduğunu düşünüyorum. Ancak asıl yerleşim, Ptolemaios'un betimlediği gibi, Çanakkale Boğazı'nın iç yanında olmalıdır. Bugünkü Kilye adı ve Boğaz'ın iç yanında önemli bir doğal liman oluşuyla Koila, Eceabat'ın yanı başında olmalıdır. Bilgilerin ve öngörülerin kesinleşmesi için, kazı yapılmasına gereksinim vardır.



LYSİMAKHEİA

Kentin yeri, uzun süre tartışma konusu olmuştur. Kimi araştırmacılar, adının bozularak dönüştüğü düşünülen Egzamile (Heksamilion, Ortaköy) yerleştirmiştir. Oysa son dönemde Bolayır yöresinde ele geçen yazıtlara dayanılarak Bolayır'a yerleştirilmektedir. Ortaköy (eski Egzamile) ile karşılaştırıldığında, her iki denize (Saroz Körfezi ve Marmara Denizi) de egemen konumuyla, bu yerleşimin Bolayır'da olması çok daha akla yatkındır.

Çanakkale Boğazı çevresindeki topraklar, İ.Ö. 6. yy.dan başlayarak gelişkin ve egemen olan kent devletlerinin yerleşim kurmak için çekişmelerine sahne olmuştur. Bunlardan, Yarımada üzerinde ticari ve askeri amaçlı kurulan yerleşmelerin bir bölümü kent, bir bölümü de yalnızca pazaryeri niteliğinde olan yirmi kadar yerleşim yeri, Balkanlardan gelen Thrak boylarının saldırılarına uğruyordu.

Büyük İskender'in ölümünden sonra, ardılları (Diadokhlar) arasında paylaşılan imparatorlukta, Batı Anadolu ve Thrakia bölgelerini kapsayan geniş bir alanın

kralı olan General Lysimakhos, krallığının başkenti yapma düşüncesiyle, kendi adını verdiği Lysimakheia kentini, İ.Ö. 309/308 yılında kurmuştu. Kent, konumu nedeniyle antik dünyayı etkileyen birçok olayın görgü tanığı olmuştur. İ.Ö. 281 yılında İskender'in generallerinden Seleukos Nikator, İskender'in bir diğer generali olan I. Ptolemaios'un oğlu, Ptolemaios Keraunos tarafından kent yakınlarında öldürülmüştü. İ.Ö. 278'de Makedonya Kralı olacak olan Antigonos Gonatas, Batı ve Orta Avrupa'dan gelerek Balkanlar ve Thrakia'yı yağmalayan Kelt boylarını İ.Ö. 277 yılında kent yakınlarında yenilgiye uğratmıştır. İ.Ö. 197 yılında Keltlerce yakılan kent, İ.Ö. 196'da, başkenti Antiokheia (Antakya) olan Seleukos krallarından III. Antiokhos'un, Thrakia bölgesinin yönetimini üstlenen oğlu IV. Seleukos için başkent olarak düşünüldüğünden, tümüyle onartılmıştır. İ.Ö. 189 yılında III. Antiokhos Magnesia (Manisa) yakınlarında Romalılara yenilince, bir yıl sonra yapılan Apameia (Dinar, Afyon) Barışı'yla denetiminde olan tüm bölgeler de Bergama Krallığı'nın denetimine girdi. İ.Ö. 144 yılında Thrak Kralı Dieglys tarafından bir kez daha yağmalanıp yıkılan kent, bir daha kent konumuna ulaşamadı. Yarımada, İ.Ö. 133 yılında ölen

son Bergama Kralı III. Attalos'un, topraklarını Roma İmparatorluğu'na bağışlamasıyla, Roma topraklarına katıldı. İmparator Claudius tarafından İ.S. 45 yılında Thrakia'nın bir Roma eyaleti yapılmasına karşın, Yarımada, imparator arazisi olarak özel bir konumla yönetildi.

Bizans kaynaklarında Plagiari olarak geçen ve olasılıkla bugünkü adı da bu



Bolayır-Lysimakheia'dan a t heykeli.



Bizans Dönemi adının bozularak dönüşmüş bir biçimi olan Bolayır'ın doğusunda son yıllarda bulunan mermer bir stel üzerindeki Yunanca yazıt, yerleşimin Bolayır Beldesi ve yakın çevresinde olduğunu gösterir. Üst bölümü kırık olduğundan, dönemi belli olmayan yazıtta kentin kurtuluşuna katkıda bulunanların yararlanacağı ayrıcalıklar ve vergi bağışıklığı anlatılmaktadır. Bundan başka, bu sözleşme metninin parşömene yazılarak, komutanlara ve meclis üyelerine de verilmesini, mermer steller üzerine yazdırılarak, birinin İlion'daki Athena Tapınağı'nda, diğerinin Samothrake'deki (Semadirek) Büyük Tanrılar Kutsal Alanı'nda ve diğerinin de kentteki Homonia (Uyum Tanrıçası) sunağına diktirilmesi öngörülmüştür.

Yine Bolayır'da daha önce bulunmuş bir mermer levhadaki isimler listesiyle, ondan daha önce 1950'li yıllarda yine Bolayır'da bulunmuş benzer biçimdeki isimler listesi, büyük bir olasılıkla kentin kurtuluşuna katkıda bulunan kişiler olup, isimleri mermer stellere yazdırılarak kentte herkesin görebileceği noktalara diktirilmiştir.

Bolayır'ın doğusundaki alanda ortaya çıkan yapı ve yoğun keramik parçaları ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne gelen Hellenistik dönem yapıtları göz önüne alındığında, bu alanda büyük bir Hellenistik dönem yerleşmesi bulunduğunu gösterir.

Yine Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ndeki mermer at yontusu, Bolayır'ın doğusundaki Kuştepe'de bulunan erken Hellenistik Dönem'e tarihlenen Yunanca yazıtlı bir gömüt steli ve kimi keramik yapıtlar, bir atlı ve karşısında ayakta duran yarı giyimli erkek kabartması olan stel, Lysimakheia'dan gelmiştir. Birkaç yıl önce yine Bolayır'ın batısındaki yamaçlarda bulunan mermer bir levhada ise, Lysimakheia'nın adı açıkça görülür.

BOLAYIR VE ÇİMPE KALESİ

Gelibolu Yarımadası'nda yer alan Bolayır Beldesi, Tekirdağ-Çanakkale karayolu Bolayır yol ayrımının 2 kilometre güneyindedir. Belde içerisindeki büyük park alanında Osmanlı Dönemi'nden kalma bir türbe ve mezarlar vardır. Park içinde Antik Dönem mimari yapı elemanları da görülür. Ziyaret edilen Osmanlı Dönemi türbesi Sultan Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Süleyman Paşa'ya aittir; türbenin içinde paşanın lalası ve atı da gömülmüştür. Türbenin yakınında 1829 yılında ölen Aydın ve Saruhan sancakları valisi Hasan Kelami Paşa ile şair Namık Kemal'in mezarı da yer almaktadır.



Bolayır'da ziyaret edilen, Sultan Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Süleyman Paşa'nın türbesi.



Şair Namık Kemal'in mezarı.



Süleyman Paşa'nın türbesinde lalası ve atı da gömüldür.



Çimpe Kalesi, Saroz Körfezi (Ege Denizi) ve Çanakkale Boğazı girişine (Marmara Denizi) hâkim bir noktada kurulmuştur.

Çimpe Kalesi, Bolayır'ın 3 kilometre batısında yer alır; güneyinde Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı girişi, kuzeyinde ise Ege Denizi'ne (Saroz Körfezi) hâkim konumda yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kalenin üç yanı derin hendekle çevrilidir; güney kısmı yakın zamanlarda yapılan askeri yapılar nedeniyle bozulmuştur. Bizans Dönemi'nde de kullanılan Çimpe Kalesi 1352 yılında Osmanlıların eline geçmiştir.



Park içinde görülen antik mimari taşlar.

KARDİA



Kardia kalıntıları Kseros (Bakla) Burnu'nda görülür.

Gelibolu Yarımadası'nda, Bolayır'ın kuzeybatısındaki Kseros Burnu (Bakla Burnu) üzerinde yer alır. Bolayır yol ayrımından kuzeybatıya, sahile devam eden 4,5 kilometrelik karayoluyla yerleşime ulaşılır. Antik kaynaklar, kentin Miletos ve Klazomenai'den gelen göçmenlerce kurulduğunu yazarlar. Stephanos Byzantinos kentin kurucusu olarak da



1- Bakla Burnu'nda, deniz fenerinin yakınında, ana kaya deniz seviyesinde kesilerek bir oyuk açılmıştır. 2- Bakla Burnu'nun batısında -deniz kıyısında- ana kaya içindeki tünel.

Hermokhares ya da Hermokrates'i bildirir. Kentin tarihinde Yaşlı Miltiades ve Attikalı yerleşmecilerin İ.Ö. 560 yılında yerleşmesi ve Thrak boylarının akınlarına karşı bir duvar yapıyla kente yeni bir dönem başlar. Plinius'un İ.S. 1. yy.da yazdığı Historia Naturalis (Doğa Tarihi) adlı yapıtında, bu duvarın Lysimakheia'dan beş Roma mili uzaklıkta olduğunu yazar. Duvar, otuz altı Stadia (yaklaşık yedi kilometre)



uzunluğundaydı ve Kardia ile Propontis (Marmara Denizi) arasında uzanıyordu.

Persler, genç Miltiades'in egemenliğine İ.Ö. 493 yılında son veriler; Herodotos'a göre olasılıkla, anlaştıkları için Persler Kardia'ya dokunmazlar. Pers egemenliği döneminde Kardia'da olasılıkla bir Pers Valisi vardı. Herodotos, Kserkses'in Boğaz'da yaptırdığı köprü zincirlerinin, Pers Oibazos gözetiminde Kardia'da saklandığını yazar. Peloponnessos Savaşları sırasında, İ.Ö. 410 yılında Atina Donanması burayı üs olarak kullanır. Kardialılar bundan altmış yedi yıl sonra ise Atinalıları arazilerine sokmazlar. İ.Ö. 346 yılında Atinalı komutan Diopieithes kente saldırır ve Kardialılar II. Philippos'tan yardım isterler. Kent, Atina ile Makedonya Kralı II. Philippos arasındaki savaşta, Philippos'un yanında yer alır. Kardia'nın egemenlik alanı, Melas Kolpos'un (Saroz Körfezi) karşı kıyısına değin uzanıyordu. Buradaki Kobrys (Bugünkü İbrice Burnu'nda) ve belki Kypasis de ticaret üsleriydi (Emporia).

Büyük İskender'in sağlığında kenti yerel bir tiran yönetiyordu. Bu yönetim, İskender'in ölümünden sonra da, İ.Ö. 390 yılına değin sürdü. Kentin ünlü yüzleri, Büyük İskender'in yazmanı Eumenes ile tarihçi Hieronymos'tur. İ.Ö. 390 yılında Lysimakhos'un Lysimakheia'yı kurması ve halkını göç ettirmesiyle (Synoikismos), kent sönükleşti. Kentin İ.Ö. 4. yy. paralarının üzerinde KARDİANON yazısının yanı sıra, Demeter başı, başak ve aslan betimi vardır. Kentin bulunduğu yerde toprak yüzeyinde Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemlere tarihlenen çok sayıda keramik parçası görülür. Yerleşimin olduğu kıyıda, deniz fenerinin bitişiğinde, ana kaya kesiği dikkati çeker; teknelerin yanaşması vb. amaçla yapılmış olabilir; yine deniz fenerinin 150 metre güneybatısında kıyıda kaya kütlesi içine açılmış bir tünel görülmektedir; içi su dolu tünel sağa kıvrılarak devam eder.

KALLİPOLİS / GELİBOLU



Gelibolu iç limanı.

Gelibolu ilçesi, genel tanımla, işlek yol boyunca dizilen yapıların bulunduğu "bir yol boyu yerleşmesi" özelliği gösterir. Antik Dönem'deki kentin konumu ve kuruluşuyla ilgili çok fazla bilgi yoktur. Strabon, Kallipolis'i polichnion, yani küçük ve önemsiz bir polis olarak nitelemektedir. Kentin adıyla ilgili yaygın olarak rastlanan açıklama Agathias'tan kaynaklanır.



Gelibolu Kalesi'nin kulesi bitişiğinde balıkçı teknelerinin barınacağı vardır.



Yetmiş kulesi olan Gelibolu Kalesi'nden günümüze bir kule sağlam ulaşmıştır.

Agathias, yerleşimcilerin yerin güzelliğine göndermeyle, “*güzel kent*” anlamında Kallipolis diye adlandırdıklarını yazarken, Bizanslı İoannes Kinnamos, kentin adını Kallias adındaki kurucusundan dolayı Kallioupolis (Kallias'ın kenti) olarak aldığını yazar. Strabon, kentin bir Thrak yerleşmesi olduğunu yazar. Daha sonra ise Yunan boylarının göç hareketleri sırasında Miletos, Phokai ve Lesbos'tan gelenlerce İ.Ö. 8. ya da 7. yy.da yerleşildiği sanılmaktadır. Yerleşim, Anadolu yakasındaki Lampsakos'a geçişlerde bir köprübaşı niteliğindeydi. Herodotos'a göre Lampsakoslular, burası üzerindeki hak iddialarını ve yayılmaları önlemek adına Phialidlerle uzun süre savaşmıştı. Yerleşim, siyasal gelişmelere koşut olarak Batı Anadolu'daki yerel krallıklara bağlı



Kule yapımında kullanılmış devşirme, bezemeli mimari blok.



Kule bitişiğinde sergilenen lahit ve mimari taş eserler.

kaldı. Lydia Krallığı'nın yıkılışından sonra, Pers İmparatorluğu'nun denetimine girdi. İ.Ö. 479'da Atina egemenliğine, İ.Ö. 334'te de Büyük İskender'in egemenliğine girdi. Helenistik Dönemde, Lysimakhos, Attaloslar ve Pontos Krallığı, İ.Ö. 191'de de Roma İmparatorluğu topraklarına katıldı. Kentin önemi, Byzantion'un başkent olmasıyla artmış, başkentin güvenlik zinciri üzerinde bir merkez olarak ve iyi bir limanı olması nedeniyle, giderek gelişmeye başlamıştır. İ.S. 324 yılında Caesar Crispus'un, Licinius'un donanmasını burada yenmesi, İ.S.1190 yılında Alman İmparatoru Friedrich'in Haçlı Ordusu'nu buradan karşıya geçirmesi, İ.S. 1205 yılında Venediklilerce alındığı, 1235 yılında İznik İmparatoru İoannes'in kenti geri aldığı bilinmektedir. İ.S. 1304'te Bizans'a paralı asker olarak gelen ve daha sonra Bizans'a karşı ayaklanan Katalanların buraya yerleşmesi, 1305'te Bizanslılarca tahrip edilmesi, Cenevizlilerce kuşatılması, son olarak 1356'da Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa tarafından alınıp, kalesinin berkitilmesi, bunun üzerine Bizans İmparatoru V. İoannes'in Papa'dan yardım istemesiyle 1366'da Savoia Kontu Amadeo'nun donanmasıyla kenti alarak Bizanslılara vermesi, 1367'de Murad



Kule bitişiğinde sergilenen bir stel.

Hüdavendigâr'ın kenti geri alması ve yerleşimin giderek Osmanlı donanması için önemli bir üs konumuna gelmesi, kentle ilgili diğer önemli olaylardır.

Gelibolu Kalesi'nin günümüze ulaşan kulelerinden bir tanesi limanın iç havuzu üzerinde yükselir. Küçük balıkçı teknelerinin girebildiği havuzun kenarında -bazıları yazıtlı- antik mimari bloklar ve lahit görülür.



Kulenin iç mekânı Piri Reis Müzesi olarak kullanılmaktadır; müze bölümlerinde tarihi kişilerin resimleri, mezar stelleri ve etnografik eserler sergilenmektedir.

Kulenin iç mekânı Piri Reis Müzesi olarak düzenlenmiştir. Müzede, bazı etnografik eserler, resimler ve yakın tarihle ilgili canlandırmalar sergilenmektedir. Gelibolu ilçesi içinde Osmanlı Dönemi yapıları arasında Hüdavendigâr Camisi (Gelibolu Süleyman Paşa Camisi), Hallacı Mansur Türbesi, Bayraklı Baba Türbesi, Azebler Namazgâhı, Gelibolu Mevlevihanesi ve Sinan Paşa ve eşi Münire Sultan Türbesi görülebilecek yerler arasındadır.



Hallacı Mansur Makamı içinde kime ait olduğu bilinmeyen -birisi kadına ait- iki mezar vardır.



Kent merkezinin batısında bulunan Sinan Paşa Türbesi.



Azebler Namazgâh'ı, Gelibolu'da, Çanakkale Boğazı'nı gören bir yükseltiye inşa edilmiştir.

AZEBLER NAMAZGÂHI

Yapı, sefere çıkan Donanma Azebleri'nin namaz kılması için yapıldığından, '*Azebler Namazgâhı*' olarak bilinir. Namazgâh, 12,50 x 10 metre ölçülerinde, kare planlı, çevresi taş korkulukla çevrili bir sofa ve pencereli bir mihrap duvarıyla, biri külahlı, diğeri açık

olan iki minberden oluşur. Silmeli geniş sövenin üzerinde 75 x 150 santimetre boyutlarında, kenarları dilimli, yazıtlı olan taştan bir tacı bulunur. Yazıtında kapının Lâdikli Süleyman oğlu Aşık tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Sağdaki minberde külahın altında bulunan 42 x 92 santimetre boyutundaki diğer yazıt, yapımla ilgili bilgi verir. Buna göre Namazgâh, Beşe oğlu İskender eliyle, 810 Muharrem'i, yani Haziran 1407'de yapılmıştır.

GELİBOLU ULUCAMİ / HÜDAVENDİGÂR CAMİSİ

I. Murad Dönemi'nde "*Ulu Camiler*" planında yapılan üç camiden biridir. Yörenin en büyük yapısıdır. Gelibolu Süleyman Paşa Camisi olarak da bilinen yapının, birisi yapımla, diğer ikisi de onarımla ilgili üç yazıtı vardır. 1385 tarihinde yaptırılmış caminin mimarı Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa'dır. 1667'de bir onarım geçirmiş, 1889'daki onarım ise yeniden yapım biçiminde gerçekleşmiştir. 2006 yılında son onarımını görmüştür. 1797'de Gelibolu'ya gelen ve gravürler

çizen Castellani, kenti ve camiye çizmiştir. Buna göre, dört sütunun taşıdığı dokuz kubbesi olan bir yapıdır. Günümüzde ise, on sütunlu ve ortası fenerli bir çatısı vardır. İlk yapıldığında kare olan plan, daha sonra dikdörtgene dönüşmüştür (31,60 x 26,60 m.). Doğu, batı ve kuzeye açılan üç kapısı vardır. Sıcak ve soğuk mevsimlerde yalıtımı sağlayan duvarları 110 santimetre kalınlığındadır.



Caminin avlu duvarında Osmanlı Dönemi'ne ait bir yazıt.



31,60 x 26,60 m. boyutundaki olan caminin, günümüzde, on sütunlu ve ortası fenerli bir çatısı vardır.



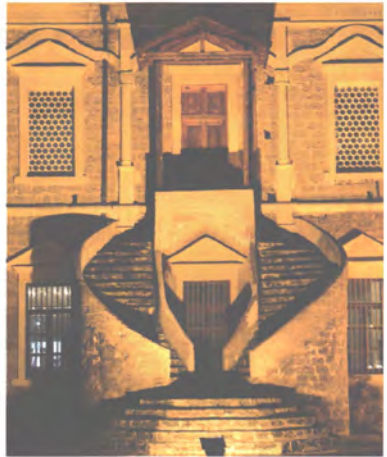
Gelibolu Ulu Cami, Osmanlı Sultanı I. Murat zamanında yapılmıştır.

GELİBOLU MEVLEVİHANESİ



Gelibolu Mevlevihanesi, kent merkezinin batısında Hamzakoy yöresindedir.

Yapımıyla ilgili bir yazıt olmayan Mevlevihane'den ilk söz eden ve 1657-1660 yıllarında Gelibolu'ya gelen Evliya Çelebi'dir. Buna göre, türbenin 17. yy.ın ilk yarısında ve 1621'den önce yapılmış olduğu çıkarsanabilir. Evliya Çelebi'ye göre, yetmiş-seksen derviş hücresi, mutfak, kiler ve Semahaneden oluşur.



Semahanenin güneyindeki simetrik merdivenler dikkat çeker.



Semahane'de Mevlana
Celaled-din-i Rumi'nin ölüm
yıldönümlerinde ve belirli
tarihlerde sema gösterileri
yapılmaktadır.



SESTOS



Sema gösterisi.

Gelibolu ilçesi, Hamzakoy yöresindeki 33.000 metrekairelik bir alana kurulu olan Mevlevihane'den günümüze yalnızca Mevlevihane-Türbe ve bu yapıların bulunduğu alana giriş için yapılmış iki taç kapı ve çevre duvarının köşesinde, günümüzde malzeme deposu olarak kullanılan bir taş yapı kalmıştır.

Türbe bölümünde, Mevlevihane'nin ilk şeyhi olan Ağazâde Mehmed Dede'nin gömütü bulunur. Güney duvarında bir mihrap ve ikinci kattaki mahfile dışarıdan çıkılan, korkuluklu, yuvarlak ve çift taraflı iki tane merdiveniyle dikkat çekici bir yapı olan Semahane, Anadolu'daki en büyük Semahane'dir.

Taç kapılarda bulunan yazıtlar ise daha sonraki dönemlerde yapılan onarımlarla ilgilidir. Gelibolu Mevlevihanesi, 1925 yılında çıkarılan Tekke ve Zaviyeler'in kapatılmasına ilişkin yasaya kadar, Mevleviliğin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Günümüzde, mevlivihanede, Mevlana Celaledin-i Rumi'nin ölüm (17 Aralık 1273) yıldönümlerinde -Aralık ayı ortasında- Şeb-i Arus törenleri kapsamında Sema gösterileri düzenlenmektedir. Ayrıca aylık etkinlikler içinde Sema gösterileri de yapılmaktadır.

Abydos'un karşısında ve Gelibolu Yarımadası'nda Akbaş Koyu'nun güneybatısında yüz metrelik bir yükselti üzerindedir. Kentin limanı, bugünkü Akbaş Limanı'ydı. Strabon, kent için, *"Kbersonnes.sos'taki (Gelibolu Yarımadası) kentlerin en iyisidir"* der ve Abydos ile Sestos limanlarının birbirinden yaklaşık otuz Stadia uzaklığında olduğunu söyler. Burası, Boğaz geçişi için bir köprübaşı niteliğindeydi. Hem Avrupa hem de Anadolu yakasından karşıya geçişler için kullanılmıştı.



1, 2- Sestos yerleşiminin bulunduğu burnun Akbaş Koyu'ndan görünümü.



1, 2- Sestos yerleşimi üstündeki sur kalıntıları.

Kserkses'in İ.Ö. 480'de ordusunu karşı yakaya geçirmek için kurduğunu yüzer köprü'nün karaya bağlandığı yer, Sestos yakınında ve "karaya çıkış yeri" anlamındaki

Apobathra'dır. Leaf'e göre bu köprü'nün diğer ucu da, Abydos'ta 20. yy. başlarında "Scala" denen yere bağlanıyordu. Antik yazarlardan Strabon, Theopompos'un Sestos Kalesi'nin küçük olduğunu, ancak sağlam bir surla çevrildiğini, genişliği yaklaşık altı metreyi bulan ve yaklaşık yedi kilometrelik çifte bir surla da kentin limanına bağlandığını bu nedenle güçlü akıntı yüzünden, Boğaz'da egemen konumda olduğunu söylediğini aktarır. Bugün de antik kentin limanı olan Akbaş Limanı'nın üst yanındaki tepede, "Domuz Kalesi" anlamına gelen "Choiridokastron" bulunur.

Leaf'e göre, denizcilik el kitaplarında "Duvar" diye işaretlenen, koyun kuzeyindeki nokta, "Hero'nun Kalesi" nin bulunduğu yerdir. Kalenin önündeki düzlükte, kaçak kazılarla bir su sarnıcı ortaya çıkmıştır. Sarnıcı, Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi'ndendir. Kalenin

güneybatı eteklerinde ve doğusundaki düzlüklerde, granit sütunlar ile yoğun Bizans keramiği bulunmaktadır. Birkaç aşamalı yapım evresi bulunan kalenin en eski evresi, güneybatıya bakan merkezdeki kuledir. Daha sonraki yapım evresinde, kale dikdörtgen bir plana sahip olur ve iç kale niteliğindeki yapının köşelerinde dikdörtgene yakın kuleler bulunur. Birinci ve ikinci yapı evreleri Bizans, üçüncü ve dördüncü yapım evreleri de Osmanlı karakterlidir. Sestos, kimi kaynaklara göre, bölgede Çimpe Kalesi alınmadan önce ilk alınan kaledir. Süleyman Paşa, Çimpe'yi almadan bir yıl önce burasını almış, ancak Bizans İmparatoru Palaeologos tarafından geri püskürtülmüştür.

Kale'nin güneybatısındaki merkez kulenin güneyinde Akbaş Tekkesi vardır. "Tekke Tepe" üzerindeki tekke, William Hales'e göre Sultan II. Mahmut Dönemi'nde 1830'larda Yeniçeriler'in baskısıyla kurulmuştur. Walter Leaf ise, kalenin 1365 yılındaki fethi sırasında şehit düşen bir



Yerleşimdeki mezarlıkta bir Osmanlı mezar taşı.

Türk gazisinin gömütü olduğunu belirtir. Kale, Doğu Roma (Bizans) İmparatoru I. İustinianus tarafından (518-527) yaptırılmıştır.



Yerleşimdeki türbe.



HERO İLE LEANDROS SÖYLENCESİ

İ.S.5. yy. sonlarında yaşamış olan ozan Mousaios Grammatikos'un "*Hero ve Leandros*" adlı uzun şiirinden bildiğimiz ve İskender Dönemi'ne (Hellenistik Dönem) tarihlenen bu öyküden daha önce de Ovidius, "*Heroides*" adlı yapıtında söz etmiştir. Ayrıca Vergilius da bu konuya değinmiştir. Öykünün kökü, Zeus'un kızlarından Aşk Tanrıçası Aphrodite ile Yeraltı Tanrıçası Persephone arasında Adonis yüzünden başlayan bir çekişmeye dayanır. Söylenceye göre Aphrodite, daha çocukken görüp âşık olduğu (!) Adonis'i, büyütmesi için Persephone'ye verir. Persephone de âşık olduğu çocuğu geri vermez. Sorunu çözmek üzere Zeus araya girer. Zeus'un bulduğu çözüme göre, Adonis yılın dört ayını Aphrodite ile dört ayını Persephone ile geçirecek, kalan dört ayda ise nereye isterse oraya gidecektir. Adonis yılın sekiz ayını Aphrodite ile geçirince, Persephone öç almak için ormanda avlanan Adonis'in üzerine bir yabandomuzunu salar. Adonis yabandomuzu tarafından ağır biçimde yaralanarak ölür. Bunu duyan Aphrodite, sevdiğine doğru koşarken ayağına bir gül dikenini batır. Ayağından damlayan kanla beyaz olan gül, kırmızıya dönüşür.



1- Sestos yerleşiminden Çanakkale Boğazı'nın görünümü. 2- Sestos sahilinden Abydos'un görünümü.

Toprağa akan gözyaşlarından da kırmızı laleler fışkırır. İşte Sestos'daki bu Adonis kutlamaları sırasında, Abydos'tan gelmiş olan Leandros, başını güllerle süslemiş Aphrodite Rahibesi olan Hero'yu görür ve âşık olur. Hero da ilgisiz kalmamış olmalı ki, iki genç gizlice buluşmaya karar verirler. Hero, her gece Sestos'daki kuleye çıkarak bir meşaleyle yol gösterir, Leandros da ona doğru yüzerek Boğaz'ı geçer. Yaz gecelerinde sorunsuz giden buluşma, havaların değişmesiyle, fırtınanın çıktığı bir gecede Hero'nun meşalesi söner. Karanlık gecede akıntılı ve dalgalı sularda kulaç atmaktan tükenen Leandros denizde boğulur. Cansız bedeni ertesi sabah Sestos'un kıyılarına vurur. Hero bunu görünce, kendisini bulunduğu yerden denize atarak ölümü ya da bir başka biçimde sevgilisine kavuşmayı seçer.

Bu söylence, antik yazarların yanı sıra, Schiller, Byron, Kipling, Tennyson, Keats gibi ozan ve yazarlara da konu olmuş, bu öyküyü yaşamak isteyen Byron, Boğazı yüzerek karşı kıyıya geçmiştir. Günümüzde, her yıl yapılan yüzme yarışıyla bu olay yaşılmaktadır.

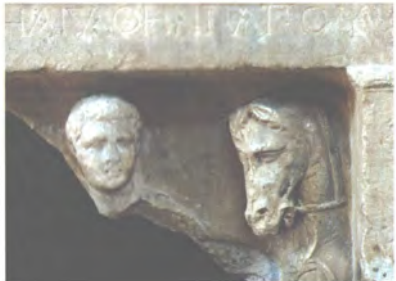


ABYDOS

Çanakkale'nin bir kilometre kadar kuzeyindeki Abydos'un akropolisi, Nara [Baba] Burnu'nun gerisindeki Nara [Baba] Tepesi ve Maltepe üzerindedir. Abydos'tan ilk söz eden Homeros'tur. Stephanos Byzantios, kentin Lydia Kralı Gyges'ten izin alan Miletoslularca kurulduğunu yazar. İ.Ö. 546 yılında Perslerin Lydia Krallığı'na son vermeleriyle, diğer Anadolu kentleri gibi, merkezi Daskyleion'da bulunan Hellespontos Phrygiası Satraplığı'nın denetimine girer. Pers Kralı Dareios, İskit Seferi'nden dönerken, İ.Ö. 511'de Sestos'dan Abydos'a gelir. Yine Dareios'un İ.Ö. 492 ve İ.Ö. 490 yıllarında Yunanistan'a yaptığı iki seferden ilkinde orduyu yöneten Mardonios, Abydos'tan karşıya geçer. Dareios'tan sonra yönetime gelen Kserkses de İ.Ö. 480 yılı baharında Çanakkale Boğazı'nda donanma ile buluşmak üzere Sardes'ten Abydos'a gelir. Herodotos, Kserkses'in Abydos'ta yerli ustaların yaptığı bir mermer koltukta hazırlıkları izlediğini aktarır.^[6] İ.Ö. 494 yılında Batı Anadolu kentlerinin Perslere karşı başlattığı ayaklanmaya Abydos katılmışsa da, kısa bir süre sonra Pers Kralı Darius'a boyun eğmek zorunda kalır. İ.Ö. 477 yılında Atina öncülüğünde Perslere karşı oluşturulan Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılan Abydos,

İ.Ö. 412 yılında birlikten ayrılır ve Sparta denetimine girer. İ.Ö. 405 yılında Abydos'ta üslenmiş bulunan Lysandros komutasındaki Sparta donanması, karşı kıyıda Aigos Potamoi (Keçi Deresi) ağzında bulunan Atina donanmasını bir baskınla yenilgiye uğratır. Ertesi yıl, kuşatılan Atina teslim olur. Daha sonra Atina-Sparta arasındaki savaşta da Spartalılar yine Abydos'ta üslenirler. Bu savaş, İ.Ö. 386 yılındaki "Kral Barışı" ile son bulur.

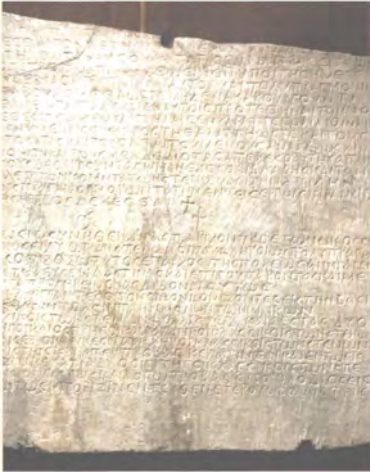
İ.Ö. 334 yılında Asya seferine çıkan Büyük İskender de ordusunu Sestos'tan Abydos'a geçirir. Kendisi ise Elaios'tan tekneyle Sigeion'a geçerek Troia'ya gider. Kent, İskender'den sonra onun generallerinden Lysimakhos'un egemenliğine girer. İ.Ö. 200 yılında ise Makedonyalı V. Philippos, kenti kuşatarak surlarını yıkar. Antik yazarlardan Livius ve Polybius, kentlerini kahramanca savunan



Abydos'tan mezar steli. Yazıtında, "Boule (Meclis) Papos'un kızı Agathe'yi [buraya defnetti]" yazılıdır. İ.Ö. 1. yy. - İ.S. 1. yy. (Ça.A.M.)



Abydosluların, büyük yitimleri sonucunda yenilgiyi kabul ettiklerini yazarlar. Kent, İ.Ö. 198'de Romalıların baskısı sonucu yeniden özgürlüğüne kavuşur. İ.Ö. 196 yılında Bergama Kralı III. Attalos kenti ele geçirir. Sonrasında da Abydos vasiyet yoluyla Roma egemenliğine girer. Yaklaşık İ.Ö. 75 yılında Boğaz'dan geçen gemilerden gümrük vergisi alınması yasası çıkartılır ve bu uygulama, Bizans Dönemi'nde de sürer. Önceleri, Bizans İmparatoru'nun gönderdiği bir subay ile yerine getirilen bu uygulama, Prokopius'un anlattıklarına göre daha sonra gümrük yapıları kurularak ücretli görevliler aracılığıyla daha kalıcı bir duruma getirilir. Bugünkü Osmanlı Kalesi'nin arkasında bir gümrük taşı bulunmuştur. Taşın daha önce kalenin bulunduğu yerde olduğu düşünülmektedir.



Abydos'ta bulunmuş, Bizans İmparatoru Anastasius'un (491-518) Boğazlar Gümrük Yasası'nda yasalara uymayanların cezalandırılacağı belirtilerek geçiş ücretleri sıralanmıştır: *"Başkente (Konstantinopolis/İstanbul) şarap götüren Klikeyalılar dışında tüm şarap taşıyıcıları Boğaz görevlilerine 6 follis ve 2 sekstarius şarap; zeytinyağı, bakliyat ve domuz yağı taşıyıcıları 6 Follis;....Tahıl taşıyıcıları Boğaz görevlilerine giriş hesabına modis: 4-6 kg. başına 3 follis; buradan çıkarken aynı şekilde 3 follis daha ödeyeceklerdir".* (Ist.A.M.)

Kentin Bizans Dönemi'ndeki ilk kaydı, İ.S. 451 yılında Piskoposluk listesinde adının geçmesidir. Abydos, bir piskoposluk olarak Kyzikos'taki metropolitliğe bağlıydı. Kent, İ.S. 478 yılındaki depremde büyük zarar görmüştür. İ.S. 717 yılında Maslama bin Abdülmalik komutasındaki bir Arap ordusunca ele geçirilerek talan edilir. İ.S. 904 yılında da bir başka Arap ordusunun talanına uğrar. Bizans Anadolu güçlerinin komutanı olan Bardas Phokas, İ.S. 987 yılında kendisini imparator ilan edip Konstantinopolis üzerine yürürken, ordusunun bir bölümünü de kentte bırakır. İmparator Basileus, bu ayaklanmayı bastırdıktan sonra, İ.S. 989 yılı Nisan ayında kente gelerek, ayaklanan birliğin kalan bölümünü de yener. İ.S. 1084 yılında metropolitlik olan Abydos, İ.S. 12. yy. sonlarına değin yazılı belgelerde yer almıştır. Coğrafyacı İdrisi'ye göre, Bizans Dönemi'nde önemli bir liman ve gümrük olmasının yanı sıra, geniş caddeleri, kusursuz evleri ve varsıl pazarları olan bir kentti.

İ.S. 1092/93 yılında, İzmir'de bağımsızlığını ilan eden Emir Gazi Çaka Bey, Rumlarla anlaşılan damadı I. Kılıç Arslan tarafından burada öldürülür. İ.S. 1113'te ise İzmir üzerine yürüyen Türk güçlerinden bir kol, Parion'la birlikte Abydos'u da ele geçirir. Haçlı seferleri döneminde İ.S. 1190'da, burada kendi kiliseleri bulunan bir Venedik kolonisi vardı. İ.S. 1184'te Pisa Donanması'nın işgaline uğrar. Bizans İmparatoru III. Vatatzes kenti Haçlılardan geri alır. Kent toprakları, İ.S. 14. yy.da da Karesi Beyliği'ni ele geçiren Orhan Bey'in egemenliğine girer.

Polybios, Ksenophon ve Strabon'a göre gümrük vergisi ve gemilere verilen hizmetlerden elde edilen gelir dışında, kent, yakınındaki Astyra maden ocaklarından gelir elde ediyordu. Yine antik yazarlardan Vergilius ise *"Georgica"*



adlı yapıtında Abydos kıyılarında bol midye bulunduğunu yazar. Plinius da İ.Ö. 456 yılında Aigos Potamoi (Keçi Deresi anlamında ve bugünkü Cumalı Deresi) yakınına düşen göktaşının bir parçasının Abydos Gymnasionu'nda bulunduğunu aktarır. Bu gymnasionun yeri bugün belli değildir. Yine Polybios, İ.Ö. 200 yılında V. Philippos'un kuşattığı kentte, kadınların Artemis Tapınağı'nda, çocuklarla bakıcılarının da Gymnasion'da toplanmasına karar verildiğini yazar. Kentin sikkeleri üzerinde de Artemis ve Apollon'un betimlenmesi nedeniyle bu iki tanrının kentte tapım gördüğü sonucu çıkar. Ortaçağ'ın ünlü haritacısı Pierre Belon'un 1588 tarihli Çanakkale Boğazı Haritası'nda, bu Gymnasion gösterilir. Ancak, bu Belon'un kalıntıları gördüğü anlamını taşımaz. Ortaçağ'da yapılan kimi çalışmaların, yerinde görmeden yalnızca antik kaynaklara dayanılarak ya da sözlü aktarımlarla yapıldığı bilinmektedir. Nitekim Belon'un haritasının hem yönü terstir hem de Gymnasion'un yerini kalenin kuzeyinde göstermiştir. Bundan başka Sestos diye verdiği kale, Kilitbahir Kalesi ve karşısında Abydos Kalesi diye verilen kale de Sultan Kalesi'dir (Çimenlik Kalesi). Ayrıca, Eceabat'ın yeri de yanlıştır.

Polybios'un, gemiler için iyi bir sığınma limanı diye söz ettiği Abydos'un limanı, kuzey rüzgârından bir burunla korunmuş olan güneydeki deniz girintisidir. 1675 yılından, 1830 yılına değin yayınlanan gezi anlatımlarında, kentte çok sayıda duvar, yapı kalıntısı ve taş yığınları görüldüğü belirtilir. Edward Danie Clarke, 1801 yılında Abydos ve Çanakkale arasında çok sayıda granit sütun gördüğünü belirtir. Bunlar, büyük olasılıkla Roma ve Bizans sütunlarıydı. Clarke'dan yarım yüzyıl sonra yerleşim yerine gelen Schliemann, keramik ve mermer parçalarının dışında çok az kalıntı görüldüğünden söz eder. 19. yy.ın

ikinci yarısında Çanakkale bölgesinde arkeolojik yerleşimleri araştıran ve kazılar yapan Frank Calvert ise, denizden kimi yapı kalıntılarının görüldüğünü bildirir. Bu bilgi, daha önce bölgede 1970'lerde görev yapan bir denizci albayın anlattıklarıyla da örtüşmektedir. Kimi yapıım çalışmaları sırasında dozerlerin açtığı yarmalardan lahitler çıktığını, bunların deniz kıyısına getirildiğini anlatmıştı. 1980 yılında bu askeri bölgeye ilk gittiğimde, kıyıda bir iki lahit ve sütun başlıkları görmüştüm. Bu tarihten yirmi beş yıl sonra ikinci kez gidişimde ise lahitleri göremedim. Lahitlerin Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne götürüldükleri söylendi. Bugün Subay Orduvi'nde de kimi lon düzenli mermer başlık ve sütunlar bulunmaktadır. Bunların da Abydos'tan getirilmiş olduklarını sanıyorum. Calvert, buradaki gömütlerden önemli küçük buluntuları da kendi koleksiyonuna eklemiştir. Bunlar arasında aslan biçimli Aramca yazıtlı bir tunç ağırlık, Arkaik ve Klasik Dönem keramik eşyalar, Hellenistik Lagynos ve heykelcikler ve kandiller sayılabilir.

Kenti, 18. yy.ın ikinci yarısında ziyaret eden Choiseul-Gouffier, temelleri görülebilen kimi kalıntılarla Arkaik ve Hellenistik Dönem'den gömütlerin bulunduğunu yazar. Ayrıca, kentin ayrıntılı bir haritası ve gravürlerini yaptırmıştır. 17. yy.ın ilk yarısında bölgeye gelen George Sandys de bu yerleşimden söz eder. 1828'de bölgeye gelen Polonyalı Kont Eduard Raczyński ise Abydos'ta bir tekeden söz eder. Bu tekke, büyük bir olasılıkla Nara Burnu'nun biraz güneyindeki Tekke Burnu yakınında olmalıydı. Choiseul-Gouffier'in çizdirdiği gravürlerde, burun üzerinde küçük bir yerleşme ve bir cami görülür. Ondan yaklaşık yüz yıl sonra bölgeyi araştıran Frank Calvert, bu yeni oluşumu Aidos ya da Avido Köyü diye tanımlar. Avido adlandırması, 16. yy. deniz haritalarında da geçer.



19. yy.ın ikinci yarısında, aşağı yukarı Schliemann ile aynı tarihlerde kente gelen H.G. Lolling, Abydos yakınlarında bulduğu iki yazıttan söz eder. Calvert'i Erenköy'deki (Bugünkü İntepe Beldesi) evinde ziyaret eden K.S. Stark, Abydos'daki nekropoliste bulunmuş olan Fenikece yazıtlı aslan, çok sayıda vazo ve altın bir alınlık taçtan (Diadem) söz eder. Berlin Müzesi Müdürü Alexander Conze, 1884'te bu altın alınlık tacı yayınlamıştır.



Abydos'tan İ.Ö. 350 yılına tarihlenen bir sikke.
İz.A.M.
(İzmir Arkeoloji Müzesi).

İ.Ö. 600 gibi erken bir tarihte sikke basmaya başlayan Abydos'un paralarında Medusa ve kartal görülür. Daha geç sikkelerde ise ön yüzde Apollon ya da Artemis, arka yüzde de yine bir kartal bulunur.

Nara Burnu'nun iki önemli yükseltisi olan Maltepe ve Babatepe'de İ.Ö. 4. yy. ve 3. yy.a ilişkin kimi keramikler görülür. Maltepe üzerinde Osmanlı Dönemi'nden bir yapı ile küçük bir sarnıç da bulunur. Her iki yükselti arasındaki keramikler, İ.Ö. 6. yy.dan başlayarak, Bizans Dönemi'ne değin kesintisiz uzanan dönemlere ilişkindir. Bu alandaki büyük bloklarla kurdu duvar tekniğinde örülmüş sur duvarı, İ.Ö. 4. yy.a tarihlendirilir. Kuzeydoğuya doğru hafif yükselen tepeler ile sınırlanan bu bölümde, Roma Dönemi'nden küçük yapı kalıntısı görülür. Bu iki tepe arasındaki düzlükte, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ilişkin vazo parçaları ile Roma ve Bizans Dönemi'nden birkaç sütun başlığı görülür. Nara ve Sultan Kalesi ile taş güllerin yapımında hep antik kalıntılar kullanılmıştır. Walter Leaf, kalıntıların yapı gereci olarak çevredeki köylere (Karacaören) dağılmış olduğundan da söz eder.

NARA KALESİ

Nara Kalesi, Çanakkale Boğazı'nın savunmasını güçlendirmek amacıyla, ikinci en dar yeri kıyısına -Bigalı Kalesi karşısına- eş zamanlı olarak II. Mahmut zamanında, 1820 tarihinde yapılmıştır. Çanakkale kent merkezine 2 kilometre uzaklıktaki Nara Burnu'nda inşa edilmiş kale, boğazın Marmara Denizi ve Ege Denizi girişini görmesi nedeniyle önemli bir konuma sahiptir. Kale, 1985 yılında Çanakkale Deniz Komutanlığı tarafından restorasyonu tamamlanıp -yine aynı askeri kurumun- bünyesinde hizmete alınmıştır. Kale, günümüzde toplantı, konferans yeri ve bando gösterileri amacıyla kullanılmaktadır. Bigalı Kalesi karşısında yer alan Nara Kalesi, mimari görünümü ve planı yönünden ayrılır. Kalenin dış sur duvarları iç ve dış bükey tarzda inşa edilmiştir. İç kale ise yarım kubbelerden oluşmuş, kare planlıdır. Örtü sistemi farklı olan iç kalenin ortasındaki sekizgen ayağa yarım kubbeler bindirilmiştir.



Nara Kalesi, Çanakkale Boğazı'nda -Asya yakasında- Nara Burnu'ndadır.



PAİSOS

İliada'da adı geçen, Kiepert haritasında ve kimi araştırmacılarca Bayramdere'nin (Paisos Deresi) batısındaki Zincirbozan Burnu'na yerleştirilmiş olan Paisos kentinin, burada olmadığı, 2001 yılında radar kulesinin yapımı sırasında herhangi bir buluntuya rastlanmayışıyla kesinlik kazanmıştır. Buna karşın, Çanakkale-Biga karayolu üzerindeki Adatepe Köyü'nün doğusundaki tepe üzerinde, Geç Tunç Çağı'ndan, Klasik Dönem'e değin uzanan keramik parçaları vardır. Yerleşimin yeri burası olabilir, ancak bunun için daha fazla araştırmaya gereksinme vardır.

İ.Ö. 7. yy.da Miletosluların kurduğu kent, İ.Ö. 547 yılında Pers egemenliğine girmiştir. İ.Ö. 499 yılında, diğer bölge kentleri gibi, İonia ayaklanmasına katılmıştır. Bir süreliğine bağımsızlığını kazanmışsa da, İ.Ö. 497 yılında Pers Komutan Daurises tarafından ele geçirilmiştir. Atina ve Sparta arasındaki Peloponnesos Savaşları'nda Atina'yı destekleyen kent, İ.Ö. 450-425 yılları arasında, Atina öncülüğündeki Attika-Delos Deniz Birliği'ne üye olmuştur. Bin Drahmi'lik bir vergi ödeyen ve İ.Ö. 425'ten sonra vergi listelerinde adı görülmeyen kent, bu dönemden sonra artık yaşanmayan bir yer olmuştur. Strabon da kenti ve bölgeyi gezdiği dönemde kentin yıkık olduğunu doğrular ve Paisosluların, kendileri gibi Miletoslu göçmenlerin oturduğu Lampsakos'a göçtüklerini anlatır. Buna gerekçe olarak da Parion ile Lampsakos arasındaki bir sınır düzenlemesini gösterir. Adatepe Köyü'nün batısında, deniz kıyısındaki yapı çalışmaları sırasında bulunan kimi gömütler, kentin Nekropolis olabilir.

LAMPSAKOS



Lapseki ve Çanakkale Boğazı'nın havadan görünümü.
(Fotoğraf: Vehbi Tutmaz)

İlk kuruluşunda adı Pityusa olan kent, daha sonraki adını Bithynia bölgesindeki Bebrykosların Kralı Mandros'un kızı Lampsake'den almıştır. Antik yazarlardan Eusebios, Khronikos adlı yapıtında kentin İ.Ö. 654/653 yılında Phoikalılarca, Strabon ise Miletoslularca kurulduğunu yazar. Herodotos, kentin İ.Ö. 6. yy.daki durumuyla ilgili bilgiler verir. Bölge, İ.Ö. 569'larda Lydia Kralı Kroisos'un egemenliğindedir. Bölgenin Perslerin eline geçmesiyle, Pers yanlısı Tiranlarca yönetilir. İ.Ö. 499-494 yıllarındaki İonia ayaklanmasıyla, Lampsakoslular bu



Lampsakos'tan genç erkek heykeli (Kouros).
İ.Ö. 6. yüzyıl ortası.
(Ça.A.M)

tiranlardan kurtulsa da İ.Ö. 500-494 yıllarında Pers komutan Daurisses, ayaklanmanın bastırılışından sonra Lampsakos'u da diğer yerleşmelerle birlikte yeniden ele geçirir. Perslerin Yunanistan'daki yenilgilerinden sonra yeniden bağımsızlığına kavuşan kentin adı, İ.Ö. 450-451 tarihinden başlayarak



Lampsakos'tan masa
ayağı. Roma Dönemi.
(Ça.A.M)

görülmeye başlar. Yöre kentleri arasında birliğe ödediği on iki talentlik vergiyle de Byzantion'dan sonra ikinci sırada yer alır.

Peloponnes Savaşları sırasında, Boğazların denetimini ele geçirmek isteyen Atina ve Sparta arasındaki güç savaşımında, kimi zaman Sparta'nın, kimi zaman da Atina'nın egemenliğine girer. İlk olarak, Spartalı Komutan Derkylidas, İ.Ö. 411'de de

Abydos'la birlikte Lampsakos'u da işgal etmiştir. İ.Ö. 409'da ise, Atina Donanması kente gelerek, kışı burada geçirir ve Atina yanlısı Lampsakosluları, Sparta egemenliğinden kurtarır. İ.Ö. 405'te de bu kez Spartalı Lysandros, Pers yardımıyla güçlendirdiği donanmayla, Lampsakos'u yeniden ele geçirerek, Boğaz'ı kapatır. Kent, İ.Ö. 405'ten, İ.Ö. 390 yılına değin, Sparta egemenliğinde kalır. İ.Ö. 378 yılındaki Antalkidas Barışı'ndan⁷ sonra ise, yeniden Pers egemenliğine girer ve İ.Ö. 4. yy. boyunca, Pers yanlısı Tiranlarca yönetilir.

İ.Ö. 334'te bölgeye gelen Büyük İskender, Abydos'tan Granikos'a doğru ilerlerken kentin yanından geçer. Lampsakos, diğer kentlerin tersine, tiranları Memnon'dan dolayı Pers yanlısı görüldüğünden, kentliler, İskender'in



Lampsakos'tan
bir sikke.
İ.Ö. 390-300.
(İz.A.M.)

öfkesini ona armağanlar vererek yatıştırmış ve İ.Ö. 330'dan başlayarak da İskender başını paralarında basmaya başlamışlardır.

İskender'in İ.Ö. 334 yılında Pers İmparatorluğu'nun Batı Anadolu satraplarının ordusunu yendiği

Granikos Savaşı'ndan sonra, bölge, önce komutanlarından Kalos'a, sonra da Demarkhos'a bırakılmıştır. İskender'in ölümünden sonra ise, önce Leonatas'a, İ.Ö. 319'da da Antigonos tarafından Arriados'a verilmiştir. Kent, İ.Ö. 302 yılında Abydos'la birlikte ve kendi isteğiyle Lysimakhos'un yönetimine girer. İ.Ö. 281 yılında da Seleukos Krallığı'na bağlanır. İ.Ö. 227-226 yıllarında, Bergama Kralı II. Attalos'un, Seleukos Kralı I.Antiokhos'a karşı kazandığı savaştan sonra, Bergama Krallığı'nın egemenliğine girer. Bergama Krallığı ile Seleukoslar arasında yapılan savaşlarda, Bergama'nın yanında yer alan Lampsakos, Seleukos Kralı III. Antiokhos'un İ.Ö. 197'de Anadolu'ya yaptığı seferde, Roma'dan yardım isteyen kentler arasındadır. Kent, Seleukoslarla Romalılar arasındaki

savaştan sonra, Bergama Krallığı içinde göreceli bir özgürlük ve vergi bağımsızlığı elde eder. İ.Ö. 133 yılında Bergama Krallığı'nın Roma'ya bağlanmasıyla, yeniden düzenlenen eyaletler dizgesinde "Provincia Asia" yani



Lampsakos'tan Herakles
heykeli. İ.S. 2. yy.
(Ça.A.M)



Lampsakos'dan (Lapseki), Roma Dönemi'ne ait Mezar steli yazıtında, "Tükhe (bu mezarı), efendisi ve kocası, Khrestos'un oğlu Demetrios'un anısı için hazırladı." yazılıdır. (İst. A.M.)

Asya Eyaleti içinde yer alır ve komşusu Parion'la birlikte, emekli Romalı askerlerin yerleştirildiği bir kent olur. Roma İmparatoru Decius^[8] Dönemi'nde ise bir köy kimliğine bürünür. Bizans Dönemi'nde de bir gelişme göstermeyen yerleşim, II. Konstantinos (337-361) zamanında Lampsakos Piskoposu Partenios'un yönetimine verilir. İmparator II. Basileus (967-1025) Dönemi'nde de Abydos'a bağlanır. 4. Haçlı Seferi sonunda Konstantinopolis'i işgal eden Latinler'in egemenliğine girer. Kent, Bizans devletini yeniden toparlayan İznik İmparatoru İoannes Vatatzes (1222-1254) tarafından İznik devletine katılır ve İmparator, oğlunu Bulgar Kralı'nın kızıyla evlendirir. Yerleşim, 1326'dan önce Karesi Beyliği'ne, 1395'te Orhan Bey Dönemi'nde de Osmanlı Beyliği'ne bağlanmıştır.

Antik Dönem'de kentin gelirleri, deniz ticareti, şarap, zeytinyağı, balıkçılık, gemilere verilen liman hizmetleri ve altın



Lapseki yerleşiminin güneyindeki tepe üzerindeki mezarlıkta görülen Osmanlı mezar taşı.

madenlerinden oluşuyordu. Strabon, Abydos ve Lampsakos yakınlarındaki altın madenlerinin, Troia Kralı Priamos tarafından işletildiğini yazar. Attika-Delos Deniz Birliği'ne en yüksek vergiyi ödeyen kentler arasında Lampsakos'un da oluşu, kentin varlığıyla açıklanabilir. Kentte, Anaksagoras ve Epikuros gibi bilim

adamları da dersler vermişlerdir. Antik kent, bugünkü yerleşimin altında kalmıştır. A.L. Castellan'ın 1811'de yayınlanan kitabındaki Lapseki haritasında, Türk gömütlüğünün yer aldığı tepenin kuzeybatısında "önemli bir antik yapı"nın kalıntısını ve bu tepenin kuzeyindeki ikinci tepenin kuzeydoğu ucunda da "bir tapınak kalıntısı"nın planı görülür. Kentle ilgili çalışmalar, genellikle yazıtlar üzerinde yapılmıştır. Son dönemlerde ise, yapılaşma çalışmaları sırasında küçük çaplı kurtarma kazıları



Lapseki, Gazi Süleyman Paşa Camisi ön cephesinde kemerli bir yapı kalıntısı ve altında lahit görülür.



Gazi Süleyman Paşa Camisi içinde ahşap sütunların altında Antik Dönem mermer sütun altlıkları vardır.

yapılmıştır. Bu kazılarda, kentin kuzeyinde Hellenistik, güneyinde ise Roma Dönemi'ne ilişkin gömütler bulunmuştur. Lampsakos'a ilgili eldeki somut veriler, İ.Ö. 6. yy.a tarihlenen

Elektronstater^[9] türü paralar ile bir tapınağa ilişkin bir sima parçasıdır.



Lapseki yerleşimi güneyinde yapı duvar kalıntıları görülür.



Tipik bir Lapseki evinin taş duvarında devşirme mimari bloklar kullanılmıştır.



1, 2- Lapseki sahilindeki park içinde -kentin yapılaşma sırasında bulunmuş- lahit, sütunlar, stel ve mimari bloklar vardır.

ÇARDAK YAKUP BEY KÜLLİYESİ

Lapseki ilçesine bağlı Çardak Beldesi'nin adının, Sultan I. Murad'ın yöreye geldiğinde otağını "*Alem Sultan*" denilen yerde kurduğunu ve günümüzde evlerin arasında kalmış, dört sütunlu anlamında "*Çehâr Tâk*." diye anılan bir yapı adının, zamanla Çardak'a dönüşmesiyle oluştuğuna inanılır. Evliya Çelebi ise kasabanın kurucusu olan I. Sultan Murad'ın Edirne seferine giderken,



Çardak Beldesi ve limanın havadan görünümü. (Fotograf: Vehbi Tutmaz.)

deniz kıyısında dört tâk üzerine bir kasr yaptırdığı için Çardak diye anıldığını yazar. 1797 yılı Şubat ayında Lapseki ve Çardak'a gelen A. L. Castellan, Yakup Bey Külliyesi'ndeki sütunlarla, su kemeri ve diğer antik kalıntıları görmüştür.



Gazi Yakup Bey Camisi.



Gazi Yakup Bey Camisi'nin tavanını 7 adet Antik Dönem sütunu taşımaktadır.



Sütun başlarındaki kabartmalar dikkat çekicidir.

Fatih'in, İstanbul'u fethinden sonraki yıllarda, yaklaşık 1462'de, Gelibolu Sancak Beyi ve Donanma Komutanı olarak atanan Yakup Bey, Çardak'ta 20 Aralık 1484 yılındaki bir yazılı kaynağa göre cami, dokuz odalı bir medrese, bunun yanında bir mektep ve

türbe olmak üzere bir menzil, bir zaviye, bir hamam, aşevi, mutfak, fırın, muallim evi, han, ambar ve beş su kuyusundan oluşan bir külliye yaptırmıştır. Külliye içindeki han caminin güneydoğusundadır. Zaviye olarak ayrılan iki evin konumu, caminin güneyindeki köşe başına uygun düşer. Aşevi, mutfak ve fırın olarak ayrılan, üç odalı menzilin, hanın



Cami, 14,10 x 14,00 m. boyutundadır.

güneyinde bulunduğu anlaşılmıştır. Ambar için en uygun alan ise, üç odalı menzilin batısı olmalıdır. Muallim evi ise, üç odalı menzilin güneyinde olmalıydı. Beş kuyudan ikisinin, iskele tarafına yani deniz kıyısına kazıldığı belirtilmiştir. Kalan üç kuyudan biri medrese avlusunda, bir diğeri ise cami ile han arasında bulunuyordu. Üçüncü kuyu da dükkânların yakınındaydı. Vakfiyede sözü edilen dükkânlar ise hanın kuzeyinde ve kuzey doğusunda, bugün evlerin bulunduğu alandaydı. Günümüzde bu yapılar grubundan yalnızca cami, han ve hamam ayakta kalmıştır. Cami, 14,10 x 14,00 metre ölçülerinde olup, tek kubbeli ve tek minarelidir. Son cemaat yeri L planlıdır.



Caminin 7 adet antik sütun ve sütun başları (kabartmaları) ilgi çeker; çevresindeki farklı antik yapılarından getirilip yeniden -günümüz ibadethanesinde- kullanılmıştır.



Cami bahçesinde antik mimari taş bloklar görülür.

Caminin güneydoğu tarafında yer alan han, 61,90 x 18,45 metre ölçülerinde olup, kuzeydoğu ve güneybatı doğrultusunda



Yakup Bey Külliyesi içinde yer alan han.



Hana ait kitabe.

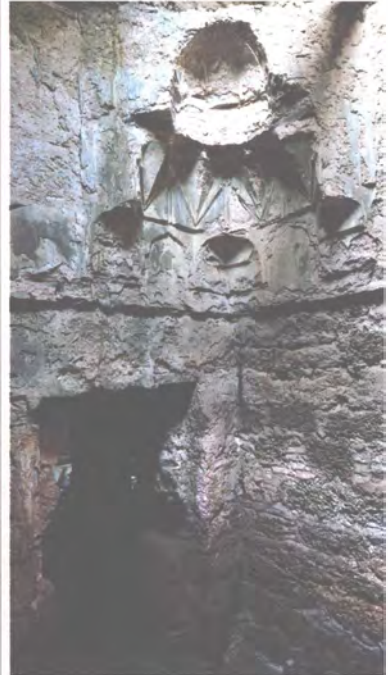
uzanır. İki sahnalıdır ve ahşap bir beşik çatıyla örtülüdür. Taçkapı üzerindeki üç yazıt yerinden biri boştur. İçeride on tanesi devşirme antik taş sütun olmak üzere ahşap direklerle birlikte toplam yirmi tane destek vardır. Uzun kenarlar boyunca, elli-altmış santimetre yüksekliğindeki sekiler, yolcular ve eşyalar için düşünülmüştür. Ortamın havalandırılması için de çatıya üç tane aydınlık açıklığı konulmuştur. Sekilerin



Hamam giriş kapısı.

bulunduğu yerlerde, duvarlara ocak ve dolap nişleri konulmuştur. Hamamın soyunmalık, ılıklik ve külhan bölümleri, günümüze ulaşmamıştır. Külliye'nin han kapısında, günümüze ulaşabilen iki

yazıtı göre, yapımına 1462/63 yılında başlanılmış ve 1463/64 yılında da bitirilmiştir.



Külliye içinde yer alan hamam yapısı, bitişiğindeki evin deposu olarak kullanılmakta ve harap durumdadır.



ABARNİS / ABARNİAS



Abarnis yerleşiminin konumlandığı
Çardak Burnu.

Antik Dönem'in Lampsakos ile Parion kentleri arasında ve Lampsakos yakınlarında konumlandırılan bir yerleşim yeridir. Bugünkü Lapseki ilçesinin beş kilometre kuzeydoğusundaki Çardak Burnu'na yerleştirilir. İ.Ö. 405 yılında Spartalı Lysandros, Pers altınlarıyla oluşturduğu donanmasıyla, Çanakkale Boğazı'na gelerek Lampsakos'u ele geçirdi. Buna karşılık, Ege Denizi'nden gelen Atina Donanması da Aigospotamoi (Bugünkü Cumalı Deresi) de üslenerek gemilerini karaya çekti. Bu fırsatı kullanan Spartalılar, gemilerin büyük bir bölümünü yok ettiler. Altı amiralin yönettiği, yüz yetmiş gemiden oluşan Atina Donanması'ndan, yalnızca Atinalı Amiral Konon kaçabildi ve gemileriyle Abarnis'e geldi. Burada, Spartalılar'ın geride bıraktığı gemilerin direklerini ve yelkenlerini kesti. Apollonios'un "*kumlu kıyı*" diye betimlediği ve Sparta Donanması'nın bir üs olarak kullandığı bu küçük limanın, Parion topraklarında bir burunda yer alan kentçik olduğunu ise Stephanos Byzantinos yazar. Epharos, Abarnis'in ilk adının, Lampsakos'u da kurmuş olan Phokaialılardan dolayı Phokis olduğunu, Tragedia yazarı Sophokles de, Aphrodite'in Dionysios'tan olan çirkin oğlu Priapos'u burada görerek reddettiğini ve adıyla Priapos arasındaki bağlantıyı öne sürerek, buranın özgün adının Aparnis olduğunu söyler. Çardak'taki Osmanlı Dönemi yapılarında, Klasik ve Bizans dönemlerine ilişkin kimi sütun ve başlıklar kullanılmıştır.

DARDANOS HÖYÜĞÜ VE TÜMÜLÜSÜ



Dardanos Höyüğü, Çanakkale'nin 10 km. güneybatısındadır.

Çanakkale'nin 10 kilometre güneybatısında ve denize egemen bir sırt üzerindeki Dardanos Höyüğü, I. Dünya Savaşı'nda buradaki Obüs bataryasında şehit düşen Üsteğmen Hasan Hulusi ve Trablusgarp'lı Teğmen Mehmed Mavsuf'tan dolayı bugün "*Hasan-Mavsuf Şehitliği*" diye anılmaktadır. Höyük üzerinde rastlanan ve tarih öncesi döneme değin uzanan, değişik dönemlerden keramik parçaları, burada kesintisiz bir yerleşim olduğunu gösterir. Ancak, höyük üzerinde görülebilir bir yapı kalıntısı yoktur. Yerleşimin Nekropolis'i ise orman işletmesi tomruk deposunun bulunduğu alandır.



Höyükten Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi'nin görüntüsü.

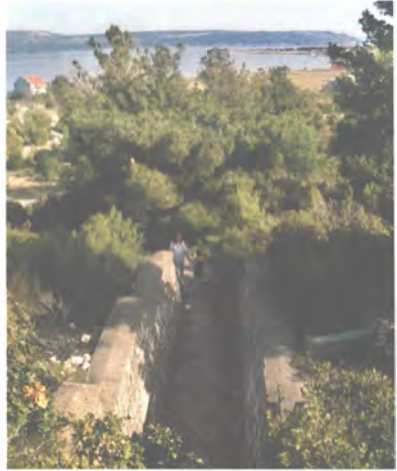


Strabon, “*Dardania Burnu*”ndaki kentin kurucusuyla ilgili olarak şunları yazar: “...*kutsal İlios henüz kurulmuş olmadığından, Dardanos, Dardania’yu kurdu, onlar bol kaynaklı İda’nın eteklerinde yaşıyorlardı.*” Strabon ayrıca İlion’un kurucusu İlos’u, Samothrake’li Dardanos’un oğlu olarak gösterir. Yerleşimle ilgili olarak da “*Dardanos eski bir yerleşmedir, fakat bazı Abydos kralları tarafından aynı yerde sık sık yeniden iskân yapılmıştır. Burada, Romalı Komutan Cornelius Sulla ile Eupator lakabını taşıyan Mithridates buluşarak savaş sonrası koşullarını düzenlediler.*” der.

Daurises komutasındaki Pers ordusunun Batı Anadolu ayaklanmasını destekleyen yörenin diğer kentleri gibi Dardanos’u da ele geçirdiğini Herodotos’tan öğreniyoruz. Kent, İ.Ö. 202’den hemen önce ve İ.Ö. 77 yılına kadar İlion Kentler Birliği’ne üyeydi. Roma’yla görüşmeler yürüttü ve İ.Ö. 190’da bağımsızlık savaşını verdi. Apamea Barış’ından sonra da özgürlüğüne kavuştu. İ.Ö. 85 yılında da Pontos Kralı Mithridates Eupator ile Romalı Komutan Sulla arasındaki barış antlaşmasına ev sahipliği yaptı.

DARDANOS TÜMÜLÜSÜ

Kentin bir kilometre güneyinde ve yirmi beş metre yüksekliğindeki Tümülüs, 1950’li yıllarda çimento fabrikası için su deposu yapılırken bulunmuştur. 1959 yılı Aralık ayında, üç haftalık bir çalışmadan sonra, gömüt odasına giriş açılmıştır. Gömüt, bir geçit, ön oda ve asıl gömüt odasından oluşur. 1,70 metre yüksekliğinde ve 5,20 metre uzunluğunda olan koridor, aşağıdan yukarıya doğru daralır. 3,22 x 1,24 x 2,64 metre ölçülerindeki ön odanın giriş kapısının üzerinde, yörenin egemenlerinden ya da anıtı yaptıranlardan birinin adı bulunan Yunanca bir yazıt vardır.



Mezar odasına uzanan koridor.



Koridorun genişliği aşağı kısımda 1,57 m. yukarı kısımda ise 1,11 m.dir. Yan duvarları sarımsı kum taşından örülmüştür.



Sarımsı kumtaşından örülmüş mezar odası içinde üç mezar yatağı (kline) yer almıştır. Mezar odasının tabandan, tavan bloklarının birleştiği yere kadar yüksekliği 3,28 m.dir. Klineler 0,60 m. yükseklikte, 0,80 x 20,5 m. boyutundadır; üzerlerinde çok sayıda yan yana ve üst üste iskelet görülmüştür; ölü hediyelerine en üstteki iskeletlerde rastlanmıştır.



1- Dardanos Tünülüsü
buluntuları.

İ.Ö. 4.yy.-
İ.S. 2.yy.

2- Dardanos nekropolü
buluntuları

(Mezar No. 1). İ.Ö. 5. yy.

3- Tünülüstten pişmiş
toprak figürinler.

Hellenistik Dönem.





Tümülüstten
Eros
figürünü.

Ön odanın doğu köşesinde Yunanca yazıtı olan küçük bir lahit, içinde de yanık kemik ve kül olan tahta bir kutu bulunmuştur.

3,28 x 3,65 x 3,48 metre

ölçülerindeki kare biçimli asıl gömüt odasında, sarımsı kumtaşından yontulmuş üç yatak (Kline) vardır. Her iki odanın da zemini taş döşelidir. Tümülüs'te, aralarında Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ünlü Aphrodite heykelciğinin de bulunduğu pişmiş toprak figürinler, gözyaşı şişeleri, kandiller, çeşitli kaplar, cam işleri, altın, gümüş ve tunçdan oluşan alınlık (Diadem), küpe, kolye, madalyon, bilezik, yüzük, kaşık, ayna, yuvarlak kap, İ.Ö. 4. yy. ile İ.Ö. 1. yy. arasında basılmış olan Kyzikos, Pergamon ve Dardanos kentlerine ilişkin bakır

paralar, su mermerinden yapılmış parfüm şişesi (Alabastron), üç kulplu yassı tabaklar, kemikten yapılmış oymalı yüzükler, iğneler, kaşık ve halkalar, müzik gerci parçaları, tohumlar ve kumaş parçaları gibi buluntular ele geçmiştir. Tümülüs kazısını yapan Rüstem Duyuran'a göre, İ.Ö. 4. yy. sonlarında yapılmış, kuşaklar boyunca aile gömütü olarak kullanıldıktan sonra, İ.Ö. 1. yy.da geçidin ağzı büyük taş bloklarla düzgünce örülerek, dış yanı moloz taşlarıyla kapatılmış ve böylece kazısına değin yağmadan korunmuştur. Burada ele geçen Aphrodite heykelciği İ.Ö. 4. yy.ın ünlü yontucularından Praksiteles'in yaptığı ünlü Knidos Aphroditesi'nin küçük bir kopyasıdır. Beyaza boyanmıştır. Üzerindeki takılar ise altın yaldızla boyanarak vurgulanmıştır. Yapının tavanı bindirme tekniğinde, sivri bir çatı biçiminde oluşturulmuştur.



Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası olan Aphrodite'nin Roma mitolojisindeki ismi Venüs'tür. Dardanos Tümülüsü'nde ölü hediyesi olarak bulunmuş, 31,5 santimetre boyundaki -pişmiş toprak- Aphrodite heykelciği, heykeltıraş Praksiteles'in İ.Ö. 350'lerde yaptığı çıplak Knidos Aphrodite heykelinin kopyasıdır; bu heykelden farklı olarak Aphrodite heykelciğinin dizinde ve kolunda -hayatı ve ölümü çağrıştıran Yunan Mitolojisi'nde Şif'a Tanrısı Asklepios'un simgesi- yılan figürü pazubent şeklinde betimlenmiştir.



Polyksena'nın
ardından dövenen
kadınlar.
1. uzun yüz.
(Tr.M.)

KIZÖLDÜN TÜMÜLÜSÜ

Biga çevresindeki Granikos savaş alanı yakınları, Arkaik ve Klasik Dönem'de bölgedeki soyluların önemli bir gömülme yeri olmuştur. Tümülüs, Pers Kralı Dareios ile Büyük İskender'in İ.Ö. 334 yılında, yakınlarında savaştığı Granikos'un (Kocabaş Çayı) doğu kıyısında, Antik Dönem'de Didymateikhe ve sonraları da Dimetoka diye anılan Gümüşçay beldesinin 1,7 kilometre güneydoğusunda, uzun ve yüksek bir sırt üzerindedir. Tümülüsün deniz yüzeyinden yüksekliği 54 metre, çapı ise yaklaşık 33 metredir. 1994 yılında, bölgede yapılan kaçak kazı bildirimine üzerine, Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nin yaptığı kurtarma kazısında biri büyük, diğeri de küçük olan iki lahit (Sarkophage)



Polyksena Lahdi. (Tr.M.)

bulunmuştur. Bunlardan özenle işlenmiş olanı, tepenin üstünden altı metre, diğer çocuk lahdi ise yalnızca yarım metre derinlikte ele geçmiştir. Marmara Adası'nı (Prokonnessos) gören lahdin mermeri de oradan getirilmiştir. Uzun yüzlerden birincisindeki Priamos'un kızı Polyksena'nın kurban edilişinin betimlenmesinden dolayı Polyksena Lahdi olarak isimlendirilmiştir.

1. UZUN YÜZ

Bu sahnede Priamos'un kızı Polyksena, Akhilleus'un oğlu Neoptolemus tarafından, babası Akhilleus'un Tümülüsü önünde öldürülmektedir. Polyksena'yı tutan üç Yunanlı savaşçı ise, Amphilokhos, Antiphates ve Aias'tır. En sondaki, Polyksena'nın ayaklarını tutan savaşçının



Polyksena Lahdi 2. uzun yüzü. (Tr.M.)



geriye dönüp de baktığı ve elinde yürüyüş sopası bulunan yaşlı kişi ise Nestor'dur. Nestor'un arkasında ağlayan ve dövünen altı Troialı kadın ise Polyksena'nın kardeşleri olabilir.

1. KISA YÜZ

Polyksena'nın kurban edilişi sahnesinin bulunduğu uzun yüzün sağında yer alan kısa yüzde, üç kadın görülür. Bunlardan solda, bir ağacın altında çömelmiş olarak dövünen ve yürüyüş sopası olan kadın, büyük bir olasılıkla Polyksena'nın annesi ve Priamos'un karısı Hekabe'dir. Onun arkasında ağlayarak dövünen iki genç kadın da yine Polyksena'nın kız kardeşleri ya da Hekabe'nin odalıklarıdır.



Polyksena Lahdi 1. uzun yüzü kabartmalarında Polyksena taşınmaktadır. (Tr.M.) Tragedia yazarı Euripides, İ.Ö. 415 yılında yazdığı "Troialı Kadınlar" isimli eserinde Troialı kadınların dramını anlatır; Troia Savaşı sonunda kent düşer; Akhalar kenti yağmalar; erkekleri ve çocukları öldürülen kadınlar Akhalı komutanlar arasında paylaştırılır; Troia Kralı Priamos'un karısı Kraliçe Hekabe İthake kralı Odysseus'a köle, kızı Kassandra Agamemnon'a eş olarak alınmış, diğer kızı Polyksene ise Akhilleus'un mezarında kurban edilmek üzere öldürülmüştür. Yenik kentin kraliçesi Hekabe, ağıtlar yakarak Akhaların habercisi Talthymbios'a sorar: "Benden aldığınız diğer kızıma ne oldu?/Polyksene'yi mi yoksa başkasını mı soruyorsun?/Evet onu soruyorum/Akhilleus'un mezarına hizmet etmesi için gömüldü/Vay başıma gelen!/Bir mezara hizmetçi olsun diye doğurmuşum/Ey dost, acaba bu Hellenlerin bir yasası ya da adeti midir?/Çocuğun için sevin, iyi oldu/Niçin böyle dedin? Yoksa güneşi görüyor mu?/Ölüm onu acılarından kurtardı/....." (Çeviri, Sema Sandalcı).



Polyksena Lahdi 1. kısa yüzü. (Tr.M.)



1, 2- Polyksena Lahdi
2. uzun yüzü. (Tr.M.)

2. UZUN YÜZ

Bir ölüm töreninin yer aldığı bu uzun yüzde, on üçü kadın ve dördü erkek olmak üzere on yedi kişi vardır. Kanatlı genç oğlanlar biçiminde ayakları olan sandalyeye (bir taht) oturan kişi, soylu bir kadındır. Ancak, kim olduğunu bilmiyoruz. Onun arkasında, ilkinin elinde bir yelpaze olan

altı kadın vardır. Bunların, bu soylu kadına hizmet eden kadınlar olduğu belirgindir. Tahtta oturan soylu kadının bulunduğu bu sahnedeki on bir kişinin kimisi çalgıcı, kimileri armağan getiren kadınlar ve kimileri de ellerinde kalkanlarıyla ayakuçları üzerinde dans eden yaya askerlerdir (Hoplites). Betimlemeler, bir taziye sahnesini andırmaktadır.





2. KISA YÜZ

Taziye sahnesinin bulunduğu ikinci yüzün sağındaki kısa yüzde de, geniş bir yatak (kline) üzerinde iki kadın ve bunlara değişik biçimde hizmet sunan üç kadın daha görülmektedir. Kim oldukları tam olarak

bilinmeyen ve tahtta oturan bu iki kadın da ölüyle birinci dereceden ilgili kişiler gibi gözükmemektedir. Bu sahnenin simgesel olarak koşutu olan bir başka anıt da Lykia Bölgesi'nde Ksanthos kentindeki Polyksena Lahdi'nden birkaç yıl sonra yapılan Harpyalar Gömütü'dür.



Taziye sahnesi. Polyksena Lahdi 2. kısa yüzü. (Tr. M.)

ALTİKULAÇ LAHDİ

Çan ilçesi, Altıkulaç Köyü yakınlarındaki tümülüstən çıkan lahdin öyküsü, bir polisiye öykü gibi sürükleyicidir. Köy muhtarının kaçak kazı yapıldığı bildirimini üzerine, bölgeye giden müze yetkilileri, söz konusu tümülüste kaçak kazı izlerinden başka bir şey bulamazlar. Bir hafta sonra yeniden telefon eden muhtar, lahdin bulunduğunu bildirir. Lahdi, Altıkulaç Köyü'nün beş kilometre kuzeyindeki ormana taşınmışlardır. Altıkulaç

Tümümlüsü'nde yapılan kazıda, yuvarlak planlı ve bindirme tekniğiyle üstü kubbeyle örtülmüş gömüt odasının kalıntılarına ulaşılır. Kazıcılar, gömüt odasının çağdaş soygundan önce Roma Dönemi'nde soyulduğu düşüncesindedir. Lahit, İ.Ö. 4. yy.'ın ilk çeyreğine tarihlenir. Lahit gövdesi ve kapağı bir mermer bloktan çıkarılmıştır. Gri ve kırmızı damarlı Marmara Adası mermeriyle benzer görünümündedir. Boyalı olan lahitte kullanılan boyalar, Arkaik ve Klasik dönemlerde Anadolu'da yaygın olarak kullanılmaktaydı.



Altıkulaç Lahdi. (Tr. M.)



Altıkulaç Lahdi uzun yüzü.
(Tr.M.)

UZUN YÜZ

Bu yüzde, bir av sahnesi betimlenmiştir. Ortadaki ağacın ikiye bölündüğü av sahnesinin oldukça kırık olan sol tarafında iki atlı, ellerindeki kargılarla iki geyiği avlarken, sağ yanda ise bir diğer

atlı, a v köpeklerinin yardımıyla ve elinde kargıyla yaban domuzuna saldırmaktadır. Arkadaki atlıların başları açıktır. Öndeki atlı ise bir Pers başlığı giymektedir ve diğer atlılara göre daha yüksek bir konumda olduğu açıktır.



Altıkulaç Lahdi kısa yüzü.
(Tr.M.)

KISA YÜZ

Bu yüzde, zırhlı ve başlıklı bir Pers atlısının, iki Yunanlıya saldırısı betimlenmiştir. Yaralı Yunanlı, ağaçlık bir tepenin yamacına sığınmış olarak işlenmiştir. Ağaçlardan birinin üzerinde bir Şahin vardır. Atlının arkasında ise, yine Yunanlıya benzeyen bir kişi daha vardır

ve büyük olasılıkla, Persli efendisinin silahlarını taşıyan bir Anadolu Yunanlıdır.

Her iki yüzdeki başlıca atlı figürü, olasılıkla Daskyleion'daki Pers Satrapı'na bağlı yerel bir yöneticinin av ve savaş betimleridir. Bizans Dönemi'nde tümülüs üzerinde başka gömütler de kazılarak gömme yapılmıştır.



ATIKHİSAR / GÂVURHİSAR KALESİ / KREMASTE (?)



Atikhisar / Gâvurkalesi Çanakale'ye 10 km. uzaklıktadır.

Atikhisar diye bilinen ve halk arasında daha önceleri Gâvurhisar diye anılan kale, Sarıçay'ın (Rhodius) su taşkınlarına karşı 1966 yılında yapılan baraj gölünün kuzeydoğusundadır. Çanakale-Çan karayolunun güneyinde görülen kale, kente yaklaşık 10 kilometre uzaklıktadır. Kayalık bir tepenin üzerinde yer alan Geç Bizans Kalesi'dir. Kaleden ilk kez, 1740 yılında bölgeyi gezen İngiliz gezgin Richard Pococke söz eder. Günümüzde oldukça yıkık durumdaki kalıntılar, kayalığın eteklerinde yer alan kuleler, kimi yerlerde aralarındaki savunma duvarının izlenebilen kalıntıları ve kalenin içerisindeki bir kayalığın üzerindeki dikdörtgen planlı ve beşik tonozlu su sarnıcından oluşur.



Bazı kaynaklar, Geç Bizans kalesinin Abydos'un ileri karakolu olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Pococke'den bir yüz yıl sonra bölgeye gelen Rus kökenli Fransız jeolog Piotr de Tchihatchieff de duvarları oldukça yıkık bulmuştur. Kuleler ve diğer savunma duvarları, düzgün olmayan kesme taş ve tuğla kullanılarak örülmüş ve içleri molozla doldurulmuştur. Kulelerde tuğlalar testere dişi ve balıksırtı biçiminde örülmüş sıralarla süslenmiştir. Savunma duvarının üzerinde, batı ve güneybatı yönünde altı, kuzeydoğu yönünde üç ve güneydoğu yönünde de bir kule vardır. Kuleler, yuvarlak biçimli olup, aralarındaki açıklık ve büyüklükleri de değişiktir. Kalenin sur duvarı, doğal kayalıklar gözetilerek yapılmıştır. Kalenin bir yazıtı yoktur. Ana girişin nerede olduğu tam olarak bilinmese de birbirine yakın ve diğerlerinden büyük olan iki kule arasında olmalıdır. Askeri amaçlar da bu öngörüyü destekler.

Gâvurhisar'ı 1881 yılında gezen H.G.Lolling, buranın Abydos'un bir ileri karakolu niteliğindeki Kremaste yerleşimi olduğunu ileri sürer. Walter Judeich ise burada antik bir yerleşme olmadığını ileri sürerek bu görüşe karşı çıkar. 1963 yılında kaleyi gezen J. M. Cook, kimi siyah figür keramik parçaları gördüğünü söylemesi, bu alanda İ.Ö. 4. ve 5. yy.larda bir yerleşim olduğunu gösterir. Daha fazla bilgi için kapsamlı arkeolojik çalışmalara gereksinme vardır.



Harap durumdaki kalenin içinde kaçak kazı çukurları görülür.



PALEOPERKOTE

İliada'da, Troia Savaşı sırasında yerleşim yeri olarak anılmasına bakarak, kente Geç Tunç Çağı'nda (İ.Ö. 1740- İ.Ö. 1300 arası) yerleşilmiş olduğunu söylemek olasıdır. Yerleşim, Umurbey'in doğusundaki Sindal ve Beybaş köyleri arasındaki Erdağı'ndadır. Burada sur duvarına ilişkin kalıntılar vardır ve toprak yüzeyinde

Arkaik ve Klasik dönemlere ilişkin keramik parçaları görülür. Dağın çevresi, kuru örgülü taş duvarla çevrilidir. Batı ve doğu yönlerinde karşılıklı yer alan yükseltiden doğuda olanda ikinci bir sur duvarı daha vardır. Sur duvarının kare planlı destek duvarları hâlâ görülebilir durumdadır. Surla çevrili olan tepenin üzerindeki düzlükte, Neandreia ve Larisa gibi kentlerde de rastlanan, yuvarlak planlı gömütleri çağrıştıran ve 1,5 metre çaplı daire planlı kalıntı izleri vardır.



Paleoperkote yerleşimi, Umurbey'in doğusundaki Sindal ve Beybaş köyleri arasındaki Erdağı'ndadır.

Troia Savaşı'ndan sonra bilemediğimiz bir nedenle terk edilen Paleoperkote, İ.Ö. 7. yy.'ın ikinci yarısında Miletoslu göçmenlerce yeniden kurulmuştur. I. Dareios'un yönetimi sırasında (İ.Ö. 522-486) Pers Ordusu komutanı Daurises'in, Boğaz'ın Lampsakos ve Paisos gibi kentleriyle birlikte, Perkote'yi de ele geçirdiği biliniyor. İ.Ö. 499'daki İonia ayaklanmasıyla kısa bir süre bağımsız olan kent, daha sonra yeniden bölgeyi ele geçiren Perslerin denetimine girer. Perkote İ.Ö. 453-424 yılları arasında Attika-Delos Deniz Birliği'nin üyesidir ve bin Drahmi ödediği vergiyle listelerde adı geçer.

Antalkidas'ın İ.Ö. 387 yılında donanmayla Perkote önünde demirlediği biliniyor. İ.Ö. 334 yılında İskender Perkote'ye uğrar. Kentin tarihiyle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır.

Plutarkhos, kentin keten ürettiğinden söz eder. Pers Kralı Kserkses'in, giysi gereksinimini karşılamak üzere Atinalı Themistokles'e vermesi belki de bu keten üretimiyle ilgilidir. Ancak, Themistokles'e göre bu keten oldukça kötüdür.



PERKOTE



Perkote yerleşimi, Umurbey Beldesi'nin kuzeydoğusunda Gökköy çevresindedir.

Kimi araştırmacılarca Umurbey'in kuzeydoğusundaki Sindal Köyü ile onun kuzeybatısına düşen Gökköy arasında, Praktios Çayı'nın kuzeyi, yani Gökköy'e yakın olan alana yerleştirilen Perkote, yalnızca bazı geç dönem keramikleri bulunması ve yapı kalıntılarına rastlanılmayışı yerleştirmeyi kuşkulu kılar. Olasılıkla buraya doğru sonradan bir yayılma sözkonusuydu. Daha sonra Umurbey'in Tabaklar Mahallesi'nde yapılan araştırmada ise tunç Çağı'na değin inen bir



Gökköy ve çevresi.



Gökköy'de, geçmiş yüzyıllara tanıklık eden çınar ağacı.

yerleşime rastlanılmıştır. Büyük bir olasılıkla kent, İ.Ö. 5. yy.da Tabaklar Mahallesi'ne taşınmıştır. Bugünkü yerleşimlerin genellikle antik yerleşimler üzerine ya da yakınına kurulduğu ve Umurbey'in eski adının da Bergaz yani Pyrgos olduğu göz önüne alındığında bu önerme diğer yerleştirmeye göre daha akla yatkındır. Strabon, Perkotelileri Troialı olarak gösterir ve Perkote'nin Hyrtakos'un oğlu Asios tarafından yönetildiğini söyleyerek, burada güdülen inek sürülerinden söz eder. Troia Savaşı'nda Antenor'un oğlu İphidamas, Thrakia'dan on iki gemiyle yardıma geldiğinde, gemilerini Perkote'de karaya çekerek, oradan Troia'ya gider. Perkote'li bir diğer ünlü de Merops'tur. Merops'un iki oğlu da kuzey Troas'ta Adrasteia yöresine egemendi. Strabon, ayrıca eski Perkote'nin isim değişikliğine uğradığını belirtir ve konuyu açıklamaya girişir: "*Praktios Irmağı gerçekten vardır, fakat bazılarının sandığı gibi bu isimde bir kent yoktur*" der ve Homeros'un, İliada'daki "*ve Praktios'ta oturanlar*" dizesini kendine göre açıklamaya girişir. Ancak, kent Strabon'un döneminde önemini yitirdiğini de belirtmek gerek. Tüm bunlara bakarak, Perkote'nin bir dönem Praktios diye anılması olabileceğini düşünmek olasıdır. Bu konuda da kapsamlı araştırmalara gereksinme vardır. Yüzeydeki Geç Roma Dönemi keramik parçaları ise yerleşimin, sönük de olsa, bu döneme değin sürdüğünü gösterir.



Gökköy içinde görülen işlenmiş taşlar.



PARİON

Çanakkale-Biga yolunun 77. kilometresinden kuzeye doğru ayrılan 14 kilometrelik yolun sonunda ulaşılan Kemer Köyü yakınındadır.

Parion, Troas Bölgesi'nin kuzey kentlerinden birisidir. Kentin Akropolisi'nin bulunduğu tepe, Bodrum Burnu^[10] diye anılır ve deniz yüzeyinden on beş metre yüksekliktedir. Kentin kazılarla ortaya çıkarılan tiyatrosu, doğuya bakar. Akropolis'in eteklerinde bir Agora, Roma Dönemi Hamamı ve Odeion, kazılarla ortaya çıkarılmıştır.

Kent, kalıntılarının konumuna göre doğu-batı yönlerinde konumlanmıştır. Kuzey ve batıda iki limanı vardır. Değişik antik kaynaklarda Phrygia, Troas ve Mysia bölgelerinde gösterilmiştir. Bunun nedeni farklı dönemlerde siyasal coğrafyanın değişmesiyle ilgilidir. Kentte, 1995 yılından beri kazı yapan Cevat Başaran, Güney



Parion, tiyatro sahne yapısında bulunmuş "Triton" heykeli.

Nekropolisindeki ölü gömme geleneklerinin, Troas Bölgesi geleneklerini yansıttığını belirtir.

Parion'un ne zaman ve kimlerce kurulduğu konusunda değişik savlar vardır. Strabon'un, kentin İ.Ö. 709 yılında, Miletoslularca kurulduğunu öne sürdüğü savı, İ.Ö. 4. yy.da yaşamış olan deneyimli bir asker ve taktisyen olan Aineas Taktikos tarafından da desteklenir. Pausanias ise, kentin Erythrai tarafından kurulduğunu öne sürer. Çağdaş araştırmalara göre de üç güçlü olasılık vardır. Bunlar, Erythrai, Paros ve Miletos'tur. Kentin

adı konusunda da değişik olasılıklar öne sürülür. Bu görüşlerden ilki kentin adının, Erythrai'li göçmen İason ve Demetria'nın oğlu Parius'tan geldiğini, diğeri ise Priamos'un küçük oğlu olan ve burada eğitim gören Paris'ten geldiği yönündedir. Bunların dışındaki üçüncü olasılık da kentin adının kurucusu olarak öne sürülen Paros ile ilintili olmasıdır. Tüm bu olasılıkların, arkeolojik bulgularla kanıtlanmaya gereksinimi vardır.



Parion, Odeion yapısı.



Marmara Denizi güney kıyısında, Parion'un kuzey surları üzerindeki Taşkule (III. Kule).



Parion'dan Orpheus heykeli. İ.Ö. 1. yy.sonu.

KENTİN TARİHİ

Yerleşilmeye İ.Ö. 8. yy. sonlarında başlanan Parion'un da İ.Ö. 7.

ve 6 .yy.larda diğer bölge kentleri gibi, Lydia Krallığı ile ilişkilendirilmesi gerekir. Pers Kralı Kyros'un İ.Ö. 546 yılında Lydia Krallığı'nı yıkmasıyla, Parion da tüm Batı Anadolu kentleri gibi, Pers egemenliğine girmiştir. Parionlular, Pers Kralı Dareios'un İskitlere karşı yaptığı sefere (İ.Ö. 531-İ.Ö. 512) kentin Pers Satrabı olan Heraphantos komutasında katılmışlardır.

Ege adaları ve Batı Anadolu'yu Pers egemenliğinden kurtarmak için İ.Ö. 5. yy.ın ilkyarısında Yunanistan'da Atina'nın öncülüğünde "Attika-

Delos Deniz Birliği" kuruldu. Diğer Troas kentleriyle birlikte, Lampsakos ve Sestos gibi Parion da bu birliğe üye oldu.

İ.Ö. 431- 404 yılları arasındaki Peloponnes Savaşları sırasında, Sparta'ya karşı Atina'nın yanında yer aldı. Atina Akropolisinde İ.Ö. 444- 440 / 440- 439 / 439- 438 yıllarında, diğer Marmara Denizi kentleriyle beraber, birliğe ödeme yaptığına ilişkin kayıtlar bulunmuştur. Ksenophon, Hellenika adlı yapıtında İ.Ö. 411 yılında Alkibiades komutasındaki seksen altı gemilik Atina Donanması'nın Parion Limanı'nda toplanarak Sparta üzerine yürüdüğünü yazar. İ.Ö. 387/6 yılında imzalanan "Kral Barışı" ile yeniden, İ.Ö. 334 yılına değin sürecek olan Pers egemenliğine girer. İ.Ö. 334 yılında Makedonyalı Büyük İskender'in Granikos'da (Gümüşçay) ve İ.Ö. 333'te de İssos'da (İskenderun yakınları)

Persleri yenmesiyle de Troas kentleri gibi Parion da İskender'in egemenliğine girer.



Parion'da bir taş sandık mezarda bulunmuş, 34 santimetre boyundaki tunç -urne kabı olarak kullanılmış- amphora; kabin içinde yanmış kemikler, üç altın çelenk ve bir adet

Kharon Sikkesi bulunmuştur. Döküm, kazıma, dövme ve

rapousse tekniğiyle yapılmış amphoranın üzerinde bezemeler

dikkat çekicidir. Kabin üzerinde ana sahnesinde

Tanrı Dionysios'un dinsel gösterisi içinde dans eden

Sıtır ve tef çalan Menadlar görülmektedir. Kabin kulpları

altında ise sola bakan birer Eros figürü betimlenmiştir. Erosların

gövdesindeki çapraz bantlar ve bileklik ve halhalleri gümüş dökümle öne

çıkartılmıştır. Birbirine benzer Erosların birisi fazla tahrip olmuştur; tahrip

olmuş Eros'un sol elinde koçbaşlı rython, sağ elinde oinochoe; diğer

Eros'un sol elinde deniz kabuğu, sağ elinde ise çelenk görülmektedir.



Kabin ana sahnesinde Satyrlar'ın ellerinde meşale ve thyrsos, sırtlarında arkaya savrulmuş panter derisi görülür.



Kabin kulpu altında betimlenmiş Eros figürü.

İskender'in bağımsızlık verdiği yirmi kent içinde Parion'un da bulunduğu düşünüldüğünden, Hellenistik Dönem'in başlarında kentin bir süre bağımsız olduğu sanılmaktadır. Parion, Büyük İskender'in ardılı Antigonos'un oluşturduğu, İ.Ö. 306'da kurulan İlion kentler birliğine de üye olmuştur. Dinsel merkezi Troia'daki Athena Tapınağı olan ve Panathenaia Şenliği kutlanan bu birliğin kurucuları, İlion, Skepsis, Assos, Aleksandria Troas, Abydos, Lampsakos ve Gargara ile Parion'dur. Büyük İskender'in ölümünden sonra ardılları (Diadokhoi) olan generaller, birbirleriyle çatışmaya başlamışlar, Anadolu'nun büyük bir bölümüne egemen olan Tekgözlü Antigonos (Antigonos Monophtalmos) Parion'un da egemeni konumuna gelmiştir. İ.Ö. 301 yılında ordusuyla Anadolu'ya gelen ve bir diğer İskender generali olan Lysimakhos'un egemenliğine girmiştir. İ.Ö. 301 yılında, Phrygia'da İpsos'taki savaşı kazanmasına karşın, bu savaştan sağ kurtulan Tekgözlü Antigonos'un oğlu Demetrios, kurduğu donanmayla Hellespontos'a gelerek, aralarında Lampsakos ve Parion'un da bulunduğu kimi kentleri ele geçirmişse de, egemenliği fazla uzun sürmemiş ve kent, İ.Ö. 281 yılında yapılan Kyropedion Savaşı ile Suriye Kralı Seleukos'un egemenliğine girmiştir. Ancak, bölgedeki egemenliğinin güçlü olmayışı nedeniyle ortaya çıkan boşluğu, Bergama Krallığı doldurmuş ve Parion da Bergama Krallığı'nın egemenliğine girmiştir.

İ.Ö. 233 yılında Seleukos tahtına oturan III. Antiokhos, bölgedeki egemenliğini güçlendirmeye çalışmış ve bu çabaları, Roma ile bir çatışmayı da kaçınılmaz kılmıştır. Roma, İ.Ö. 190 yılında Magnesia'daki (Manisa) savaşı kazanınca, bölgeyi Rodos ve Bergama arasında paylaşmış, İ.Ö. 188 yılındaki



Apamea (Afyon, Dinar) Antlaşması'yla, Bergama Krallığı'na bırakılan kent, İ.Ö. 133'de Attalos'un vasiyetiyle Roma topraklarına katılmıştır.

İ.Ö. 88-85 ile İ.Ö. 74-64 yılları arasındaki Mithridates savaşları da kenti etkilemiştir. Özellikle de İ.Ö. 73 yılında Kyzikos'a saldıran Pontos ordusu kentte konaklamış ve donanma da batı limanında demirlemişti. Bu durum, kentin savaşlardan zarar görmesine yol açtı. Bu savaşlar, kentin Roma için önemini ortaya koymuş ve yerleşim politikalarında öne çıkmıştır. Bizans Dönemi'nde iki büyük kilisesi olan kentin, önemli bir piskoposluk merkezi olduğu bilinmektedir. Bu piskoposlardan öne çıkan üçü, İ.S. 312-330 yılları arasında Eusthatius, İ.S. 431 yılında Ephesos Kurulu'nun atadığı Hesychius ve İ.S. 451 yılında Kalkhedon (Kadıköy) Kurulu'nun atadığı Thalassius'tur. Kent, Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogennetos Dönemi'nde (İ.S. 911-959) ise Başpiskoposluk merkezi durumuna gelmiştir.



Parion'dan kabartmalı pomo.

Parion, tiyatro sahne yapısında 2012 yılı kazısında bulunan, vücudunun bazı bölümleri kayıp "Triton" (üst kısmı insan, alt kısmı balık olan mitolojik yaratık) heykeli. Parion kazı başkanı Cevat Başaran'a göre, İ.S. 2. yy'a tarihlenen, gözlerinin oyuk olması nedeniyle göz yuvalarında kıymetli taş olan heykelin diğer parçalarıyla boyunun 3 metreyi bulacağını belirtmiştir.



KENT YAPILARI



Odeion merdivenlerinde aslan ayağı kabartmaları görülür.

Kentin surlarından, bugün yalnızca deniz yönündeki bazı bölümleri görülebilmektedir. Surun kimi yerlerinde de yıkık kulelerin kalıntıları göze çarpar. Kemer Çayı üzerindeki köprü'nün doğu yönünde Nekropolis

alanı yer alır. Kuzey yönüne doğru ilerlendiğinde, kentin su deposu görülür. Bunun kuzeybatısında Odeion, onun doğusunda bir kuyu, kazı evinin arkasında "Yamaç Yapısı", yine Odeion'un kuzeyinde Roma Hamamı, bu iki yapının batısında ve karşısında ise Tiyatro yer alır. Tiyatronun arkasında -batısında- ise bir tapınak vardır. Yapılan araştırmalarda çok sayıda ele geçen su sistemi parçaları, kentin iyi bir su dağıtım sistemi olduğunu gösterir.

SURLAR

En çok ayakta kalabilen **kuzey suru** ise, bugün yalnızca doğu-batı yönünde izlenebilmektedir. Kabartma İso domos yüzeyli, Rektagonal taşlarla örülmüştür. Hellenistik Dönem özellikleri gösterir. Surlar, Roma Dönemi'nde güçlendirilmiştir. Bizans Dönemi'nde ise surlar yükseltilmiş ve bu çalışma sırasında kentteki kimi mimari yapı parçaları, devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Surun yükseltme çalışmaları sırasında duvarda yeniden kullanılan sütunlardan, kentteki tapınağın Dor düzenli bir tapınak olduğu sonucu çıkmaktadır. Kuzey surları ile benzer



1- Parion'un kuzey liman kalıntıları.
2, 3- Kuzey surları üzerindeki Taşkule.

işçiliği sahip olan batı surları ise, çok daha yıkıktır. Güney ve güneybatı surları ise, Kykloosu denilen büyük taşlarla örülmüştür. Bu Kyklop temelin üzerindeki kesme taşlar, yörede ve Kemer Köyü'ndeki yapılarda kullanılmıştır. Doğu suru ise, çalılıklar içinde görülen temel kalıntılarından oluşur. Sur

üzerindeki kuleler, yaklaşık yüz metre arayla yapılmıştır. Günümüze en sağlam ulaşanı, yörede "Taşkule" adıyla bilinen ve antik kuzey limanı kalıntıları arasında yer alan kuledir.

HAMAM

Roma Dönemi hamamındaki avlulu (Peristylus) alanda ele geçen Attika-Ephesos tipi sütun altlıkları ve yivli Kenger



Parion, Roma hamamı, hypocaust sistemi (hamamın tabanında sıcak havanın dolaştığı bölüm).

bitkisi (Akanthos) süslemeli Korinthos tipi başlıklarla, on altı altlıktan oluşan kare biçimli bir yapı olduğu öne sürülmüştür. Bu avlulu alanın ortasında ise, iki basamakla inilen bir yıkanma havuzu (Piscina) vardır. İ.S. 2. yy.da



yapılan hamamın, devşirme yapı gereci Latince levha ile diğer küçük buluntulara dayanılarak, İ.S. 5. ve 7. yy.lar arasında onarım gördüğü ve uzun süre kullanımda kaldığı düşünülmektedir. Daha önce değinildiği gibi, Bizans Dönemi'ndeki sur yapımında tapınağın sütunlarının yanı sıra, tiyatronun sahne (Skenae) yapısının taşları ile hamamın sütun altlıkları da kullanılmıştır.

YAMAÇ YAPISI



Yamaç Yapısı, Parion Tiyatrosu'nun 300 m. doğusundaki yükseltinin batı yamacındadır.

Taş işçiliği ve kullanılan kırmızı harç nedeniyle Geç Roma-Bizans Dönemi'ne ait bir yapı olduğu ve İ.S. 4. yy.a tarihlenebileceği düşünülmektedir. Yapının ne olduğunu, kazısı henüz bitmediğinden kesin olarak söylemek güçtür. Ancak, ısıtma sistemli oluşu nedeniyle, bir hamam, villa ya da kamusal bir yapı olabileceği düşünülmektedir. Çevresi revaklı olan bir havuzu vardır. Burada, oldukça yoğun kullanılan zıfak kandili bulunmuştur.

TIYATRO

Sahne yapısında bulunmuş yarı balık-yarı keçi (Capricorn) benzeri söylencesel yaratıkların bulunduğu frizleriyle Tiyatro yapısı İ.S. 2. yy.a tarihlenir. Friz bloğu üzerinde Erosların Domuz Avı sahnesi, sahne yapısının cephesinde üç yılanın çektiği bir arabada Tanrıça Ceres^[11], Ceres'in oğlu Triptolemos'un köpekli bir figürü, Yunus Balığı ve Capricorn işlenmiştir. Sütun başlıkları Korinthos tipidir.



Tiyatro sahne yapısındaki kazılarda -tiyatronun basamakları ve sahne yapısının mimari bloklarıyla yapılmış- 2,10 m. genişliğinde geç dönem suru ortaya çıkarılmıştır.



Oturma basamakları doğuya bakan Parion tiyatrosunda, 2009 yılında yapılan kazılarda sahne yapısına ait kabartmalı arşitrav frizi bulunmuştur.



1- Tiyatro frizinde Eros'ların domuz avı sahnesi betimlenmiştir. 2- Tiyatro frizinde, av sonrası bir eros, geyiklerin çektiği araba üzerinde domuzu götürmektedir.

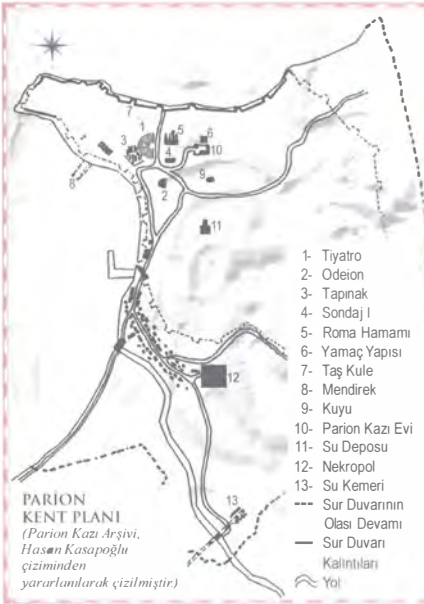


Sahne yapısı kabartması.



1-Tiyatro frizinin sol tarafında tanrıçalardan Aphrodite (?), Athena, ve Artemis görülür; frizin devamında atlı araba sahnesi yer alır. 2- Tiyatro frizinde Hades tarafından Persephone'nin kaçırılma sahnesi vardır. 3- Elinde mızrağıyla ileri atılan erkek figürü köpeğiyle birlikte görülmektedir. 4- Alnlığın doğu yüzündeki friz betimlemesinde ise Demeter yılanlı arabası üzerinde görülmektedir. 5- Tiyatro friz parçasında başta yunus balığı, devamında ise keçi başlı ve ayaklı ve balık gövdeli (Capricorn) mitolojik yaratık görülmektedir.





Yine tiyatrodan ele geçen ve Quintus Laterinus Rhodamus'un, İsis ve Serapis'e adak sunuşuyla ilgili bir yazıt, burada İsis ve Serapis tapkısıyla ilgili bir takım tören ve oyunların canlandırıldığı düşüncesini aklı getirir. İsis ve Serapis tapkısının, İ.S. 2. yy.da ve 3. yy. başlarında, Traianus ve Hadrianus dönemlerinde en yaygın konumuna ulaştığı düşünülürse, bu yazıtın da İ.S. 2. yy.dan olduğu ileri sürülebilir. Tiyatrodan ayrıca, taş ustalarının ücret hesaplamalarında kullanılan işaretlerine (ideogram) de rastlanılmıştır.

NEKROPOLİS

Kentin Nekropolisi, güney kapısı ile doğusunda bulunan tepeler arasındaki küçük vadidedir. Kentin güney surları ile bugünkü köy gömütlüğüne değin uzanan bir alanı kapsadığı düşünülmektedir. 2004 yılında bu alanda yapılan okulun temel kazıları sırasında, Geç Roma ve Bizans dönemlerine ilişkin gömütler zarar

görmüştür. Nekropoliste yapılan kazılarda, yüz yirmi dokuz gömüt ortaya çıkarılmıştır. Buradaki gömme biçimleri, taş sandık (Osthotek), lahit (Sarkophagus), küp (Pithos) Amphora, üçgen ve semerdam biçimli, pişmiş toprak levhalı gömme, yalın olarak çukura gömme ve ahşap tabutla gömme olarak çeşitlilik göstermektedir. Burada en dikkat çekici olan ise, bir anıt-gömüt (Heroon) ya da sunak olan bir kalıntıdır. Ölüler gömütlere ya olduğu gibi ya da yakılarak bırakılmışlardır. Ele geçen keramik buluntulara göre kent nekropolisinin erken kullanımı, İ.Ö. 7. yy.a yani Arkaik Dönem'e değin uzanmaktadır. Klasik ve Hellenistik Dönem kullanımından sonra en yoğun kullanım, Roma Dönemi'ndedir.

Strabon'un verimli bağlarla kaplı olduğunu söylediği Parion'da şarapçılık ve balıkçılık, başlıca geçim kaynağıydı. Ele geçen keramikler, tıklar ve benzeri küçük nesne üretimiyle de, kentin kendi kendisine yeter durumda olduğu sonucu çıkmaktadır.



Kemer Köyü içindeki Parion Nekropolü kazılarında 129 mezar bulunmuştur; mezarların 10 tanesi taş sandık mezar, 1'i lahit, 1'i pithos mezar, 1'i amphora mezar, 11'i urne mezar ve 105 tanesi de kiremit mezar, basit toprak mezar ve tabut mezarıdır.



PEGAI: BİGA / KARABİGA



Pegai yerleşimi, Marmara Denizi güney kıyısında yer alan Karabiga'nın batı yakınındadır.

Günümüzde Karabiga Köyü'nün batısında bulunan Kaleburun üzerindeki etkileyici Geç Bizans Dönemi savunma duvarlarının çevrelediği Pegai, küçük bir yerleşim birimidir. Antik Dönem'in Priapos kentinin ardıydı. Strabon, Priapos'un kıyıda bir liman kenti olduğunu belirttikten sonra, kurucuları ile ilgili kendi duyumlarını aktarır. Buna göre kimileri kentin Miletoslularca, kimileri de Kyzikoslularca kurulduğunu söylediğini belirtir. Kentin adını, orada kutsanan Priapos'dan aldığını, tapımının Korinthos dolaylarındaki Ornea'dan getirildiğini ve Troia Savaşı'ndan sonra buralara Bebrykler ve Dryoplarca yerleştirildiğini yazar.



Pegai'den mezar steli. Yazıtında, “*Diogenes'in oğlu Theophilos ile Hermokrates'in kızı Khoirene, ölü Melontha'ya bir şükran borcu olarak bu mezarı yaptırıldılar*”. dizeleri okunmaktadır. İ.S. 2. yy. (Ça.A.M.)

Dionysios ile bir Nymphe'nin oğlu olarak bilinen Priapos, Samosatalı (Samsat, Adıyaman) Lukianos'a göre, Dionysios ile Aphrodite'in çocuğudur. Boyuna yakın ve kalkık erkeklik organıyla bu tanrının, verimli bağlar nedeniyle kutsandığını daha sonra da tapım gördüğünü ve bu nedenle de Hesiodos'un onu tanımadığını belirtir. Priapos'un, hem bağlar ve bağcılık hem de üremeye ilgili bereket tanrısı olarak tapım gördüğü açıktır. Erken dönemleriyle ilgili olarak hakkında çok fazla bilimiz olmayan Priapos kentinden sonra Pınarlar anlamında Pegai adını almış olan yerleşim, Bizans Dönemi'nde komşusu Parion gibi, bir piskoposluk merkeziydi. İ.S. 674-678 yıllarında Kyzikos, Konstantinopolis'e saldırı için üs olarak kullanıldığında, ordu da burada kışlıyordu. Yine İ.S. 717-718 yılında Abdülmalik bin Maslama komutasındaki Arap-İslam ordusu da burayı kullandı. Bu durum, Pegai yerleşimini de etkilemiş olmalıdır.

12. yy.ın sonundan başlayarak Spigast diye adlandırılan yerleşim, Yunan belgelerinde Ceneviz ve Venedik ticaret üssü olarak görülür. 13. yy.ın ikinci yarısında bu küçük yerleşim, Frank istilası nedeniyle Monemvasia'dan göç etmek zorunda kalan



Altı yüz elli metre uzunluğundaki Geç Bizans Dönemi surlarının üzerinde yirmi dört kule bulunmaktaydı.

bir grup Yunanlı tüccara verilir. Bizans İmparatoru VIII. Mikhailos'tan gümrük ayrıcalıkları elde eden bu tüccarlar, Geç Bizans Dönemi'nin ticaret yaşamını canlandırırlar. Depremin yıktığı eski surların yerine yapılan ve bugün kalıntıları görülen surlar, Bizans'ın bu küçük liman kentinin son gelişme evresindendir. Wolfgang



Sur duvarları yapımında moloz taş ve tuğla da kullanılmıştır.

Müller-Wiener, Osmanlı fetihleri döneminde büyük ölçüde terk edilmiş olan kentin surları yıkıktı, derse de bir olasılıkla, Konstantinopolis surlarının kulelerini yıkan 1509 depremi, bu surları da yıkmıştı.

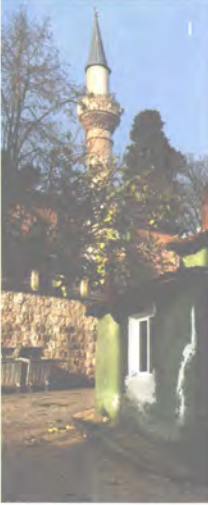
Yaklaşık yirmi bin metrekare büyüklüğündeki kentin kalıntıları, tarımsal kullanım ve çevredeki yapılara kerpiç yapımı için toprak alımı nedeniyle zarar görmüştür. Kentin kuzeybatısındaki üç terastan, kullanılmayan ikisinde bir çeşit iç kale oluşturan ortadaki terasta, bir su sarnıcı bulunur. Yarımada'nın doğusu, olasılıkla balıkçıların kullandığı bir liman konumundayken, kentin ana limanı, güneyde yer alıyordu. Altı yüz elli metre uzunluğundaki kent suru üzerinde yirmi dört kule vardı. Ana giriş ise güneydeydi.

Güney surunun iç yanındaki özenle yapılmış kemer, bir çeşme ya da bir merdivene ilişkin yapı parçasıdır. Bunun karşısında ve surun dışındaki burç benzeri çıkıntı, bir sarayın kalıntısı olabilir. Surların III. Mikhailos (842-867?) Dönemi'nde Arap ve Sasani akınları nedeniyle Nikaia (İznik), Ankyra (Ankara) ve Smyrna (İzmir) surlarıyla eş zamanlı olarak yapılmış olması olasıdır. Kesin belirlenmeler için arkeolojik kazıların yapılmasına gereksinim vardır.

Osmanlı'nın, Pegai adından gelme Biga diye adlandırdığı bu yerleşimi ve ele geçirilişini, Mehmed Neşri, Cihân-nümâ ya da Tarih-i Âl-i Osman adlı tarih kitabında şöyle anlatır: *“Sırların Edirne üzerine yürüyecekleri haberi gelince, I. Murad asker toplayıp, Biga tarafına doğru ilerledi. Denizden gemiler ve karadan da askerlerinin kuşattığı yerleşimi, kısa sürede ele geçirdi.”*^[12] *Buraya boş evlere Müslümanları yerleştirdi. Kilseleri mescide çevirdi. Bir süre rahatça oturduktan sonra, Hristiyanların baskınına uğrayınca, Türkler Biga'yı yıkarak şimdiki Biga'yı kurdular.”*



BİGA ULU CAMİ, ÇARŞI CAMİSİ VE HALİM BEY KONAĞI

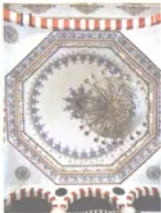


Biga Ulu Cami, ilçenin en eski camilerinden birisidir. Kare planlı, kırma çatılı, duvarları tuğladan örülmüş cami Fatih Dönemi'nde yaptırılmıştır. Caminin duvarları ve merdiven basamaklarında devşirme olarak kullanılmış mermer antik mimari bloklar görülür. 2011 yılındaki kapsamlı restorasyon sonrası günümüz görünümünü kazanmıştır. Caminin bitişiğinde görülen mezarlık alanındaki mermer mezar taşları ise Osmanlı Dönemi'nin estetik anlayışını yansıtır. İlçe içinde 15. yy.da yapılmış Çarşı Camisi ve 12 kenarlı mermer şadırvanı da dikkat çekici yapılarıdır.



Cami, 1904 yılındaki yangının ardından 1909-1911 yıllarında tekrar onarılmıştır. Ana mekânı tek, son cemaat yeri 3 kubbeli olan caminin mimarı Kayserili Mehmet Sadık Usta'dır. Ahşap işleri Osman Çavuş, minaresi ise Rum kökenli Hristo tarafından yapılmıştır. Kent içindeki üç katlı ahşap Türk Evi Halim Bey Konağı ise günümüzde ilçede Kent Müzesi olarak işlev görmektedir. Kültür Bakanlığı tarafından kamulaştırılan konak, Biga Belediyesi tarafından restore edilip, 2010 yılında Halim Bey Konağı Kent Müzesi olarak kapılarını ziyaretçilere açmıştır. 1900 yılının başlarında Halim Bey tarafından yaptırılan konağın üç katında yakın çevreden derlenmiş etnografik eserler sergilenmektedir.

1- Biga evi ve Ulu Cami minaresi. 2, 3, 4- Biga Ulu Camisi'nin, duvar örgüsünde, çeşmesinde ve giriş merdivenlerinde çok sayıda devşirme mimari blok kullanılmıştır. 5- Cami bahçesinde yazıtlı bir kaide. 6, 7- Cami'nin doğu bitişiğindeki haziresinde dikkat çekici yazıtlı, Osmanlı mezar taşları görülür.



8, 9- Ulu Cami'nin haziresinden yazıtlı, Osmanlı mezar taşları. 10, 11, 12- Çarşı Camisi iç mekânı ve 12 kenarlı şadırvanı. 13- Kent merkezinde ziyaret edilen Türk Evi Halim Bey Konağı. 14- Konağın hamamı. 15- Konağın mutfağı.



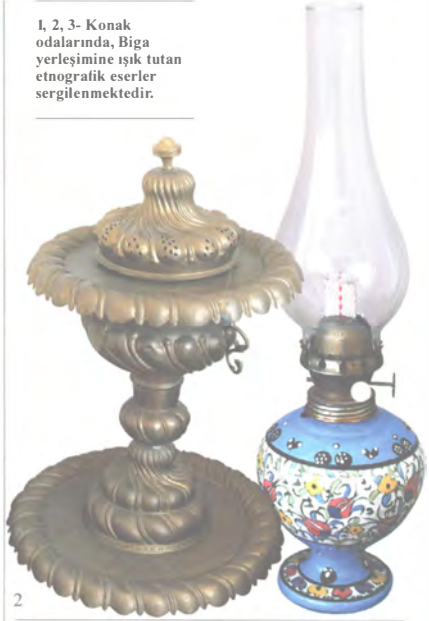
1, 2, 3- Konak odalarında, Biga yerleşimine ışık tutan etnografik eserler sergilenmektedir.



Konağın mutfağı.



Müze de sergilenen maket üzerindeki yöresel giysiler.



2

3



1





DEDETEPE TÜMÜLÜSÜ

Gümüşçay (Dimetoka) Beldesi'nin Çeşmealtı Köyü'nün kuzeydoğusundadır. Kazısı 1994 yılında, Çanakkale Arkeoloji Müzesi tarafından yapılmıştır. Tümülüsün içindeki gömüt odası, kare planlı, 3,60 x 4,20 metre ölçülerindedir ve İ.Ö. 480-460'lara tarihlenir. Deniz yüzeyinden altmış metrelik yüksekliğiyle, her yerden görülür. Gömüt odası, büyük blok taşlarla örülmüş, çatısı yine uzun taş bloklarla kapatılıp, kenetlerle birbirine bağlanmıştır. Kuzeydoğu ve güneybatı yönünde uzanan odanın girişi, güneybatı yönündedir. Gömüt odasının 1,45 metre uzunluğunda ve 1,10 metre genişliğinde bir girişi (Dromos) vardır. Antik dönemde soyulmuş olan gömüt odasında, ayakları Lotus Palmet ve İon başlığı boyanmış desenleriyle iki tane taş yatak (Kline) bulunmuştur. Odanın ortasında ise, fildişinden oyulmuş bir geyik başı (Protome), ahşap masa ayakları parçası, germe mandallarıyla birlikte

ahşaptan yapılmış bir telli müzik aleti parçaları, Alabastron, Skyphos ve kâseler bulunmuştur. Taş yataklar, Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde çağdaş gereçlerle yapılan bir gömüt odası canlandırmasında sergilenmektedir.



Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde canlandırılmış mezar odası içinde yer alan ölü yatakları (klineler).

bölüm II/3



TROİA'NIN
DOĞUSU



İda Dağı'ndan
(Kazdağı) pişmiş
toprak künklerle
getirilen su,
Kemerdere Köyü
yakınlarından akarsu
yatağı üzerinden
kemerlerle geçirilerek
İlion'a akıtılmaktaydı.

KEMERDERE SU KEMERİ (AQUADUKT)

Kemerdere Köyü yakınındadır. Roma Dönemi'nde Troia'nın su gereksinimini karşılamak için, güneydeki tepe eteklerinden pişmiş toprak borularla toplanan sular, küçük ölçekli su kemerleriyle engebeli araziden geçirilerek, kuzey etekteki büyük su köprüsüyle (Aquaduk) on kilometre ilerideki Troia'ya taşınıyordu. Bu su yolu Roma Dönemi'nden sonra kullanılmamıştır. Bunun nedeni, bu dönemden sonra kent yerleşiklerinin sayısının giderek azalmasıdır. Su köprüsü, derenin aktığı vadinin iki yakasını, etkileyici bir kemerle birbirine bağlar. Bu kemerin iki yanında, daha küçük ve U biçimli iki kemer daha vardır. Bunun üst yanında ise pencere gözüne benzer yedi küçük kemerden günümüzde ancak altısı görülebilmektedir. Büyük kemerin kilit taşında yan yana duran iki büstün izleri görülür. Büstler,

hedef tahtası gibi ateş edilerek ve doğal aşınmayla bozulmuştur. Köprü'nün geçirdiği onarımda, kimi kemerlerin içi örülerek doldurulmuştur. Yazıtı olmayan su köprüsü, yapım tekniği ve büstler nedeniyle İ.S. 2. yy.a ait olmalıdır.

Çamlıca ve Salihler köyleri arasındaki alandan çıkan su, bazalt kaya lavından oluşan kütle kaya yatağı üzerine yapılmış köprü, seksen yedi metre uzunluğundadır. En geniş kemerin iki ayağı arasındaki açıklık on altı metre, yüksekliği ise yaklaşık otuz metredir. 1819 yılında köprüyü gören bitkibilimci Barker Webb, başında defne yapraklarından yapılmış bir taç olan sakalsız bir büst görmüştür. Bu, büyük bir olasılıkla, Roma Dönemi İlion'una su getirilmesini sağlayan İulianus ailesinden bir imparator büstü olmalıdır. J. M. Cook



ise zaman aralığını biraz daha geniş tutarak İulianus ya da Claudianus ailesinden bir imparator olabileceğini söyler. Kimi araştırmacıların, imparator büstlerinin köprülerde olmadığını, yazıtlarla anıldıklarını, dolayısıyla buradakinin Apollon Thymbraios'u simgelediği konusundaki görüşlerine katılmak pek olası değildir. Bir kez buradaki akarsu, bir tanrıyla kişiselleştirilecek denli görkemli değildir. İkinci de eyaletlerdeki kamu yapılarına ön ayak olan, katkı sağlayan imparator büstlerinin buralara yerleştirildiğini en azından Andriake Granarium'undaki Hadrianus büstünden biliyoruz.

Su kemerinin iki ayağı arasındaki açıklık 16 m. yüksekliği ise yaklaşık 30 m.dir.



THYMBRA

Antik yazarlardan Servius, Thymbra'nın Troia yakınında, Thymbra Satureia bitkisiyle dolu bir yer olduğunu, burada Apollon'a adanmış bir koru ile bir tapınak bulunduğunu ve Akhilleus'un Paris tarafından burada öldürüldüğünü bildirir. Stephanos Byzantinos da Thymbra'yı bir Troas kenti olarak tanımladıktan sonra, arkadaşı Thymbrus'u onurlandırmak için Dardanos tarafından (Thymbrus'un Yurdu anlamındaki) bu adın verildiğini, buradaki akarsuyun da Thymbrios diye adlandırıldığını yazar. Hesychius da buna benzer tanımlamalarda bulunur. Thymbra adında bir yerleşimden Hellenikos'a dayanarak söz eden, yalnızca Stephanos Byzantinos'tur.

Thymbra kenti paralarının ön yüzünde Zeus Ammon, arka yüzde ise bir yıldızın ışınları arasında THY kısaltması bulunur. Antik yazarlardan, Thymbra'nın yerinin Troia'ya yakın olduğunu anlıyoruz. Ancak, yakınlık ve nitelik konusundaki görüşler çeşitlidir. Thymbra'nın yeri ile ilgili araştırmalar yapmış olan Fransız gezginler Lechevalier ve Choisseul-Gouffier'den ilkinin çalışmasında ileri sürdüğü ve daha sonra oldukça tartışılmış olan bugünkü Dümrek Köyü ve Dümrek Çayı'nın, Thymbra ve Thymbrios ile benzerliği dikkat çekicidir. Dümrek Köyü'ne giden yol üzerinde



Tavolla ve Thymbria eserleri.

İ.Ö. 6.- 5. yy. (Ça.A.M.)

otuz- otuz beş yıl kadar önce gördüğüm sütun parçalarıyla ilgili olarak, F. Goethert ve H. Schleif'in 1960'lı yıllarda yayınladıkları ve Troia Athena Tapınağı ile ilgili çalışmada bu sütunların Troia'dan getirilmiş olduğunu belirtmeleri, tapınağı yakınlarda arama olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Strabon, Thymbra'nın İlion'dan elli stadia uzaklıkta ve Thymbrios Çayı'nın Skamandros'a karıştığı yerde bulunduğunu yazar. Bölgeye yakın bir yerde, Calvert'in "*Thymbra Çiftliği*" adını verdiği bir çiftliği (Çanakkale-Ezine-Bozcaada yol ayrımından hemen önce, yolun sağında) bulunuyordu. Bölgede ayrıntılı araştırmalar yapan J. M. Cook, antik kent ve Apollon Tapınağı'nın, Akçaköy yakınlarında olduğunu, tapınağın yazıtının ise Troia'dan getirildiğini ileri sürer. Buna karşın A. Akarca da bu yazıtın Akçaköy Kemerdere yakınlarındaki Apollon Thymbrios Tapınağı'ndan getirilmiş olabileceğini ileri sürer. Bu önerme, Kemerdere'de Troia'ya su getiren kemerin üzerindeki kabartmada Apollon Thymbrios'un onurlandırıldığı düşünüldüğünde daha akla yatkındır. Antik kaynaklara göre Apollon Thymbrios Tapınağı, Troilos'un Akhilleus tarafından öldürülmesine sahne olmuştur. Yörede yapılan araştırmalara göre yerleşim, Erken Tunç Çağı'na değin uzanmaktadır. Frank Calvert, yörede 1857 yılında yaptığı arama kazılarında, üzerlerinde Troia Savaşı'na ilişkin betimlerin yer aldığı bazı Arkaik ve Klasik Dönem keramikleri bulunmuştur.

bölüm II/4



TROIA'NIN
GÜNEYDOĞUSU



Konak, 1795-1796 yıllarında inşa edilmiştir.

HADIMOĞLU KONAĞI TÜRK EVİ ETNOGRAFYA MÜZESİ



Konak, Etnografya Müzesi olarak ziyaret edilmektedir.

Hadımoğlu Konağı, Bayramiç ilçesinde 18. yy.dan kalma önemli bir Türk Evi'dir. Yapı, Bayramiç ilçesi, Camii Kebir Mahallesi'ndedir. Yazılı kitabesine göre 1795-1796 yıllarında inşa edilmiştir. Konağın, bu dönemde yörede yönetici olarak yaşayan, Hadımoğlu sülalesinden Hadımzade Osman Bey tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.

Hadımoğlu Konağı, Kültür Bakanlığı tarafından restore edilerek 1996 yılında Bayramiç Kaymakamlığı'na devredilmiştir; yapı, günümüzde Hadımoğlu Konağı Türk Evi Etnografya Müzesi olarak ziyaret edilmektedir. Kuzeydoğudaki kemerli kapıdan avluya girilir. Konak, avlunun güneyindedir; taş döşeli avlusunun bir duvarında gösterişli bir 'selsebil' yapılmıştır; avlusunda -çevreden toplanan, az sayıda- arkeolojik eser sergilenmektedir. Konağın alt katı girişinde mermerden yapılmış bir havuzu vardır. Konağın planı katlarda benzerlik gösterir. Giriş katı, uzunlamasına bir sofa ve uçlarındaki odalardan oluşur; alt katta, -üst kattan ayrı olarak- odaların birisinden girilen hamam vardır. Alt katta, batıdaki bölümlerden birisi kiler, diğeri ise tuvalettir. İki katlı yapının üst katına, güney duvarına bitişik trabzanlı ahşap bir merdivenle çıkılır; merdivenin üst kısmında -gerektiğinde iki katın bağlantısını kesen- bir kapağı vardır. Konağın birinci katında,



Konağın avlusunda -çevreden toplanan, az sayıda- arkeolojik eser sergilenmektedir.



Konağın taş döşeli avlusunun duvarında gösterişli bir 'selsebil' görülür.

odalardaki nişler içine gömmeli, kapaklı dolaplar yapılmıştır. Yine aynı katta yer alan şömine dikkat çeker. Konağın her iki katındaki ahşap tavanları oymalı bitkisel ve baklava motifleriyle bezelidir. Ayrıca üst katta,



Konağın her iki katındaki ahşap tavanları oymalı geometrik, bitkisel ve baklava motifleriyle süslenmiştir.



Hadımoğlu Konağı odalarının ahşap oymaları ve süslemeleri dikkat çekicidir.

batıdaki odanın girişindeki duvarda, deniz manzaralı, -hangi kente ait olduğu bilinmeyen- bir resim görülmektedir. Bu katta, duvarlardaki kalem işi süslemeler de ilgiyle izlenir. Her iki kattaki odalarda oturmak için sekiler yapılmıştır. Dış görünümü çok sade inşa edilmiş konağın iç mekânları şaşırtıcı şekilde dönemin gösterişli mimari stilini yansıtır. Hadımoğlu Konağı Türk Evi Etnografya Müzesi, Pazartesi günleri dışında haftanın diğer günleri gezginlere kapılarını açık tutmaktadır.



Oda içindeki şömine dikkat çekicidir.



Konağın odalarında, gömme dolabın üzerinde deniz kıyısında bir kent resmi görülür.

SKEPSİS

Bayramiç ilçesinin on kilometre doğusundaki Kurşunlu Köyü yakınındaki üç yüz metre yüksekliğindeki Kurşunlu Tepesi'nde ve batı yamacında yer alır. Arkaik ve Klasik dönemlerde tepe üzerinde yer alan yerleşim, Roma ve Bizans dönemlerinde, şimdi baraj gölü altında kalan Skamandros'un yatağına ve karşı kıyıya kadar yayılmıştır. Strabon, Skepsis topraklarının, aralarından akan Skamandros'un sınırı çizdiği Kebrene

topraklarına değin uzandığı bir yerleşim olarak tanımlar. Her iki halkın, Aleksandria Troas'a yerleştirilinceye kadar birbiriyle düşman ve sürekli savaş durumunda olduklarını, Skepsislilerin, Lysimakhos'dan aldıkları izinle evlerine döndüklerini yazar.

Strabon, kentin ve halkının, eski yerinden şimdiki Kurşunlu Tepesi'nde bulunan Skepsis'e Aineias'ın Kreusa'dan olan oğlu Askanios ve Hektor'un oğlu olan Skamandrios tarafından yerleştirildiğini yazar; her iki ailenin de uzun süre egemen olduğunu, yönetimin daha sonra oligarşiye dönüştüğünü anlatır; İ.Ö. 494'ten sonra ise, kente Miletosluların da yerleştiğini

Lampsakoslu Anaksimenes'e dayanarak aktarır ve demokrasiyle yaşamaya başladıklarını belirtir.

İ.Ö. 5. yy. ortalarından başlayarak Attika-Delos Deniz Birliği üyesi olan ve bir talent gibi yüksek vergi ödeyen kent, İ.Ö. 5. yy. sonlarına doğru yerel yönetici Dardanoslu Zenis tarafından yönetilir.



Skepsis yerleşimindeki tepeden Kurşunlu Köyü'nün görünümü.



Yerleşimde bir kaçak kazı çukuru.

Zenis'in ölümünden sonra, karısı Mania'nın yönetiminde toprakları genişler ve varıllaşır. Mania, İ.Ö. 399 yılında damadı Meidias tarafından Akropolis'deki bir tören sırasında hançerlenir.

Meidias, Pers Satrabı Pharnabazos'a armağanlar göndererek, kendisini kentin yöneticisi olarak tanınmasını ister. Pharnabazos'un yanıtı olumsuz olur ve Mania'nın öcünü alacağını bildirir. Tam bu sırada Spartalı Komutan Derkyllidas, Batı Anadolu gibi Troas'da da ele geçirir ve Skepsis'e yönelir. Meidias'ı istemeyen kent halkı, Derkyllidas'ı sur dışında karşılayarak, İ.Ö. 390 yılında kenti teslim eder. Akropolis'teki Athena Tapınağı'na giden Derkyllidas, burada kurbanlar kestirir. Demokrasi yönetimini getirerek kentten ayrılır. İ.Ö. 4. yy. ortalarına kadar Perslerin genel yönetimi altında demokrasiyle yönetilen kent, Makedonyalı büyük İskender'in İ.Ö. 334'te Anadolu'ya geçiş Granikos Savaşı'nda Pers Satrabını yenmesiyle Pers egemenliğinden kurtulur.

İ.Ö. 310 yılında İskender'in komutanlarından Antigonos Monophthalmos, kendi adını verdiği Antigonía'yı kurduğunda, diğer dört Troas kentiyile birlikte Skepsislileri de buraya yerleştirdi. Ancak, Skepsisliler, bölgeye egemen olan bir diğer İskender komutanı olan Lysimakhos'dan aldıkları izinle, İ.Ö. 301 yılında kentlerine geri döndüler. Döndükten sonra da



Skepsis'ten, İ.Ö. 350-310 arasında tarihlenen bir sikke. (İz.A.M.)

Palaeoskepsis'e değil, yeni Skepsis'e yerleştiler.

Skepsis, *"Troialıların Gemi Dökümü"* adlı kitabın yazarı Demetrios, Sokratesci düşünürler

Erastos, Koriskos ve Koriskos'un oğlu ve Aristoteles ile Theophratos'un öğrencisi olan Neleos'un da yurdudur. Ayrıca Krates ve Aristarkhos da Skepsislidir. Khalkedon'lu (Kadıköy) Metrodoros da yine Skepsislidir.

Bizans Dönemi'nde de önemli bir piskoposluk merkezi olan Skepsis, 431 yılında Ephesos'ta toplanan kiliseler kuruluna^[13] Athanasios adlı bir piskoposu göndermiştir. 787 yılında Nikaia'da (İznik) toplanan kiliseler kurulunda ise, Skepsis'in temsilcisi yoktur. Bu nedenle, 8. yy. sonlarına doğru giderek sönükleştiği söylenebilir.

Kentte ilk araştırmayı, İngiliz gezgin Richard Pococke'un yapmasına karşın, buranın Skepsis olduğunu saptayan, yerleşim yerinde ilk kazıyı yapan Frank Calvert'tir. 1896 yılında Walter Judeich'in



Yerleşimin doğusu.

tepede bulunduğu bir 'decret' teki^[14] Skepsis adıyla da yerleşimin kimliği kesinleşmiş oldu. Kentin adı ile ilgili olarak kurtarma kazıları raporlarında yer alan açıklamalar ve Cevat



Başaran'ın "Güzel görünüş, manzara" olarak açıklama çabaları, bana biraz zorlama gibi gözüküyor. Nitekim Strabon da "Her yönden görülebilmemesi^[15] sağlayan bir yükseklikte oluşundan (ya da vaktiyle Barbarlar'ın kullandıkları isimlerden Yunanca isimler türetmek nedeniyle) buraya Skepsis ismi verilmiştir." der. Bence de isim konusunda Strabon'un açıklamasının ikinci bölümü daha doğru bir olasılıktır. Çünkü bu adlandırma, bu tanımlamaya uygun başka coğrafyalarda karşımıza çıkmıyor. Eğer yalın olarak bu anlamı taşısaydı, daha yoğun olarak karşılaşırdık.

Bayramiç Barajı göl sahası altında kalacak oluşu nedeniyle, ilk kazı 1993 yılında yapılmıştır. Aşağı kent Roma-Bizans yerleşimiyle bunun gömütlüğünde ve hamamda kazı sürdürülmüştür. Çoğunlukla Skamandros Çayı kıyısında yer alan ve ilk kazıyı yapanların Hellenistik Dönem'e tarihlendirdikleri bir duvar kalıntısı olan hamamda çalışılmıştır. Hamam, Roma Dönemi'nde de genişletilerek kullanılmıştır. Bizans Dönemi'nde de kullanılan hamam, bu dönemde küçültülmüştür. Daha önceki dönemlere ilişkin kabartma ve yazıtlar, yapı gereci olarak yeniden kullanılmıştır. Hamama beş kilometre uzaklıktaki Külcüler Ilıcası'ndan şifalı kaynak suyu getirilmiştir. Hamamın güneydoğusunda küçük bir Bizans kilisesi, yüz metre doğusunda ise,



Kurşunlu Köyü'nde, içi oyularak değişik amaçlı kullanılmış sütun.

büyük bir Bizans kilisesi bulunuyordu. Yukarı ve aşağı kent, çayın doğu yakasında U biçimli büyük bir ayağı olan ve çay içinde de olasılıkla beş ayağı



Skepsis ve Parion kentleri arasında yapılan siyasi antlaşma yazıtı. İ.Ö. 4.yy.

bulunan bir Roma köprüsüyle birbirine bağlanıyordu.

Akropolis'in olduğu tepenin üzerinde bugün taş yığınlarından başka bir şey görülmez. On dokuzuncu yüzyılda bölgeyi gezen batılı gezginler, kentte artık bir şey görülmediğinden söz ederler. 1801 yılında yerleşimi gezen Edward Daniel Clarke'a göre, yapımında yüz büyük mermer blok kullanılan Akropolis'teki tapınak Dor düzenliydi. Clarke, kentin kuzeyinde bir başka tapınak ile hamam yapıları ve iki metre yüksekliğinde bir sur parçası görmüştü. Ayrıca, Bayramiç'te gördüğü mermer bir heykelin de buradan getirildiğini yazar. Bayramiç'teki derebeyi Hadımoğlu Osman Bey, Skepsis'in birçok mimari parçasını, Bayramiç'te yaptırdığı yapılarda kullanmıştır. Bugün köyde bazı mimari parçalara rastlanır. Bunlar arasında bir köy evinin bahçesindeki Dor düzenli sütun başlığı, sütun tamburundan oluşturulmuş kuyu bileziği ve köy kahvesinin yanındaki lahit sayılabilir.



PALAEOSKEPSİS / ESKİ SKEPSİS

Bayramiç ilçesi, Tongurlu Köyü'nün kuzeyinde ve 815 metre yüksekliğindeki İkizce Tepesi üzerindedir. Tepeyi ilk kez 1850'lerde A.D. Mordtmann ve 1900 yılında da Theodor Wiegand gezmiş, daha sonra da 1967'lerde J.M. Cook tarafından ayrıntılı olarak araştırılmıştır.

Tepede, yaklaşık olarak 100 x 50 metre ölçülerinde küçük bir yerleşim vardır. Çok köşeli (Polygonal) taşlarla örülmüş, Arkaik Dönem'e ilişkin bir savunma duvarıyla çevrilidir. Cook, burada Klasik Dönem'e ilişkin keramik parçalarının yanı sıra Erken Tunç Dönem'e ilişkin keramik parçaları görmüştür. Bu da yerleşimin tarih öncesi dönemden bir höyük üzerine oturduğunu gösterir. Her yerden görülmesi ve buradan da görüntünün iyi olması nedeniyle Skepsis diye adlandırıldığını bir



Palaeoskepsis / Eski Skepsis yerleşimi Tongurlu Köyü'nün kuzeyinde İkizce Tepesi üzerindedir.



Tongurlu Köyü'nde tarlada çalışanlar.



Köy içindeki mimari taş.

olasılık olarak Strabon'dan öğrendiğimiz kent adına, Skepsis bölümünde değinmiştik. Görünüşe göre Skepsis'in

yazgısında hep göç vardır. Strabon'a göre ilk Skepsis'in yerleşikleri, Aeneias'ın oğlu Askanius ve Hektor'un oğlu Skamandrios tarafından, daha aşağıda yani günümüzde Kurşunlutepe'deki Skepsis'e göç ettirilmiş. Sonraki Skepsis de, İ.Ö. 310 yılında İskender'in komutanlarından Antigonos Monophtalmos tarafından kendi kurduğu kent olan ve daha sonra Aleksandria Troas adını alan Antigonía'ya göç ettirilmiş. Skepsisliler, ancak yine İskender'in bir komutanı olan Lysmakhos'un bölgeye egemen oluşuyla, İ.Ö. 301 yılında onun izniyle kentlerine dönmüşlerdir.

KEBRENE

Bayramiç'in on dört kilometre güneydoğusunda, Çaldağ Köyü ile Akpınar Köyü arasındaki Çaldağ Tepesi üzerindedir. Tepenin özgün adı Çalıdağ'dır. Kalıntılar, Çaldağ'ın doruğu olan Bakacak Tepe ile onun güneyindeki Fuğla Tepe arasındadır. Düzgün kesimli



Akropol'tin kuzey görünümü.



Kebrene akropolü, Çaldağ Köyü'nün kuzeybatısında, sivri tepenin eteklerindedir.

Assos'un ödediği verginin iki katı olan üç talentlik bir vergi ödemiştir. Kimileri bunu, kentin Skamandros'un suladığı verimli Bayramiç Ovası'na (Kebrene Bölgesi) ve dolayısıyla tarım girdilerinin yüksekliğine bağlar. Hayvancılık, kereste, altın ve gümüş

dikdörtgen (Rektagonal) kireçtaşı taşlarla örülmüş sur kalıntıları, Çaldağ Köyü içinde ve yerleşimin Akpınar Köyü'ne bakan yüzünde izlenebilmektedir.

Strabon, kentin adının Hektor'un araba sürücüsü ve üvey kardeşi olan Kebriones'ten geldiğini, Ksenophon ise "*Yunan Tarihi (Hellenika)*" adlı yapıtında, kenti Aiolis'den gelen Kymelilerin kurduğunu yazar. Atina Akropolisi'nde bulunmuş olan Attika-Delos Deniz Birliği kayıtlarına göre kent, İ.Ö. 454-425 yılları arasında, komşuları olan Skepsis ve

yataklarına sahip olmak da bu varsılığın diğer nedenleri olabilir. Antik kentin yapılarından birçok yapı taşı, Bayramiç'teki yapılar için alındığından, bugün görülebilen kalıntılar azdır. Kentin, Akpınar Köyü'ne bakan yanında, güneybatıda, kent savunma duvarı ve kuleler, belirgin olarak görülebilmektedir. Kent suru, yaklaşık olarak beş kilometre uzunluğundadır. Kentin batıya bakan bölümündeki üç olası giriş kapısından, en güneydeki ana kapı olmalıdır. Calvert, beş kapı saymıştır. Schliemann'ın sayımı da aynıdır.



1- Akropol'de çok sayıda çanak-çömlek parçaları görülür. 2- Akropol içinde görülen, olasılıkla sarniç olarak kullanılmış -kaya kütleli içindeki- derin yarık.



Köyün kuzeyini de çeviren sur duvarı kalıntıları

Kent, İ.Ö. 5.yy. sonlarından başlayarak, Perslerin desteğiyle bölgeye egemen olan Zenis ve onun ölümünden sonra da karısı Mania'nın yönetimindedir. Sparta'lı komutan Derkyllidas'ın Troas Bölgesi'ne yaptığı seferde, kıyı kesimlerinden sonra yöneldiği ilk kent olan Kebrene halkı, uzun süre kendisine karşı koydu. Pers Satrap Pharnabazos'tan bekledikleri yardımı alamayınca, kentin kapılarını açma karşılığında bağımsızlık istediler. Kısa süren bir bağımsızlık döneminin ardından, bölgedeki Sparta egemenliği, "*Kral Barış*"'yla^[16] son bulur. Pers Satrap Artabazos, İ.Ö. 340 yılında kenti yönetim altına alır. İ.Ö. 334 yılında İskender'in Granikos Savaşı'nda



Köy evlerinde antik taşlar sıklıkla kullanılmıştır.



Sur duvarı bitişğine yapılmış ekmeek fırını.

Pers Ordusu'nu yenmesiyle Kebrene ve çevresi İskender'in egemenliğine girer. İskender'in komutanlarından Antigonos Monoptalmos'un İ.Ö. 310 yılında Antigonias'ı (Aleksandria Troas) kurmasıyla, yöredeki diğer dört kente birlikte Kebrene halkını da yeni kente göç ettirir. Skepsisilerin, Lysimakhos'dan izin alarak kentlerine geri döndükleri gibi, onlar da kentlerine geri döndüler mi, bunu tam olarak bilemiyoruz. Strabon, Skepsisilerin izin alarak döndükleri sırada Aleksandria Troas'ta Kebreneli bulunmadığını söyler.

Keramik buluntularına göre kentin Arkaik ve Klasik dönemlerde yerleşim gördüğü, duvarın da 5. yy. sonlarına doğru yapıldığı söylenebilir. Batı surları yakınındaki Ulucak Çeşmesi'nin Antik Dönem'de de kullanıldığı biliniyor. Olasılıkla buradan borularla kente su getirilmişti. Kentin, Hellenistik Dönem'le ilgili yerleşmesi ise tartışmalıdır. İ.Ö. 2. ve 3. yy.larda Çaldağ'daki kent yaşamından yoksundur. Yeniden yerleşim görmesi ise Roma İmparatorluk Dönemi'ndedir. Hatta Kebrene yakınlarında, Romalıların Kybele taşını getirmesi için İda'ya gönderdikleri söylenen ve Ovidius'un sözünü ettiği, çok güzel bir Kybele taşı bulunur.

ADATEPE ZEYTİNYAĞI MÜZESİ

Küçükkuyu içinde yer alan Adatepe Zeytinyağı Müzesi'nde, çevreden toplanan zeytinyağı ve geleneksel sabun üretiminde kullanılmış mekanik aletler ve kaplar sergilenmektedir. Müze mekânı, geçmiş yıllarda sabun üretimi yapılan bir sabunhaneydi. İki katlı yapıda ve bahçede zeytin sıkmaya yarayan ahşap ve metal presler, ezme taşları, zeytin saklama ve taşıma kapları ve folklorik objeler sergilenmiştir. Müzede geleneksel zeytinyağı ve sabun üretimi açıklamalı olarak objelerin eşliğinde izleyiciye sunulmuştur. Çanakkale-İzmir yolunun Küçükkuyu yerleşimi girişinde, 2001 yılında



Adatepe Zeytinyağı Müze'si 2001 yılında ziyarete açılmıştır.



ziyarete açılmış müzede sergilenenin yanı sıra “*kuru baskı tarzında*” zeytinyağı üretimi yapılmaktadır. Ziyaretçiler, müze dükkânından taze zeytin, zeytinyağı ve

doğal sabun da satın alabilmektedirler. Girişi ücretsiz olan müze, haftanın yedi günü, saat 8.30- 18.30 arası ziyarete açıktır.



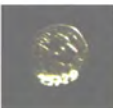
1- Müze bahçesindeki zeytin sıkma pres. 2- Ezgi taşları. 3- Müze içinde sergilenen ahşap pres.



ANTANDROS



Antandros kazılarında korumaya alınmış yapılar.



Antandros'tan, İ.Ö. 350'li yıllara tarihlenen sikke. (İz.A.M.)

Antandros, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde, İda Dağı'nın (Kazdağı) güney eteklerinde, Altınoluk Beldesi'nin 2,5 kilometre doğusundaki denizden yüksekliği 215 metre olan Kaletaşı Tepesi'nin üstünde ve batı yamaçlarında yer alır. Kaletaşı Tepesi, kentin Akropolis'i ni oluşturur. Tarım faaliyeti nedeniyle teraslanan güneybatı eteğinde, geometrik desenli mozaik taban bulunmuştur. Bu tabanın kuzeyinde, yan yana odalar vardır. Mozaikli tabanı çeviren duvarlar sıvalıdır.



1



2



3

1- Antandros'tan pişmiş toprak Pelike (sıvı servis kabı) İ.Ö. 400-375.
2- Antandros'tan pişmiş toprak Askos. Erken Roma Dönemi.
3- Antandros'tan pişmiş toprak figürin. Hellenistik Dönem.
(Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi.)

Kaletaşı Tepesi'nin güneybatı yamacında, İ.S. 5. ve 6. yy.lara tarihlenen teraslar üzerinde bulunan bir yerleşme vardır. Duvarları freskli bu yapıların, varsıl ve soylu sınıftan yaşadığı konutlar olduğu düşünülmektedir. Çanakkale-Edremit karayolunun kuzeyindeki alanda yapılan kazılarda ele geçen Proto Korinth ve Doğu Yunan Geç Geometrik Dönem ve Hellenistik Dönem örnekleriyle birlikte, Antandros yerleşiminin İ.Ö. 8. yy.dan, İ.S. 6. yy.a değin kesintisiz



Antandros'tan pişmiş toprak figürin. Hellenistik Dönem. (Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi.)



Antandros'tan pişmiş toprak atlı figürinler. İ.Ö. 400-375. (Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi.)

bir yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Karayolunun kuzeyinde yapılan çalışmada ise, bir Bizans gömütlüğüne rastlanılmıştır. Kentin Nekropolisi, buradaki Melis Sitesi'nden dolayı "*Melis Nekropolisi*" olarak tanımlanmış olup, kent yerleşiminin üç yüz metre batısında ve yaklaşık elli metre genişliğindeki kıyıda. 1991 ve



Kentin doğusunda, Melis Sitesi bitişigindeki nekropol alanındaki mezarlar.

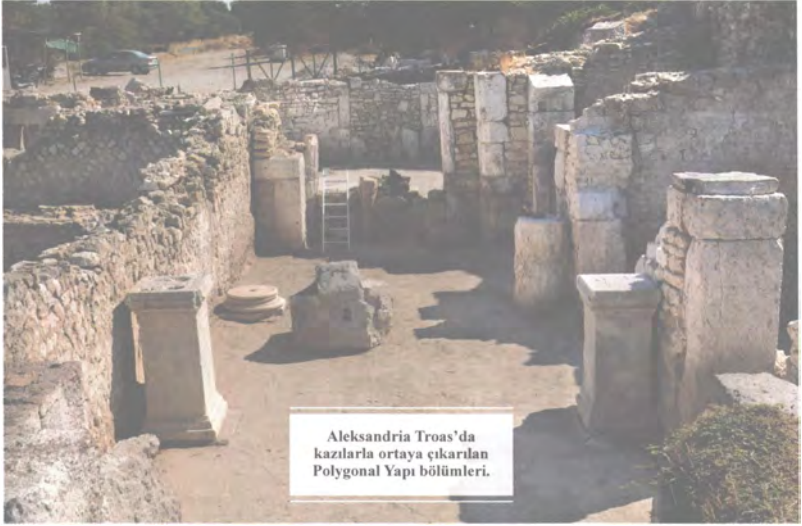
1995 yılları arasındaki kurtarma kazılarında, İ.Ö. 7. ve 2. yy.larda da kullanıldığı saptanmıştır. İ.Ö. 4. ve 3. yy.lara ilişkin kimi gömütler ise, Hellenistik Dönem'de yeniden kullanılmıştır. Taş Lahit, Pişmiş Toprak

Lahit, Küp (Pithos), Çatı Kiremidi ve Yakmalardan oluşan gömme biçimleri vardır. Yine karayolu yakınlarında Agios Demetrios'a adanmış bir Bizans Kilisesi'nin temel kalıntılarına ulaşılmıştır.

Volume II/5



TROIA'NIN
GÜNEYİ



Aleksandria Troas'da kazılarla ortaya çıkarılan Polygonal Yapı bölümleri.

ALEKSANDRIA TROAS

Cumhuriyet öncesinde “Eski İstanbul” ya da yöre ağzından bozularak gelen “Kestanbol” diye bilinen kent, batısındaki antik limandan, doğudaki Kestanbol Kaplıcaları'na kadar uzanan ve yaklaşık 4500 dönüm alanıyla, Troas Bölgesi

kentlerinin en büyüğüdür. Kent, doğu kapısından başlayarak teraslar üzerine kurulmuştur. İ.Ö. 310 yılında İskender'in komutanlarından Tekgözlü Antigonos (Antigonos Monophtalmos) tarafından çevredeki kentlerin halkları da göçe zorlanarak kurulmuştur. İ.Ö. 301 yılında yine İskender'in bir başka komutanı olan



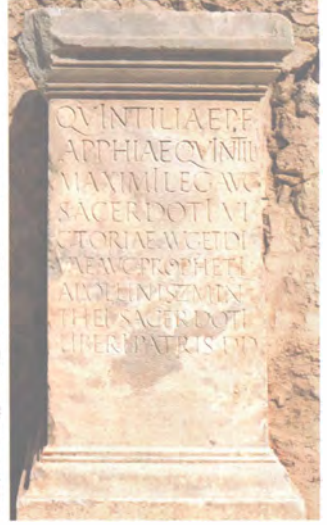
Yazıtlar kentin geçmişine ışık tutar.

Lysimakhos ise, kentin adını, İskender'e gönderme yaparak -diğer kentlerden ayırmak için- Troas İskenderiyesi anlamına gelen Aleksandria Troas olarak değiştirmiştir. İ.Ö. 281 yılındaki Korypedion Savaşı'na değin Lysimakhos'un egemenliğinde kalır.

Bu dönemde, kendisine göç eden kentlerin topraklarına sahip olan kent, Troas'ın kıyısındaki uygun limanı ile, yol ağının kentte toplanması sonucu bölgenin en önemli ticari ve büyük kenti konumuna ulaşmıştır. İ.Ö. 281 yılında Seleukos Krallığı'nın egemenliğine, İ.Ö. 227-226 yıllarında da Bergama Kralı I. Attalos'un,



Kestanbol Kaplıcaları yakınındaki sütun ve mimari taşlar.



Yazıtlı bir kaide.

Seleukos Kralı I. Antiokhos'u yenmesiyle de Bergama egemenliğine girer. İ.Ö. 133'te de, Bergama Kralı III. Attalos'un, krallığını Roma'ya bağışlamasıyla da kent Roma egemenliğine girer. Roma Dönemi'nin en belirleyici olaylarından biri de Hristiyanlık öğretisini yaymak için yola çıkan Tarsuslu Aziz Paulos'un İ.S. 50/51 yılında -Lesbos'da (Midilli)

arkadaşlarıyla buluşmadan önce- gelip, kentte birkaç gün kalmasıdır. Aziz Paulos, kente bir kez daha İ.S. 56/57 yıllarında gelerek konuşmalar

yapar. Roma Dönemi sonlarına doğru yerleşikleri azalan kent, Bizans Dönemi'nde Kyzikos Metropolitliği'ne bağlı bir piskoposluk merkeziydi. Kent, Bizans Dönemi'nin sonlarına doğru da tümüyle terk edilmiştir.



Aleksandria Troas'tan aslan heykeli. (Ça.A.M.)



KENT YAPILARI

Sekiz kilometrelik bir surla çevrili olan kentin, doğuda giriş kapısı kalıntısı vardır. Yöre insanlarının bir dönem (kazılara başlanmadan önce) “*Maldelik*” ya da “*Saray*” diye adlandırdıkları yapının, bir deniz feneri kalıntısı olduğu anlaşılmıştır. Hellenistik Dönem’e tarihlenen surların üzerinde 44 kule yer alır. Sur sisteminin üzerinde doğu, kuzey ve güney yönde üç kapısı olduğu bilinmektedir.



Yörede “*Maldelik*” olarak bilinen yapı tiyatronun kuzeybatı yakınlarındadır.



Kentin doğusundaki bir yapı kalıntısı.



Aleksandria Troas kentinden Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen sikkeler. (İz.A.M.)

HERODES ATTICUS HAMAMI

Kestanbol Kaplıcaları’na doğru uzanan yolun kuzeyinde (solunda) kalan ve kemerleriyle dikkat çeken yapı Anadolu’daki Roma hamamlarının en büyüğüdür. Hadrianus Dönemi’nde bölge valisi olan Herodes Atticus tarafından yaklaşık olarak İ.S. 135 yılında yaptırılmıştır. 123 x 84 metre ölçülerindedir.



Herodes Atticus Hamamı.



ODEİON

Günümüzde, yalnızca tonozlu olan alt bölümü görülebilen Odeion, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapılmıştır. Son yıllarda yapılan araştırmalarla, Augustus Dönemi'nde, Hellenistik Dönem yapısının üzerine genişletilerek yapıldığını ve Odeion olarak kullanıldığını göstermiştir.



Odeion yapısı.

TİYATRO

Kentin en yüksek terası üzerinde bulunan tiyatro, kuzeybatı yönünde yerleştirilmiş olup denizi gören özelliğiyle kentin önemli yapıları arasındadır; 19. yüzyıl gezginlerince basamakları görülen yapı günümüzde gür bitki örtüsüyle kaplıdır. Bugün kalıntılarını gördüğümüz tiyatro Hellenistik Dönem tiyatrosunun, Herodes Atticus tarafından onarttırılmasıyla yapılmış Roma tiyatrosudur. Yarım daire biçimindeki İzlek (Cavea) görülebilmektedir.



Kentin doğusunda yer alan tiyatro -batıya- Ege Denizi'ne bakar.



Tiyatrodan bir bölüm.

NYMPHAİON (ÇEŞME)

Herodes Atticus Hamamı'nın güneyinde yer alan ve yarım daire planlı olan yapıdan, günümüze kuzey ve güney kanatlarında yer alan nişler ve kemer parçası ulaşmıştır. İ.S. 2. yy. ortasına tarihlenir.

GYMNASİON

Nymphaion'un karşısında ve geniş bir alana yayılmış olan yapı, yer altı tünelleriyle birbirine ilişkili olarak yapılmıştır. Günümüzde iri bloklarla yapılmış altyapısından izler kalan yapının, üstünün nasıl görüldüğü konusunda bir bilgi yoktur. Yapı içinde parlak mozaikler, değişik yapı ve süsleme unsurları kullanılmıştır. Yapıya su getiren künkler, duvarların içinde görülebilir.

STADİON

Kent yerleşiminin batısında, Antik Liman'ın güney doğusunda yeri tespit edilmiş Stadion U planlıdır ve yaklaşık olarak 225 metre uzunluğundadır.

NEKROPOL

Kenti çevreleyen 8 kilometre uzunluğundaki sur sisteminin dışında nekropol alanları olduğu tespit edilmiştir. Doğu Kapısı'ndan Kestanbol Kaplıcaları'na kadar uzanan Doğu Nekropolü'nde tespit edilmiş mezar yapıları olasılıkla İ.Ö. 1. yy.a tarihlenir.



FORUM

Henüz kazısı tamamlanmamış Forum içinde Podyumlu Tapınak, Podyumlu Salon, Forum Çeşmesi, Decumanus (doğu-batı yönünde uzanan cadde), Kryptoportikus yapıları görülür.

PODYUMLU TAPINAK

İmparator Augustus Dönemi'ne tarihlenen Podyumlu Tapınak 23,65 x 16,60 metre boyutunda forum alanının orta yerindedir. Tapınağın girişi doğu yönündedir.



Podyumlu Tapınak yapısı.

FORUM ÇEŞMESİ

Forum Çeşmesi olarak bilinen yapı, olasılıkla Podyumlu Tapınak ile Odeon arasındadır; 6,60 metre çapındaki yapı, İ.S. 2. yy.ın ilk yarısına tarihlenmektedir.

PODYUMLU SALON

Odeion ile doğu-batı doğrultuda uzanan cadde arasında 11 x 18 metre boyutundaki bir alan içerisindedir.



Podyumlu Salon yapısı.



POLYGONAL YAPI

On iki köşeli olan yapı, Odeon ile Podyumlu Salon arasındadır. İ.Ö. 2. yy.ın ikinci çeyreğine tarihlenen yapının on iki köşeli merkez mekânının gerisinde yer alan odalar yamuk formu inşa edilmiştir.



1, 2, 3, 4- Polygonal Yapı'ya ait bezemeli mimari bloklar.



Polygonal Yapı'nın on iki köşeli merkezi bölümü.

DORİK TAPINAK

Tiyatro'nun güneydoğusunda yeri tespit edilmiş tapınak olasılıkla İ.Ö. 300'lü yıllara tarihlenir.

DECUMANUS

Kazılarla ortaya çıkarılan doğu-batı yönünde uzanan cadde olasılıkla Roma Dönemi'nde inşa edilmiştir.



Doğu-Batı yönünde uzanan cadde (Decumanus).



ANTİK LİMAN



Kentin batısındaki Dış Liman kalıntıları.

Roma İmparatorluğu'nun en önemli limanlarından birisidir. Kentin limanı, iç ve dış limandan oluşur. Kuzeybatıdaki yükseltinin ucunda liman surları bulunur. Bu dış liman, bir dalgakıranla korunmuştur.

Kalıntıları suyun içinde halen görülebilir. Bugün göl durumundaki iç limanın iki girişi



İç Liman'ın girişi erozyon nedeniyle kapanmış, liman göle dönüşmüştür.



Kentin batısındaki Dış Liman kalıntıları.

vardı. Liman, Karadeniz'e, Thrakia'ya, Lykia'ya, Ege'ye, dışsatım yapıyor, Atina, Roma, Mısır, Ephesos, Miletos, Tarsos gibi önemli ticaret merkezlerini, deniz yoluyla birbirine bağlıyordu.



İç Liman'ın kıyısında dış ülkelere ihraç edilmek üzere getirilmiş kırık sütunlar görülür.



KOÇALI SÜTUNLARI / ANTİK TAŞ OCAĞI

Troas Bölgesi'nde bulunan antik dönem taş ocaklarından bir tanesi de Ezine ilçesi, Koçalı Köyü'nün batı yakınında bulunur. Antik taş ocağında işlenmiş 9 adet sütun görülmektedir. Dev boyuttaki sütunlar, bilinmeyen bir nedenle taş ocağında yarım kalmıştır. Ana kayadan tek parça halinde çıkarılıp işlenmiş sütunların uzunlukları 11,30 ile 11,60 metre arasında değişmektedir; granit sütunlar 1,40 metre çapındadır. Troas Bölgesi'nde büyük boyutlu yapıların olmaması nedeniyle bu sütunlar büyük olasılıkla dış şehirlere ihraç edilmek üzere hazırlanmış olmalıdır; sütunların karayoluyla Aleksandria Troas limanına taşınıp buradan deniz yoluyla dışarıya gönderildiği bilinmektedir; liman ve çevresinde, taşınırken kırılmış sütunlar görülmektedir.



Antik Taş Ocağı, Koçalı Köyü'nün batı yakınındadır.

NEANDREİA

Ezine yakınlarındaki Çığır Dağı üzerinde ve yaklaşık olarak yüz seksen yıl önce buraya konan bir Yörük Obası'ndan gelişen Kayacık Köyü'nün yakınındadır. Arkaik Dönem'de kentin Akropolisi olan Kırtıl Burnu, bir surla çevrilmiştir. Yerleşimin genişlemesiyle de, bugün kalıntılarını gördüğümüz, Klasik Dönem'de yapılmış,



1- Neandria yerleşimi, Ezine, Kayacık Köyü'nün kuzeybatı yakınındadır. 2, 3- Neandria surları üzerindeki kent kapısı.



4- Neandreaia sur duvar örgüsü. 5- Kentte, İ.Ö. 8.yy.da yerleşime başlandığı öne sürülmektedir.

üç bin iki yüz metre uzunluğunda ve üç metre kalınlığında olan bir başka surla çevrilmiştir. İ.Ö. 5.yy.a tarihlenen bu sur, iç ve dış yüzeyindeki yontma taşların araları küçük taşlar ve toprakla doldurularak oluşturulmuştur. Surlarda, -dört tanesi ana giriş olarak kullanılmış- on bir tane giriş vardır. Duvarlara ayrıca yağmur sularını boşaltma aralıkları yapılmıştır. Sur, önceleri daha eski yerleşmenin bulunduğu kuzeybatı köşesini çevreliyordu. Daha sonra çok kenarlı (Polygonal) taşlarla örülmüş olan, daha geniş bir sur duvarı yapıldı. Kentte, doğu, kuzey ve güneyde olmak üzere üç Nekropolis vardır. Charles Thomas Newton, Neandreaia surlarını

kapladiğı alanın genişliği ve iyi durumda oluşunu, “savunma mimarlığının en ilginç eski örneklerinden biri” olarak nitelemiş, Adolph Sayce ve Joseph Thacher Clarke de benzer görüşleri dile getirmişlerdir.

Neandreaia’da ilk araştırma yapanlar 1865 yılında Frank Calvert, 1880’de J. T. Clarke ve 1889’da Robert Koldewey’dir. Koldewey, bu çalışma sırasında kentin ilk genel planını da yapmıştır. Daha sonra ise, 1972 / 73 yıllarında Aşkılal Akarca kente araştırma yapmış ve kent üzerine güzel bir monografi yayınlamıştır. Neandreaia’da ilk kazıyı Frank Calvert yapmış ve doğu kapısı dışında kimi gömütleri kazmıştır. Daha sonra Koldewey, hem kentin genel bir planını hem de surların kusursuz bir planını oluşturmuş, tapınağın kazısını ve yapılarla gömütliklerde de araştırmalar yapmıştır. Koldewey’in yaptığı ölçüme göre, kentin yerleştiği alan, yaklaşık bin dört yüz metre uzunluğunda ve yaklaşık dört yüz elli metre genişliğindedir.

Antik yazarların bir Aiol kenti diye söz ettiği yerleşmenin, Troia kazılarına dayanılarak İ.Ö. 8.yy.da yerleşime başlandığı öne sürülür. Kazılan gömütlerden çıkan en eski buluntu ise İ.Ö. 700 yıllarına tarihlenir. Arkaik yerleşim, yoğun ve sıkışık, sokaklar dar ve düzensizdir. Kuzeybatı ve güneydoğudaki iki yükselti arasındaki yerleşim ise, birbirine koşut caddeli ve ızgara planlıdır. İ.Ö. 4. yy. sonunda Büyük İskender’in generallerinden Tekgözlü Antigonos (Antigonos Monophtalmos), kendi adına Antigonia olarak adlandırdığı bir kent kurmuştu. Daha sonra İskender’in generallerinden Lysimakhos Dönemi’nde ise Troas İskenderiyesi anlamında Aleksandria Troas olarak ad değişikliği yapılan yerleşime, İ.Ö. 310 yılında Kebrene, Skepsis, Kolonai, Hamaksitos ve Neandreaia gibi çevre yerleşimleri göç ettirmesiyle (Synoikismos), kentte yerleşim sona ermiştir. Skepsis, İ.Ö. 301’de Lysimakhos’un,



Keberne de İ.Ö. 285'de I. Antiokhos'un izniyle siyasal bağımsızlıklarını yeniden kazanmışlardır. Yerleşimin dört yüz yıl sürdüğü Neandreia, İ.Ö. 4. yy.dan sonra sönükleşmiş ve kırsal bir yaşantı sürmüştür. Bu tarihten sonraya ilişkin keramik buluntusu yoktur. 1879'da Heinrich Schliemann, 1969'da Aşkıdıl Akarca, bazı Roma Dönemi keramikleri gördüklerini belirtirler. Bu durum, bu dönemde kentin çok sönük bir yerleşim yeri olduğunu gösterir. Dört yüz yıllık yerleşime ilişkin bilgilerimiz sınırlıdır. Kentin, tüm Troas yerleşimleri gibi Lydia'lıların egemenliğine girdiği, Lydia Kralı Kroisos'un Perslere yenilmesinden sonra, Pers egemenliğine girmiş olabileceği düşünülür. İ.Ö. 5. yy.ın ikinci yarısında ise Atina'nın etki alanına girmiştir. İ.Ö. 443-431 yılları arasında Attika vergi listelerinde adı görülen kent, üçte bir



Neandreia'dan
İ.Ö. 350-310 yılları
arasına tarihlenen
bir sikke.
(Iz.A.M.)

talent değerinde bir vergi ödüyordu. İ.Ö. 431'de Peloponnesos Savaşı ile birlikte, Neandreia da diğer Troas kentleriyle birlikte Atina ile olan bağlarını koparmıştır. Bu savaşlarda Spartalıları

parasal olarak destekleyen Persler, Batı Anadolu'da egemenliklerini yeniden kurmaya başlamışlardır. Troas Bölgesi, Daskyleion'daki Satrap Pharnabazos'un egemenlik alanındaydı ve bölgeyi, Dardanoslu Zenis adlı yerli bir egemen aracılığıyla yönetiyordu. Zenis ölünce, yerini karısı Mania aldı. Mania ise damadı Skepsisli Meidias tarafından İ.Ö. 399 yılında öldürülür. Bu olaydan sonra, Ksenophon'un da belirttiği gibi, yönetim merkezi Skepsis olmalıydı. Peloponnesos savaşlarından galip çıkan Sparta, Anadolu'daki Yunan kentlerinin koruyucusu olarak ve bu kentlerin çağrısıyla, İ.Ö. 400 yılında İonia'ya bir ordu gönderir. Spartalı komutan Derkyllidas, güneybatıdan Troas Bölgesi'ne çıkar ve Mania'nın ele geçirdiği üç kent olan Larissa, Hamaksitos ve Kolonai kendi istekleriyle teslim olurlar. Bunun sonrasında ise, Neandreia, İlion ve Kokylion halkları, kentin kapılarını Spartalı komutana açmıştı. Sparta Kralı Agesilaos, İ.Ö. 396 yılında yeni bir çıkarmayla, Anadolu içlerine değin ilerlemişse de, İ.Ö. 394 yılında Atinalı Konon yönetimindeki Pers donanması, Sparta'yı Knidos açıklarındaki deniz savaşında yenince, Agesilaos ülkesine dönmüş, Anadolu'daki Yunan kentleri de yeniden Pers egemenliğine girmiştir.



Neandreia, İ.Ö. 4. yy.dan sonra sönükleşmiş ve kentte kırsal bir yaşantı sürmüştür.



Kentte, 1991 yılında Axel Filges ve Petra Matern yüzey araştırmaları yapmış, buldukları bir sunak çukurunda ele geçen keramiklere dayanarak, kentte bir Demeter tapkısının varlığından söz etmişlerdir.



Üzerinde "İEROS DIONYSOU" yazan yazıt, kentte bir Dionysios kültünün varlığına işaret eder.

Apollon betiminin sikkelerinde yoğun olarak görülen kentte bir Apollon kültünün bulunduğu söylenebilir. Apollon'a adanmış tapınağın ise Arkaik Dönem kentindeki düzeltilmiş iki düzlükten birinde olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca, 1984 yılında kenti gezen Norbert Franken'e, köylülerce gösterilen ve üzerinde "İEROS DIONYSOU"^[17] yazan yazıt, kentte bir Dionysios kültünün varlığına işaret eder. Yakın dönemlere değin köy çevresinde üzüm yetiştiriliyordu. Günümüzde ise artık alıcısı olmadığından bağlar terk edilmiştir. Bir diğer yazıt da Koldewey'in sözünü ettiği "TEMENOS DİOS"^[18] yazılı kayalardır. Bunlar, kentin doğusunda ve değişik kayalar üzerine kazınmışlardır. Cevat Başaran'ın öne sürdüğü gibi, gezginlerce yapılmış (!) yazıtlar olmayıp, Aydın, Çine yakınlarındaki Gerga'da olduğu gibi, Klasik karakterdeki harflerle kazınmış ve alan belirleyici özgün yazıtlardır. Kentte bulunduğu öne sürülen bir diğer tapkı ise, Demeter tapkısıdır. 1991 yılında kentte yüzey araştırması yapan Axel Filges ve Petra Matern, Neandrea'nın en doğu ucunda, II numaralı kulenin yakınında ve güneybatısında buldukları bir sunak çukurunda ele geçen keramiklere dayanarak, kentte bir Demeter tapkısının varlığından söz ederler. Ayrıca Arkaik kentin bulunduğu burnun ucundaki basamakların, 1992 yılında araştırma yapan Markus Trunk tarafından, -bilinen anlamda tiyatrodan



Tapınak yapısı.

farklı- yöredeki koşullara göre oluşturulmuş, dik köşeli Orkestra'sı olan bir tiyatro olabileceği öne sürülmüştür.

Kentin ortasında yer alan ve Koldewey'in kazdığı tapınağın ise, hangi tanrıya adanmış olduğu bilinmemektedir. Bu tapınak, Anadolu'daki en eski tapınaklardan biridir. Girişi kente bakan 20,12 x 9,34 metre boyutlarında ve tek odalı olan, toprak zemine oturan, ortasında çatıyı taşıyan uzunlamasına yedi sütun bulunan bir yapıdır. Koldewey'in verdiği ölçüye göre, temel yirmi altı metre uzunluğunda ve on üç metre genişliğindedir. Koldewey, tapınağın güneybatısında sunak ve yontu altlıklarına ilişkin olabilecek kalıntılar görmüştür. Bundan başka, tapınağın arkasında bir kanaldan söz eder. Bu kanal belki de taban suyunu boşaltma işlevini üstlenmişti. Koldewey'in tapınakta gördüğünü söylediği yanık çatıya ilişkin ahşap kalıntılar, tapınağın bir yangın geçirdiğini gösterir.

Kentin dışında, yaklaşık bir kilometre güneyinde olasılıkla Klasik Dönem'in erken evrelerinde yapılmış bir Zeus Tapınağı'nın bulunduğu düşünülmektedir. "TEMENOS DİOS" yazılı bu kayalar, büyük olasılıkla Zeus kutsal alanını belirleyen taşlardı.



KIZKULESİ / ASTRIZION (?)

Neandrea'nın yaklaşık üç kilometre kuzeyinde, Koçali Köyü'nün 3 kilometre kuzeydoğusunda yer alan yüksek bir tepe üzerindedir; Kızkulesi'nin Neandrea'ya ilişkin bir kale olma olasılığı yüksektir. Deniz yüzeyinden üç yüz metre yüksekliğindeki tepe üzerinde yer alan kale Bizans Dönemi'ndendir. Tepenin batı yamaçlarında teras duvarları vardır. Kızkulesi'nin eteğinde bir yönü denize, diğer yönü de Yavaşlar Köyü üzerinden Ayvacık'a uzanan yolun Hellenistik ya da Roma Dönemi'ne ilişkin döşemeleri, yer yer izlenebilir durumdadır. Bu yol daha eski dönemlerde de kullanılmış olmalıdır. Kale, olasılıkla Bizans İmparatoru II. Theodoros'un Troas'da ziyaret ettiği Astrizion Kalesi olabilir. Kale'ye, iki yanında kuleler bulunan bir kapıdan girilir. Kuzey ve doğu yönündeki kulelerin kalıntıları bugün de görülebilir. Kale içinde konutlar, sarnıç ve depolar vardır. Yapılar yoğunluklu olarak kuzey ve batı yönündedir. Kalenin güneyinde ise yarım daire planlı bir kule kalıntısı vardır. Burada da tıpkı Gâvurhisar Kalesi'nde olduğu gibi, arazideki doğal kayalıkların arası doldurularak, sur duvarına eklenmiştir. Yol ağını ve çevreyi gözetlemeye oldukça uygun konumu nedeniyle askeri ve iletişim amaçlı kullanılmış olmalıdır.



Kızkulesi, Koçali Köyü'nün 3 kilometre kuzeydoğusunda yer alan yüksek bir tepe üzerindedir.

CEZAYİRLİ HASAN PAŞA KULESİ

1770 yılında Osmanlı Donanması "*Kapudan-ı Derya*"'lığına, ya da "*Kaptan Paşa*"'lığına atanan Cezayirli Hasan Paşa'ya, padişah tarafından bağışlanan bir çiftliğin kalıntısıdır. Kule'nin, ilk kez Britanya İmparatorluk Donanması'ndan Thomas Abel Brimage Spratt'ın (1811-1888) HMS Beacon gemisiyle 1839'da yapılan harita çalışmaları sırasında hazırladığı ve 1850 yılında yayınlanan haritada yer almasına karşılık, ayrıntılı olarak ilk kez Marie Gabriel Florent Auguste Comte de Choiseul-Gouffier'in, 1782 ile 1822 yılları arasında yayınlanan, *Voyage Pittoresque de la Grèce* adlı yapıtında yer alır. Jean



Kule, Cezayirli Hasan Paşa'ya ait çiftlik yapısının bir parçasıdır.



Kule hakkında 18.yy.dan itibaren bölgede araştırma yapan gezginler söz etmiştir.



Baptiste Hilair'in çizimlerinde de kule ve çevresindeki yerleşimi görmek olasıdır. Choiseul-Gouffier'nin "*Erkessi-keui*" diye sözünü ettiği çiftlik ve çevresindeki yerleşme, Pınarbaşı Çayı'ndan, değirmen, hamam ve tarlalara su getirmek için Hasan Paşa'nın buyruğuyla kazılan ve batıya doğru, Ege Denizi'ne dökülen su kanalından dolayı, Yerkesiği diye anılmıştır. Spratt'ın haritasında kule ve çevresindeki yedi yapı gösterilir. Bu nedenle, belki de yöredeki köylülerce ya da gezginlerce köy diye adlandırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nin Ezine ile ilgili kayıtlarında da köy olarak değil, "*Çiftlik*" diye geçer. Biga Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde de Yerkesiği adında bir köye rastlanmaz. Choiseul-Gouffier, Hasan Paşa Köşkü'nün bir yükselti üzerinde olduğunu (Günümüzde de -tarla sürümleriyle toprak yüzeyi alçalmış olsa da- bu izlenebilir) ve Yerkesiği Köyü'nün girişinde olduğunu yazar. Kaptan Paşa, Adalar Denizi'nden (Ege) dönerken, İstanbul'a gitmek için burada güney rüzgârını bekliyordu. Choiseul-Gouffier'den yaklaşık on yıl sonra, 1785 yılında burada konaklayan Lechevalier ise, evin deniz kıyısında olduğunu yazar. Bu özensiz bir tanımlama mıdır, yoksa Coğrafyacı İlhan Kayan'ın sözünü ettiği kıyı gölünün, kanalın getirdiği toprak ve çamurla dolarak, kıyı çizgisinin uzaklaşmasının mı yol açtığı konusunda araştırmaya gereksinme vardır.

Bir köşesinde kulenin yer aldığı, dikdörtgen bir alanı çevreleyen taş blok kalıntıları, büyük olasılıkla çiftlik evini çevreleyen duvarların temelleridir. Yine büyük bir olasılıkla bu duvarın üst bölümü kerpiçe yapılmıştı. Yapı, yaklaşık yüz metrekarelik bir taban alanına sahip ve yine yaklaşık olarak on iki metreye yakın bir yüksekliği vardır. Ana giriş eşiği, mermer bir antik yapı bloğuyla oluşturulmuş ve



Yapının, üç adet sekizgen, gözetleme kulesi günümüze sağlam ulaşmıştır.

yerden yukarıda bulunur. Bunun önündeki teras ve buraya ulaşan basamaklı yapı, bugün yıkılmış durumdadır. Sarıncıların bulunduğu zemin katı dışında, iki katla birlikte en üstte de kulelere açılan bir teras katı vardır. Yapı, pencere tipleri, sekizgen kuleler, kule külahları ve taşıyıcı konsollarla, İtalyan mimari özelliklerini taşır. Yapıda, kimi antik yapı unsurları da



bezeme unsuru olarak kullanılmıştır. Doğru dış yüzeyinde kullanılan yumurta frizinin (Ovolo) altında, J. M. Cook'un 1960'lı yılların sonunda gördüğünü söylediği İon başlığı kayıptır. Yerinde yalnızca duvar oyuğu görülmektedir. Her bir köşesinde Horasan harcıyla yapılmış, külah biçimli çatıları olan gözetleme kuleleri bulunur. Yapının kulelerinden biri, otuz beş-kırk yıl önce Mahmudiye Köyü'nden bir köylü tarafından içinde saklı define olacağı düşüncesiyle, halatla bağlanıp, traktörle çekilerek yıkılmıştır.

Güneydeki ana giriş kapısı, olasılıkla açılıp kapanan bir tahta köprüyle birlikte kullanılıyordu. Yapının en üst bölümünde ve her yanda yer alan kemerli açıklık, buraya kaval toplarının yerleştirilmiş olabileceğini düşündürüyor. Kuzey duvarının iç yüzündeki ocak yerinin girintisi, her iki katta da görülebiliyor. Batı duvarının dış yüzeyinde, taşların birleşme yerleri harç üzerinde beyaz çizgilerle belirtilerek, düzgün işçilik algısı yaratılmaya çalışılmış. Görülebilen ilk dört-beş taş sırası, kalın taşlardan oluşurken, taş örgüsü yukarıda incelmeye başlar.

Kule'nin ilginç yanlarından biri de kuzey duvarının yanı sıra, diğer duvar ve pencere girintilerinde de sıva üzerine kazınmış (Sgraffito) olan Kalyon ve diğer tekne desenleridir. Bu çizimler, Sultan III. Selim'in 1789'da Hasan Paşa'yı 'Kaptan Paşa'lıktan azletmesinden sonra, burada kalan denizcilerce yapılmış olmalıdır.

Peter Kuniholm'ün kuleden aldığı ahşap örneklerin yaş incelemesinde, ağaçların Nisan 1783 ya da Mayıs başında kesilmiş olduğunu ve bu tarihten sonra yapıda kullanıldığını belirtir. Diğer yandan 1785'te çiftliğe gelen ve Hasan Paşa'yı ziyaret eden Lechevalier, köşkün onarıldığını söyler. Bu ağaçların kullanımı, büyük bir olasılıkla bu onarımla ilgilidir.

TUZLA



Tuzla Köyü, Apollon Smintheion Tapınağı'nın (Gülpınar) 5 kilometre kuzeydoğusundadır.

Apollon Smintheion Tapınağı'nın (Gülpınar) 5 kilometre kuzeydoğusunda yer alan Tuzla Köyü (Kızılca Tuzla) jeolojik yapısı ve Antik Dönem'den bu yana süren yerleşim izleriyle dikkat çeker; Aleksandria Troas'tan (Dalyan) -güneye- Apollon Smintheion Tapınağı ve Assos'a (Behram Köyü) uzanan modern karayolu Tuzla'dan geçer; ovada ve yolun doğusundaki yamaç üzerinden çıkan termal suların kaya ve toprak yüzeyi üzerinde bıraktığı izler ilgiyle izlenir. Antik Dönem'den bu yana termal sularından yararlanan Tuzla çevresi, aynı zamanda bir tuz üretim merkezi



Tuzla Köyü'nde Termal suların çıktığı alan.



Murat Hüdavendigâr Külliyesi içindeki cami.

oluşuyla da önem kazanmıştır. Bölge'de Osmanlı Dönemi'nden günümüze kadar tuz üretildiği bilinmektedir. Tuzla, coğrafi konumu ve jeotermal önemi nedeniyle yerleşime uğramıştır; doğusunda Tragasai antik yerleşiminin izleri görülür. Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde de Tuzla'da yerleşim sürmüştür. Osmanlı Dönemi'nden kalma Murat Hüdavendigâr Külliyesi içindeki -Emir Hacı bin Süleyman tarafından 1365 yılında yaptırılan- cami duvarlarında ve son cemaat bölümü tabanında çok sayıda Hellenistik ve Bizans Dönemi mermer blokları-korkulukları kullanılmıştır; külliye içinde var olduğu bilinen medrese dışında, aynı dönemde caminin doğusuna termal suların beslediği bir hamam yapılmıştır. Günümüzde de caminin kuzeyindeki termal suların kullanıldığı kaplıca tesisleri gezginlerin ilgi odağıdır.



1, 2, 3, 4, 5- Caminin son cemaat bölümünde ve duvarlarında bezemeli, antik mimari bloklar görülür.



Cami haziresi içindeki Osmanlı mezar taşları.



TUZLA OVASI ROMA KÖPRÜSÜ

Tuzla'ya (Tragasai) dört kilometre uzaklıkta ve Tuzla Çayı (Satnioeis) yakınındaki köprü, düşük kalitedeki mermer bloklarla yapılmıştır. Apollon Smintheus Tapınağı'nın kuzeyindeki zemini taş döşeli Roma yolu, bu köprü üzerinden Aleksandria Troas'a uzanıyordu. Köprüde, 1985 yılındaki ziyaretimde, toprak üstünde yalnızca üç ana ve bir küçük tonozdan oluşan kemerler görülebiliyordu. 1986 ve 1987 yılları arasında Ankara Üniversitesi kazılarında ise, köprünün Smintheion yönünde ve toprak altında olan döşemeleri taş korkulukları ile her iki yanda konsol biçimindeki dikdörtgen köprü başları ortaya çıkarılmıştır. Köprünün kuzey ucu ise, Tuzla Çayı'nın yatak değiştirmesiyle kullanılmaz duruma gelmiştir. Yüz elli metre uzunluğunda olan köprü, Smintheion ve Aleksandria Troas arasında dinsel törenler için kullanılan bir yaya yoluydu.



Tuzla Ovası'ndaki Roma Köprüsü, Tuzla Çayı'nın yatak değiştirmesiyle işlevini yitirmiştir.

HAMAKSİTOS



Hamaksitos kenti, Gülpınar beldesinin 3,2 kilometre batısında ve kıyıda yer alan Beşiktepe üzerindedir.

Hamaksitos kenti, İ.Ö. 8. ya da 7. yy.da Lesbos (Midilli) Adası'ndan gelen Aiollerce kurulmuştur. Hamaksitia diye anılan kent topraklarında, Smintheion Kutsal Alanı ve tuz yataklarının bulunduğu Tragasai (Tuzla) bulunuyordu. Strabon'un aktardığı söylenceye göre, Kreta'dan (Girit) gelen Teukrosların, bir bilgiye göre "canlıların onlara saldırdığı yerde durmaları" gerekiyordu. Hamaksitos yakınlarında konakladıklarında, bu saldırı gerçekleşti. Gece, çok sayıda tarla faresi topraktan sürülerle çıkarak, silah ve gereçlerin deri bölümlerini yediler. Bu olaydan sonra, Teukroslar buraya yerleştiler.



Yerleşim düzlüğünde -tarım arazisi içinde- görülen çömlek parçaları.

boyunca gelişimini sürdüren yerleşim, İ.Ö. 310 yılında Tekgözlü Antigonos'un (Antigonos Monophthalmos), Antigonion'a kurmasıyla sönükleşmiştir. Kent, Roma İmparatorluk Dönemi'nde olasılıkla Smintheus Tapınağı ile Beşiktepe arasında kalan alana yayılmış olmalıdır.

Kent, İ.Ö. 400 ile 310 yılları arasında, ön yüzünde Apollon başı, arka yüzünde ise Lir (Lyra) bulunan tunç sikkeler basmıştır. 1980 yılında burada ele geçen ve AMAX damgasını taşıyan bir Amfora kulpu da yerleşimin yeri için bir kanıt niteliğindedir.



Yerleşimden yapı kalıntıları.

Kent, Gülpınar beldesinin 3,2 kilometre batısında ve kıyıda yer alan Beşiktepe üzerindedir. J. M. Cook, 1960'lı yılların başında tepe eteklerinde blok taşlar ve tepede de bir su sarnıcı gördüğünü belirtir. Yaklaşık dört yüz yıl

APOLLON SMINTHEUS KUTSAL ALANI / SMINTHEION



Kutsal Alan buluntusu, pişmiş toprak kaplar.

Volkansı bir düzlük yükseltide (Plato) kurulmuş, Osmanlı Dönemi'nde Külahlı^[19], kimi yayınlarda ise Kulaklı ismiyle anılan, Cumhuriyet Dönemi'nde ise Gülpınar adını alan beldenin alt yanında, -yine geçen yüzyıl tanımlamasıyla- "*Bahçeleriçi*" mevkiindeki kutsal alan, Smintheion'dur. Antik Troas Bölgesi'nin

güneybatısında Aleksandria Troas ile Assos arasında yer alan Apollon Smintheus Kutsal Alanı Hellenistik Dönem'in önemli kutsal yerlerinden biriydi. Bu kutsal alandaki tapınaktan ilk kez Jean Baptiste Lechevalier söz eder. 1785 yılında Babakale'den Aleksandria Troas'a giderken, tapınağı görmüş ve kalıntılarından söz etmiştir. 1853 yılında Denizci Asteğmen Thomas Abel Brimage Spratt, harita çalışması için bölgeye geldiğinde, bu kalıntıların Tanrı Apollon'a ilişkin ve İon düzeninde bir tapınak olduğunu, arkeoloji dünyasına



Tapınağın restorasyon sonrasındaki görünümü.

duyurmuştu. Değişik gezginlerin, değişik biçimlerde verdiği tapınağın yer aldığı köyün adını da doğru biçimde, Külahlı olarak vermişti. Spratt, birinde "THEO APO" yazan, baş ve ucu kırık bir yazıt²⁰¹ ile köydeki bir evin duvarında rastladığı yazıta dayanarak, tapınağın Apollon tapkısına ilişkin olduğunu belirler. Bölgeye ilk kez 1861 yılında gelen İngiliz Mimar Richard Popplewell Pullan, burada kısa bir süre kaldıktan sonra, 1866 yılında, Londra'daki Society of Dilletanti Derneği adına kazılar yapar ve sonuçlarını da bilimsel olarak arkeoloji dünyasına bir kez daha duyurur.



Apollon Smintheus Kutsal alanı kazılarında bulunan cam eserler.

Spratt'ın, Smintheion'dan İngiltere'ye gönderdiği ve Bodrum'daki Mausolos'un anıt gömütünü İngiltere'ye taşıyan Charles Thomas Newton tarafından okunan yazıttan, tapınağın Apollon Smintheus'un yanı sıra, Artemis ve Letona'ya adandığı sonucu çıkmaktadır. Tapınağı, 1881 yılında Schliemann da gezer ve Külahlı'yı Homeros sonrası Khryse'si olarak tanımlar. 1911 yılında da Walter Leaf ve Frederick William Hasluck, Strabon'un Geographika adlı yapıtıyla ilgili araştırmalar için tapınağa gelir. 1966 yılında Hans Weber, mimarlık ve bezemelerle ilgili çalışmasıyla yeniden tapınağa değinir. 1971-73 arasında da Çanakkale Arkeoloji Müzesi burada araştırmalar yapar. 1980 yılında ise, Ankara Üniversitesi'nin günümüze değin süren kazıları başlar.

Apollon Smintheus Tapınağı, kazısını gerçekleştirenlerce Hellenistik Dönem Batı Anadolu mimarlık sanatının kendine özgü tasarımı ve buna ilişkin yontulu yapıtlarıyla önemli olarak değerlendirilir. Buradaki savın ana unsuru, genelde sütun atlıklarına yakın yerleştirilen kabartmalı sütunların (Columna Caelatae), bu tapınakta yukarıya, ön başlıklarının altına yerleştirilmiş olmasıdır.



Tapınak sütunundan detay.

Sminthos, Yunanca fare anlamındadır. Apollon Smintheus ise, “Fare Tanrı Apollon”, “Fareli Tanrı Apollon” olarak çevrilebilir. Strabon, tapınakla ilgili olarak şunları yazar: “Bu, Khrysa’da Apollon Smintheus Tapınağı ve isminin kökeninin içerdiği simge de bulunur. Bununla, Tanrı’nın ayakları altındaki fareyi amaçlıyorum. Bunlar, Paros’lu Skopas’ın^[21] yapıtlarıdır ve benzer biçimde fare hakkındaki söylence ya da öykü de bu yerle ilgilidir. Teukroslular Kreta’dan buraya geldikleri nde (büyükölü şiiirler yazan Kallinos, bu halkın öyküsünü ilk ele alandır, diğerleri onu izlemişlerdir.) bir ön biliye göre ‘canlıların onlara saldırdığı yerde durmaları...’ gerekiyordu. Saldırı, Hamaksitos yakınında oldu. Geceleyin, çok sayıda tarla faresi topraktan sürülerle çıkarak, onların silah ve donanımlarındaki deri bölümleri yediler. Bu olay üzerine, Kretalılar da oraya yerleştiler. Kreta’daki

dağa göndermeyle İda Dağı’nı adlandıranlar bunlardır.” Pontoslu Herakleides^[22], tapınağın çevresindeki sürülerle farenin kutsal olduğunu ve bu nedenle, yontunun bir ayağı ile farenin üzerine basar şekilde yapılmış olduğunu söyler. Başkalarına göre ise, Teukros buraya, Attika’daki şimdi Ksypteones denen Troön “Demosu’ndan gelmiş, Kreta’dan ise hiçbir Teukros gelmemiştir.” Buradaki tapkı yontusunun Paroslu Skopas’ın bir yapıtı olduğunu, antik yazarlardan Eustathios da doğrular. F.W. Hasluck da tapınak mimarının ünlü mimar Hermogenes olduğunu, tapkı yontusunun da Skopas’ın olduğunu ileri sürer.

Zafer Taşlıkloğlu, Apollon Smintheus tapkısının yerli bir tapkı olduğu kanısındadır. Polemon^[23] adlı antik yazarın Mysia’da fareye Sminthos dendiğini ve Troas’a göçenlerin, Sminthos sözcüğü ve Smintheus tapımı ile ilk kez burada tanışmış olmalarının, tapımın Troas’a özgü olduğunu düşündüğü biçimindeki sözlerini aktarır.



Roma Hamamı II. Kutsal Alan içindeki kazılarda birçok yapı ortaya çıkarılmıştır. 2014 yılı kazılarında 7000 yıllık bir mezar bulunmuştur; basit toprak mezar içinde ölümler anne karındaki pozisyonla gömülmüş, ayak uçlarına ölü hediyesi olarak pişmiş toprak kaplar konulmuştur.



Tapınağın kısa kenarlarında 8'er, uzun yüzlerinde ise 14'er olmak üzere toplam 44 sütun yer almaktadır.

Strabon, tapkı yontusunun, ahşap bir yontu (Ksoanon) olduğunu yazar. Tapınaktaki son kazılarda, dev boyutlarda bir yontunun bacak parçası ele geçmiştir. Bu ahşap yontu, büyük olasılıkla daha sonraki dönemlerde yeniden mermerden yontulmuştu. Pamphyliyalı Eusebios ise, yontudaki farenin madenden yapıldığını ve bunun, Büyük Konstantinos Dönemi'nde Konstantinopolis'e (İstanbul) götürüldüğünü söyler. C.T. Newton da Troas Bölgesi'ni dolaşırken, Frank Calvert'in koleksiyonunda Smintheion'a yakın bir yerden gelme olan tunç bir fare gördüğünü belirtir.

1945-1965 yılları arasında tapınak üzerinde ve çevresinde çeşitli zeytin sıkıma ışıkları kurulmuştur. Bu yapılar, yapım aşamalarında tapınağa zarar verirken, işletim aşamasında asitli atık sular nedeniyle tapınak temelleri zarar görmüştür.

Newton'un Hellenistik Dönem ortalarına yerleştirdiği ve tapınağın tarihlendirilmesiyle ilgili görüşünü, Anadolu'da Apollon Tapımı ile ilgili araştırma yapan H. W. Parke'da doğrular. Günümüzde tapınağın son kazısını yapanlar da yapıyı Hellenistik döneme tarihlendirirler.



Kutsal alan bitişiğinde yer alan su kaynağındaki çeşme.

Su kaynağının yakınında olan kutsal alanda, antik kaynak aktarımları, kazı ve araştırma verileri ışığında Troas Bölgesi ve Ege kıyılarında yaşayan inananlara gelecekleri hakkında bilgiler/önergeler (kehanet) verilmiş olmalıdır. Kutsal alanda,



Yerleşimden, kabartmalı bir kaide.

1980 yılından bu yana Ankara Üniversitesi'nden Coşkun Özgünel başkanlığında yapılan kazılarla, tapınaktan başka kutsal alanın diğer yapıları da gün yüzüne çıkarılmıştır. Kutsal alanda Apollon Smintheus



Kutsal Alan'dan bir yazıt.

Tapınağı'nın yanı sıra Roma Dönemi yapısı Büyük Hamam, Kutsal Kaynak, Su Depoları, Kutsal Yol, Spor Oyunları ve Yazıtları Salonu gezilebilmektedir. Yapımı, İ.Ö. 150'li yıllara tarihlenen tapınağın kısa kenarlarında 8'er, uzun yüzlerinde ise 14'er olmak üzere toplam 44 sütun yer almaktadır; sütunların kaliteli mermeri Marmara Adası'ndan (Prokonnessos) getirilmiştir. İon stilinde inşa edilmiş tapınağın iç kısmı üç bölümden oluşur: Ön Oda (pronaos), kült heykelinin yer aldığı Kutsal Oda (naos) ve Arka Oda (opisthodomos)... Tapınağın sütun tamburlarında mitolojik betimlemeli kabartmalar görülür. Ayrıca sütunların üzerinde yine mitolojik konuları betimleyen kabartma frizler yer alır. Kabartmalı tambur ve frizler, -kazı sezonunun başlangıcından bitimine kadar açık olan- kutsal alanın girişine kurulmuş "Depo Müze"de görülebilmektedir; sergilenen üç kabartmalı sütun tamburunda, İliada destanında anlatılan konular işlenmiştir.



Apollon Smintheus Tapınağı kabartmalı frizlerinin sergilendiği Depo Müze.

1. KABARTMALI SÜTÜN TAMBURU



Depo Müze'de sergilenen 1. Sütun Tamburu.

Buradaki iki erkekten biri Zeus, diğeri Apollon'dur. On bir kadın figüründen ikisi Leto ve Artemis, diğerleri ise Esin Perileri'dir (Mousai).

2. KABARTMALI SÜTÜN TAMBURU



Depo Müze'de sergilenen 2. Sütun Tamburu.

Birinci sahnede, Mykenai Kralı Agamemnon'un önündeki Apollon Rahibi Khryses'in, Khryse'den kaçırılan kızı Khryseis'i geri isteyiş, ikinci sahnede ise, isteği geri çevrilen Khryses'in geri

dönerken deniz kenarında, öcünü alması için Apollon'a yakarışı işlenmiştir. (Bu yakarıdan sonra Apollon, Akha ordusuna oklarıyla veba salgını gönderir.)

3. KABARTMALI SÜTÜN TAMBURU



Depo Müze'de sergilenen 3. Sütun Tamburu.

Birinci sahnede, Odysseus'un yanındakilerle Khryse'deki Smintheion'a adak olarak koyunları

götürüşü, ikinci sahnede ise, Thetis'in oğlu Akhilleus'a yapılan haksızlık için Zeus'tan yardım istemesi ve Zeus'un da bu yardım için kızı Thetis'e söz vermesi canlandırılmıştır.



Tapınak frizlerinde de yine İliada'dan sahneler yer almıştır; frizlerde, Genç Akhilleus'un Kentauros Kheiron tarafından eğitilmesi; Telamonoğlu Aias; Menelaos ve Patroklos; Menelaos ve Podes'in (?) çarpışması; Akhilleus-Patroklos-Thetis (ya da Briseis) ile Nestor-Phoiniks-Odyseus; Zeus'un karar verışı; Athena-Akhilleus-Hektor-Apollon; Akhilleus-Automedon; Hektor'un cesedinin sürüklenişi; Priamos-Andromakhe-Kassandra; Apollon ve Hekabe'nin Troia surlarından olayı izleyişi; Priamos'un Hektor'un cesedini geri almaya gidişi; Priamos'un Akha karargâhına Hektor'un cesedini almak üzere yola koyuluşu -Hermesias ile karşılaşması; Priamos ile Akhilleus'un karşılaşması-Hektor'un cesedinin geri alınması;



1
2



1- Friz kabartmasında, Homeros sonrası yazılan Küçük İliada'da anlatılan Palladion'un kaçırılışı sahnesi betimlenmiştir. 2- Tamamı eksik olan frizde -Karadeniz'de yaşayan, kadın savaşçılardan oluşan-Troialıların yardımına gelen Amazonların kraliçesi Penthesileia'nın Akhilleus tarafından öldürülmesi betimlenmiştir.



3- Kabartmada, Troia Savaşı sırasında Troia Kralı Priamos'un küçük oğlu Troilos'un Akhilleus tarafından öldürülmesi betimlenmiştir. 4- Homeros'un İliadası'ndan bir sahne: Troia Savaşı'nda, Kral Priamos, ölen oğlunun cesedini almak üzere arabasıyla Akhilleus'un barakasına gitmektedir.

Andromakhe'in Hektor'un ardından ağıt yakışı-Hekabe ve Helena; Akhilleus'un Troilos'u öldürmesi; Akhilleus'un Penthesileia'yı öldürmesi; Palladion'un kaçırılışı; Pallas Athena (Palladion?) ve Troialı arabacı; Savaşçı; Savaşçılar ve Tanrılar ya da Akhalı kahramanlar; Palladon (?) gibi figürler ve sahneler, büyük ölçüde Homeros'un İliada'sından, birkaç tanesi de Homeros sonrası destanlardan olan Kypria Aithiopis ve Leskheos'un Küçük İliada'sından alınmış betimlemeler görülür.

KUTSAL ALAN YAPILARI

Su kaynağı yakınına kurulmuş kutsal alan içinde tespit edilmiş iki Roma Hamamı'na su sağlamak için -tapınağın batısında- 7 su deposu ortaya çıkarılmıştır; içlerinde en büyüğü -içinde kemerlerin olduğu- 1 Numaralı su deposu hamamlara soğuk su sağlamaktaydı; diğer depolar borularla birbirine bağlı inşa edilmiştir.



Roma su deposu.



1- Roma Hamamı.
2- Tabanı mozaikli yapı.



Roma Kutsal Yolu.

Kutsal alan içinde bulunan Roma Dönemi yapısı **Büyük Hamam**, olasılıkla tapım ve gelecekleri hakkında bilgilenmek isteyen inananların arınması için inşa edilmiş olmalıdır. Hamam yapısı, zemin altının yanı sıra duvarla yerleştirilmiş pişmiş toprak borularla ısıtılmaktaydı. Hamam, İ.S. 1.-4. yüzyıllar arası kullanılmış, Erken Bizans Dönemi'nde özgün mimari özelliğini yitirmiştir. Kutsal alanda, Büyük Hamam'ın doğusunda, **Spor Oyunları ve Yazıtları Salonu** içinde kazılarla 24 adet yazıtlı heykel kaidesi ortaya çıkarılmıştır; bu

yapıda, kutsal alan sınırlarında düzenlenen "*Smintheia Pauleia*" spor oyunlarında, güreş ve pankreas karşılaşmalarında başarı göstermiş sporcuların -günümüze ulaşmayan- olasılıkla tunç heykellerin olduğu kaideler üzerinde yazıtlar bulunmaktadır. Kaideler üzerinde çoğunlukla



Spor Oyunları ve Yazıtları Salonu kazılarında 24 adet yazıtlı heykel kaidesi ortaya çıkarılmıştır.

Yunanca yazıtlarda (bir tanesi Latince), üstün başarılı sporcuların isimleri, aldığı dereceleri, spor hocaları, aileleri, sporcuyu onurlandıran kişiler ya da o dönemin rahip ve kâhinleri hakkında -2 ile 16 satır arasında- bilgiler okunmaktadır. Kaidelerin bazılarında Apollon'u sembolize eden figürlere de rastlanmaktadır. Kutsal alanda ortaya çıkarılmış **Kutsal Yol**, 30 kilometre kuzeyde Aleksandria Troas'a uzanmaktaydı. Bu yol Tuzla Çayı (Satnioeis) üzerinde kurulmuş Roma köprüsüyle bağlantılıydı.



- 1-Apollon Smintheus Tapınağı.
2- Su Depoları.
3- Hellenistik yol.
4- Roma Hamamı I.
5- Spor Oyunları ve Yazıtları Salonu.
6- Roma Kutsal Yolu.
7- Roma Hamamı II.
8- Prehistorik yerleşimi.



Ak Liman'da,
Khrysa yerleşiminin
yer aldığı yüksek tepe.



Khrysa yerleşiminden güneyindeki koyun görünümü.



Yerleşim üzerinde temel kalıntıları görülmüştür.

KHRYSE / KHRYSIA

Antik yerleşime, Gülpınar yol ayrımından Babakale yoluyla 4,5 kilometre sonra ulaşılır; ana yoldan batıya dönen 1 kilometre uzunluğundaki sahil yoluyla yerleşimin bulunduğu Göztepe'ye (Ak Liman) kadar araçla gidilebilir; Göztepe, Apollon Tatil Sitesi'nin bitişiğinde yer alır. Göztepe zirvesinden -kuzeyde yer alan Hamaksitos Kenti'nin üzerinde bulunduğu Beşiktepe de görülmektedir. Strabon, Homeros Dönemi Khrysa'sını, "deniz kıyısında, limanı olan küçük bir kasabadır; yakınında ve yukarısında Thebe bulunur. Burada da Apollon Smintheus Tapınağı vardır ve [Apollon Rahibi] Khryseis buralıdır. Fakat şimdi bu yer tümüyle terk edilmiştir ve tapınak, Kilikyalılar kısmen Pamphyliya'ya ve kısmen de Hamaksitos'a sürüldükleri sırada Hamaksitos'un yakınında bulunan şimdiki Khrysa'ya taşınmışlardır" der. Daha önceki Khrysa'nın Adramyttion (Edremit) topraklarında

bulunduğunu belirtir ve Adramyttion kentinin Lydialılar tarafından kurulduğunu söylediğini aktarır. Buna göre, Lydialıların eyalet başkenti konumundaki Adramyttion topraklarındaki ilk Khrysa İ.Ö. 7. yy.da ya da öncesinde kurulmuş olabilir. Olasılıkla İ.Ö. 6. yy.da da kent, korsanlık döneminde güvenlik nedeniyle Hamaksitos yakınlarındaki Göztepe'ye taşınmıştır. Genç Plinius ise, Doğa Tarihi (Naturalis Historia) adlı yapıtında, Khrysalıların eski yurtlarından sürgün edildiklerini yazar. Burası Hellenistik Dönem'de yalnızca bir gözetleme yeri işlevi görüyordu. Tepenin bugünkü adı da bu işlevi çağırıştır.



Khrysa yerleşiminden kuzeydeki Hamaksitos Kenti'nin (denize giren burun üzerinde) görünümü.



Babakale'nin havadan görünümü.
(Fotograf: Vehbi Tutmaz.)



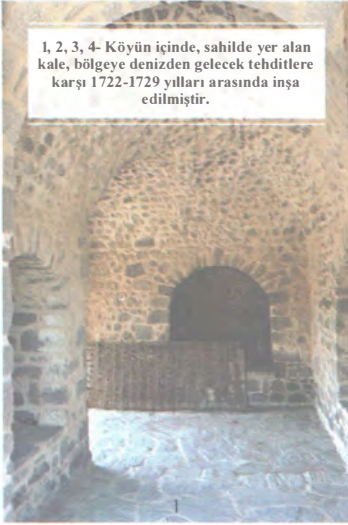
BABAKALE / LEKTON BURNU

Ayvacak ilçesi, Gölpinar (Kulahlı / Kulaklı) Beldesi'ne bağlı olan Babakale Köyü, Antik Dönem'de Lekton Bababurnu diye adlandırılan burun üzerinde yer alır. Anadolu'nun en batı ucunda, kale, cami, hamam ve çeşmeleri

ile bir Osmanlı Köyü'dür. Köyün batısında yer alan kale, dikdörtgen planlı ve 3.500 metrekare alana oturur. Dört köşesinde altıgen planlı kulelerle desteklenmiş kalenin ana girişi, kuzeydoğu yönündedir. Korsan etkilerine karşı koruma amaçlı olarak,

Dikdörtgen planlı kale 3500 metrekarelik alana oturur.





Sultan III. Ahmet Dönemi'nde, Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa tarafından 1722-1729 yılları arasında yaptırılmıştır.

Kökeni Osmanlı Dönemi'ne kadar inen köyde balıkçılık geçim kaynakları arasındadır. Köy, bıçakları ile de ünlüdür.





Assos yerleşimi ve limanının havadan görünümü. Günümüz limanının sağında (doğusunda) antik liman görülmektedir. (Fotoğraf: Vehbi Tutmaz.)

ASSOS



Akropol tepesinin kuzey eteğinde Behram Köyü kuruludur.

Antik yazarlardan Strabon, Assos'un “hem doğal hem yapay olarak iyi berkitilmiş” olduğunu, deniz yönünde, limandan yukarı çıkan çok dik ve uzun bir yolla kente ulaşılabilirliğini, limanın büyük bir dalgakıranı olduğunu ve Myrsilos’a göre Lesbos’un (Midilli) Methymna kentinden gelenlerce kurulmuş olduğunu, Hellanikos’un da kentin bir Aiol kenti olduğunu söylediğini aktarır. Ancak, bu yazılı kaynakların dışında, yapılan araştırmalardan kent yerleşiminin Erken Tunç Çağı’na değin gittiği bilinmektedir.



Assos yerleşimi, çevresine hâkim, yüksek, korunaklı bir tepenin eteklerinde kurulmuştur.

(Fotoğraf: Vehbi Tutmaz.)



Akropol tepesinin güney yamacında kazılar sonucu bulunmuş yapılar topluluğu görülür.

Homeros'un İliada destanında Troia Kralı Priamos'un kayınbabası olan Altes'i, savaş sever Leleglerin kralı olarak tanımladıktan sonra, Satnioeis (Tuzla Çayı) kıyısında yalçın Pedassos'u elinde tuttuğunu anlatır. Pedassos ve Assos arasındaki isim benzerliği ve coğrafi betimi, yerleşimin adının Pedassos'tan Assos'a dönüştüğünü düşündürse de bu konuda daha fazla arkeolojik ve filolojik araştırmalara gereksinime vardır.

Günümüzde antik yerleşimin bitişiğindeki Behram Köyü'nün ismi, Bizans Dönemi'ndeki Türk akınları nedeniyle Lesbos Adası'na kaçan komutan Makhrames'ten gelmektedir. Makhrames/ Makhrasion adı, önce Mahram'a, sonra da Behram'a dönüşmüştür. Bu dönüşümün izine Mehmed Neşri tarihinde rastlanır:

"Karasi Beyi Aclan Bey'in, Orhan Gazi'nin yanında bulunan oğlu, kardeşiyle ilgili bir taht anlaşmazlığında Orhan Gazi'den beylik üzerine bir sefer yapmasını ister, Balıkesir, Bergama ve Edremid'i kime verersen ver, bana Kızılca Tuzla ile Mabrem tarafı yeterdir" der.

Thrakia'dan gelen Mysialıların yerleştiği bu yöreye, İ.Ö. 7. yy.da Lesbos'tan gelen Aioller yerleşmiştir. Assos yerleşiminin gelişmesinden sonra, yirmi kilometre kadar doğusundaki Gargara'da bir uydu kent kurmuştur. Ancak, yerleşik sayısının yetersizliği nedeniyle, Gargara'ya Miletopolis'ten göçmenler getirildi. Strabon,

Akropol tepesinde kurulu Athena Tapınağı Ege Denizi ve Midilli Adası'na hâkim bir noktada kurulmuştur.





Assos yerleşiminden Kadirga Burnu'nun görünümü.

Skepsisli Demetrios'tan aktararak, Gargara halkının Aiollerin yanı sıra, yarısının da sonradan getirilen bu Barbarlardan oluştuğunu aktarır.

İ.Ö. 560 yılında, bölgenin güçlü ve varlıklı devleti olan Lydia egemenliğine,

İ.Ö. 546'da Lydia devletinin Pers Kralı Kyros'ca ortadan kaldırılmasıyla da Pers egemenliğine girer. Satrapların (valiler) yönettiği, yönetsel bölgelere ayrılan Anadolu'da, bu süreçte Assos Hellespontos Phrygiası diye adlandırılan satraplığa bağlıdır. Perslerin, Salamis, Plataia Mykale'de deniz savaşlarında Atinalılarca yenilmeleriyle Ege Bölgesi'nde gerilemeleri sonucunda bölge kentleri bir ölçüde özgürlüklerine kavuştular. İ.Ö. 478'de diğer bölge kentleriyle birlikte, Atina önderliğindeki Attika-Delos Deniz Birliği'ne katıldı. Yılda bir talent vergi ödüyordu. İ.Ö. 412 yılında, Perslerle yardım konusunda anlaşan Spartalılar, Donanma Komutanı (Nearchos) Lysandros komutasında bir donanma gönderdiler. Lysandros'un İ.Ö. 407'de Atina Donanması'nı yenmesi, İ.Ö. 405'teki Aigos Potamoi yengisiyle pekişince, Batı Anadolu kıyıları yeniden Pers egemenliğine girdi. İ.Ö. 387'deki Antalkidas Barışı'ndan sonra, yeni Pers egemenliği döneminde, Phrygia Satrapı Ariobarzanes ve Assoslu Banker Eubolos, İ.Ö. 366/65 yılında Pers Kralı Artakserkses'e karşı ayaklanırlar.





Bizans surları ve
Hüdavendigâr Canısı'nın
doğudan görünümü.



Akropol'de bahar.

Ayaklanmayı
bastırmak üzere
gönderilen
Autophrades,
Assos'a sığınan
Ariobarzanes'i
kuşatsa da bir
sonuç alamaz.
Bu olaydan
sonra Eubolos,
kendisini Assos
ve Atarneus'un
egemeni olarak

ilan eder. Eubolos, sevdiği bir kölesi olan
Bithynialı hadım Hermeias'ı, Platon'un
Atina'daki "*Akademia*"sına öğrenim
görmesi için gönderir. Eubolos bu okulda,
yine öğrencisi de olduğu Aristoteles ile
dost olur. Eğitiminden sonra Assos'a
dönen Hermeias, daha sonra Eubolos'u
öldürerek yönetimi ele geçirir. Tiran olduktan
sonra, Erythrai ile güç birliği oluşturur.
İ.Ö. 348-347 yıllarında, Atina'dan sürülen
Aristoteles'i Assos'da ders vermeye çağırır.
Assos'a gelen Aristoteles, Hermeias'ın
kuzeni (?) / yeğeni (?) Pythias ile evlenir ve
Gymnasion'da üç yıl boyunca ders verir.
Aristoteles'den başka Ksenokrates ve kimi
diğer Platoncular da bir süre Hermeias'ın
sarayında bulunmuşlardır. Yunanistan'la
dostça ilişkiler kuran Hermeias'ı, Elisliler
Olympiad oyunlarına çağırılmışlardır. Bir
başka çağırışı da Pers ordusunda general



1, 2, 3- Assos Nekropolü'nde
bulunmuş, müzisyenleri
betimleyen figürinler.

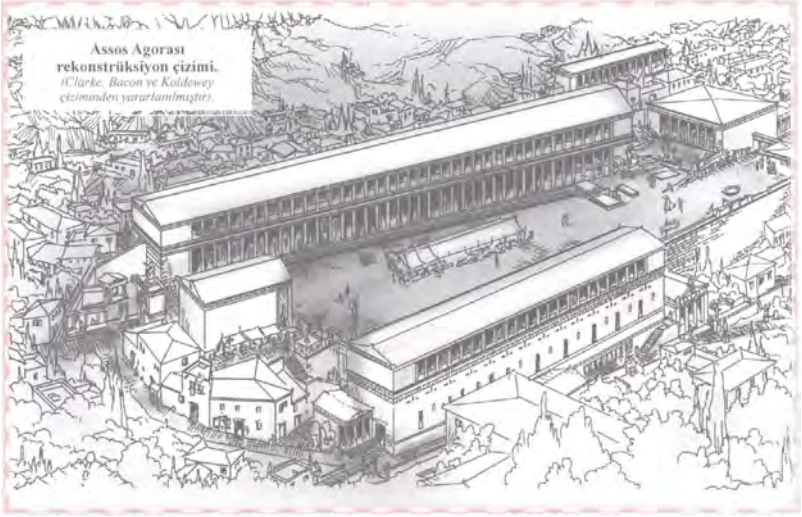
Mezarlıkta lahitler
içinde, ölü hediyesi olarak konulmuş çok sayıda
pişmiş toprak figürin bulunmuştur; figürinler
Dionysios kültürüyle ilgilidir; pan flüt çalan
"*Silenos*", liyra, kithara, flüt, kastanyet ve ritim
aleti çalan, dans eden, şiir okuyan, şarkı söyleyen
figürinler görülmektedir.



olarak görev yapan Rodoslu Memnon'dan alır. İ.Ö. 345 yılında bu dostluk çağrısına uyarak Rodos'a giden Hermeias, orada tutuklanarak Pers başkentine gönderilir ve Pers kralınca öldürtülür. Rodos'tayken Hermeias'ın mührünü almış olan Memnon, Assos ve bağlaştığı kentlere Hermeias'ın ağzından yazılmış ve mührü basılmış mektuplar göndererek, egemenliğini Pers Kralı Artakserkses'e bıraktığını bildirir. Aristoteles, bu gelişmeler sonunda Assos'tan ülkesine döner. Assos'un giderek zayıflayan Pers egemenliğinden kurtulması çok uzun sürmez. İ.Ö. 334 yılında Granikos (Gümüştay) kıyısında yapılan savaşta, Makedonya Kralı Büyük İskender'in yendiği Persler, bölgeden çekilirler. İskender'in ardılları döneminde ise bölge, çekişmelere sahne olur ve elden ele geçer. İ.Ö. 278/7 yılında Avrupa'dan Anadolu'ya gelen ve Troas Bölgesi'ni işgal eden Keltler, bölgede altmış yıl kadar egemen olurlar. Bölgede güçlenmeye başlayan Bergama Krallığı ile İ.Ö. 241 yılında güç birliği yapan Assos, Keltler'e vergi vermeyi reddederek, İ.Ö. 216 yılında Arisbe (Musaköy) yakınındaki savaşta, Keltler'in yenilmesiyle Bergama egemenlik alanına girer. Bergama Krallığı İ.Ö. 133'de III. Attalos'un vasiyetiyle Roma'ya bağlanınca, Assos'da bir Roma kenti konumuna gelir. Roma Dönemi'nde gelişmeye başlayan kent, özellikle de Pax Romana (Roma Barışı) Dönemi'nde oldukça varıllaşmıştır.

Roma Senatosu, İ.S. 17 yılında Germen boylarına karşı başarı kazanan genç Germanicus'a ödül olarak doğu eyaletlerinin yönetimini verdi. Germanicus, karısı Agrippina ile birlikte, Roma'nın kuruluşuyla ilgili köken ilişkisi nedeniyle İlion ve Assos'u ziyaret etmiş, bağlılık ve sevgi gösterileriyle karşılanmıştı. Bununla ilgili olarak Bouleterion'da ele geçen bir mermer yontu altlığı üzerindeki yazıttan, Assosluların





Assos Agorası
rekonstrüksiyon çizimi.
(Clarke, Bacon ve Koldewey
çiziminden yararlanılmıştır).



Assos Tiyatrosu.

Germanicus ve Agrippina'nın yontusunu diktikleri anlaşılmaktadır. Assos, İ.S. 37 yılında, Germanicus'un en küçük oğlu Caligula imparator olduğunda, beş kişilik bir elçi kurulunu Roma'ya göndererek Jupiter Capitolinus'a kurbanlar kestirmiştir. Assos'da Odeion'un güneyinde ele geçen bir tunç yazıt levhasında da bu bağlılık pekiştirilmiştir.

Hristiyanlığın ortaya çıkışından sonra, bu dini yaymak için yollara düşen İsa'nın havarilerinden Tarsus'lu Paulus, İ.S. 56 / 57 yıllarında Aleksandria Troas'da yedi gün boyunca öğütler verir.

Assos limanında arkadaşlarıyla buluşmak üzere sözleştikten sonra, kara yoluyla Assos'a gelir. Burada Lukas ile buluşan Paulus, daha sonra Lesbos'a (Midilli) geçer. Tüm bunlara karşın, şu anda Assos'da bilinen en eski kilise, İ.S. 5. yy.dan kalmadır. Assos Piskoposu

Maximus, Ephesos'daki 3. Konsil toplantısına, kent adına katılmıştır.

1081 yılında İzmir'de bir beylik kuran Emir Gazi Çaka Bey, olasılıkla Assos'un bulunduğu Güney Troas Bölgesi'ne de egemendi. I. Haçlı Seferi'nin başlamasıyla oluşan kargaşa ortamından yararlanan Bizans İmparatoru İoannes Dukas, İ.S. 1097'de Troas Bölgesi kentlerini ele geçirir. Bölge İ.S. 1330'da Karesi Beyliği, İ.S. 1357 yılından sonra da Osmanlı Beyliği'nin egemenliğine girer.

1776 yılından başlayarak değişik Avrupalı gezginlerin ziyaret ettiği kentte ilk kazılar, 1881 yılında başlar. 1879 yılında Joseph Thacher Clarke (1856-1920) ve Francis Henry Bacon (1856-1940) adlı iki Amerikalı mimar, Dor Mimarlığı'yla ilgili bir araştırma kapsamında kenti ziyaret etmişlerdir. 1881'de başlattıkları kazıya, ikinci yılında Alman Mimar ve Arkeolog Robert Koldewey de katılır. Midilli, Ayvalık ve Bergama'dan getirilen işçilerle, kentte üç yıl boyunca kazı ve yapıların yeniden kurma (restitüsyon) denemeleri yapılır. 1981 yılında başlayan Türk kazıları ise, ekip değişimiyle sürmektedir.



Behram köylülerinden alış-veriş yapan Dünya gezginleri.

Kuzeyi ve güneyi sarp kayalıktan oluşan kent, denizden 236 metre yükseklikteki Akropolis'in bulunduğu tepe ve eteklerindeki eğimli arazide konumlanmıştır. Kent, 3 kilometreyi aşan güçlü surlarla çevrilidir. Eğimli arazi yapısı nedeniyle, aşağı kentteki yapılar için teraslar oluşturulmuştur.



Assos yerleşimi 2014 yılı kazıları.



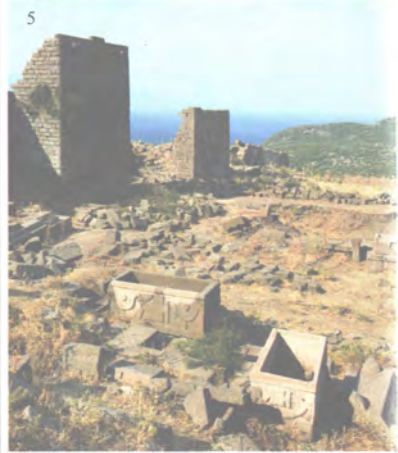
KENT YAPILARI

Surlar

Assos antik kentinin yer yer Arkaik Dönem özellikleri gösteren üç bin ikiyüz metre uzunluğundaki kent suru Hellenistik Dönem'dendir. Duvar örgü tekniklerine göre İ.Ö. 400 ile İ.Ö. 365 yılları arasına tarihlenir. Sur duvarı üzerinde altı değişik örgü tekniği vardır. Arkaik Dönem'e tarihlenen polygonal duvar parçasının bir teraslama olduğu ve İ.Ö. 4. yy da yapıldığını ileri süren görüşler de vardır. Ancak Arkaik Dönem'de kentin bir surla çevrilmiş olduğunu kesin olarak biliyoruz. Polygonal teknikle örülen bölümler Batı Kapısı ve Nekropolis'in



1- Kentin Doğu Surları. 2- Batı Kapısı'nın yer aldığı surlar. 3- Surların duvar örgüsü dikkat çekerek.



4- Akropol'ün güneydoğusunda, surlar üzerindeki yuvarlak kule. 5- Surlar üzerindeki Batı Kapısı ve Nekropol alanı. 6- Kentin Doğu Kapısı.

kuzey ve güneyinde, pseudoisodomik örgü ise Batı Nekropolis'i'nin güney ve kuzey yanlarında görülür. Ortalama 2,5 metre kalınlığında olan surun diğer bölümleri isodomik duvar tekniğinde örülmüştür. Surun dış ve iç yüzeyleri, taş dizilerek oluşturulmuş ve araları genellikle toprak ve küçük taşlarla doldurulmuştur. Sur duvarı

üzerinde yağmur sularını boşaltmak için yağmur olukları bulunur. Surlardaki kapılar da büyüklük ve plan açısından değişiklik gösterirler. Apollon Smintheus Kutsal Alanı yönündeki Batı Kapısı ve Antandros ile Adramyttion kentleri yönündeki Doğu Kapısı, başlıca kapılardır. Batı ve Doğu kapılarının her iki yanlarında kare planlı kuleler bulunuyordu. Doğu Kapısı'nın yıkılmasına karşın, Batı Kapısı'ndaki kuleler, günümüze daha iyi durumda ulaşmıştır. Akropolis'in Arkaik Dönem'de bir surla çevrilmiş olmasına karşın,



Doğu Kapısı yakınında, Akropol'e doğru uzanan döşemeli yol.

günümüze bu kalıntılar görülmez. Bugünkü sur kalıntıları, Bizans Dönemi'ndendir. Bizans suru, dört tane yuvarlak, dört tane de kare planlı kuleyle destekleniyordu. Camiye yakın olan kuzey uçtaki dikdörtgen kule, Hellenistik Dönem temelleri üzerinde yükselir.

Kentin Yolları

Büyük kısmı toprak altında olan kentin sokak ve caddelerinin bazı bölümleri kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Bu yollar,



Batı Kapısı'ndan Nekropol alanına doğru uzanan yol.



Tiyatro'nun güneyinden limana inen döşemeli yol.

doğuda yer alan konutlar bölgesinden, batıda ise Nekropol içinden geçerek Gymnasion'un önü ile konutların arasından Agora'ya ulaşır. Doğu ve batıdaki kent kapılarına ulaşan ana yollar, taş döşeme ile kaplıdır. Taş döşemenin kent içerisinde de sürdüğü öngörülebilir. Kentin içindeki ana yollardan biri tiyatronun önünde, diğeri de Batı Kilisesi olarak adlandırılan kilisenin doğusundadır. Bu ana yollar, 4 metre genişliğindedir; yağmur suları için 15 santimetre genişliğinde su kanalları vardır. Hellenistik Dönem'e tarihlenen

bu ana yollara bağlanan sokaklardan biri Agora'nın Batı Kapısı'ndan çıkarak, tiyatroya ve oradan da limana uzanır.



Akropol'den Gymnasion'un görünümü.



Gymnasion'un güneyindeki ana girişi.



Gymnasion içinde yer alan sarnıç.

Gymnasion'un yerine bu Hellenistik Dönem yapısı yapılmıştı. Bu konuda henüz kesinleşmiş bir bilgi yoktur. Ana girişi güneydeki ana yola açılan

Gymnasion

Batı kapısından girdikten sonra ilk yapı olan ve sabahları spor, öğleden sonraları ise dilbilgisi, güzel konuşma, matematik, felsefe ve müzik derslerinin verildiği Gymnasion, 40 x 31,5 metre boyutlarındadır. Palaestra denen açık spor alanı ve çevresini kuşatan sütunlu portikoların gerisindeki ders, soyunma ve yemek odalarından oluşan yalın bir yapıdır. İ.Ö. 2. yy.da yapılmıştır. Belki de Aristoteles'in üç yıl boyunca ders verdiği

ve yarım daire biçimli basamakları olan Gymnasion'un kuzey portikosunun ortasında, girişi iki sütunlu, bir Ephebeion (Gençler odası, salonu) ve kuzeydoğu köşesine eklenmiş bir yıkanma yapısı vardı. Bu bölümlerin önüne ise İ.S. 6.yy. da Gymnasion'un yapı taşları kullanılarak inşa edilmiş bazilika planlı bir kilise bulunur. Gymnasion'un güneybatı portikosunun önünde Palaestra'nın döşemesi altında kayaya oyulmuş bir sarnıç vardır. Üzeri sonradan taş örgü tonozla kapatılmıştır. Sarnıçtan kovayla çekilen su, yıkanma odasına götürülmektedir.



Gymnasion'un kurulu olduğu alan.



Gymnasion içinde yer alan sarnıç.

Gymnasion Kilisesi

Gymnasion'un doğu bölümünün, Bizans Dönemi'nde (İ.S. 5-6. yy.lar) bir kiliseye dönüştürüldüğü Clarke ve Bacon'un 19. yy. sonlarında yaptıkları kazıda ortaya çıkmıştır. Üç neften oluşan, bazilika planlı olan kilise, 41 metre uzunluğunda ve 22,5 metre genişliğindedir. Yan bölümler, ana bölümden sekiz sütunla ayrılmıştır. Güneybatı yönündeki sütunlar Bizans Dönemi'nde yapılmış, kuzeydoğudaki sütun sırası için Gymnasion'un avlu (portikos) sütunlarından yararlanılmıştır. Yan neflerle, girişi önünde yine girişi güneyden olan bir Narteks yer alır. 19. yy. kazılarında Naos ve Bema'nın mozaikle, Apsisin ise mermerle kaplı olduğu görülmüştür. Günümüzde ise yalnızca apsinin sekizgen duvar kaplamasının dört sırası görülebilir.



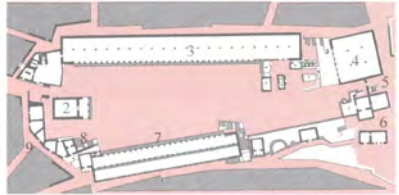
Gymnasion'un doğu bölümü Bizans Dönemi'nde kiliseye dönüştürülmüştür.

Heroon

Güney Stoa'nın batı ucunda yer alır. Dor düzenli küçük bir tapınak biçiminde anıt gömüttür. 6,3 x 5,7 x 9 metre ölçülerinde, ön cephe sütunları ile alınlık (Tympanon) mermerden, diğer bölümleri ise andezitten yapılmıştır. İ.Ö. 1. yy.da Hephaistogenes adlı Assoslunun, Kallisthenes ve Aristias adlı iki oğlu için yaptırılmıştır. Gömüt odasında kireç taşından iki lahit bulunmuştur.

Agora

Agora için büyük bir düzlük oluşturulmuş, konutların bulunduğu güney bölümünde ise, düzlüğün konut genişliği kadar oluşuyla yetinilmiştir. Kentin güneyinde yer alan Agora (Çarşı), konglomera kayalık kesilerek yerleştirilmiştir. Batıda daha geniş olan Agora'nın güney ucu, doğuya doğru daralmaktadır. Kuzeyinde büyük ve güneyinde ise daha küçük bir Stoa bulunan pazaryeri, doğuda bir Bouleterion (Kurul) yapısıyla sonlanır. Bunun batısında da kare planlı küçük bir altlık, toplantılarda konuşma kürsüsü olarak kullanılmıştır. Hellenistik Dönem'den olan Assos Agorası, İ.Ö. 2. yy.a tarihlenir. Agora'nın batı girişinde ise Agora Tapınağı vardır.



Agora Planı: 1-Batı girişi. 2- Agora Tapınağı. 3- Kuzey Stoa. 4- Bouleterion. 5- Doğu girişi. 6- Grifonlu mozaik. 7- Güney Stoa. 8- Heroon. 9- Taş döşeli yol. (Clarke, Bacon ve Koldewey çiziminden yararlanılmıştır).



Agora'nın Akropol'den görünümü.



Stoa

Kuzey Stoa, 111,5 metre uzunluğunda, on iki buçuk metre eninde Dor düzeninde ve iki katlıdır. Önünde ve orta ekseninde birer sütun sırası vardır. Bunlardan öndekiler yivli, içridekiler ise yivsiz sütunlardır. Güneydeki Stoa ise, daha alttaki bir düzlük üzerine konumlanmıştır ve çok katlıdır. En üst kat Agora'ya açılırken, onun altındaki katlar, depo işlevlidir ve bodrumunun tabanında sarnıçlar bulunur.



Kuzey Stoa.



Güney Stoa.

Zemin katındaki on üç odanın, -kazılarda bulunan su döşemelerine dayanılarak- yıkanma odaları / bir çeşit hamam olduğu düşünülmektedir. Roma Dönemi'nde Güney Stoa'nın önüne ek bir hamam yapılmıştır. Güney Stoa, altmış dokuz metre uzunluğunda ve on iki metre genişliğindedir. Güney Stoa'nın batı ucunda ve bitişiğinde bir Heroon (Anıtgömüt) bulunur.



Güney Stoa destek duvarları.

Agora Tapınağı

Agora'nın batı ucunda, kuzey ile güney stoalarının arasında yer alır. Girişi, Agora, yani doğu yönündendir. Hellenistik dönemde yapılan Dor düzenli bu küçük tapınağın ön oda ve asıl odadan oluşan yalın bir planı vardır. Hangi tanrıya



Akropol'den Agora Tapınağı.



Agora Tapınağı, Agora'nın batı bitişiğindedir.

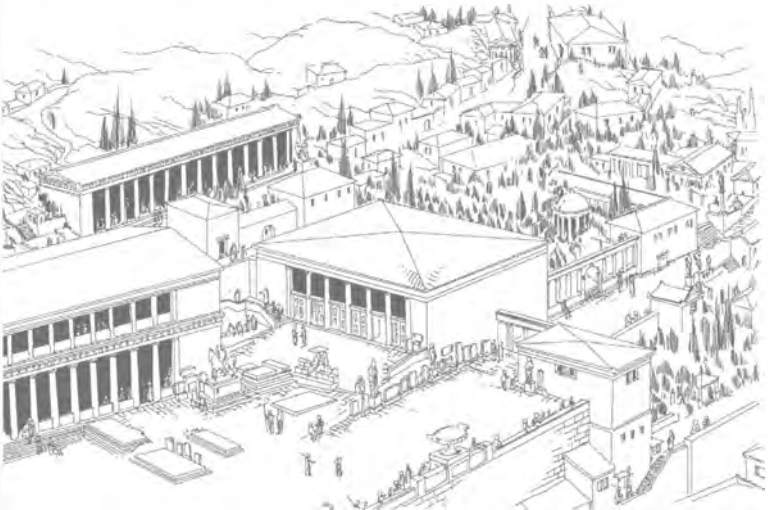
adandığı bilinmemektedir. Bugün yalnızca temel kalıntıları görülebilen yapının, eski kazı raporlarına göre Bizans Dönemi'nde kiliseye dönüştürüldüğü belirtilmektedir. Clark ve Bacon tarafından tek nefli bir kilise olarak tanımlanmıştır.

Bouleterion

Agora'nın doğusundaki 20,60 x 20,60 metre boyutlarında, tek katlı ve yaklaşık yüz elli kişilik bir yapıdır. Agora'ya doğru açılan girişinde dört sütun ve içerde de çatıyı taşıyan Dor düzeninde dört sütun daha bulunuyordu. Bouleterion girişinin yanındaki merdivenlerle inilen alt geçit, bir su sarnıcında sonlanıyordu.

Oldukça yıkık ve taş sıralarının da çok zarar gördüğü yapıyla ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Yazıtına göre, İ.Ö. 4. yy.a tarihlenir. Kuzey duvarı önünde birbirine metal kenetlerle bağlanmış taş bloklar, buraya heykellerin dizilmiş olduğunu gösterir. Bouleterion'un doğusundaki bir merdivenle de tiyatro ve limana ulaşım sağlanmıştır.

Bouleterion rekonstrüksiyon çizimi.
(Clarke, Bacon ve Koldewey çiziminden yararlanılmıştır).





Roma Hamamı

Güney Stoa'nın güneyinde, büyük bir Roma Dönemi hamamının kalıntısı vardır. 1882 yılında kazısı yapılan hamamın, bugün doğudaki bir bölümünün duvarları ile güneydeki duvarın kemerli bir bölümü ayakta kalmıştır. Zemin altındaki ısıtma sisteminden (Hypocaust) dolayı, burası hamamın sıcaklık bölümü (Caldarium) olmalıdır. Assos'un önde gelen kadınlarından Lollia Antiokhis tarafından yaptırılmıştır. Hamam yazıtında, *"Yaşamı boyu Tanrı Augustus Caesar'ın rahibi olmuş Quintus Lollius Philetairos'un karısı, atalarının yasalarına göre hüküm süren, kadınların önde geleni Lollia Antiokhis hamamı Aphrodite Ioulia'ya adadı"* dizeleri okunmaktadır.



Roma Hamamı, Güney Stoa'nın güneyindedir.

Aşağı Agora

Agora'nın yaklaşık yirmi metre güneyindeki düzlük alan bir pazar yeri olarak kullanılmış olmalıdır. Alanın batısında düzgün bir teras duvarı dikkat çeker. Aşağı Agora'nın kuzeydoğusundaki yapı kalıntısı ise Clarke ve Bacon tarafından kilise yapısı olarak açıklanmıştır.



Aşağı Agora.

Mozaikli Yapılar

Güney Stoa'nın doğu bölümünde yer alan mozaikli yapı 19. yy.da Amerikalılarca kazılmıştır. Yapı tabanında Nike, Eros, terazi ve Aphrodite betimlemeleri bulunan mozağin kenarları geometrik desenlerle çevrilidir. Mozaikler, İ.Ö. 4. yy. sonu ile İ.Ö. 3. yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilir. Bu yapının doğu yakınında iki odalı bir yapının tabanında ise çakıl mozaği saptanmıştır. Kenar bordürlerinde karşılıklı duran grifonlar, iç bordürlerinde ise dalga motifi görülmektedir. Diğer mozaikli yapı Aşağı Agora'daki *"Büyük Yapı"*'dir. Kazı ekibinin son yıllarda ortaya çıkardığı yapı tabanının İ.Ö. 3. yy.a tarihlenen mozaik panoyla kaplı olduğu görülmüştür. Olasılıkla gymnasium olduğu düşünülen yapının Geç Antik Çağ'da işlevini yitirerek üzerine birkaç konut inşa edilmiştir.



Tiyatro

Agora ve Roma Hamamı'nın altında/ güneyinde yer alan bir kaya yamacına yapılmış, İ.Ö. 3. yy.'a tarihlenen yarım daire biçimli tiyatro, Roma Dönemi'nde bazı değişiklikler yapılarak kullanımı sürmüştür. Yaklaşık 5 bin kişiliktir. Sahne (scenae) yapısı iki katlı ve 19,14 x 7,02 metre boyutundadır. Birbirine kapılarla bağlı olan üç odadan oluşur. Sahne yapısının önünde oyuncular için -oyun yeri olan- ön sahne (scenae frons) bulunur. Daha sonra ise 20,54 x 20,40 metre boyutunda, at nalı biçimli Orkestra yer alır. Burada koro ve müzisyenler konuşlanırdı. Orkestra'nın her iki ucunda iki çevre duvarı (parados) ile seyirci girişleri bulunur. İzleyiciler, bu girişlerin dışında ilk geçiş yoluna (diazoma) açılan yan girişlerden de girebiliyordu. Tüm bunları ise iki geçiş yolu olan izlek (theatron) kuşatır. İzlek bölümünde ilk



Assos Tiyatrosu, Ege Denizi'ne ve Midilli Adası'na bakar.



Tiyatro.



Tiyatro.



Tiyatro ve üst kısmındaki Akropol.

geçişe kadar on üç, ikinci geçişe kadar on beş ve sonra daha dar ve dik olan sekiz oturma sırası vardır. İzlek bölümünde, on bir merdiven (kerkides) vardır. Ancak bunların kimileri, Orkestra'dan yukarıya değin tam olarak uzandıkları halde, kimi sıralar, ikinci geçişten aşağıya uzanmaz. Kimileri de ikinci geçişe beş oturma sırası kala sonlanır. Tiyatro, depremler ve taş alımı nedeniyle bozulmuştur. Orkestra'nın batısında bir Herme steli ve tiyatronun doğu dış duvarı önünde ise yazıt altlıkları bulunur. Orkestra ile izlek arasında bir de koruma duvarının olması hayvan düşüşlerinin düzenlendiğini gösterir. Tiyatroda, oturma sıralarının üzerinde İ.S. 2. yy.a ilişkin dört yazıt rastlanmıştır. Bunlardan birisi önemlidir. Bu yazıttan, kentte bir Serapis tapınının ve külle ilgili kişilerin varlığını öğrenmekteyiz. Diğer yazıtlar ise kentte üretim yapan zanaat dallarından demircilik, taş işçiliği ve dericiliğe ait bilgiler içermektedir.



Tiyatro Kilisesi

Tiyatronun doğusunda yer alan Bizans Dönemi'nden kalma bir kilisedir. Plan olarak üç nefli olan kilisenin apsis bölümü doğu yönündedir. Batı yönünde bir bölümü ayakta kalan Naos duvarı 5 metre yüksekliğindedir. Fundalıklarla kaplı olan kilisenin planı henüz bilinmemektedir. Batı duvarında farklı büyüklüklerde kemerli nişler oluşu sık rastlanan bir durum değildir.



Tiyatro Kilisesi, Tiyatro'nun doğu yakınındadır.

Konutlar

Konut alanı, kentin doğusundaki yamaçta ve Gymnasion'un doğusundaki alanda bulunuyordu. Yapılar, teraslarda, bitişik düzende yapılmış iki ya da üç odalı, küçük bir avlusu olan taş evlerdi. Doğal ve ekonomik koşulların ortaya çıkardığı bu yapı biçimi, bugün de Behram Köy evlerinde sürmektedir.



Batı Kilisesi

Hamamın batısında, kent surunun hemen iç yanında yer alır. Kilisenin güneybatı ucu, Behram Köyü'nden denize inen yolun açılması sırasında yıkılmıştır. Yaklaşık 36 x 9,60 metre ölçülerindeki üç nefli bu bazilika, Anadolu'da Hristiyanlığın yayılmaya başladığı erken bir dönemdedir.



Batı Kilisesi, limana inen modern yolun yakınında görülür.



Batı Kilisesi, 36 x 9,60 metre boyutundadır.

Önceleri tek nefli olan bazilika, Hristiyanların sayısındaki artış nedeniyle yetersiz kalınca, kuzey ve güneyine birer nef daha eklenerek genişletilmiştir. Orta nef tabanında mozaikler bulunurken, kuzeydeki nefin tabanı, Assos'un yerel andezit taşıyla, güneydeki nefin tabanı ise dikdörtgen tuğlalarla kaplanmıştır.



1- Antik Liman, günümüzdeki limanın doğu yakınındadır. 2, 3- Günümüzde Assos Limanı.

Liman

Oldukça dik bir yoldan inilen limanda, antik dalgakıranın izlerini su içinde görmek olasıdır. Plinius'un ünlü olduğunu söylediği ve Suriye, Mısır, Yunanistan ve Roma'ya dışsatımı yapılan lahitler, olasılıkla diğer limanlara buradan gönderiliyordu. Osmanlı Dönemi'nde de burası, yöreden gelen Meşe Palamutlarının kıyıda yapılmış büyük depolarda tutulduğu ve buradan dışsatımının yapıldığı bir yerdi.



Akropol, 243 metre yükseklikte Ege Denizi'ne hâkim bir noktada kurulmuştur.



Akropolis

Deniz yüzeyinden 243 metre yüksekliğindeki bir kayalığın üzerindeki düzlükte, kentin Akropolisi yer alır. Arkaik Dönem'de bir surla çevrilmiştir. Orta Tunç Çağı'nda yerleşilen Akropolis'in en önemli yapısı, Athena Tapınağı'dır. 30,31 x 14,30 metre ölçülerinde bir temel (Stylobates) üzerine oturan tapınak, 22,33 x 7,97 metre ölçülerindedir. Girişte, iki sütunlu Templum in Antis biçiminde yapılmıştır.

Kısa yanlarda altı, uzun yanlarda ise on üç sütun vardır. Tapınak, Anadolu'daki ilk ve tek Arkaik Dönem Dor yapı örneğidir ve Anadolu mimarlık geleneğine uygun olarak, girişi doğudandır. Tapınağın önünde bulunması gereken altar ise, Bizans Dönemi'nde bulunduğu yerden kaldırılmış olmalıdır. Ortaçağ'da tapınağın temelini avlu olarak kullanan ve çevreleyen, taş duvarlı, döşemesi kireç harçlı, tek katlı bir dizi konut izlerine de rastlanmıştır. İ.Ö. 540 / 530'a tarihlenen tapınak,



Athena Tapınağı ve Merve Doğan tarafından yapılan Athena Tapınağı Maketi.





İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki Athena Tapınağı kurulumu.

Şölen betimleri bulunur. Kısa yanlarda on, uzun yanlarda da yirmi dört Metop'tan, ele geçen on tanesinde Zeus'un Europa'yı kaçıışı, atlılar, ikili insan grupları, Priamos'un Hektor'un cesedini isteyişi, At Adam, Sfenks ve domuz gibi betimler vardır.



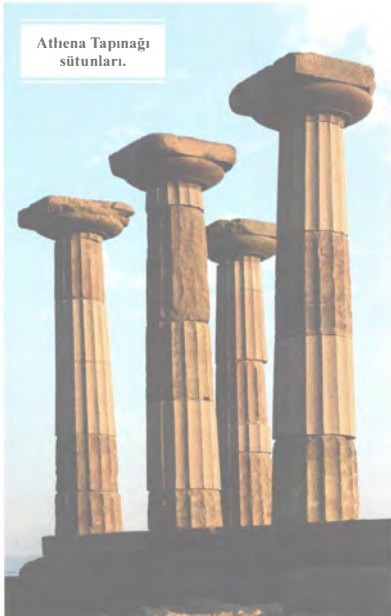
Yeniden kurulan Athena Tapınağı frizi. (İst.A.M.)

yerel andezit taşından yapılmıştır. Kısa yanlarında beşer, uzun yanlarında on ikişer friz bloğu üzerinde, Herakles'in At Adam (Kentauros) ve Balık Adamla (Triton) Savaşımı, sfenksler, Avını Parçalayan Aslanlar ve



Athena Tapınağı frizi. (Ça.A.M.)

Bu betimlerin bir bölümü Louvre (Paris), Fine Arts (Boston), Arkeoloji Müzeleri (İstanbul) ve Arkeoloji Müzesi (Çanakkale) gibi müzelere dağılmıştır. Roma Dönemi'ne ilişkin bir bulgu olmayan tapınağın taşları, Bizans Dönemi yapılarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.



Athena Tapınağı sütunları.



Sarnıçlar

Bizans Dönemi'nde yapılmış ve günümüze ulaşan sarnıçların en büyükleri yukarı kentin (Akropolis) kuzey yamacında yer alır. Ana kayanın oyulması ile oluşturulmuş ve iki bölümden oluşan sarnıçların üzeri tonozlu bir duvar ile kapatılmıştır. Batı yönündeki ilk sarnıca 78 santimetre genişliğinde bir merdiven ile inilir. Bu sarnıcın kuzeybatı duvarında yapılan bir kapı ile daha derin olan ikinci sarnıca ulaşılır. Önden arkaya doğru daralan bu sarnıçlar, kabaca bir dikdörtgen biçimindedir. Yaklaşık 7 metre yüksekliğinde ve 7,5 metre uzunluğundadır. Kuzeyindeki diğer sarnıç ise yaklaşık 2,5 metre genişlik ve 7 metre uzunluğuyla daha küçüktür. Yukarı kentin doğu ucunda, bir bölümü yıkılmış olan üçüncü bir sarnıç daha vardır.



Akropol'ün kuzeyindeki sarnıç yapısı.

Hüdavendigâr Camisi

Akropolis'in diğer ucunda yer alan Hüdavendigâr Camisi, kuzey-güney doğrultusunda, kare planlı ve sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbeyle örtülüdür. Köşelerde "Türk Üçgeni" kullanılarak kubbeyle geçiş sağlanmıştır. Minaresi olmayan caminin Yunanca yazıtlı mermer giriş kapısının çerçevesi, Ezine Akköy yakınındaki İ.S. 6. yy.a ilişkin bir



Akropol'ün kuzeydoğusunda yer alan Hüdavendigâr Camisi, Bizans sur kuleleriyle iç içedir.

Bizans kilisesindendir. Yazıtta, Skepsis'te bulunan Hagios Kornelius Kilisesi'nin onarımını yaptıran kişiye dua edilmesi istenmektedir: *"Skamandros şehri piskoposu Anthimos, mükâfatı kendi günablarının bağışlanması için, istekli bir şekilde dua ederek, gayretle ve emek vererek müjdeci Kornelius Kilisesi'nin sağlam olmayan bölümlerini güzelleştirmek için tamir ettirdi. Her kim bu kilisenin güzelliklerine, durumuna, mozaiklerine ve olağanüstü ibtişamına bakarsa, (Tanrının) kölesi ve bu binayı tamir ettiren Anthimos'un ölmeden önce işlediği günablarının affı için dua etsin."*



Hüdavendigâr Camisi.



Hüdavendigâr Camisi ve Bizans kulesi.



Hüdevendigâr Camisi giriş kapısı.



Caminin, son cemaat bölümü.

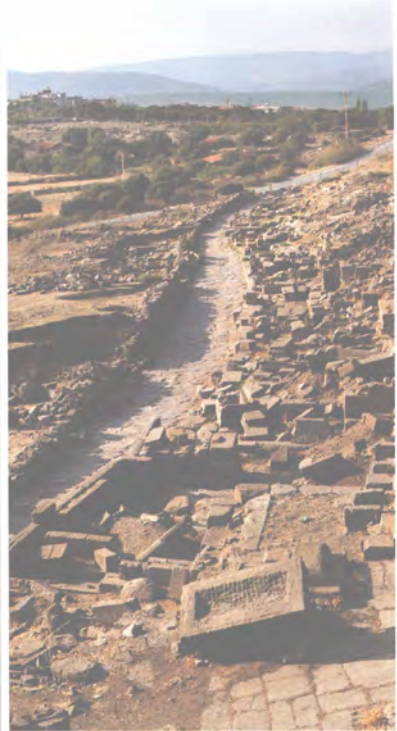


Caminin kapı girişi üzerinde bir kiliseye ait yazıt vardır.

İki mermer sütun, caminin son cemaat yerinin üst yapısını taşır. Burası merkez tonozla, yanlar ise kubbeye kapatılmıştır. Caminin, 1362 yılında, bölgenin I. Murad (Hüdevendigâr / 1326-1389) tarafından egemenlik altına alınışının hemen ertesinde yapıldığı düşünülmektedir. Caminin yapımında, Athena Tapınağı ve kimi kiliselerden alınan taşlar kullanılmıştır. Caminin iç duvarlarındaki sıvalarda kazıma (Sgraffito) ve boyama tekniği ile yapılmış gemi ve insan betimleri ile yapının özgün görünümü, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan yenileme çalışmalarında büyük ölçüde yok edilmiştir.

Nekropolis

Assos kentinin Nekropolisleri, batı ve doğu kapılarının dışında yer alır. Roma Dönemi Nekropolisi ise genişleyerek, batı yönünde Ayazma sırtlarına, kuzeyde Tuzla Çayı ve doğuda da Behram Köyü gömütlüğüne değin yayılır. Kentin en dikkat çekici ve kazısı da yapılmış Nekropolis, batıda olandır. Ana giriş kapısından batı yönünde uzanan bir Arkaik Cadde bu Nekropolis'i böler. İ.Ö. 500'den önce yapılan ve altı-yedi metre genişliğindeki zemini andezitle döşenmiş bu cadde, Bizans



Ortasından yol geçen Batı Nekropolü. Caddenin her iki yanında yapılan anıt-gömütler, lahitler, sandık gömütler, küllerin konulduğu büyük boy küpler (Pithos), kül kapları (Urne), Amphoralar, taş kül kapları (Osthotek) ortaya çıkarılmıştır.



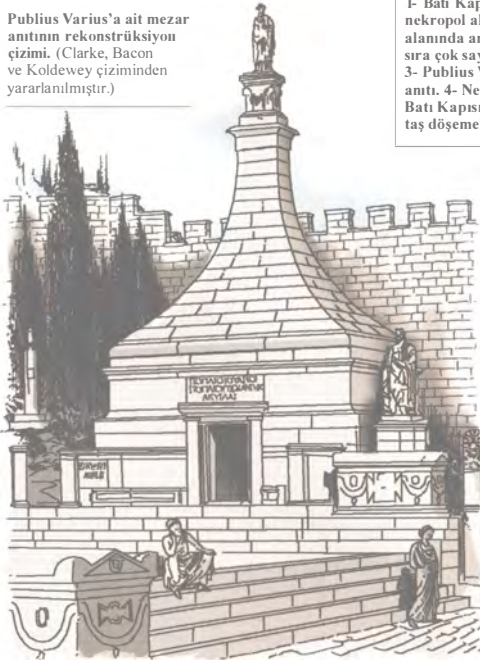
Dönemi'nde güney yanına örülen duvarla daraltılmıştır. Caddenin her iki yanında da anıt-gömütler, lahitler, sandık gömütler, küllerin konulduğu büyük boy küpler (Pithos), kül kapları (Urne), Amphoralar, taş kül kapları (Osthoteke) bulunmuştur. Hellenistik Dönem'de, caddenin güneyinde



çevresi duvarla çevrilmiş aile gömütlükleri yapılmıştır. Bunların en belirgin örneği, **Larichos aile gömütlüğüdür.** Önü caddeye açılan gömütlüğün, üç yanı alçak bir duvarla çevrilmiş, duvar içlerine de oturma sıraları yapılmıştır.

Anıt gömütlerinin en güzel-lerinden biri de batı kapısının kuzeyindeki 3,3 x 2,9

Publius Varius'a ait mezar anıtının rekonstrüksiyon çizimi. (Clarke, Bacon ve Koldewey çiziminden yararlanılmıştır.)



1- Batı Kapısı yakınındaki nekropol alanı. 2- Nekropol alanında anıt mezarların yanı sıra çok sayıda lahit görülür. 3- Publius Varius'a ait mezar anıtı. 4- Nekropolün ortasından Batı Kapısı'na uzanan taş döşemeli yol.

metre ölçülerinde, kare planlı ve Romalı tüccar **Publius Varius'a** ait olan anıtsal gömüttür.

On iki metre yüksekliğindeki anıtın çatısı, iç bükey bir piramit biçiminde yükselir ve girdanlı bir altlığın üzerindeki kadın yontusuyla sonlanır. Odanın doğusunda, bugün görülebilen kemerli bir niş içinde lahit bulunur.

İ.Ö. 1.yy. sonuna tarihlendirilen gömüt, yontu ve altlığı dışında andezitten yapılmıştır. Üç basamaklı bir altlık (Podium) üzerindeki anıt-gömütün giriş kapısı üzerinde, "*P. Varro Pf. Ani(ensi) Aquilae*" yazan bir yazıtı vardır.

Ayazma Kilisesi

Ayazma Tepesi üzerinde yer alan kilise, batı kapısının kuzeybatısı yönünde ve 400 metre uzaklıktadır. Adını kutsal su, kutsal kaynak anlamında "*Hagiasma*"'dan alır. Roma Dönemi'nde Nekropolis alanı olan ve Ümit Serdaroğlu'nun yaptığı kazılarda lahit ve anıt gömütlerin üzerine yapıldığı ortaya çıkmıştır. Roma Dönemi'nde burada bulunan bir anıt gömütün podyum duvarı üzerine Bizans Dönemi'nde yapılmıştır.

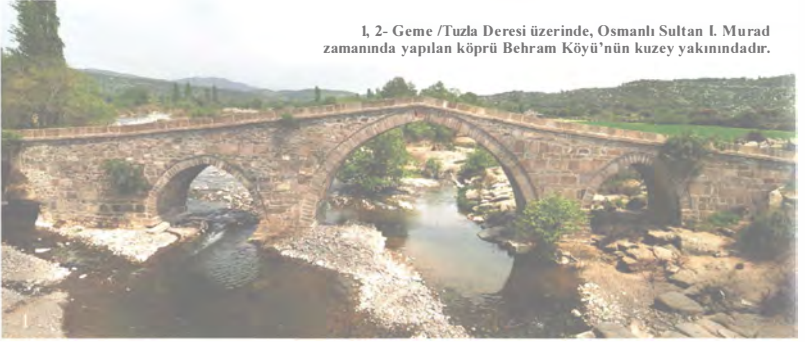


Ayazma Kilisesi.

Yapı, uzun bir ana bölüm ve yanlarındaki diğer bölümlerden oluşur. Bu bölümlerin yapımında daha önceki dönemlere ilişkin yapı taşları kullanılmıştır. Daha sonra, ikinci bir yapı evresinde ise kilisenin önüne taş oturma sıraları yapılmıştır. Apsiste koro için basamaklı bir bölüm (Sythronon) yapılmıştır. Mermer döşeme ile kaplı bir geçitten, Roma Dönemi lahitleri kullanılarak yapılmış olan basamaklı Ambon'a ulaşılır. Yanlarda bulunan yapı bölümleri, yine bu ikinci yapı evresinde küçük odalara bölünmüş ve ana bölüme açılan üç kapı eklenmiştir. Bu küçük odalarda kimi lahitler bulunmuştur. Ana bölümün batısında 25 x 15 metre ölçülerinde bir Narteks yapılmış, güneyde ise dar yüze yerleştirilen kapıyla kilisenin ana girişi oluşturulmuştur. Narteksin de gömmeler için kullanıldığı anlaşılmıştır. Kilisenin güneyine son olarak döşemesi mermerle kaplanmış küçük bir şapel eklenmiştir. İ.S. 9. yy. sonları ya da 10. yy.da yapıldığı düşünülen ana yapıya eklemeler ise daha sonraki yüzyıllarda yapılmıştır.

Ahır Kilise

Batı gömütlüğüne (Nekropolis) 500 metre uzaklıkta, üç nefli plana sahip bir Bizans kilisesidir. Yakın dönemlerde Behram Köyü'nde yerleşik köylülerce yapı taşları ahır yapımında kullanıldığı için böyle adlandırılmıştır. Yapının iç bölümünde haç süslemeli korkuluk plakası, granit sütun ve sütun başlıkları görülür. Apsis, doğu yönünde yer alır ve büyük dörtgen taşlarla örülmüştür.

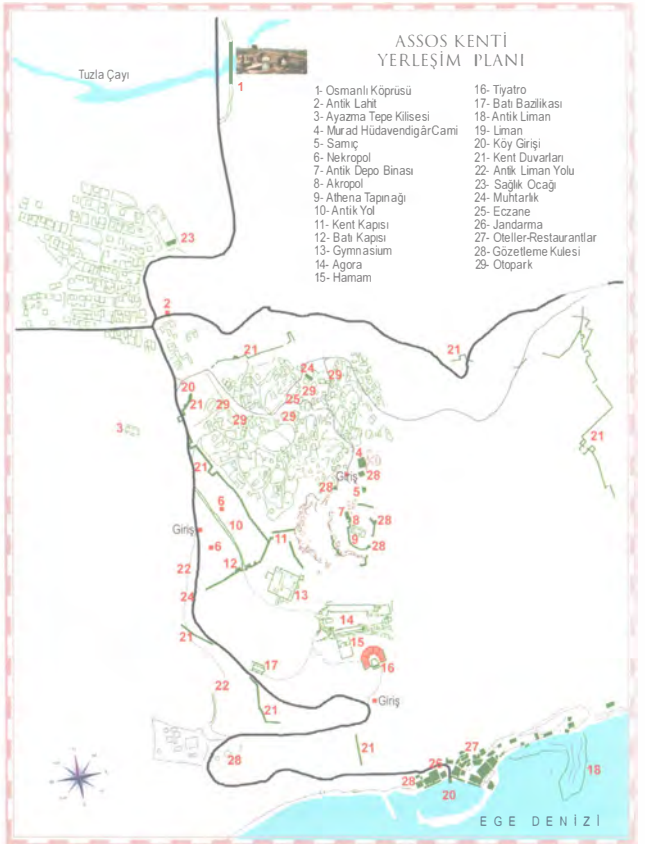


1, 2- Geme /Tuzla Deresi üzerinde, Osmanlı Sultan I. Murad zamanında yapılan köprü Behram Köyü'nün kuzey yakınındadır.

Köprü

Kentin kuzeybatısında, Tuzla / Geme Deresi üzerinde bulunan köprü, ortadaki daha büyük olan dört kemer üzerine oturur ve seksen metre uzunluğundadır. Bu köprü de I. Murad Dönemi'ndendir. Köprü'nün yüz metre kadar batısında da antik çağdan kalan bir köprü'nün ayakları görülmektedir.

2





PALAEOGARGARA

Antik yerleşim, Assos'un doğusunda, Edremit Körfezi'nin kuzeyindeki yeni Gargara yerleşiminin 7 kilometre kuzeyinde, Kocakaya denilen tepe üzerindedir. Yerleşime, Ayvacık ilçesi yakınlarında, Çanakkale-İzmir karayolunun kuzeyine ayrılan orman yoluyla ulaşılır. İ.Ö. 7. yy.da kurulmuş olan kentçik için Homeros, *"Leleger'e aittir"* der. Strabon ise, yerleşimin Assoslularca kurulduğunu



Palaeogargara, Çanakkale-İzmir yolunun kuzeyinde yer alan Kocakaya Tepesi üzerindedir.

yazar. Assos'un da Lesbos'dan (Midilli) gelen Methymnalı Aiollerce kurulması nedeniyle, Gargaralıların da tarihsel ve kültürel olarak Aioller olduğu söylenebilir. Ancak, kentin kuruluşunda yerleşiklerinin sayısı az olduğundan, Miletopolis saldırılarla yıkıldığında, buradan Gargara'ya göçmenler getirildi. Strabon, Skepsisli Demetrios'tan aktararak, bunların barbar olduklarını yazar. Kentin adını ise şöyle açıklar: *"...balk İda'nın yüksek kesimlerinde Gargaron denen bir yer gösterir"*



Yerleşimin batısındaki mağara oyuğu.

ki bir Aiol kenti olan şimdiki Gargara, adını buradan almıştır." der. Söz konusu halk kıyılarda yaşayanlar olmalıdır ki İda'nın (Kazdağı) en yüksek yeri Babadağ olmasına karşın, burayı bir *"doruk"* olarak görürler. Vergilius, Gargaros diye adlandırılan kent çevresinin, tahıl yönünden zengin olduğunu yazar.

İ.Ö. 454 -440 yılları arasında üyesi olduğu Attika-Delos Deniz Birliği'ne ödediği yıllık üçte bir talentlik vergiyle önemsiz bir yerleşim yeri idi. Arkaik ve Klasik dönemlere ilişkin kent surunun kimi bölümleri bugün de görülebilir. Kent, Kocakaya ile batıdaki Çalıkaya-Sivritepe arasındaki düzlüğe ve yamaçlara yayılmıştır.

Doğudaki tepe, ayrıca bir surla çevrilidir. Bu, savunma amaçlı yapılmış bir iç kaledir. Walter Judeich, 1888'de bölgeyi araştıran Ernst Fabricius'un burada bir tapınak kalıntısı gördüğünü aktarır. Bunun bitişiğinde ve kuzeyinde kentin yayvan, yarım daire biçimindeki Akropolisi bulunur. Burada, iki giriş kapısı vardır. Kuzeydoğuda ise, bir başka kutsal alanda Arkaik Dönem'den kalma bir savaşçı kabartmasının parçaları bulunmuştur. Kent, yaklaşık olarak İ.Ö. 4. yy.ın ikinci yarısında, daha aşağıya taşınmıştır.

GARGARA

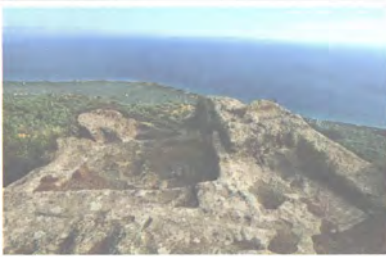
Yeni Gargara yerleşimi, Arıklı köyü yakınındaki Zindantepe'de kurulmuş ve Hellenistik Dönem'de ilk kez kent kimliğine



Gargara yerleşimi, Arıklı Köyü'nün 2 km. güneyinde, Edremit Körfezi'ni gören yamaç üzerinde kurulmuştur.



Edremit Körfezi'nin kuzeyindeki yamaçta yerleşim kalıntıları görülür.



Gargara yerleşiminde, körfezi gören ana kaya üzerindeki temel kalıntıları.

kavuşmuştur. Anıklı Köyü, Çanakkale-İzmir karayolunun 6 kilometre güneyindedir. Antik yerleşime, köy mezarlığından geçip güneydoğuya yaklaşık 2 kilometre uzanan patika yolla ulaşılır. Kentleri ve tapınak için yaptıklarından dolayı, Gargara'nın iki vatandaşının anısı, Troia'da bir yazıtta ölümsüzleştirilmiştir. Yeni Gargara, bir Hellenistik-Roma Dönemi yerleşmesidir. Kentin, Tabula Peuteringiana'da önemli bir yer olarak gösterilmesinin nedeni, Bizans Dönemi'ndeki gelişmeyle ilgili olabilir. Kent, Bizans Dönemi'nde bir piskoposluk merkezidir. Buna karşın, yeni yerleşimle ilgili bilgilerimiz oldukça azdır. Kentin doğal olmayan terasları, kayalara oyulmuş merdivenleri, ana kayaya oyulmuş lahit tekneleri, kule temelleri ve kent yakınındaki taş ocakları, yerleşimden geriye kalan izlerdir. Kentin güneyinde ana kaya üzerindeki yapı izleri dikkat çekicidir.



Gargara yerleşimine giden yoldaki araba tekerleği izleri.

LAMPONİA

Assos'un yaklaşık 7 kilometre doğusunda, Ayvacık ilçesi Kozlu Köyü'nün kuzeyinde, denizden yüksekliği 565 metre olan Kozlu Dağı üzerindedir. Köyün 2 kilometre kuzeydoğusundaki antik yerleşime Asartepe de denir. Kozlu Köyü'nün içinden Ayvacık'a uzanan eski taş döşeme yoluyla antik yerleşime çıkılır. Yapı kalıntıları tepenin kuzey ve güney eteklerine yayılmıştır. Kentten ilk



Lamponia yerleşimi, Kozlu Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusundaki tepe üzerindedir.



Yerleşimin, -Edremit Körfezi'ni gören- güney yamacı.

kez Herodotos söz eder. Onun verdiği bilgiye göre kent, yaklaşık İ.Ö. 512 yılında Pers Kralı Dareios'un komutanı Otanes tarafından ele geçirilmişti. Strabon ise, Hellanikos'tan aktarmayla, Lamponia'nın



Lamponia surları üzerinde görülen kapı.



Su kuyusu.

bir Aiol yerleşimi olduğunu söylemekle yetinir. Büyük olasılıkla Lesbos'dan (Midilli) gelen göçmenlerce kurulmuştu. İ.Ö. 454/453 ile 430/429 ve 425-424'te de Attika Delos Deniz Birliği'ne üye olan Lamponia, yıllık olarak bin-bin beş yüz Drakhme arasında değişen oranlarda



Yerleşim içindeki bir çeşmenin su yalağı.



Sarnıç.



Köy çıkışında görülen buğday ezme taşları.

vergi ödüyordu. Kent bulunduğu coğrafya koşullarına uygun bir biçimde, Akropolis ve aşağı kent yerleşmesi olarak biçimlenmiştir. Aşağı kentin surları, yukarıdaki Akropolis'in surlarına bitişir. Kentte, sur kapısı ve yuvarlak biçimli sarnıçlardan başka, Akropolis'in kuzey yamaçlarında da su kaynakları vardır. Kentin sikkelerinde LAM kısaltması ile birlikte boğa başı, Kantharos ve üzüm, ön yüzde de Dionysios başı görülür. Bunlar, kentteki başlıca geçim kaynağının bağcılık ve şarapçılık olduğunu düşündürür. Gargara ve Assos kent sikkelerinde de boğa başı görülmesi, yakın kentler arasındaki siyasal bağı çağırıştırır. Dev (kyklop) taşlarla örülmüş kent suru, 19. yy.da burada araştırma yapan J. T. Clarke'a göre yedi metre yüksekliğinde ve üç metre genişliğindedir. Yine Clarke, kentin kuzeyden güneye sekiz yüz metre uzunluğunda olduğunu söyler.

bölüm II/6



TROİA'NIN
GÜNEYBATISI



KUMTEPE



Kumtepe
A'dan,
21,2 cm.
uzunluğunda
kemik iğne.
İ.Ö. 5. bin
yıl.

Troia'nın yaklaşık 5 kilometre kuzeybatısında ve Skamandros (Kara Menderes) kıyısında yer alan, 100 metre uzunluğunda, 80 metre genişliğinde bir höyüktür. Höyüğün yüksekliği ise 4 metredir. Höyük 1934 yılında Troia kazı ekibinden Jerome Sperling ve Antikitelev ve Müzeler Direktörü Hamit Zübeyir Koşay tarafından kazılmış ve 1936 yılında da yayını yapılmıştır. 1993-1995

yıllarında ise çevrede meydana gelen tahribat nedeniyle Manfred Korfmann tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Höyüğün ilk evresini oluşturan Kumtepe I katmanı kendi arasında da üç evreye ayrılır. Bunlar Kumtepe Ia, Ib, Ic olarak tanımlanmıştır. Kumtepe Ia'nın Geç Kalkolitik Çağ başlarına (İ.Ö. 4000) tarihlendiği düşünülmektedir. Burada ele geçen açık bezemeli keramikler, Troia'dan değişiklidir. Bu nedenle Ege ve Batı Anadolu yerleşim kültürlerinin Troia'dan daha eski aşamalarını verdiği için önemlidir. Kumtepe Ib evresi de Troia yerleşiminden eskidir. Büyük bir olasılıkla Troia I kültüründen öncedir. Kumtepe Ic evresi ise büyük bir olasılıkla Troia I kültüründen hemen öncedir. Höyüğün üst bölümündeki ve daha geç döneme tarihlenen Kumtepe II yerleşimi, Troia'nın IV ve V. Katmanları ile çağdaştır ve höyüğün kuzey ve doğu yönünde yer alır. Kumtepe I ve Kumtepe II evreleri arasında bir boşluk (Hiatus) söz konusudur. Bu ara dönemde ve Kumtepe II sonrasında höyükte yerleşildiğine ilişkin bir veri elde edilmemiştir. Kumtepe kazılarında bulunan eserler Çanakkale Arkeoloji Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmektedir.



BEŞİGE KOYU



Beşige Koyu.

Troia'nın 8 kilometre güneybatısında, Yeniköy'ün ise 2 kilometre güneyindeki Beşige Koyu'nda Heinrich Schliemann, Wilhelm Dörpfeld ve Oscar Mey, İliada'da söz konusu edilen 1186 gemiden oluşan ve Tenedos'un (Bozcaada) karşısında diye betimlenen Akha Donanması'nın limanını aramak üzere, 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarında, çeşitli araştırmalar yapmışlardır. 1982 yılında Manfred Korfmann da bu tezi desteklemek üzere, koyda egemen olan akıntı ve rüzgârın tarih öncesi dönemden günümüze değin denizcilğe uygun olduğunu göstermek amacıyla burada kazılara başlamıştır. 19. yy.da İngiliz ve Fransız donanması da burada demirlemişler. Ege Denizi'nin korunaklı Beşige Koyu kıyıları, birbirine 500 metre uzaklıktaki, Beşik Sivri Tepe ve Beşik Yassı Tepe'de yerleşime uğramıştır.

Kumtepe Höyüğü buluntuları:

- 1- Kumtepe B'den, çapı 30,5 cm. olan pişmiş toprak Amphora. İçinde bir çocuk gömütü bulunmuştur.
- 2- Kumtepe C'den pişmiş toprak testi. İ.Ö. 3. bin yıl. Gaga ağızlı kapların ilk örneklerinden.
- 3- Kumtepe A'dan, 10,3 cm. çapında pişmiş toprak fincan. İ.Ö. 6. binyıl sonu, 5. bin yıl başı.
- 4- Kumtepe B'den, 19 cm. çapında, depolama amacıyla kullanılmış pişmiş toprak kap.
- 5- Kumtepe C'den 20 cm. boyunda, pişmiş toprak, üç ayaklı pişirme kabı. İ.Ö. 3. bin yıl.



Beşik Sivri Tepe.

BEŞİK SİVRİ TEPE

Koyun kuzeyinde yer alan 13 metre yüksekliğinde bir tümülüs olan Beşik Sivri Tepe'de yapılan kazılarda tümülüsün temeli 4-5 metre yüksekliğinde,

Geç Neolitik - Kalkolitik bir yerleşim katmanından oluştuğu görülmüştür. Yerleşim yerinde Troia I'den, Troia VI evresine değin uzanan buluntuların yanı sıra Hellenistik ve Bizans dönemlerine ilişkin keramik parçaları ele geçmiştir. Veriler, Beşik Sivri Tepe'de, Hellenistik Dönem'den sonra Bizans Dönemi'ne değin yerleşilmediğini gösterir.

BEŞİK YASSI TEPE

Beşiğe Burnu ve doğusundaki -Beşik Sivri Tepe'ye 500 metre uzaklıkta, denizin kenarındaki- aşağı yerleşimde, 1982-1986 yıllarında ilk defa Manfred Korfmann tarafından kazılar yapılmıştır. Hellenistik Dönem yapılarının altında, altı tane yapılaşma evresine rastlanılmıştır. Bunların en eskisi Troia I dönemine denk gelir. Bu yapıların kalıntılarında, kırmızı balçıkla örülmüş taş duvar kalıntılarına rastlanılmıştır.

Duvarlar, Troia I yerleşimindeki gibi balık kılıçğı biçiminde örülmüştür. Buradaki kimi megaron tipi yapıların yanı sıra, küçük bir burcun da bulunduğu düşünülmektedir. Geç Troia VI (Geç Myken) dönemi kazı



Beşik Yassı Tepe'de bulunan metal eserler içindeki kuş başlı iğne I.Ö. 3. bine tarihlenir.

bulgularına göre, oldukça kısa sürmüş bir yerleşim evresidir. Hellenistik Dönem yerleşiminin iki yapı evresinden oluştuğu kesin, bir üçüncü yapı evresinin daha bulunduğu ise olası olarak değerlendirilir. Burada küçük bir yerleşim söz konusudur. Döşemesinde bir su kanalı da bulunan batıdaki giriş kapısı, daha sonra örülmüştür. Bir koruma duvarı ile çevrelenmiş

Hellenistik dönem yapılarının daha çok depo işlevli olduğu düşünülmektedir. Bizans döneminde ise iki evreli bir yapılaşma söz konusudur. Erken yapı evresi, İ.S.12./13. yy.lara tarihlenir.



BEŞİK YASSI TEPE YAKININDAKİ GEÇ TUNÇ ÇAĞI MEZARLIĞI



Troia'nın
8 kilometre
güneybatısında
yer alan Beşik
Yassı Tepe Tunç
Çağı yerleşiminin
200 metre

güneydoğusunda -yapılan kazılarla- Geç Tunç Çağı'na tarihlenen bir mezarlık alanı ortaya çıkarılmıştır. Denizin 15 metre yakınında, yüzde 10 eğimli bir arazi üzerine kurulmuş mezarlıkta 58 pithos, 8 sandık mezar ve 2 taştan yapılmış mezar yapısı bulunmuştur. Mezarlık alanının eğimli oluşu teraslamayı zorunlu kılmıştır. Denize yakın alanda, topraktaki tuz oranının fazla oluşu nedeniyle tarım yapılamayışı, yer seçiminde etken olmuştur. Ortaya çıkarılan mezarlarda birden fazla gömü yapıldığı anlaşılmıştır. Mezarlıkta bulunan Miken keramikleri sayesinde kullanım evreleri tespit edilebilmiştir. İlk kullanım evresi -iki taş mezarda görülen- Geç Hellas IIIA2-Erken'e (İ.Ö. 1360-1340), ikinci, kullanım evresi ise -çok sayıda pithos ve kap gömüde görülen- Geç Hellas IIIB1'e geçiş evresine (İ.Ö. 1340-1320) tarihlendirilmiştir.



Mezar içinde bulunan
ölü hediyeleri.

Beşik Yassı Tepe Geç Tunç Çağı mezarlık alanın kullanım evreleri, Troia VI sonu ile Troia VIIa yerleşim evreleri arasında denk düşmektedir. Mezarlıkta ortaya çıkarılmış 2 odalı 2 mezar yapısında çok sayıda ölü hediyesi bulunmuştur. Birden fazla gömü yapılmış kap ve taş sandık mezarlarda ise -az korunmuş olmaları nedeniyle- daha az sayıda ölü hediyesi görülmüştür. Bazı çocuk mezarlarına zengin ölü hediyeleri konmuştur; bu farklılık toplumdaki sınıfsal, sosyal yaşam ayrıcalığından kaynaklanmış olmalıdır.



**Bozcaada ve
sırtlarındaki yerleşimin
havadan görünümü.**
(Fotoğraf: Vehbi Tutmaz.)

TENEDOS / BOZCAADA

Strabon, adanın adını Kolonai'nin Thrakia kökenli kralı olan Kyknos'un oğlu Tenes'den aldığını, kimilerinin de adaya Leukophrys dediklerini yazar. Pausanias'a göre ise, Poseidon'un oğlu ve Kolonai Kralı olan Kyknos'un Proklea'dan Tenes adlı bir oğlu ve Klytios adlı bir kızı olduğunu, Kyknos'un ikinci eşi Phylonome'nin Tenes'e âşık olarak, karşılık bulamayınca da

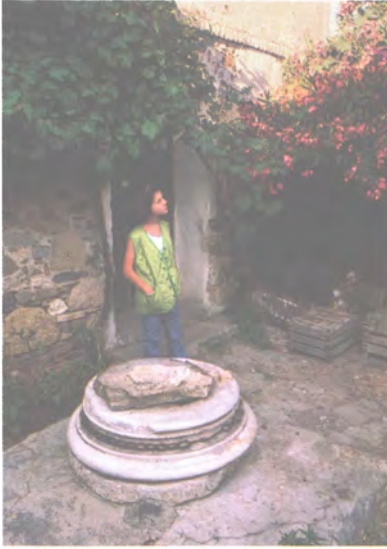
kocasına Tenes'in zorla kendisiyle seviştiği yalanını söyler. Anlatılanlara inanan Kyknos, Tenes ve kız kardeşini bir sandığa koyarak denize atar. Tenes ve kız kardeşi, Leukophrys Adası'na sağ olarak ulaşırlar ve Ada, şimdiki adını Tenes'ten alır. Olayı doğru olmadığını öğrenen Kyknos, oğlunu bulmak ve ondan bağışlamasını dilemek için denize açılır. Ada'ya vardığında teknesinin halatını bir kaya ya da ağaca bağlar. Tenes öfkeyle, elindeki baltayla halatı keser. Plutarkhos da, Troia Savaşı sırasında ülkesini savunan Tenes'in,



Bozcaada.



Bozcaada Limanı.



Bir ev avlusunda sütuna ait antik mimari parça.

Akhilleus tarafından öldürüldüğünü, kız kardeşi Klytios'un da kendisini kovalayan Akhilleus'tan kaçarken yer tarafından yutulduğunu aktarır.

Ada, hem Homeros'ta hem de Strabon'da, Smintheus tapkısının bulunduğu bir yer olarak geçer. Herodotos'un Lesbos'dan (Midilli) gelen Aiollerin yerleştiğini bildirdiği Ada, yöredeki Aiol yerleşiminin ilk durağıdır. 1959 yılında yapılan ilk kazı ile Kent Nekropolisi'nin



Bozcaada Limanı ve Kale.

1



2



1- Tenedos Nekropolü'nden pişmiş toprak levha üzerinde Aphrodite kabartması. İ.Ö. 4. yy. başı.
2- Tenedos Nekropolü'nden Ana Tanrıca (Kybele) heykeliği.

İ.Ö. 8. yy. ile İ.Ö. 2. yy.lara ilişkin olduğu, yapı biçimindeki gömütlerin de 4. yy. Hellenistik özelliği gösterdiği belirtilmiştir. 1992 yılında yapılan kurtarma kazısında ise, kentin nekropolisinde İ.Ö. 3000 yıllarına, Erken Tunç/Troia I (yaklaşık 2920-2350) dönemine tarihlenen gömütler bulunmuştur. Kent Nekropolisi'nin, Yukarı Kale eteklerinden, doğuya doğru yayıldığı ve bugünkü kent yerleşiminin

güneyini tümüyle kapladığı ve üst üste gömmeler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1990 yılı kazısında, kentin diğer antik yapıları da aranmış, Nekropolis'teki kazı alanına beş yüz metre uzaklıkta, antik kent tiyatrosunun bulunduğu söz edilmiştir. Su deposunun yan tarafında bir izlek (cavea) benzeri bir oluşum ve sahne (scenae) yapısının olması gereken yerde de bir takım taş kırıkları vardır. Burada hiçbir oturma sırası kalıntısı görülmez.



Bu yerin kuzeyinde, görüntüsü daha güzel olan, bir başka izlek benzeri oluşum daha vardır. Bunlardan hangisinin tiyatro olduğunun anlaşılabilmesi için, kazı yapılmasına gereksinim vardır.

Günümüzde, Kaymakamlık yapısının bulunduğu yerde inşaat kazısı yapılırken lahitler bulunmuştur. Bu gömütlerdeki buluntular, İ.Ö. 2. ve İ.S. 1. yy.lardandır. Bu da Roma Dönemi'nde Nekropolis'in buraya değin genişlediğini gösterir. Pseudo Skylaks, Ada'nın bir limanı olduğunu söylerken, Strabon iki limanı olduğundan söz eder. Tenedos, ada dışında karşı kıyıdaki topraklara da sahipti. Buraya, Tenedos Karşiyakası anlamında Tenedian Pereia deniliyor ve bu topraklar, kuzeyde Akhaion'a (Beşiğe) değin uzanıyordu.

- 1- Tenedos (Bozcaada) Nekropolü'nde bulunmuş pişmiş toprak kap. 2- Tenedos (Bozcaada) Nekropolü'nden yerel üretim gri monokrom kap (Askos). 3- Tenedos'tan (Bozcaada) yerel üretim kabi. İ.Ö. 9. yy.



Tenedos (Bozcaada) Nekropolü'nde bulunmuş siyah astarlı yağ ve parfüm koyulan Lekythos'lar.



Tenedos (Bozcaada) Nekropolü'nde bulunmuş Korinth kabi. İ.Ö. 7. yy.

Kentin kalıntıları, bugünkü yerleşimin altında kalmıştır. Burada, bir Apollon Smintheus Tapınağı'ndan başka, Pindaros'a göre bir de Pyrtaneion (Devlet Konuk Evi) vardı. Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ilişkin İon düzenli ve iyi mermer kullanılarak yapılmış sütun başlık ve parçaları, bu Apollon Smintheus Tapınağı'nın yapı parçaları olabilir. İon düzenli başlıkların yanı sıra, Ada'da Dor ve Korinth düzeninde başlıklara da rastlanır.

Adanın ayakta kalmış en önemli yapısı Bozcaada Kalesi'dir. Adanın kuzeydoğu burnuna, kayalık alana oturtulmuş kale, 10 metre genişliğinde, 250 metre uzunluğundaki hendekle yerleşimden ayrılmıştır; su dolu hendek üzerinden kalenin ana

giriş kapısına bir asma köprüyle geçiliyor olmalıydı. Ana kapının dışında Mendirek ve Deniz Kapısı da bulunmaktadır. Yapım tarihi hakkında yeterli bilgi edinilemeyen kalenin Bizans Dönemi sonrasında Fatih Sultan Mehmet zamanında onarım gördüğü bilinmektedir. Adanın Venediklilerden alındığı 1657 yılından sonra da tekrar

onarıldığı, 1815 yılında, II. Mahmut zamanında ise kalenin kapsamlı onarımının yanı sıra birçok bölümünün yeniden inşa edildiği yazıtlarından anlaşılmaktadır. Kale, Kültür Bakanlığı tarafından 1965-70 ve 1996 yılında yapılan restorasyonla günümüzdeki görünümünü





Tenedos'tan
(Bozcaada)
pişmiş toprak
heykelcikler.
İ.Ö. 5. yy.



Tenedos'tan (Bozcaada) yerel üretimi kabı. İ.Ö. 9. yy.



Bozcaada Limanı ve Kalesi.

kazanmıştır. Bozcaada Kalesi, iç ve dış kale olmak üzere iki bölümden oluşur. Dış surun çevirdiği dış kale içinde cephanelik, kuyu, zanaatkarların atölyesi, tabya yeri, tören, eğitim alanı ve konutlar bulunmaktaydı. İç kalenin doğusundaki birinci bölümünde cami, revir, minare, zindanlar ve kışla yapıları yer almaktaydı. İç kalenin sekiz adet burcu vardır. Orta kısımda ise sarnıç, cephanelik ve levazım deposu bulunmaktaydı. Kalenin iç bölümünde etnografik eserlerin sergilendiği bir galeri bölümü oluşturulmuştur.

bölüm II/7



TROIA'NIN
KUZEYBATISI



İMBROS / GÖKÇEADA

Yunan mitologyasında, çevresindeki derin sularda, örneğin Samothrake ile İmbros arasında Akhilleus'un anası Thetis'in, Tenedos ile İmbros arasında ise Poseidon'un kanatlı atlarını barındıran ahırların bulunduğu inanan adanın yerleşim tarihinin Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde yapılan kazılarla, İ.Ö. 6470 tarihine kadar uzandığı saptanmıştır. Yeni Bademli Höyüğü'nde yapılan kazılarda ise İ.Ö. 3. binin başlarına değin uzanan yaşam izlerine rastlanmıştır; höyük, Yeni Bademli Köyü'nün 1,5 kilometre güneyinde, 15,600 metrekairelik alanı kaplar. Höyük üzerindeki iki teras ve tepe düzlüğünde yapılan araştırma ve kazılarda 3 kültür

Gökçeada, Gelibolu Yarımadası'nın batısındadır. Kabatepe Feribot İskelesi'nden Gökçeada Kuzu Limanı'na uzaklık 14 deniz mili, Çanakale Limanı'ndan Gökçeada Kuzu Limanı'na uzaklık ise 32 deniz milidir.

katmanı saptanmıştır. En üst, I. katmanda "Rum asıllı vatandaşların" yerleşim izleri; II. Katmanda Geç Tunç Çağı, III. Katmanda ise Erken Tunç Çağı bulguları saptanmıştır. Gökçeada'nın güneybatısında, Uğurlu Köyü'nün bir kilometre kuzeyindeki Doğan Tepe üzerinde yer alan Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde yapılan kazılarda İ.Ö. 6470 tarihine uzanan bir yerleşimin geçmişine ulaşılmıştır. Bu yerleşimin, Doğu Ege Adaları'nda saptanan en eski yerleşme olduğu öne sürülmüştür. 250 x 200 metre boyutundaki yerleşimde 9 tabaka içinde 5 kültür katmanı saptanmıştır. I. Evre bulguları, Erken Tunç ve Orta Tunç Çağı'na ait yüzey buluntuları içindeki

Kaleköy'den görünüm.





Gökçeada sahilleri.

malzemelerdir. Yerleşimin doğusundaki iki tabakada II. Evre'ye ait Kalkolitik Dönem bulguları saptanmıştır. III. Evre bulguları ise yerleşimde yaşanan Neolitik ile Kalkolitik Dönem arasındaki geçişle ilişkilidir. IV. ve V. Evre ise Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Yerleşimdeki en kalın dolgu İ.Ö. 6000-5800 yıllarını içeren IV. Evre'ye aittir. Uğurlu-Zeytinlik yerleşimindeki V. Evre ise en eski kültür evresidir ve yaklaşık İ.Ö. 6470'li yıllara kadar geriye gider. Güncel bilgiler ışığında adaya ilk yerleşenlerin kuzeybatı Anadolu'dan gelen tarımla uğraşan topluluklar olduğu anlaşılmıştır.



Yeni Bademli Höyük'ten pişmiş toprak gaga ağzlı kaplar.



Gökçeada / İmbros'dan Aphrodite heykeli. İ.Ö. 2. yy.

Tarihsel kaynaklardan bildiğimiz en eski olay, Pers Komutan Otanes'in, Lemnos (Limni) ile birlikte İmbros'u da İ.Ö. 512'de ele geçirdiğidir. İ.Ö. 493 yılında ise, Genç Miltiades, söz konusu adaları Atina egemenliğine alır. İ.Ö. 5. yy.da İmbros, özerk bir yönetimi olmasına karşın, Atina vatandaşlığına sahiptir. İ.Ö. 3. yy.

sonuna değin Atina'ya bağlı kalmış, İ.Ö. 192'de Antiokhos'un yönetimine geçmiştir. İ.Ö. 166'da Roma Senatosu kararıyla yeniden Atina'ya bağlanmıştır. Atinalı yerleşimcilerin yanı sıra adanın yerli halkının inançlarıyla karışan başka inançlar ortaya çıkmıştır. Ada'da Zeus, Athena Polias, Dionysios, Artemis ve Kore tapımlarının yanı sıra, Kybele, Hermes-İmbramos, Büyük Tanrılar (Megaloi Theoi) ya da Kabeiros tapımları vardır. Samothrake Tanrıları diye de anılan bu dört tanrının, Samothrake'den sonra Kuzey Ege'deki en önemli tapımı, İmbros'dadır. Karia bölgesi ile niteliğini henüz tam olarak bilmediğimiz bir bağ da söz konusudur. Karia'da İmbros adına rastlanılması, bu bağlantıyı gösterir. Eustathius, "Commentarii" adlı yapıtında, Kariyalıların İmbramos dedikleri Hermes, burada saygı görüyordu.

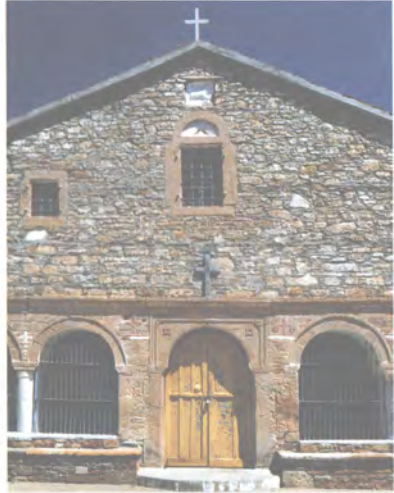


Kaleköy'de Bizans sur duvarları ve Kaleköy.



Kaleköy'de Bizans sur duvarındaki yazıt.

Hermes İmbramos Tapınağı, Zeytinli ile Kaleköy (Eski İmbros) arasındaki Roksado Vadisi'nde bulunmaktadır. 19. yy. ortalarında, Prusya Krallık Müzesi'ne yapıt kazandırma turuna çıkan Aleksander Conze'un baraj diye tanımladığı duvar kalıntısı, Geç Klasik ya da Erken Hellenistik Dönem'de yapılmış olan Hermes Tapınağı teras duvarıdır. Antik Dönem'in İmbros'u ve ticari bir merkez olan Kaleköy'de ise, Bizans Dönemi'nden kalma bir kale vardır. Yazıtında, adanın Bizans Valisi Manuel Asanes o Laskares'in adı ve 1442 tarihi kazanmıştır. Bu mermer, antik çağın büyük bir yapısından alınıp, devşirme malzeme olarak yazıt için kullanılmıştır. Yaklaşık olarak dikdörtgen planlı kalenin ana giriş kapısı doğudaydı ve olasılıkla batıda da bir kapı daha vardı.



Güntümüzde ibadet yapılan Zeytinli Köyü'ndeki kilise.



Gökçeada / İmbros'dan oturan kadın heykeli. İ.Ö. 2. yy.



Zeytinli Köyü'nde bir çeşme.

Dereköy yakınında yine Geç Bizans Dönemi'nden Palaikastro Kalesi, Yuvalı Pyrgos'ta bir Ortaçağ Kalesi (Tunç Çağı Höyüğü üzerinde), Arassia ve Palaikastro kaleleri, diğer Bizans yapılarıdır. Ayrıca Kokkina yöresinde Roma Dönemi'nden olan ve kayaya oyulmuş yan yana iki gömüt de bir başka arkeolojik kalıntıdır.



bölüm III

Çanakkale

Fotoğraf:
Çanakkale Limanı





Çanakkale Limanı.

ÇANAKKALE KENT MÜZESİ VE ARŞİVİ



Çanakkale Limanı.



Çanakkale Kent Müzesi.

Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi, iskelenin 200 metre yakınlarında, Fetvane Sokak, 31 numaralı binada kapılarını kentlilere açmıştır. Müze binası, Çanakkale Belediyesi tarafından 2004 yılında sahiplerinden satın alınıp, restore edilerek 2009 yılında kentlilerin hizmetine sunulmuştur. Müze, kuruluş amaçlarını, “...kentin değerlerini, toplamayı, korumayı ve paylaşmayı; bu amacı gerçekleştirmek için yerel, ulusal ve uluslararası kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak projeler üretmeyi; böylece barışı temel alan kültürel ortak üretim merkezi haline gelmeyi, bunu tüm kente yaymayı ve kentin kültürel yaşam kalitesini sürekli geliştirmeyi, katılımcı bir yönetim anlayışıyla yapmaya...” çalışmak olarak açıklamış. İlke ve değerlerini ise “Bilimsellik, Paylaşım, Gönüllülük, İlgi Alanı, Bilimsel Araştırmalara Destek, İşbirliği, Yeni Müze Anlayışı” başlıklarıyla duyurmuş.



Müzenin ikinci katındaki “Tarih Kitabı” salonu.



Müzenin, “Anılar ve Kent” Salonu’ndaki panolarda Çanakkale kentinin ekonomik, sosyal yaşamı üzerine bilgiler verilmektedir.

Üç katlı müze binasında sürelî ve kalıcı sergilerin dışında konferanslar, söyleşiler, paneller, dinletiler, gösteriler yapılmaktadır. Müze, çocukların kenti tanıması için gezi ve bilgilendirme çalışmalarının yanı sıra kentin yaşlılarıyla “Sözlü Tarih” belgelemesi de yapmaktadır. Arşivindeki bilgi-belge birikimini (resmi kayıtlar, kent üzerine araştırma ve yayınlar, fotoğraf ve çizimler, film ve ses kayıtları/röportajlar) araştırmacılar ve akademisyenlerin hizmetine sunmuştur.



“Anılar ve Kent” Salonu’nda sergilenen radyolar ve mutfak kapları.



“Anılar ve Kent” Salonu’nda sergilenen kilise çanı.

Müzenin giriş katında -kent tarihi ve kültürüne yönelik- sürelî sergiler açılmaktadır; ikinci katında kalıcı sergi salonları yer almaktadır; bu kattaki Tarih Kitabı Salonu’nda Çanakkale Bölgesi’ndeki mitolojiler, “Efsaneler” başlığıyla sunulmuştur. Panolarında Antik Dönem’den Osmanlı Dönemi’ne kadar bölgeyle ilgili bilgilerle ziyaretçi aydınlatılmıştır.



“Anılar ve Kent” Salonu’nda sergilenen zanaatkarların yaptığı kalaycı körüğü, at arabası parçası ve eğer.



1915 Çanakkale Savaşı panolarında ise savaş terminolojisi kullanılmadan anılardan aktarımlarla yaşananlar sunulmuştur. Bu salonda ayrıca 1915 Çanakkale Savaşı objeleri de sergilenmiştir. Anılar ile Kent Salonu'nda kentte geçmişten günümüze yaşamışlıklar üzerine gezginlerden akademisyenlere ve kentlilere kadar anılar/aktarımlar bilgi panolarıyla sunulmuştur. Ayrıca bu salonda kentlilerin bağışladığı objeler de sergilenmiştir. Müze, hafta içinde Pazartesi günü hariç diğer günler kapılarını -etkinliklerini izlemek üzere- kentlilere ve gezginlere açık tutmaktadır.



Müze de sergilenen Çanakkale seramikleri.



Panoda, kentte yaşamış Aşar Yohay / "Yahudi Yaşar" (1937-2010) ile Mustafa Serden / "Giritli Mustafa" (1909-1970) bisikletleriyle görülmekte.



ÇANAKKALE ARKEOLOJİ MÜZESİ(*)



Müzedede sergilenen
bir lahit.

Çanakkale Arkeoloji Müzesi, Çarşı Caddesi'nin arkasında olan ve 1936 yılında depo olarak kullanılmaya başlanan ve 1961 yılında onarılan Surp Kevork Ermeni Kilisesi'nde, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden Arkeologlar Nezih Fıratlı, Ergon Ataçeri, Yontucu Muzaffer Eronan ile Eski Eserler Müzeleri Genel Müdürlüğü'nden Arkeolog/Mimar Mahmut Akok'tan oluşan bir kurul tarafından düzenlenerek, 30 Ağustos 1961 günü resmen açılmıştır.

Müzedeki küçük buluntuların kökenini, 19. yy.da bölgede yerleşik olan ve gemilere konsolosluk hizmeti veren Calvert ailesinin yaptığı kaçak kazılardan çıkan buluntular oluşturur. Büyük bir bölümü, yurtdışına çıkarılan bu özel koleksiyonun el konulan bir bölümü, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ndedir. Daha sonra yapılan kazılarda çıkan küçük buluntular, yontu, kabartma ve yapı unsuru parçalarla varsıllaşan müze, 1984 yılında yeni binasına taşınmıştır.

SALON 1

Girişteki bilet gişesini geçtikten sonra, olimpiyatlarla ilgili bir yazıtın yer aldığı Aleksandria Troas'tan gelen bir stel vardır. Bu salonda sağ yandaki ilk yapıt, tekne olarak kullanılan büyük bir Bizans sütun başlığıdır. İon düzeninde Roma Dönemi bir sütun başlığı, bir başka Bizans sütun başlığı, Assos'tan Roma Dönemi gömüt steli ve daha sonra da Roma İmparator büstleri yer alır. Sol yanda ise Üvecik, Troia, Lampsakos gibi yerlerden gelen masa ayağı parçaları bulunur. Troia'dan gelme ve cinsel organı açıkta bırakılmış bir genç, Roma Dönemi yapıtıdır. İ.Ö. 4.yy. sonuna tarihlenen at yontusu gövdesi ise Lysimakheia'dan gelmiştir.

(*) Eserlerinin büyük kısmı yeni kurulan Troya Müzesi'ne gideceği için ziyaretçi bir çok eseri Çanakkale Müzesi'nde göremeyebilir.



Abydos'tan mezar steli.



1- Mezar Steli. İ.S. 4. yy. Karaköy, Bayramiç.
2- Müzede sergilenen bir lahit.

SALON 2

Bu salonda, soldaki vitrinlerde İmbros (Gökçeada) Yeni Bademli Höyük ile Kumtepe'den gelen tarih öncesi dönem buluntuları vardır. Lampsakos'tan gelen ve İ.Ö. 6.yy. ortalarına tarihlenen, bir kolu, kafası ve dizlerinin altı kırık olan Arkaik Dönem Kuros (Genç erkek) yontusu, İmparator Hadrianus'un Troia'da bulunmuş olan Roma Dönemi zırlı ve dizlerinin altı kırık olan bir yontusu, yine Troia'da bulunmuş olan ve İ.Ö. 4.yy.a yani Klasik Dönem'e tarihlenen, bir geyik avının betimlendiği bir sunak frizi bulunur. Bu salonda bulunan diğer vitrinlerdeki keramiklerin hepsi, Troia'da bulunmuş olan ve Troia II, Troia III, Troia IV, Troia V ve Troia VI dönemlerine tarihlenen keramiklerdir.



SALON 3

Bu salondaki vitrinlerde, Troia kazılarında çıkan, tarih öncesi küçük buluntular (kemik ve tunç nesneler, taş baltalar, küçük ölçekli başlar ile biri mermerden, biri de pişmiş topraktan heykelcik) vardır. İ.Ö. 6. ve 5. yy.a ilişkin Tavolia (Tektop Burnu) ve Thymbria buluntularından başka diğer vitrindeki cam nesneler ise Calvert Koleksiyonu'ndandır. Bu salondaki kafası kopuk, oturan kadın yontusu Gökçeada'dan gelmiştir ve İ.Ö. 2. yy.a tarihlenir. Bu yontunun yanındaki vitrinlerden sağdakinde, Parion'da bulunan, üzerinde Dionysios ile Satyr ve Maenad kabartmalarının bulunduğu tunç Amphorae, soldaki vitrinde ise Tenedos Nekropolis'i'nde bulunan keramikler sergilenmektedir. Salondaki bir diğer dikkat çekici yapıt ise, üzerinde bir sporcu kabartması bulunan ve İ.Ö. 5.yy.a tarihlenen, Küçük Anafarta Köyü'nden gelen gömüt stelidir.

SALON 4

Bir geçiş işlevi gören bu bölümden ise, soldaki vitrinlerde Assos Nekropolis'i'nden küçük buluntular yer alır. Bunlar arasında pişmiş toprak oyuncaklar ve çalgıcı figürinleri özellikle ilgi çekicidir.

SALON 5

Geçiş işlevi gören bölümden sonraki salonda, aralarında dokuz tane altın alınlık (Diadem), pişmiş toprak kandiller, kozmetik kapları, yontucuklar, Eros yontucukları ve tunç

nesnelerin olduğu, Dardanos Tümülüsü buluntuları vardır. Bunlar arasında yer alan ve İ.Ö. 3. yy.a tarihlenen pişmiş topraktan Aphrodite, antik çağın ünlü yontucusu Praksiteles'in İ.Ö. 4. yy.da yaptığı ünlü Knidos Aphrodites'i'nin kopyasıdır. Bu yontucuk, sol kolu ile sol bacağına yılan biçimli pazubent taşır.

SON SALON/LAHİTLER SALONU/ EK YAPI

Bu salonda bazı lahitlerin yanı sıra Parion'dan çıkan kimi yontular yer alır. Parion kazılarında bulunan belden aşağısı kırık bir yontu, müzedeki açıklamayla Kentauros ya da Triton denilerek bir soru işaretiyle verilmiştir; ancak yontunun alt bölümündeki biçimlenmeden bunun bir Triton

olduğu açıktır. Ayrıca Parion'da bir deniz kültürünün varlığı ve denizle ilgili söylencesel diğer yaratıkların bulunuşu ile bu yargıya kolayca varılabilir.

Yontu, İ.S. 2. yy.ın ikinci yarısına tarihlenir. Yine İ.S. 2. yy.a tarihlenen Parion Artemisi'nin de altlığı sergilemede, kendisi ise depoda (!) bulunmaktadır. Bu salonda, içinde iki özgün yatak (kline) olan, Dedetepe Tümülüs odasının bir canlandırması yer alır.



Parion'dan, taş sandık mezarın içinde bulunmuş-urne kabı olarak kullanılmış- amphora; kabın içinde yanmış kemikler, üç altın çelenk ve bir adet Kharon Sikkası bulunmuştur.



ÇIKIŞ SALONU

Çıkış salonu diye nitelendirdiğimiz bu salon, girişte sol yanda yer alır. Bu bölümde, Troia'da bulunan ve İ.S. 1. yy.a tarihlenen dev boyutlarda bir insan ayağı, yine Troia'dan ve İ.S. 1. yy.dan bir tiyatro yazıtı, İ.S. 4. yy.a tarihlenen Bayramiç, Karaköy'de bulunmuş, üzerinde bir atlı ve arkasında bir yılan, yılanın altında küçük bir figür, atın önünde ise bir sunak ve atının boyutunda, dikilen bir insan figürü bulunan bir gömüt steli yer alır. Sağdaki vitrinde, Yenice Dumanköy'de bulunmuş ve İ.Ö. 2. yy.a tarihlenen gömüt buluntuları ile Yenice Aşağı Çavuş ve Yenice Sofular köylerinden gelen İ.Ö. 2. yy. ile İ.Ö. 1. yy.lar arasına tarihlenen gömüt buluntuları yer alır. Bundan sonraki küçük cam vitrinde ise, Apollon Smintheus Kutsal Alanı'nda bulunmuş olan çeşitli küçük boy cam kaplar, pişmiş topraktan yapılmış yağ kandilleri ile pişmiş topraktan yapılmış çeşitli küçük kaplar bulunur. Bu vitrinden sonraki duvarda ise, İ.Ö. 7. yy.dan, İ.S. 13. yy.a değin -Arkaik'ten Bizans'a- değişen tarihlerde yapılmış on sekiz tane Amfora sergilenmektedir. Sonrasında, üzerinde (soldan sağa doğru) bir atlı araba, bir kişi, bir atlı, küçük hayvanları güden daha küçük boyda iki kişi, bir sunak önünde bir kadın, onun önünde bir yatak üzerinde uzanmış bir erkek ve yatağın altında da işlenmiş bir horoz olan ve İ.S. 2. yy.a tarihlendirilen gömüt



1- Lampsakos'tan masa ayağı.

Roma Dönemi.

2- Lampsakos'tan genç erkek heykeli (Kouros).

İ.Ö. 6. yüzyıl ortası.

steli Skamandros buluntusu olarak yer alır. Ardından görülen, Troia'dan bir savaşçı kabartması ile sağ üstte, önünde sunak olan kanatlı bir kadın ve sunağın arkasında da bir kadın ile bir genç kız bulunan gömüt steli de yine Skamandros'tan gelen bir buluntudur.

Küçük vitrinde ise, Dardanos Nekropolis'i'nden çıkan küçük buluntular yer alır. Solda ise, baş bölümü kırık bir erkeğin işlendiği alçak kabartma bulunur. Bir diğer vitrinde de Calvert Koleksiyonu'ndan tip gereçleri sergilenmektedir. Buradaki bir başka küçük vitrinde de Smintheion'dan küçük mermer yontular yer alır. Solda, Bayramiç, Kurşunlu'da (Skepsis) bulunmuş olan, İ.Ö. 4. yy.a tarihlenen ve Skepsis ile Parion kentleri arasında yapılan bir siyasal antlaşmanın yazıtı bulunur.

Burada ayrıca, Hellenistik Dönem'den ve Ezine Kemallı Köyü'nden gelen, başsız, kolsuz ve ayaksız erkek yontusu, yine Hellenistik Dönem'den başları kırık olan iki kadın yontusu, İmparator Hadrianus Dönemi'nden adak steli, Ezine Kemallı Köyü'nden Asklepios'a adanmış bir Roma Dönemi steli, İ.Ö. 6. yy.a tarihlenen Orpheus yontusu, giysisinin açıklığından cinsel organı görünen bir genç yontusu, altı ve başı kırık bir erkek yontusu, İ.S. 1. yy.a tarihlenen, Troia'da bulunmuş ve bitirilmemiş bir genç yontusu da bu bölümde yer alır.



Dedetepe Tümlüsü, mezar odasında bulunmuş kiline.

BAHÇE

Bahçe'de Aleksandria Troas'tan gelen aslan başlı bir çörten, yine Aleksandria Troas'tan gelen, ayakları kırık ve doğal aşınmaya uğramış bir aslan yontusu, Assos Athena Tapınağı'na ilişkin olan andezit kabartmalar, Ezine Koçali Köyü'nden gelen büyük granit sütunlar, çoğunluğu Lapseki ve Yenice'den gelen lahitler, Troia'da bulunmuş Pithos'lar (büyük küp), yalnızca göğüs bölümü olan, aslan postlu Herakles, grifon ve yakınlarda bir koleksiyoncudan zorallımla gelen kimi İznik lahitleri, bahçenin dikkat çekici yapıtlarıdır.



Parion'dan Orpheus heykeli.
İ.Ö. 1. yy. sonu.

KALA-İ SULTANIYE / ÇİMENLİK KALESİ

Kala-i Sultaniye, Sultankalesi ve Çimenlik Kalesi diye anılan kale, Fatih Sultan Mehmet tarafından, 1462 yılında ve Sarıçay'ın kuzey yakasında yaptırılmıştır. Geleneğe bağlı olarak iç ve dış kaleden oluşur. Dış kale, kuzey-güney yönünde yüz metre, doğu-batı yönünde yüz elli metre uzunluğunda bir dikdörtgen oluşturur. Duvarlar beş metre kalınlığındadır. Yan savunma kuleleriyle, ölü noktaların denetim altına alınması amaçlanmıştır. Kuzeydeki kuleye bitişik minareli kule üzerinde küçük bir mescit bulunur. Bu mescit, gereksinimi karşılayamadığından olsa gerek, daha sonraları avluda camiler yapılmıştır.



İç kaleye, kuzeydeki açık merdivenle çıkılan bir kapıdan girilir. Giriş, iç kalenin zemin katının döşeme düzeyidir. Girişte, fotoğraf ve gravürlerle kalenin ve Çanakkale Boğazı'nın savunulması anlatılmaktadır. Kale Bahçesi'nde ise Baruthane yakınında iki cami görülmektedir; camiler Fatih ve Abdülaziz dönemlerinde inşa edilmiştir; bahçede çeşitli uluslara ait toplar da sergilenmiştir. Bu alanda 18 Mart 1915 günü Queen Elizabeth Savaş Gemisi'nden atılan top mermisi ve açtığı delik de görülmektedir.



1- Çimenlik Kalesi, Sarıçay'ın Boğaz'la birleştiği yerin kuzeyinde kurulmuştur. 2- Çimenlik Kalesi önünde sergilenen Nusret Mayın Gemisi. 3, 4, 5- Kalenin doğu bitişiğindeki geniş park alanında, -I. Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde kullanılmış- toplar, top namluları, top arabaları, batık denizaltı parçaları, mayınlar, torpidolar sergilenmektedir. 6- Çimenlik Kalesi girişi.

Kale dört katlıdır. Birinci kat, zemin katla özdeş plana sahiptir. İç kalenin birinci katında Çanakkale Savaşları'nda kullanılmış askeri malzemeler sergilenmiştir; ayrıca yaşanan savaş süreci aydınlatıcı panolar, maketler ve sinevizyon eşliğinde izlenmektedir. İkinci katta ise, beş metre çapında, dairesel planlı, kubbe tavanlı ve birbirleriyle bağlantılı on odanın temel izleri görülür; bu katta, Çanakkale Savaşı taraflarının canlandırılması



-gazilerin sesi eşliğinde- izleyiciye sunulmuştur. Teras katı, mazgallı bir avlu duvarıyla çevrelenmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde onarılmıştır. Kalenin yazıtı ise 1960 yılında kazınmıştır.

Günümüzde askeri Deniz Müzesi olarak kullanılan kalede, değişik toprak sergilenmektedir. Kalenin önündeki bahçede de yine toprak, mayınlar, bir denizaltı periskopu ve Almanların I. Dünya Savaşı sırasında Karadeniz'de kullandıkları küçük tip denizaltı UB46'nın ele geçen bir bölümü sergilenmektedir. Müze bahçesinin önündeki iskelede ise Çanakkale Savaşı'nda önemli rol üstlenmiş, Nusret Mayın Gemisi gezilebilmektedir; 1911 yılında Almanya'da inşa edilmiş gemi 1955 yılına kadar askeri amaçla kullanılmış, 1962 yılında sivil girişimcilere satılmıştır; gemi 1990 yılında Mersin Limanı'nda batmış, 1999 yılında batık çıkarılmıştır; 2011 yılında Gölcük Tersanesi'nde yeniden inşa edilen Nusret Mayın Gemisi Askeri Müze iskelesinde gezilebilmektedir.

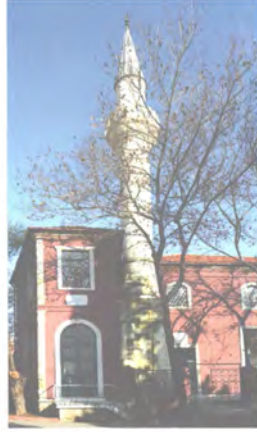
Kalenin girişinde, sağ taraftaki, -deniz kıyısında, 1927 yılında inşa edilip, 1982 yılına kadar askeri amaçla kullanılan- üç



Müze girişindeki -fotoğraf, resim galerisi olarak kullanılan- yapının zemin cephesinde yer alan çeşme.

katlı yapı günümüzde resim ve fotoğraf galerilerinin yanı sıra, bayraklar, silahlar ve askeri malzemelerin de sergilendiği yapı olarak gezilebilmektedir.

FATİH CAMİSİ



Fatih Camisi 1462 yılında yapılmıştır.

Çimenlik Kalesi'nin arkasında ve doğusunda yer alan cami, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı ve tek minarelidir. 1863'te Sultan Abdülaziz

Dönemi'nde yenilenmiştir. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde yeniden onarılmıştır. 1904 tarihli bir yazıtı vardır. Cami önündeki şadırvan, 1836 yılında, Kolağası (Yüzbaşı) Mustafa Efendi ve eşi Mihriban Hanım tarafından yaptırılmıştır.



Fatih Camisi iç mekânı.



Fatih Camisi hazinesi içindeki Osmanlı mezarı.

NEDİME HANIM KIZ MEKTEBİ

Fatih Camisi'nin güneyinde yer alan Nedime Hanım Kız Mektebi, Çanakkale Mutasarrıfı Hıfzı Tevfik Paşa'nın ölen kızı Nedime Hanım anısına 1904 yılında yaptırılmıştır. Nedime Hanım'ın türbesi ise Kayserili Ahmet Paşa Camisi'nin bahçesinde. Nedime Hanım Kız Mektebi son yıllara kadar işlevini sürdürdükten sonra 1999 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne devredilip, restore edilmiştir. Dikdörtgen planlı yapının girişi doğu cephesindeki -iki yanda yükselen- merdivenlerle sağlanır.



1- Nedime Hanım Kız Mektebi binası.
2- Nedime Hanım Türbesi (Tatarlar Camisi bahçesi).

SURP KEVORK ERMENİ KİLİSESİ

Zafer Meydanı'nda dikkat çekici bir yapı ise Surp Kevork Ermeni Kilisesi'dir; kilisenin önündeki meydan geçmiş yıllarda "*Kilise Meydanı*" olarak da bilinir. Çanakkale'de yaşayan Ermeni cemaati de kilisenin yakınındaki mahallede oturmaktaydı. Kentte Ermeni topluluğunun kalmaması üzerine yapı -bir süre- arkeolojik eserlerinin depolandığı mekân olarak, 1961-1984 yılları arasında ise Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmıştır. Kilisenin yazıtında değişik yapı tarihlerinden bir tanesi 1873'tür. Kilise, günümüzde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne bağlı kültür merkezi olarak kullanılmaktadır.



Zafer Meydanı'nda bulunan Surp Kevork Ermeni Kilisesi.



KORFMANN KİTAPLIĞI



Korfmann Kütüphanesi Zafer Meydanı'ndadır.

Troia kazılarını 1988-2005 yılına kadar yürütmüş Manfred Korfmann'ın ve Hans Jucker'in bağışladığı kitaplarla oluşturulan Korfmann Kütüphanesi, Zafer Meydanı'nda, Surp Kevork kilisesi yakınındadır. Tekel tütün deposu olarak kullanılmış olan yapı Çanakkale Belediyesi tarafından restore edilerek 2007 yılında araştırmacılara kapısını açmıştır. Kitaplıkta özellikle Hans Jucker'in bağışladığı çok sayıda önemli ve eski yayın vardır.

TIFLI CAMİSİ

Adını, Arapça çocuk anlamındaki "Tıflı" sözcüğünden alır. Yukarı Çarşı Caddesi'nde ve Aynalı Çarşı'nın karşısındadır. Caminin kuzeybatısında olan bir "Sıbyan Mektebi" nedeniyle cami de böyle anılır. Kare planlı, kırma çatılı ve tek minareli bir camidir. Kuzeybatı duvarındaki "Sultan İbn-i Sultan Abdülhamid Han-ı Sani Hazretlerinin tarafı Hümayunlarından inşa olunmuş cami-i şeriftir" biçimindeki yazıtta, Hicrî 1308 tarihi vardır. Bu da 1892 yılına ve Sultan II. Abdülhamid'in yönetim yıllarına denk gelir.



Tifli Camisi.



Tifli Camisi iç mekânı.

Günümüzde olmayan Sıbyan Mektebi'nin yazıtı ise, caminin batı girişindedir. Mektep, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde, Çanakkale Valisi olan Kayserili Ahmet Paşa tarafından 1870 yılında yaptırılmıştır.

ARAP İBRAHİM PAŞA CAMİSİ / KURŞUNLU CAMİSİ



Kurşunlu Camisi 1867
yılında yapılmıştır.

Kasaplar
Çarşısı'nın
doğusunda
ve sonunda
bulunan kare
planlı, kubbeli
ve tek minareli
bir camidir.
Bugünkü caminin
yerinde daha
önce bulunan
Çınarlık Camisi
yanınca, caminin
yazıtına göre,
1867 yılında
Biga Sancağı

Mutasarrıfı Arap İbrahim Paşa tarafından
yaptırılmıştır. Kubbesindeki kurşun
kaplamalar nedeniyle, yaygın olarak
Kurşunlu Camisi diye bilinir.

KAYSERİLİ AHMET PAŞA CAMİSİ / TATARLAR CAMİSİ

Çanakkale'nin ortasından akan
Sarıçay'ın güneybatı yakasında, kaya
köprüsünün başlangıcında ve köşede yer



Tatarlar Camisi olasılıkla 1874
yılında yapılmış olmalıdır.



Tatarlar Camisi bahçesinde
görülen Nedime Hatun Türbesi.

alır. Yazıtı
bulunmayan
caminin,
Kayserili Vali
Ahmet Paşa
tarafından,
1874 yılında
yaptırıldığı
öngörü-
lmektedir.
Kare planlı,
kıрма çatılı ve
tek minareli
"Küllîye"
biçiminde
yapılmıştır.
Cami içindeki
çokgen planlı
türbe, 1904
tarihli olup,
Hıfzı Paşa'nın
kızı Nedime
Hanım'ındır.
Batıdaki yola
bakan bahçe
duvarındaki
çeşme
üzerinde,
1888 tarihi
ve Sultan
Abdülhamid'in
tuğrası
vardır. Cami,

halk arasında Sarıçay'ın bu yakasında
o dönemde yaşayan Tatarlardan dolayı,
Tatarlar Camisi diye anılır.



YALI CAMİSİ



Yalı Camisi.

Aşağı
Çarşı
Caddesi'nde
yer alan bu
cami, kare
planlı, kırma
çatılı, tek
minareli bir
yapıdır. Fatih
Camisi'nden
sonra kentteki
en eski
camidir. Taval
Ahmet Paşa
tarafından
yaptırılan cami
yanınca, 1854

yılında Miralay Hacı Halil Bey'in
çabalarıyla yenilenmiştir. Yanında küçük
bir de haziyesi vardır. Hacı Halil Bey'in
gömütü de bu haziiredir. I. Dünya Savaşı
sıralarında minaresi atışların hedefi
olmasın diye helezonumsu çizgilerle
boyanmıştır. Dönemin yabancı
yayınlarında minaresi çizgilelendirilmiş
olarak görülen cami, Yalı Camisi'dir.

NECİP PAŞA CAMİSİ

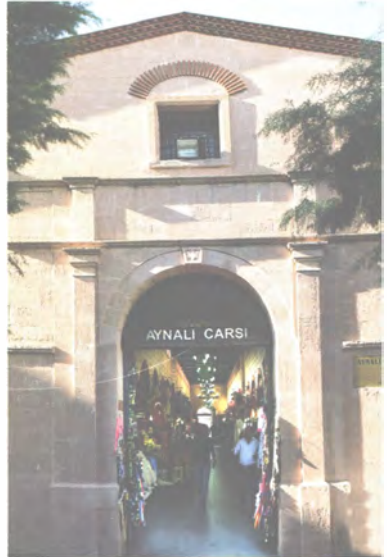
Kentin "Kordonboyu"nun kuzey ucunda
yer alan bu cami, Necip Paşa tarafından
1902 yılında yaptırılmıştır. Kırma çatılı,
tek minareli ve ahşap olan bu cami, 1953
depreminde yıkılınca yerine bugünkü
cami yapılmıştır. 1965 yılında köklü bir
onarım geçirmiştir. İki şerefeli tek minareli
ve kubbeli olan yapı, andezit taşıyla
yapılmıştır. Necip Paşa Camisi, kentin bir
çeşit "Protokol Camisi" gibidir.



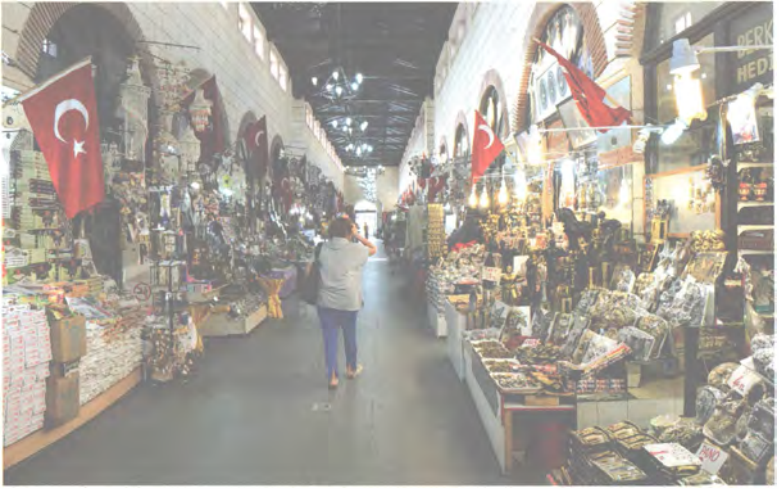
Necip Paşa Camisi 1902 yılında yaptırılmıştır.

AYNALI ÇARŞI / HALYO PASAJI

Aynalı Çarşı diye bilinen yer, aslında
Çarşı Caddesi ve arkada ona koşut uzanan
sokağı birbirine bağlayan ve iki yanında
dükkanlar olan bir geçittir. Tam ortasındaki
daha dar bir geçit de yine birbirine koşut
iki sokağı birleştirir. Yakın dönemlere
kadar Çarşı Caddesi yanının üstü kapalı,



Aynalı Çarşı doğu girişi.



Aynalı Çarşı içi.

diğer bölümü ise açtı. Çarşı Caddesi yönünde bulunan ve andezit taşıyla yapılmış Anıtsal kapı üzerinde mermer kazınmış olan Osmanlıca bir yazıt vardır. Bu Osmanlıca yazıtın altında ikiye ayrılan alanda sol tarafta Latince harflerle Hallio Geçidi ve 1889 tarihi bulunur. Sağ yanda ise İbranice bir yazıt vardır. Osmanlıca yazıtta, "Adaletliliği ile tanınan Sultan Gazi II. Abdülhamid Efendimiz Hazretlerinin, lütuf ve sahip çıkımlarıyla, tebaasından Musevi uyruğundan İhya Halyo kullarının çabalarıyla yaptırılmış

ve gönülde yer tuta[acak]n çarşıdır. Yıl Hicri Mubarem 1307 [Kasım-Aralık 1889]." açıklaması okunur. Yazıtından da anlaşılacağı gibi İlya Halyo adlı Çanakkaleli Musevi tüccarın bağışıyla, 1889 yılında, II. Abdülhamid Dönemi'nde yaptırılmıştır.

Kentin türküler ve şiirlere konu olan ünlü çarşısı, yukarı Çarşı Caddesi bölümünde yer alır. Adıyla ilgili değişik yorumlar vardır. Kimileri bunu, o dönemlerde çarşıda satılan ve "Ayna" denilen at koşumlarıyla, diğeri çarşıda askerlere satılan yuvarlak cep aynalarından aldığı biçiminde yorumlamışlardır. Kimileri ise çatıya yakın olan aydınlatma pencerelerinden gelen ışığın, içerdeki aynalarda kırılarak çarşığı aydınlatmış ve adının da bu biçimde oluştuğu yorumunu yapar. Eğer dilbilimsel olarak düşünülürse, ikinci olasılık daha ağır basmaktadır. Çünkü mesleki uğraşıya göre adlandırılacaksa, buranın "Aynalı" değil, "Aynacılar" Çarşısı diye anılması gerekirdi.



ÇANAKKALE HAMAMLARI

YALI HAMAMI

17. yy.dan kaldığı ileri sürülen çifte hamam (kadın ve erkek) düzenindedir. Yapının külhan (ocak) bölümündeki tuğla boyutlarının ölçümüne göre, biraz daha erkene tarihlendirilebileceği öne sürülmüştür. Evliya Çelebi'nin, Rüstem Paşa'nın 16. yy.da burada bir hamam yaptırdığından söz etmesi ve kaleye yakınlığı göz önüne alınınca, hamamın tarihi biraz daha erkene götürülebilir. Planına göre soyunmalıktan, enine dikdörtgen biçimli ılıkliğa geçilmektedir.



Yalı Hamamı girişi.

Ilıklığın bir ucuna traşlık ve tuvaletler yerleştirilmiştir. Kare planlı ve tek kubbesi olan sıcaklıkta kubbeye geçiş Türk Üçgenleri'yle sağlanmıştır. Buna bitişik olan kadınlar bölümü de özdeş plandadır.

TARİHİ BÜYÜK HAMAM

Kurşunlu Camisi'nin kuzeyindedir. İlk yapıldığında çifte hamam düzenindeki yapının kadınlar bölümü, I. Dünya Savaşı sırasında bir top mermisiyle yıkılmış, yerine sonradan ev yapılmıştır. Erkekler bölümünde, soyunmalıktan, enine dikdörtgen planlı ve aynalı tonozlu ılıkliğa geçilir. Sıcaklık bölümü ise dört eyvanlı, köşe hücreli tiptedir. Sıcaklığın, yalnızca orta bölümü kubbeye örtülü olup, bunun dışındaki eyvanlar ve halvet hücrelerinin tümü, aynalı tonozla örtülmüştür.



Tarihî Büyük Hamam'ın aynalı tonozları.

Mekor Hayim
Sinagogu.



HAVRA/MEKOR HAYİM SİNAGOGU

Abydos'ta, bazı kaynak aktarımlarında Yahudi topluluğunun olduğu bilinmektedir. Orta Çağ'da da Çanakkale yöresinde Yahudi topluluğunun olduğu bilinmesine karşın ayrıntılı bilgi yoktur. 15. yüzyılda Çanakkale'ye gelen Yahudilerin Asya-Avrupa transit geçitlerinde söz sahibi oldukları kaynaklarda geçmektedir. Çanakkale'de var olan 3 sinagogdan sadece bir tanesinde -Mekor Hayim Sinagogu'nda- günümüzde ibadet yapılabilmektedir. 19. yy.ın başında 600

Yahudi ailesi Çanakkale'de yaşamaktaydı; nüfus 1955 yılında 553'e düşmüştür; günümüzde ise kentteki Yahudi nüfusu 10'dur. 1880-1881 yılında yapılmış Mekor Hayim Sinagogu, kentte, Arslanca Mahallesi, Eski Havra Sokak'tadır. Havra'nın İbranice adı, "*Yaşam Kaynağı*" anlamına gelen Mekor Hayim'dir. Dikdörtgen planlı bir yapıdır. Sinagog, 2003 yılında onarıma alınıp 2005 yılında tekrar ibadete açılmıştır. Üç tarafı sokakla çevrili sinagogun doğu yönündeki kapısı Midraş'a açılır. Midraş'ın Ehal'i (Kutsal Kitap Dolabı) güney duvarının ortasındadır. Sinagogun ana holüne Midraş'tan girilir; zemini taş döşeli, tavanı ahşaptır. Ahşap Teva'sı ortadadır.



Mekor Hayim Sinagogu ahşap Teva'sı ortadadır.



Mekor Hayim Sinagogu iç mekânı.



Sinagog iç mekânından bir detay.



Sinagog'daki panoda Yedi Kollu Şamdan (Menorah) betimlemesi görülmektedir.

ÇANAKKALE SAAT KULESİ

Çanakkale kent merkezinde, kıyıya yakın küçük bir alanda ya da bir başka tanımlamayla Yalı Caddesi'nin başlangıcında yer alan ve beş katlı olan saat kulesi, 19. yy. sonlarında kentte ticaretle uğraşan ve İtalyan Konsolos Vekili görevini

de yapan İtalyan uyruklu Emile Vitalis tarafından bağışlanan parayla, 1895 yılında Çanakkale Valisi olan Cemil Paşa tarafından yaptırılmıştır. Vitalis, hastalığı nedeniyle gittiği Nice kentinde ölmeden önce kente iki yüz bin lira^[24] bağışlamıştır. Bunun yarısı kente su getirilmesi için, diğer yarısı da saat kulesi yapımı için kullanılmıştır.^[25] Servet-i Fünûn Dergisi'nin 24 Ağustos 1896 tarihli ve 234 numaralı sayısındaki “Kala-i



Çanakkale Saat Kulesi 1896 yılında yaptırılmıştır.



Sultaniye'den Mektup” başlıklı gazete yazısında kasabada yeni bir kule yapıldığı, saatin Fransa'nın en ünlü fabrikalarından birinde üretildiği, denizden geçen gemilerin de saati görebildikleri duyuruluyordu. Bu “yeni” kavramı, daha önceden var olan bir başka saat kulesinin varlığını düşündürse de buna ilişkin kesin bir bilgi yoktur.



Çanakkale
Saat Kulesi
doğu
cephesindeki
çeşme.

Dergideki yazıda kulenin bir fotoğrafı da vardır. Bu resimde dört katlı olan kulenin üçüncü katında saat bulunur. Günümüzdeki saat kulesi beş katlıdır ve saat de dördüncü kata alınmıştır. Bu değişiklikle ilgili olarak

da elde kesin bir bilgi yoktur. Ancak, bunun nedeni, savaşta oluşan bir yıkımdan çok, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki bir tarihte oluşan bir depremle ilgili olabilir.

ÇANAKKALE SERAMİKLERİ



Çanakkale Seramiği. Hayvan figürlü tabak. 19.yy. ikinci yarısı. (İst.A.M. / İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Çinili Köşk).



Çanakkale Seramiği. Gemi betimli, sırlı tabak. 18.yy. ikinci yarısı. (İst.A.M.)

Adını kente veren Çanakkale seramiklerinden ilk kez 18. yy.'ın ortalarına doğru kente gelen İngiliz gezgin Pococke söz eder. 19. yy.da bölgeye gelen Fransız gezgin Cuinet de seramiklerin bir önceki yüzyıla göre Avrupa mallarının rekabeti nedeniyle önemini yitirdiğini, ancak



Çanakkale Seramiği. Matara. (İst.A.M.)

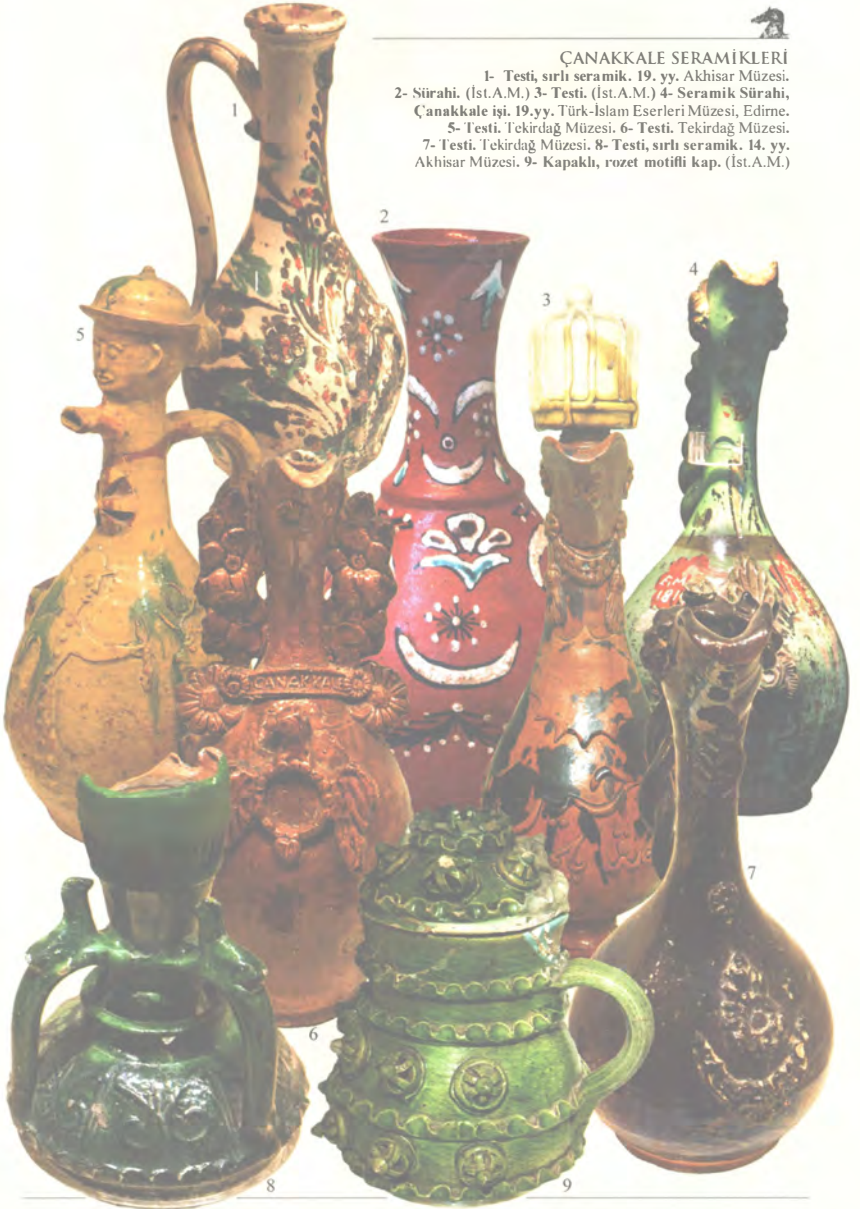
yine de kentin dışsatım ürünleri arasında olduğunu yazar. 1836'da kente gelen Alman asker danışman Helmuth von Moltke, Türklerin kaleyı ve çevresindeki yerleşimi, Çanak Kalesi diye adlandırdıklarını yazar.

Çanakkale Seramikleri, 1845 yılında Paris'teki Sévres Porselen Müzesi'ne, 1884, 1892, 1893 ve 1897 tarihlerinde de Londra Victoria ve Albert Müzesi'ne



ÇANAKKALE SERAMİKLERİ

- 1- Testi, sırlı seramik. 19. yy. Akhisar Müzesi.
2- Sürahi. (İst.A.M.) 3- Testi. (İst.A.M.) 4- Seramik Sürahi,
Çanakkale işi. 19.yy. Türk-Islam Eserleri Müzesi, Edirne.
5- Testi. Tekirdağ Müzesi. 6- Testi. Tekirdağ Müzesi.
7- Testi. Tekirdağ Müzesi. 8- Testi, sırlı seramik. 14. yy.
Akhisar Müzesi. 9- Kapaklı, rozet motifli kap. (İst.A.M.)





Tabak, Çanakkale Seramiği. Tekirdağ Müzesi.

girmiştir. Bundan başka, Atina'daki Benaki Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde (Çinili Köşk Müzesi), Sadberk Hanım Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi gibi müzelerle, Zachos ve Chatzimichali (Hacimihal) gibi özel koleksiyonlarda da Çanakkale Seramikleri'nin örnekleri bulunur.

Çanakkale Seramikleri, genellikle kaba kırmızı hamurlu, ender olarak da bej hamurludur. Üzerindeki desenler sıraltı tekniği ile işlenmiştir. 19. yy.ın ikinci yarısından sonra ise sır üstü boyama yaygın olarak kullanılan yöntemdir.

Çanakkale Seramikleri, çukur tabaklar, ortası rozetli tabaklar, ortası çiçek demetli tabaklar, ortası stilize benekli tabaklar, yelkenli motifli tabaklar, cami ve köşk betimli tabaklar, hayvan betimli tabaklar, küpler, çukur kâseler, kapaklı kâseler, şekerlikler, testiler (ağızları stilize kuş başlı, şişman gövdeli), ayaklı ve zayıf gövdeli testiler, ağızları at başlı, boyunları kanatlı, ayaklı ve şişman gövdeli testiler, şişman gövdeli üstü kabara rozetli testiler, halka gövdeli testiler, vazolar ve saksılar, zarf ve fincanlar, mataralar, şamdanlar, mangallar, hayvan ve insan biçimindeki kaplar olarak gruplandırılırlar. Bu seramikler, ürün ve bezeme çeşitliliği ve kalite yönünden bir ekole değil, kişisel beceri ve dönemin gereksinimlerine göre değişiklik gösteren kişisel işliklerin ürünleri olduğu izlenimini uyandırır. 17. ve 18. yy.lardaki stilize bezemeler daha sonraki örneklerde görülmez.



Ayvacak'ta bir halı tezgâhi.

AYVACIK HALILARI

Konar-göçer Yörüklerin, gereksinimlerini karşılamak üzere dokudukları bu halıların desen ve boyaları her zaman doğadan sağlanmıştır. Günümüzde, bir proje kapsamında Ayvacık'ta sürdürülen özgün halı üretimi, kimi araştırmacılara göre Ayvacık, Ezine vb. diye değil, bir bütün olarak 'Çanakkale Halıları' olarak anılmalıdır. Çanakkale'de halı dokunan merkezler şöyledir: Ayvacık, Ezine, Çan, Yenice, Bayramiç...

Gelenek, görenek, yaşam biçimleri benzer olan aynı yaylağa bir araya gelen bu göçebelerin, birbirlerinin ürününü görerek birbirlerinden desenler alıp bunu kendi yorumlarıyla dokumaları doğaldır. Çanakkale Halıları, hem akrabalık hem de coğrafi yakınlık nedeniyle, Bergama, Edremit ve Uşak halılarıyla benzerlik gösterir.

Halıların adları da ilginçtir: Çarkıfelekli, Turnalı, Altın Tabaklı, Kızıllı, Oklu, Baklavallı Su, İncili Su, Güğümlü Çiçek, Yıldızlı, Cami, Saribaş...



Ayvacak ilçesinde halı kooperatifine ait satış mağazası.



Ayvacic Halıları.

Yöre halı iplerinin boyanmasında renk unsuru olarak papatya, kuru soğan kabuğu, ceviz, ayva, nar, asma, şap, odun külü, mazi kozalağı, hayıt, meşe kozalağı, saman kullanılır.

Başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Çanakkale yöresinde 15. yy'dan beri halı dokumacılığı yapıldığı ve Çanakkale Halıları'nın, Bergama Halı Grubu'ndan olduğu belirtilir.

Yöre halılarının atkı ve çözgüleri yündür. İki kat atkı ipliği kullanılır. Bu, eski örneklerde ise üç katlıdır. Havın yüksekliği bir ile iki santimetre arasında, saçakların uzunluğu da on ile on beş santimetre arasında değişir.

Zemin rengi olarak koyu ve açık mavi, açık kırmızı ve az da olsa beyaz ve yeşil renkler kullanılır. Dış çizgiler genellikle

siyah renklidir. Eski örneklerin zemin rengi ise koyu kırmızıdır. Desenler genellikle soyutlanmış ve geometrik biçimlidirler. Halı tipinin adlandırılması ise, genellikle zemindeki desene göredir.

Bu halıların Bergama'dan toplanıp, İzmir'den dışsatımı yapılan örnekleri, Ortaçağ ressamlarının tablolarında da görülür. Yüzey özelliklerine göre diğer yöre halılarına göre daha fazla alana bölünmüştür.



Ayvacic Halıları.



Vedat Çalışkan tarafından yapılan araştırmada, Anadolu'da, Ege Bölgesi'nin büyük kesimiyle, Akdeniz Bölgesi'nde Antalya'da 87 yerleşimde deve güreşleri yapılmaktadır.



DEVE GÜREŞLERİ

Anadolu'da, genellikle Ege, Güney Marmara, Batı Akdeniz bölgelerinde yoğun olarak görülen ve Hecin Devesi, Tek Hörgüçlü Deve, Çöl Devesi ya da Hacı Devesi olarak bilinen ve Asyalı çift hörgüçlü cinsinden ayrılan deve (*Camelus Dromedarius*) geçmişte yük taşımada kullanılırken bilinmeyen bir tarihte, bir Yörük geleneği olarak seyirlik amaçlı güreşlerin nesnesi olmuşlardır. Tek hörgüçlü develerin ana yurdunun İran olduğu bilinmektedir. İlk evcilleştirme tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, İ.Ö. 3. binler olduğu sanılır. İ.Ö. 545 yılında Lydia Kralı Kroisos ile savaşan Pers Kralı II. Kyros'un ordusunda develerin kullanıldığı ve Makedonyalı Büyük İskender'in de develerden yararlandığı kesin olarak bilinmektedir. Yakın dönemde de I. Dünya Savaşı sırasında Mezopotamya bölgesinde askeri amaçlı oluşturulan Hecinsüvar birliklerinde de develer kullanılmıştır.

Güreş, yalnızca bu iş için yetiştirilmiş, yük taşıtılmayan erkek develer arasında

olur. Develer bir gün önce güreşecekleri yöreye getirilir. Birbirlerini ısırma ve ayakları bağlanır. Develerin kızışma döneminde bir dişi, alanda bir süre gezdirilir. Daha sonra iki erkek deve karşı karşıya getirilir ve dişi için kıyasıya bir boğuşma başlar. Burada güçten çok zekâ ağır basar. Daha zeki olan deve, diğerine çelme atma, boyunduruk gibi zor durumlara düşürecek oyunlara başvurur.

Batı Anadolu'daki güreş develeri, Uygur Sincan kökenli ve "Bubur" denilen Çift Hörgüçlü Asya Devesi'nin (*Camelus Bactrianus*) Tek Hörgüçlü "Yöç" deve ile çiftleştirilmesinden oluşan "Tülü" denilen develer arasında olur. Bunları besleyip, güreş için yetiştirenlere ise "Savran" denilir.

Güreşler, Ayak / Orta / Başaltı ve Baş ayrımında gerçekleşir. Deve güreşlerinde duyuruları yapan kişiye "Cazgır" denir. Güreşler Aralık ayından Mart ayına değin düzenlenir. Güreşi kazanan hayvanın sahibine, halı, kilim ve para gibi armağanlar verilir.

Karşıtının başını kısırtıp, döşü ile geri geri itmeye "Bağ", bu durumda bağlanan



devenin, bir başka oyunla karşısındaki bağa getirmesine “Çatal”, karşının ayağını kıstırmaya “Çengel”, başını karşının ön ayakları arasına uzatarak, onu itip dengesini bozmaya ve yere yatırmaya “Tek” adı verilir. Güreşte kaçan, yere yığılan ve bağırarak deve, yenilmiş sayılır.

Anadolu'da deve güreşlerinin ilk kez 19. yy.da Aydın İncirliova Beldesi Hıdırbeyli

Köyü'nde yapıldığı söylenir. Ancak bir başka kaynakta, II Mahmut Dönemi'nde Tire ve çevresinde deve güreşlerinin yapıldığı belirtilmektedir. 2010 yılında Vedat Çalışkan tarafından yapılan araştırmada Ege Bölgesi'nin büyük kesiminde ve Akdeniz Bölgesi'nde Antalya'da 87 yerleşimde deve güreşleri yapıldığı tespit edilmiştir. Bu bölgelerdeki güreşler, develerin çiftleşme/kızışma dönemi olan Aralık ve Mart ayları arasında yapılır. Büyük deve güreşi organizasyonları ise çoğunlukla Aralık ve Ocak aylarında düzenlenmektedir. Anadolu'da geçmiş yıllarda yapılan deve güreşleri antik yerleşim yapılarının içinde izlenmekteydi; Selçuk'ta Efes Stadyumu'nda, Serik'te

Aspendos Tiyatrosu'nda,

Çanakkale'de ise Çimenlik Kalesi'nde yapılmaktaydı.

1998 yılından itibaren bu yerlerde güreşlerin yasaklanmasından sonra -özel olarak yapılan- arenalarda yapılmaya başlanmıştır. Çanakkale merkezde yapılan deve güreşleri Karacaören ve Işıklar köylerinde yapılır olmuştur. Çanakkale yöresinde deve güreşleri Biga Yarımadası yerleşimlerinde yapılmaktadır. Çalışkan'ın araştırmasında Türkiye'de deve güreşleri organizasyonlarının en fazla yapıldığı il yerleşimi Aydın'dır.

Ardından ikinci sırada Çanakkale ili gelmektedir; Çanakkale il sınırları içinde Umurbey Beldesi, Karacaören Köyü (Merkez), Işıklar Köyü (Merkez), Kalabaklı Köyü (Merkez), Büyüktepe Köyü (Çan), Çan ilçesi, Geyikli (Ezine), Ezine ilçesi, Bayramiç ilçesi, Ağaçköy, Tuzla Köyü, Yukarıköy (Ayvacık), Küçükkuşu'da (Ayvacık) deve güreşleri organizasyonları yapılmaktadır.



Deve güreşleri, develerin çiftleşme/kızışma dönemi olan Aralık ve Mart ayları arasında yapılır.



bölüm IV Rehber Bilgiler

Fotoğraf: Assos Tiyatrosu.





TROIA GEZİSİ HAKKINDA PRATİK BİLGİLER



Tahta at içinde, Akhali savaşçıların yerinde, günümüz Dünya gezginleri.



YER

Troia yerleşimi, Batı Anadolu'nun kuzeyinde, Çanakkale il sınırları içindeki Tevfikiye Köyü'nün batı bitişiğinde, Hisarlık Tepe olarak bilinen yerdedir. Yerleşim, ilk kurulduğunda, Ege Denizi'nden Çanakkale Boğazı'na girişte -Asya Kıtası topraklarında- denize yakın bir yerde olmalıydı. Aradaki vadilerden akan Skamandros (Kara Menderes) ve onun bir kolu olan Simois (Dümrek) Çayı sularının -binlerce yıl- sürüklediği alüvyonlar, Troia çevresindeki ovayı oluşturmuş, yerleşim yeri deniz kıyısından uzaklaşmıştır. Troia yerleşimi Çanakkale iline 30 kilometre uzaklıktadır.



Troia ören yeri girişinde sergilenen tahta at maketi.



İKLİM

Bölge, coğrafi konumu gereği farklı iklim kuşakları etkisi altındadır. Akdeniz ikliminin ılıman, sıcak etkisinin yanı sıra, Karadeniz üzerinden gelen yağışlı ve serin kuşak da bölgeyi etkiler. Balkanlardan gelen farklı iklim kuşağı da bölgede bazı yerlerde etkilidir.



KONAKLAMA

Konaklama için uygun yer Çanakkale kent merkezidir. Kentte, her bütçeye uygun otel bulmak olasıdır. Tevfikiye Köyü içinde Yaz sezonunda işletilen küçük pansiyonlar da farklı bir seçenektir. Troia yakınlarında bulunan ilçe merkezlerinde de konaklama tesisleri bulmak olasıdır



Çanakkale yakasından, Boğaz ve Kilitbahir Kalesi'nin görünümü.



YEME-İÇME

Çanakkale kent merkezinde ve çevre ilçelerdeki restoranlarda yöresel yemeklerin yanı sıra Anadolu yemeklerini



bulmak olasıdır. Troia ören yeri içinde ve girişinde kafe ve restoranlar da bulunmaktadır. Çanakkale'de yöresel yemekler arasında, **çorbalar**da, Ovmaç Çorbası, Domatesli Tarhana Çorbası, İskorpit Çorbası, Ispanak Çorbası; **ana yemekler** arasında, Tumbi, Ispanak sarması, Çırpma, Melki Yemeği, Yumurtalı Tiken, Metez, Melki Köftesi, Tarhanalı Patlıcan, Börülce Köftesi, Lüfer Pilavı, Patlıcan Kapama, Yaprak Sarma, Pazı Dolması, Papaz Yahni, Midye Dolma, Tuzlu Sardalye; **salatalar**da, Biber Parpullaması, Deniz Börülcesi, Ahtapot Salatası; **turşularda**, Patlıcan Turşusu, Yağlı Turşu, Deli Armut Turşusu / Ahlat Turşusu; **tatlılarda**, Peynir Helvası, Yumurta Helvası, Halle Şeftali Reçeli, Mafış, Üzüm Reçeli, Samsa (Samsı) / Oturtma, Kiraz Reçeli, Kabak Reçeli, İncir Dolması, ve Basma Helvası yöresel tatlılardır.



ULAŞIM

Çanakkale'ye, çevre illerden ve İstanbul'dan düzenli seferler yapan otobüslerle ulaşmak rahat ve kolaydır. Uçakla ulaşım ise Ankara kentinden aktarmalı olarak yapılabilir. Troia yerleşimi, Çanakkale il merkezinin 30 kilometre güneyindedir. Çanakkale-İzmir yolu üzerinde 25 kilometre sonra Troia (Tevfikiye Köyü) yol ayrımına gelinir; bu noktadan batıya dönen yol ile 5 kilometre sonra ören yerine ulaşılır. Çanakkale il merkezinden Troia ören yeri ve Tevfikiye Köyü'ne düzenli sefer yapan minibüsler, ulaşım için bir seçenek olabilir.





TROAS BÖLGESİ'NE GEZİ



Apollon Simintheion
Tapınağı.

Troia ören yeri ve Troya Müzesi ziyareti sonrasında Troas Bölgesi'nin eşsiz güzellikte -yüzde elliye yakın toprağı ormanla kaplı- doğası içinde yer alan antik yerleşimler ve köyler gezilebilir. Kuzeybatıda, Çanakkale Boğazı'yla, güneydeki Edremit Körfezi arasında kalan büyük alan Troas Bölgesi olarak bilinir. Bölge içinde Troia'ya komşu olan birçok antik yerleşim bulunmaktadır; bu topraklarda Tarih Öncesi Çağlar'dan Osmanlı Dönemi sonuna kadar yaşam izlerini sürmek olasıdır; son dönem kazılarıyla gün ışığına çıkan yerleşimler arasında Parion, Aleksandria Troas, Apollon Smintheus Kutsal Alanı ve Assos mutlaka görülmelidir. Çanakkale doğası içinde saklı diğer yerleşimler, anıtlar ve müzeler arasında **Troia'nın kuzey ve kuzeybatısında**, Madytos/Eceabat, Kilitbahir Kalesi, Bolayır, Çimpe Kalesi, Seddülbahir Kalesi, Kumkale Kalesi, Kallipolis / Gelibolu,



Aleksandria Troas.



Assos.

Azebler Namazgâhı, Gelibolu Ulu Camisi, Gelibolu Mevlevihanesi, Bigalı Kalesi, Abydos, Nara Kalesi, Lampsakos (Lapseki), Çardak Yakup Bey Külliyesi, Dardanos Höyüğü ve Tümülüsü, Sestos, Kızıldün Tümülüsü, Atikhisar / Gâvurhisar Kalesi, Perkote, Parion, Biga Ulu Cami, Çarşı Camisi ve Halim Bey Konağı, Pegai / Karabiga ve Dedetepe Tümülüsü; **Troia'nın doğusunda**, Kemerdere Su Kemer; **Troia'nın güneydoğusunda**, Hadımoğlu Konağı Türk Evi Etnografya Müzesi, Skepsis, Palaeoskepsis / Eski Skepsis, Kebrene, Adatepe Zeytinyağı Müzesi ve Antandros; **Troia'nın güneyinde**, Aleksandria Troas, Koçali Sütunları / Antik Taş Ocağı, Neandrea, Kızkulesi, Cezayirli Hasan Paşa Kulesi, Tuzla, Tuzla Ovası Roma Köprüsü, Hamaksitos, Apollon Smintheus Kutsal Alanı, Khryse / Khrysa, Babakale, Assos, Palaeogargara, Gargara ve Lamponia; **Troia'nın güneybatısında**, Kumtepe, Beşige Koyu, Beşik Sivri Tepe, Beşik Yassı Tepe ve Tenedos / Bozcaada; **Troia'nın kuzeybatısında**, İmbros / Gökçeada; **Çanakkale kent merkezinde** müzelerin yanı sıra Osmanlı Dönemi yapılarını gezip görmek bölgeyi daha yakından tanımaya yardımcı olacaktır. Gelibolu'da bulunan tarihi sardalye fabrikasının restorasyonu sonucu müze haline getirilen Türkiye'nin ilk **Antika Traktör Müzesi** de tarım ülkesi olan Türkiye'de, bu toprakların zenginliğini sosyal ve kültürel anlamda destekler nitelikte ve tüm ziyaretçilere kapısını açmıştır.



GELİBOLU YARIMADASI TOPLU MEZAR ANITLARI ZİYARETİ

Homeros'un İliada'sında Troia Savaşı'nda yaşanan acılar ve yıkım anlatılır. Bölgenin Akhalılar tarafından işgali ve Troialıların kentlerini savunmaları destanın ana konusudur. Bölge 1914 yılında ise -I. Dünya Savaşı'nın bir parçası- Çanakkale Savaşına sahne olur. İtilaf Devletleri'ne bağlı donanma gücü 3 Kasım 1914 günü Çanakkale Boğazı'ndan girerek Kumkale ve Seddülbahir'i bombalar; Osmanlı ordusunun şiddetli direnişiyle karşılaşan İngiliz ve Fransız donanması 1915 yılı Şubat ayında genel saldırı başlatır; 18 Mart 1915'de İtilaf güçlerinin üç donanma gemisi batırılır üç gemisi de ağır yara alır. Çanakkale Boğazı'nı geçemeyeceğini anlayan İtilaf güçleri 25 Nisan 1915 günü Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yaparak Osmanlı direnişini karadan kırmayı planlar; 1915 yılı içinde, şiddetli çarpışmaların yaşandığı kara savaşlarında her iki taraf ağır kayıplar verir; işgale karşı topraklarını savunan Osmanlı tarafında 105 bin asker hayatını kaybetmiş, 145 bin asker yaralanmış ve hasta olmuş (gayri resmi yaralı ve hasta sayısı 300 bindir), 2 bini esir düşmüştür; Fransız, İngiliz ve Anzaklar (Yeni Zellandalılar ve Avusturyalılar) safında ise 50 bin kişi hayatını kaybetmiş, 120 bin kişi yaralanmış, 90 bin asker hasta olmuştur. Savaş sonunda İtilaf gücü askerleri Çanakkale Boğazı'nı geçemez; 20 Aralık 1915 tarihinden başlayarak 9 Ocak 1916 tarihine kadar bölgeyi terk ederler. Savaş sırasında Gelibolu Yarımadası'nda hayatını kaybeden askerler toplu mezarlara gömüldüler; savaş sırasında

Gelibolu Yarımadası sahili.



ve sonrasında Osmanlı tarafı ve İtilaf gücü askerleri için anıt mezar alanları yapılır. Her yıl, 18 Mart'ta Çanakkale Zaferi etkinlikleriyle, 25 Nisan'da, kara harekâtının başladığı gün nedeniyle Çanakkale, Gelibolu Yarımadası'nda, toplu mezar alanlarında -Anzak Günü- kapsamında anma etkinlikleri yapılmaktadır. 2015 yılında Çanakkale Savaşı'nın başlamasının 100. yılında -yoğun katılımı- anma etkinlikleri düzenlendi; savaşta yaşamını yitiren Türk, Anzak (Yeni Zelanda, Avusturalya), Fransız ve İngiliz askerlerinin çok sayıda yakını bir araya gelerek toplu anma etkinlikleri düzenlediler.

Gelibolu Yarımadası toplu mezar anıtları günümüzde yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır. Belirli güzergâh içinde Türk, Fransız, İngiliz ve Anzak toplu mezarlık anıtları ziyaret edilebilmektedir. Ayrıca bölgede, Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi Müzesi de ziyaret edilen yerler arasındadır.



Gelibolu Yarımadası toplu mezar Anıtları.





SÖZLÜK

Adyton: Antik Çağ tapınaklarında cellanın arkasında, kült heykelinin bulunduğu kutsal, karanlık bölüm.

Aedikula: Küçük niş; Antik Roma mimarisinde alınlık ve entablatur taşıyan iki sütunla çerçevelenmiş niş.

Agora: Hellen kentlerinde pazaryeri veya toplanma alanı.

Ağırşak: Yün ve iplik eğirmek için kullanılan için alt ucuna takılarak dengeli dönmeyi sağlayan ortası delik pişmiş toprak ve metalden yapılmış ağırılık.

Akropol /Akropolis: Yukarı kent. Eski Yunan Çağı'nda kentin en yüksek ve savunmaya en uygun yerinde kurulan bir iç kale konumundadır. Çoğunlukla çok sarp bir tepe üzerine inşa edilmiştir

Akroter: Üçgen çatı alınlığının yüksek sivri köşesi ile her iki yan köşesini taçlandıran mimari eleman. Akroterler, tapınak yapılarını örnek almış mimari yapılarda, lahit ve heroonlarda çok sık kullanılmıştır. Klasik ve Hellenistik dönemlerde akroterlerde bitkisel bezemelerin yanı sıra tanrı, tanrıça ve mitolojik heykeller de yer almıştır.

Alınlık: Fronton olarak da isimlendirilen, antik Yunan ve Roma yapılarının ön ve arka cephelerinde çatının üçgen şeklindeki kısmı. Yunan ve Roma yapılarındaki alınlıklar mimari olarak farklılık gösterir. Roma alınlıkları Yunan alınlıklarından daha yüksektir.

Analemma: Antik tiyatrolarda caveayı iki yandan sınırlayan istinat duvarı.

Antik Dönem: İ.Ö.6.yy. ile İ.S.3.yy. arasındaki dönem; Yunan ve Roma uygarlıklarının gelişip yayıldığı dönem.

Apodyterium: Soyunma odası.

Apokrif: Halk için yazılmış İnciller ve bunlardan alınmış dini mevzular üzerine yapılmış resimler.

Aquadukt: Su kemerleri.

Atrium: Mimari mekân; üstü açık ya da kapalı mekân, avlu.

Bomós: Kare veya dikdörtgen planlı içinde mezar yatakları bulunan yapı. Basamaklarla çevrili bir kaidenin üzerinde bulunur; genellikle düz olan çatısında lahitler bulunur.

Bukranion: Antik mimaride bezek ve süsleme amaçlı kullanılan öküz başı.

Caldarium: Antik Roma hamamının sıcaklık bölümü.

Cavea: Antik tiyatrolarda basamaklı oturma bölümü.

Cella: Hellen tapınaklarında kült heykelinin bulunduğu en kutsal mekân.

Conventus: Eyaletlerde yargı işlerinin yürütüldüğü yer, merkez.

Depas: İki kulplu içki kabı.

Diakonikon: Bazilikalarda ve Bizans mimarisinde, dini törenlerde kullanılan eşyaların saklandığı, Diakonikon ya da Prothesis olarak isimlendirilen, apsisin her iki yanında bulunan çıkıntılı, tonozlu dikdörtgen odalar.

Diazoma: Antik tiyatro ve amfitheatrlarda oturma sıralarını ayıran, gezinti ve geçiş yeri.

Diphros: Antik mobilyalardan dört ayağı tornada yapılmış ve arkalıksız bir oturma eşyasıdır.

Diyakoz: Eski Yunanca, hizmetli, hizmetçi ve yardımcı anlamına gelen Diyakozluk, Katolik, Anglikan ve Ortodoks kiliselerinde 3 ruhban derecesinin ikildiri; önce Diyakoz olan kişi sonradan papazlık ve piskoposluk seviyesine çıkarlar.

Eksedra: Heykel konulan ya da oturmaya yarayan, dikdörtgen veya yarım daireli, kendinden daha geniş mekâna eklenmiş bölüm.

Entablatur: Antik Yunan ve Roma mimarlıklarında sütunların taşıdığı üst yapı öğelerinin bütünü.

Fallos: Erkeklik organı.

Fibula: Tunç devrinden itibaren Roma'nın son dönemine kadar kullanılan madeni broş ya da çengelli iğne.



Fresk: Taze kireçli sıva üzerine boyalarla renklendirilen duvar resmi.

Frigidarium: Antik Roma hamamlarında, içinde havuz bulunan soğukluk bölümü.

Friz: Antik mimarlıkta kabartmalar ve heykeltıraşlık eserleriyle bezeli şerit biçiminde yatay kısım.

Geç Antik Dönem: İ.S. 3. ve 6. yüzyıllar arasındaki dönem.

Girland: Antik çağlarda süsleme türü olarak dönemin mimarisinde kullanılan meyve, bitki ve çiçeklerden bir hevenk şeklinde yapılmış düz resim ya da kabartma.

Grifon: Baş ve kanatları kartal, gövdesi aslan biçiminde karışık bir mitolojik yaratık.

Gymnasion: Antik Yunan ve Roma'da bedensel ve düşünsel olarak gençlerin eğitim ve spor etkinlikleri yaptıkları yapılar.

Heroon: Yüceltilmiş kahramanların, kralların anısına yapılmış anıt.

Hippodamos (Izgara) Plan:

Miletli Hippodamos tarafından İ. Ö.5.yy.da uygulanmış ve ismiyle anılan kent planlaması. Birbirlerine paralel dik sokaklar arasında kalan kare ya da dikdörtgen adalardan oluşan kent planı; bu adaların izgaraya benzemesi nedeniyle "Izgara Plan" olarak da anılır. Sokaklar, bu planlamaya göre birbirini dik açıyla keserler. Plan, Milet'in ardından bazı İon kentlerinde de uygulanmıştır. Araştırmalarda planın kökeninin doğu kaynaklı olduğu, Urartuların bu planı yerleşimlerde uyguladıkları görülmüştür.

Hypokaust: Bir Roma buluşu olan ısıtma sistemi. Hamam taban kaplamaları, altındaki (60 cm. veya daha fazla) tuğla payelere, ya da tuğladan kemerli payelere dayanmaktaydı; sıcak hava bu boşluk içinde dolaşarak hamamı ısıtmaktaydı.

İma Cavea: Tiyatro diazomasının aşağıda kalan oturma bölümü.

İn situ: Yerinde sabit, eski konumda ele geçen buluntular.

İsodomos: Eş boyda ve harçsız yapılmış Hellenistik Dönem duvar örgüsü.

Karyatid: Antik mimarlıkta kadın heykelleri biçiminde yapılmış taşıyıcı sütunlar.

Katagraphe: İnananların tanrı Apollon'a kendi istekleri ya da tanrının emri ile kölelerini, çocuklarını ve torunlarını sunmasını içeren yazıtlar.

Kentauroslar: Amazonlar, Kentauros ve Lapith'lerin savaş betimlemeleri.

Klasik Dönem: İ.Ö. 480-330 yılları arasındaki uygarlık dönemi.

Korinth Düzeni: Antik mimarlıkta İ.Ö.5.yy.da oluşan, Dor ve İon düzenin yanında İ.Ö. 4.yy.dan itibaren var olan bir mimari düzen. Belirgin özelliği, akantus yapraklarıyla bezeli sütun başlığıdır. Diğer yönleri İon düzenine benzer.

Korniş: Yapı cephelerinde katları birbirinden ayıran ya da üst kenarı sınırlayan profil çıkıntı.

Kremasyon: Cesedin yaklaşık olarak 1000-1200 derece sıcaklıkta en az 70 dakika yakılarak, küllerinin bir kap içinde gömülmesi.

Krepidoma: Antik mimaride tapınağın oturduğu platformun çevresinde yer alan basamaklar.

Krepis: Basamak; Grek mabedinin gövdesinin oturduğu stylobati meydana getiren basamak şeklindeki çepeçevre, yükseklik.

Kriptoportik: Eski Romalıların sıcak havalarda oturdukları -tonozlu- yeraltı yapıları.

Kurtin: Antik surlarda, burçlar arasında kalan beden duvarları.

Latrina: Antik Roma'da kentlerde ortak kullanıma yönelik yapılmış tuvalet.

Logeion: Hellenistik tiyatrolarda proskeniumun önündeki kolonadı taşıyan sahne platformu.

Martyr: Şehit.

Martyrion: Azizlerin din uğruna etkinlikler yürütürken "şehit düştüğü" yerde



anısına yapılmış dini içerikli yapı.

Medusa: Korku verici görünümde olan, Yunan mitolojisinde saçları yılanlarla örülmüş üç kız kardeşten (Gorgo) birisi.

Megaron: Dikdörtgen ya da kare biçimli, bir kapıyla birbirine bağlanan bir iç mekân ve ön dehlize sahip, üstü ahşap çatılı, içinde ocak olan Erken Tunç Çağı yapısı.

Metop: Antik Yunan mimarisinde Dor düzeninde arşitravin üzerinde yer alan triglifonu oluşturan, triglifler arasında kalan, dörtgen biçimli, üzerinde kabartmalar olan, ya da kabartmasız, boyalı ve boyasız taş levhalara verilen isim.

Mukarnas: Merdiven biçiminde çıkıntıları olan kubbe.

Narteks: Bazilika tipi, erken Hristiyanlık ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi kiliselerinin ana mekânına açılan giriş bölümü.

Nef: Bazilika ve kiliselerde apsise dik doğrultuda uzanan, birbirlerinde sütunlar ve ayak izleriyle ayrılmış uzunlamasına mekânların her biri.

Nekropol: Yunanca ölümler kenti anlamına gelen mezarlık alanı.

Neokoros: Antik Roma kentlerinin imparatorlar adına kült alanı/tapınak kurabilme iznini belirten niteleme.

Nymphaeum: Yunan mitolojisinde nymphelere adanmış, ev biçimli, sütun dizileri ve heykellerle bezenmiş nişli anıtsal çeşme.

Nymphe: Kırsal alanlarda (sular, ormanlar) yaşayan dişi tanrılar.

Oinokhoe: Kraterden şarap almak için yapılmış tek kulplu ya da düz yonca ağızlı sürahiye benzer kap.

Olympieion: Tanrı Zeus'a adanmış Yunan tapınaklarına verilen isim.

Opus Sectile: Roma ve Bizans dönemlerinde, yapıların tabanlarında, çeşitli boyda ve renkte mermer bloklardan oluşan döşeme biçimi.

Palaestra: Antik gymnasionların güreş ve beden eğitimi yapılan üzeri açık büyük

bölümü, güreş okulu.

Palmet: Frizlerde, mezar stellerinde, kornişlerin üzerinde, vazolarda ve kiremit ağızlarında Yunan sanatında sıkça görülen bitkisel bezeme motifi. Bir sapın iki yanında simetrik olarak uzanmış yapraklardan oluşur.

Parados: Antik tiyatroların yan taraflarından girişi sağlayan karşılıklı giriş koridorlarından her biri.

Paye: Yapıda, duvar örme yöntemiyle yapılmış düşey taşıyıcı.

Pegasus: Mitolojide Kanatlı at.

Peripteros: Antik Çağ tapınaklarında tek sıralı sütunlarla çevrelenmiş plan tipi.

Peristasis: Antik tapınakların etrafını çeviren sütun dizisi.

Peristyl Avlu: Kutsal alanlarda, evlerde, gymnasionlarda bulunan etrafı sütunlarla çevrili avlu.

Perseus: Yunan mitolojisinde Athena tarafından Medusa'yı öldürmekle görevlendirilen, Herakles'in ataları arasında yer alan Argoslu önemli bir kahramandır.

Pithos: Pişmiş topraktan yapılmış olup genelde tahıl veya erzak depolamada, bazen de ölü gömmede kullanılan büyük küp.

Plaetia: Antik geniş yol.

Podium: Mabeyn, lahit heykel veya sütunların üzerine oturduğu yüksek ve devamlı kaide.

Poligonal (duvar): Çok kenarlı taşlardan örülmüş, düzensiz antik duvar örme tekniği.

Porfir: Somaki olarak da isimlendirilen, içinde beyaz lekeler bulunan kırmızı bazalt taş. Yeşil olanı da vardır, iyi cila tutar.

Portal: Anıtsal kapı, ana kapı, taç kapı.

Portiko: Antik yapılarda revak niteliğinde kullanılan, çatısı sütunlarla taşınan hol.

Prehistorik: Tarih öncesi çağları belirten sözcük.

Proedria: Antik tiyatrolarda ilk basamaklarda imparator, ya da kentin ileri gelen kişisi için yapılmış, arkaklıkları oturma basamağı.



Prokonsül: Antik Roma'da belirli süre Konsül olarak görevde bulunduktan sonra bir Roma Eyaleti'nin yöneticisi olan, vali.

Propylon: Kutsal alanın giriş kapısı.

Proskenium: Antik Roma tiyatrolarında sahne binasının seyircilere bakan duvarı önünde, orkestradan yükseltilmiş set.

Prytaneion: Antik Yunan kentlerinde içinde sürekli yanan kutsal ocağı olan, yabancı seçkin kişilerin ve elçilerin, savaşta ya da spor dalında başarılar kazanmış kişilerin ağırlandıkları yapı.

Rekonstrüksiyon: Bir yapının veya kalıntının kalan bölümleri ve diğer belgeler yardımıyla eski şeklinin belirlenerek yeniden yapımı.

Rektagonal: Hellenistik dönemde surların yapımında uygulanan teknik, yani taşların dış yüzlerinin hafif şişkin olarak işlenmesi.

Restorasyon: Bir yapının veya bir eserin yıkılan, harap olan kısımlarının daha fazla tahrip olmasını engellemek için aslına uygun biçimde belirli ilkeler ışığında onarılması işlemidir.

Rustik duvar örgüsü: Düzgün işlendiği halde işlenmemiş izlenimi veren taşlardan oluşan duvar örgüsü.

Ryton: Eski Çağ'da, içki kabı veya dini törenlerde adak sıvısı dökmek için kullanılan boynuz, hayvan başı veya gövdesi biçimli kaplar.

Sanctum: Kutsal yer, girilmesi yasak özel oda.

Sebasteion: Roma İmparatorlarına (*Sebastoi*) ait kutsal alan. Bu tür kült alanlar Roma Dönemi'nde imparatorların tanrılaştırıldığı, kentle, Roma arasındaki bağı güçlendirmek ve imparatorlara saygı göstermek için yapıldığı bilinmektedir.

Semerdam: Ters kayığı andırır ya da beşikörtüsü tarzında çatı yapısı ve lahitler için kullanılan sözcük.

Sileks/Çakmaktaşı: Denizlerde eriyik halde bulunan silisyum dioksitin çökmesi ile oluşan taştır. Çok sert olması ve düzgün

yüzeyler halinde kırılması nedeniyle Eski Taş Çağı'nda çeşitli aletler yapımında kullanılmıştır.

Skene: Sahne binası.

Stel: Tek parçadan oluşan ve dik duran taş anlamındadır. Çeşitli biçimlerde olabilir. Üzeri kabartmalı, yazılı ve resimli olabilir. Yunan, Roma Dönemi mezar taşları, adak taşları için bu sözcük kullanılır.

Stoa: Sütun dizileri üzerinde çatısı olan, tek ya da iki katlı uzunlamasına gelişmiş bir plan düzeni gösteren antik yapı türü. Agoraları çevreleyen stoalar, kent sakinlerinin dinlendiği, yağmurdan ve güneşten korunduğu yerlerdi; agoralarda stoaların siyasi, ticari ve genel işlevleri de vardı; ticaret yapan kişilerin büroları, ambarları da bulunmaktaydı. Stoalar agoranın yanı sıra gymnasionlar da da görülen antik bir yapı türüydü.

Stola: Antik Roma'da Roma vatandaşlığı hakkını taşıyan kadınların gömlek üzerine giydikleri kolları ya da kolsuz bir giysi. Göğsün altından sarılan bir kuşak ve başka bir kuşakla da kalçaların üzerine tutturuldu.

Stuko: Yaygın kullanımı antik Roma'da başlamış, sönmüş kireç, alçı, tebeşir, beyaz mermer tozu, yumurta akı, tutkal ve su karışımıyla yapılan sıva. Düzgün olmayan duvarların düzeltilmesinde, fresk yapılacak duvarların sıvasında kullanılmıştır.

Stylobat: Antik mimaride yapının üzerine oturduğu toprak üstünde kalan, sütunları taşıyan bezemeli, silmeli, temel.

Summa Cavea: Tiyatroda diazomanın üst oturma bölümü.

Synthronon: Bazilika yapısının apsisinin içinde yer alan din görevlilerinin tören sırasında toplu olarak oturdukları yarım yuvarlak oturma kademelerinin tümü.

Taberna: Antik mimaride portikoların gerisinde, bir ya da iki katlı dükkân.

Tabula Ansata: Antik Roma sanatında kulplu bir çerçeve biçiminde betimlenen kitabelik.



Temenos: Kutsal alan; etrafı peribolos denilen duvarla çevrilmiş bir ya da daha fazla tapınağı ve dinsel yapıyı içine alan kutsal alan.

Templum In Antis: 'Pronaos'ta 'ante'lerin arasında iki sütunu bulunan tapınaklara verilen ad.

Tepidarium: Antik Roma hamamının ılık bölümü.

Teritoryum: Egemenlik alanı.

Tetrastoon: Dört tarafı portiko (revak) ile çevrili dörtgen açık alan.

Thermae: Antik Roma mimarlığında anıtsal boyutlarda genel hamam yapısı.

Theseuros: Antik Yunanda temenos içinde yer alan hazine yapısı.

Torso: Kollar, bacaklar ve baş dışında insan gövdesi heykeli.

Unguentarium: Ortasında şişkinliği olan, küçük boru şeklindeki kap.

Urne: Pişmiş toprak, taş ya da tunçtan yapılmış vazo ve kavanoza benzer, kapaklı veya kapaksız kap. Antik Roma'da, içine su içki ya da ölülerin külleri konulurdu.

KAYNAKÇA

- 1) Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion, Ed. Prof. Dr. Cevat Başaran 2013 İstanbul.
- 2) Paulys Realencyclopædie der Classischen Altertums-Wissenschaft 1920 Stuttgart.
- 3) Troia/Wilusa, Überblick und Offizieller Rundgang, Manfred O. Korfmann/Dietrich P. Mannsperger 2004 İstanbul.
- 4) Troia-Archaeologie, Geschichte, Mythos, Dieter Hertel, 2. Auflage, 2002 München.
- 5) Die Mauern von Troia, Dieter Hertel, 2003 München.
- 6) Troia, Düş ve Gerçek, Ortak Yayın, İstanbul 2001.
- 7) Troy, A Study in Homeric Geography, Walter Leaf, 1912 London.
- 8) Plain of Troy Described, Charles MacLaren 1863 Edinburg.
- 9) Troia und Homer, Joachim Latacz, 2. Auflage 2001 München.
- 10) Çanakkale Boğazı Fiziki Coğrafyası, Yrd. Doç. Dr. Rüştü Ilgar 2007 Ankara.
- 11) Strabon, Geographika Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman 1987 (?) İstanbul.
- 12) The Search for Troy, A. C. Laskarides, 1977, Indiana.
- 13) Parion, C. Başaran, Çanakkale-Troas Arkeoloji Buluşması VII, 2007 Çanakkale.
- 14) Troia Yöresinin Yüzey Şekilleri, İlhan Kayan, Studia Troica 10, 2000, Main.
- 15) Biga Yarımadası Güneybatı Kısımının Jeomorfolojisi, Doç. Dr. Turgut Bilgin, 1969 İstanbul.
- 16) Voyage de La Troade, Fait dans les années 1785 et 1786 Troisième édition, Jean Baptiste Lechevalier. 3 vol et Atlas 1802 Paris.
- 17) Voyage Pittoresque de la Grèce, Marie Gabriel Florent Auguste Comte de Choiseul-Gouffier, Vol. I 1782 Paris, Vol. II/1 1809 Paris, Vol. II/2 1822 Paris.
- 18) Neandrea, Kuzey Egede Arkaik ve Klasik Çağlara Ait bir Şehir, Aşkıdıl Akarca 1977 İstanbul.
- 19) Neandria, Robert Koldewey, 1891 Berlin.
- 20) Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar, Zafer Taşlıkılıoğlu, 1963 İstanbul.
- 21) The Oracles of Apollo in Asia Minor, H.W. Parke, 1985 Kent.
- 22) The Troad, John M. Cook, 1973 Oxford.
- 23) Strabo on the Troad, Walter Leaf, 1923 Cambridge.
- 24) Smintheion, Troasta Kutsal Bir Alan, Coşkun Özgünel, 2001 Ankara.
- 25) Granicus River Valley Survey Project, Ch. Brian Rose vd. Studia Troica 17/2007.
- 26) Sondagen am Stufenkomplex von Neandria, Markus Trunk, Asia Minor Studien Band 22 1996 Bonn.
- 27) Eine Opfergrube Demeter in Neandria, Axel Filges-Petra Matern Asia Minor Studien Band 22. 1996, Bonn.



- 28) Der Polyksena Sarkophag in Çanakkale, c. Reinsberg, Olba IV, 2001, Mersin.
- 29) A New Sarcophagus of Polyksena from the Salvage Excavations at Gümüşçay, Nurten Sevinç, Studia Troica 6, 1996, Mainz.
- 30) The Water Supply of Troia, İlhan Kayan, Studia Troica, 10, 2000, Mainz.
- 31) A new painted Graeco-Persian Sarcophagus from Çan, Nurten Sevinç vd. Studia Troica 11, 2001, Mainz.
- 32) Rescue Excavations in the Necropolis of Lampsacus 1996 Reyhan Körpe vd. Studia Troica 12, 2002, Mainz.
- 33) The Early Bronz Age on Tenedos/ Bozcaada, Nurten Sevinç vd. Studia Troica 14 /2004.
- 35) The Aqueduct of Roman İlion and the Bridge across the Kemerdere Valley in the Troad, William Aylward vd. Studia Troica 12, 2002, Mainz.
- 36) Kazdağları II. Ulusal Sempozyumu Bildirileri, 2006 Çanakkale.
- 37) 2003 Yılı Lâpseki(Lampsakos) ve Çan ilçeleri Yüzey Araştırması, Doç. Dr. Nurettin Aslan, 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt 2, 2004 Ankara.
- 38) Gelibolu Yarımadası Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi Coğrafya Çalışmaları, Prof. Dr. Mustafa Sayar, Çanakkale-Troas Arkeoloji Buluşması V, 2007 Çanakkale.
- 39) 1995 Yılı Skepsis Aşağı Kent ve Nekropolü Kurtarma Kazısı, Cevat Başaran vd. VII Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1997 Ankara.
- 40) 1993 yılı Skepsis(sic!) Antik Kenti Kurtarma Kazısı, Ömer Özden vd. V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1994 Ankara.
- 41) Pegai-Karabiga, Eine Mittelalterliche Stadt, Wolfgang Müller-Wiener, Festschrift für Jale İnan, Band I, 1989 İstanbul.
- 42) Bozcaada Ortaokul Sahasında Yapılan Kazı Hakkında Ön Rapor, Ergon Ataçeri, TAD, sayı XI-2, 1961, Ankara.
- 43) Çanakkale'de Eski Dardanos Şehri Yakınında Bulunan Tümülüs Hakkında Ön Rapor, Rüstem Duyuran, TAD, X-1, 1960 Ankara.
- 44) Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzey Araştırması (2008), A. Osman Uysal, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, 2009 Ankara.
- 45) Abydos, Nurettin Aslan, Sevim Buluç Anı Kitabı, 2006 Çanakkale.
- 46) Troy and the Trojan War, A Symposium held at Bryn Mawr College, 1986, Bryn Mar.
- 47) Lâpseki-Çardak'ta Yakup Bey Külliyesi, A. Osman Uysal, Sevim Buluç Anı Kitabı, 2006 Çanakkale.
- 49) Behramkale/Assos, Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu, 2. baskı, 1996 İstanbul.
- 50) Taşın Hayat Verdiği Kent Assos, Nurettin Aslan-Beate B. Aslan, 2010 İstanbul.
- 51) Zu Zwei Inschriften aus Neandria, Norbert Franken, Asia Minor Studies Band 22, Bonn.
- 52) Tarih Öncesi Dönemlerden Antik Çağ Sonuna Kadar Eceabat/Maydos, Göksel Sazcı, Eceabat Değerleri Sempozyumu, 2008 Çanakkale.
- 54) Euripides, Troialı Kadınlar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Çeviri, Sema Sandalcı. İstanbul, 2002.
- 55) Gargara, Lamponia and Pionia: Towns of the Troad, Joseph Thacher Clarke AJA 1888 Boston.
- 56) "Çanakkale" Şinasi Tekindağ, İslam Ansiklopedisi, Cilt III, 1954 İstanbul.
- 57) Neşri Tarihi, Mehmed Neşri, Haz. Prof. Dr. Mehmet A. Köymen, 1983, Ankara.
- 58) Türk Müzeciliğine Bir Bakış, R.O. Arık, 1953, İstanbul.
- 59) Meydan Larousse, Kardias Maddesi, Cilt 6, 1971 İstanbul.
- 60) Dardanos Höyüğü Kurtarma Kazısı, Turhan Özkan, I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1990 Ankara.
- 61) Lâpseki Kurtarma Kazısı, Reyhan Körpe VIII. Müze Kurtarma Kazıları



Sempozyumu Semineri, 1997 Ankara.

62) Yunan Tarihi (Hellenika) Ksenophon, Prof. Dr. Suat Sinanoğlu.

63) Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, W.M. Ramsay, Çev. Mihri Pektaş, 1960 İstanbul.

64) Eine Dekretfragment aus dem 5. Jh. V. Chr. Aus Hamaxitus, Elmar Schwertheim VI Araştırma Sonuçları Toplantısı 1988 Ankara.

65) Troas Bölgesi Antik Kentleri, Reyhan Körpe, Çanakkale Tarihi, Cilt I, 2008 İstanbul.

66) İlkçağda Gelibolu Yarımadası Yerleşimleri, M. Fatih Yavuz, Çanakkale Tarihi, Cilt I, 2008 İstanbul.

67) Bozcaada Kurtarma Kazısı, Nurten Sevinç, IV Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1993 Ankara.

68) 1990 yılı Tenedos Nekropol Çalışmaları, Turhan Özkan, II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1991 Ankara.

69) Osmanlı Türk Basınında Resimlerle Çanakkale ve Yöresi: Servet-i Fünûn Örneği, Ömer Çakır, Çanakkale Merkezi Değerleri Sempozyumu, 2008, Çanakkale.

70) Çanakkale Boğazı ve Savaşları, Şemseddin Çamoğlu, 1962 İstanbul

71) Çanakkale Boğazında Fatih Dönemi Kaleleri, İsmail Utkular, 1953 İstanbul

72) Gelibolu Mevlevîhanesi ve Gelibolu'da Mevlevilik, Gülgün Erişen Yazıcı, 2009 Çanakkale

73) Gökçeada Uğurlu-Zeytinli Kazı Çalışmaları, Doç. Dr. Burçin Erdoğu, VIII. Çanakkale-Troas Arkeoloji Buluşması, 2011 Çanakkale

74) Gökçeada Yeni Bademlihöyük'te Kent ve Yönetim, Prof. Dr. Halime Yılmaz, V. Çanakkale-Troas Arkeoloji Buluşması, 2008 Çanakkale.

75) About the "Hasan Paşa Tower" at Yerkesiği on the Plain of Troia, Ayda Arel, Studia Trioca 3, 1993, Mainz

76) The Dedetepe Tumulus, Nurten Sevinç vd. Studia Trioca 8, 1998, Mainz

77) A New Painted Graeco-Persian Sarcophagus from Çan, Nurten Sevinç vd. Studia Trioca 11, 2001, Mainz

78) Troia-Homer-Schliemann, Mythos und Wahrheit Michael Siebler 1990

79) Der Athena Tempel von İlion, F. Goethert/H. Schleif, Berlin 1962

80) Kallipolis, Pauly's Realencyclopediae Der Classischen Altertums, 20. Halbband, 1965

81) İlkçağda Gelibolu Yarımadası Yerleşimleri, Dr. Mehmet Fatih Yavuz, S.447-470.

82) Çanakkale Savaşları Tarihi, Cilt I, İstanbul 2008

83) Yurt Ansiklopedisi, Gelibolu Maddesi Cilt 3, 1982 İstanbul

84) Pauly's Realencyclopediae Der Klassischen Altertums Wissenschaft, 20. Halbband 1965 Stuttgart.

85) Meydan Larousse, Gelibolu Maddesi, 5, cilt S. 71 1967 İstanbul.

86) Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, Ekrem Hakkı Ayverdi, Cilt I, İstanbul, 1966.

87) Antandros 2001 Kazıları, Gürcan Polat, 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, S. 21-31.

88) Antandros 2002 Kazıları, Gürcan Polat, -Yasemin Polat, 25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt S. 453-462

89) Antandros 2008 Kazıları, Gürcan Polat, -Yasemin Polat, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4. Cilt S. 1-22

90) Antandros 2006 Kazıları, Gürcan Polat, -Yasemin Polat, 29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt S. 455-476

91) Türk Devri Çanakkale Seramikleri, Gönül Öney, Ankara 1971.

92) V. Cuinet, La Turquie d'Asie Mineure III, Paris 1894.

93) Description of the East and Some Other Countries, R.A. Pococke, London, 1743-1745.

94) Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den



Jahren 1835 bis 1839. H. von Moltke, Berlin 1841.

95) Çanakkale İli Ayvacık Yöresi Halı Dokumacılığında kullanılan Boya Bitkilerinin Botanik ve Boyarmadde Özellikleri, Aslı Aksoy-Ahmet Gönüz S.289-304, Ayvacık Değerleri Sempozyumu, Çanakkale 2008.

96) Kazdağı, Balıkesir, Bergama, Ayvacık Halılarının Etkileşimi, Alim Gadanaz- Meral Orhan, S.281-288, Ayvacık Değerleri Sempozyumu. Çanakkale 2008.

97) Büyük Larousse, Deve Maddesi, Cilt 6, S. 3099 1986 İstanbul.

98) AnaBritannica, Deve Maddesi, Cilt 7, S.197-198, 1987 İstanbul.

99) "Troas" An inventory of Archaic and Classical Poleis, Stephen Mitchell, Oxford, 2004.

100) Geschichte von Troas, Eduard Meyer, Leipzig, 1877.

101) Archaeological Support of Lysandros's Expulsion of the Athenians from the Chersonese after Aigospotamoi, AIA 107th Annual Meeting.

102) Kuzey Troas Bölgesi Yüzey Araştırmaları: Perkote ve Palaiperkote'nin yer belirlenmesine ilişkin sorunlar, Nurettin Aslan, TÜBA-AR, 12/2009.

103) Die Lokalisation von Paisos, Nurettin Aslan, Ramazan Özgan'a Armağan 2005 İstanbul.

104) "Troa"da Dört Yerleşim Yeri, Hamit Koşay/Jerome Sperling, 1936 İstanbul.

105) Beşiktepe, Vorbericht über die Ergebnisse der Grabung Manfred Korfmann, 1982, Archaeologischer Anzeiger 1984, Heft 2, Berlin 1984.

106) Beşiktepe, New Evidence fort he Period of the Trojan Sixth and Seventh Settlement Manfred Korfmann, s.17-28 Bryn Mawr 1986.

107) Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri. Vedat Çalışkan. Selçuk Belediyesi, Selçuk-Efes Kent Belleği

Yayınları, 2010.

108) Homeros, İlyada, Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi (Çeviri, Azra Erhat, A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, İstanbul.

109) Homeros, Odysseia, Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi (Çeviri, Azra Erhat, A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, İstanbul.

DİPNOTLAR

[1] Büyük olasılıkla, bulunan beş metre boyundaki kemik ya da kemikler, bir hayvan fosiline aitti. B.E.

[2] Yaklaşık İ.Ö. 2250 ile İ.Ö. 1740/30 yılları arası. B.E.

[3] II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da Dresden'deki Frauen Kirche'nin (Kadınlar Kilisesi) bombardıman sonucu yıkılmasından sonra İngilizler, iki binli yıllarda dostluk adına (!) kilisenin yeniden onarılmasına katkıda bulunmuşlardır.

1973 yılında Seddülbahir bölgesini gezen Kraliçelerinin de görmesine karşın, neredeyse yerle bir ettikleri bu kale için herhangi bir dostluk gösterisinde bulunmaya gerek görmemişlerdir. B.E.

[4] 1980'li yıllarda bu kuleye bitişik olarak inşa edilen yapı, yıkılması yönünde yazdığım bir raporla yıkılmış ve daha fazla zarar görmesi engellenmiştir. B.E.

[5] Tudelalı Benjamin. D. 1130-Ö. 1173. B.E.

[6] 1857 yılında bölgede araştırma yapan Frank Calvert'e konuştuğu yaşlı bir köylü mermer bir koltuk ve bir yazıt bulunduğundan söz etmiştir.

[7] Spartalı Donanma Komutanı. Antalkidas, İ.Ö. 386'da Pers Kralı Artakserkses ile "KKral Barış"ı da denilen ve Atinalıları Batı Anadolu'dan çekilmeye zorlayan bir barış antlaşması imzaladı. B.E.

[8] Gaius Messius Quintus Traianus



Decius. (D. Yaklaşık 201-Ö. Haziran 251) 249 ve 251 yılları arasında Roma İmparatoru. B.E.

[9] Gümüş ağırlıklı ve altın karışımı para. B.E.

[10] Büyük olasılıkla Petronium adıyla bağlantılıdır. B.E.

[11] Yunan Mitologyasında Tanrıça Demeter. B.E.

[12] Mehmet Altay Köymen bu tarihi 1364/65 olarak verirken, Halil İnalıcık 1371 olarak verir. B.E.

[13] Ephesos Kiliseler Kurulu üç kez toplanmıştır. İlki 431, ikincisi 449 ve üçüncüsü de 475 yıllarındadır. B.E.

[14] Latince Decretum. Genelge, Yönerge anlamındadır. B.E.

[15] Yunanca "Her taraftan görülen= Periskeptos." B.E.

[16] Bkz. Dipnot 17.

[17] Yunanca Dionysios Kutsal Alanı anlamında. B.E.

[18] Yunanca Zeus Kutsal Alanı anlamında. B.E.

[19] Yerleşimin yaşlıları, atalarının buraya geldiklerinde, başlarındaki külaha göndermeyle, Külahlı diye anıldığını anlatırlarsa da buraya gelen göçerlerin de diğerlerinden daha değişik giysili olamayacağı ve kanıksanmış olan bu giysinin de kendilerince değil de ancak başkalarının adlandırılabilceği düşüncesinden yola çıkarak, bunun, sonradan uydurulmuş bir yakıştırma olabileceğini, adın kökeninin başka yerde aranması gerektiğini düşünüyorum. Bu nedenle konunun daha fazla araştırılmaya gereksinimi vardır. B.E.

[20] Baş tarafındaki eksikliğin SMİN ve sonraki eksikliğin de LLON olması gerekir. B.E.

[21] Paros Adası'nda doğan Skopas, antik dünyanın en önemli yontucularından biridir. B.E.

[22] Filozof Platon'un öğrencisi olan Filozof ve Gökbilimci Herakleides Pontikos. D. İ.Ö.387 ya da 390 Karadeniz Ereğlisi/-Ö.

İ.Ö. 322'den sonra Atina. B.E.

[23] Polemon (Antonios) Sofist filozof. D. İ.S. 88 Laodikeia/ Ö. İ.S.144? B.E.

[24] Şemsettin Çamoğlu, bu tutarı Çanakkale Boğazı ve Savaşları adlı kitabında 10.000 Fransız altını olarak verir.

[25] Yine Çamoğlu, söz konusu kitabında, su getirilmesi ve kule yapımından sonra arta kalan parayla Çanakkale Belediyesi'nin iki ev ve bir kahvehane satın aldığını belirtir. B.E.

DİZİN

A

Abarnis / Abarnias 132

Abydos 93, 96, 101, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 133, 141, 146, 246, 258

Adatepe Zeytinyağı Müzesi 170, 171

Agamemnon 20, 21, 26, 35, 36, 37, 195

Aineias 11, 60, 61, 62, 79, 144, 165

Akhilleus 18, 20, 24, 26, 27, 29, 34, 35, 36, 39, 40, 62, 63, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 91, 136, 161, 195, 196, 233, 237

Aleksandria Troas 87, 96, 146, 165, 168, 170, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 188, 190, 191, 206, 245, 249

Altıkulaç Lahdi 91, 139, 140

Antandros 172, 173

Apollon Smintheus Kutsal Alanı 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197

Assos 96, 146, 169, 188, 191, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 227, 245, 247, 249

Atikhisar / Gâvurhisar Kalesi / Kremaste 141, 142

Aynalı Çarşı 255, 256

Ayvacak Halıları 262, 263

Azebler Namazgâhı 116



B

Babakale / Lekton Burnu 199, 200

Beşik Sivri Tepe 230

Beşik Yassı Tepe 230

Bigalı Kalesi 103

British Museum 16, 17, 32, 82

C

Carl W. Blegen 11, 17, 51

Cezayirli Hasan Paşa Kulesi 186, 187, 188

Charles Mc Laren 11, 16

Ç

Çanakkale 242 -265

Çanakkale Arkeoloji Müzesi 245, 246, 247, 248, 249

Çanakkale Deve Güreşleri 264, 265

Çanakkale Hamamları 257

Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi 242, 243, 244

Çanakkale Saat Kulesi 259

Çanakkale Seramikleri 260, 261, 262

Çardak Yakup Bey Külliyesi 129, 130, 131

Çimenlik Kalesi 250, 251

Çimpe Kalesi 112

D

Dardanos 96, 132, 133, 134, 135, 161, 165, 184, 247, 248

Dedetepe Tümülüsü 157, 247

E

Edward Daniel Clarke 14, 16, 82, 124, 167, 183, 206, 207, 211, 212, 222, 227, 276

Euripides 137

F

Frank Calvert 11, 16, 85, 124, 125, 161, 166, 169, 183, 194, 245, 247, 248, 278

Franz Kauffer 11, 16

G

Gargara 225, 226

Gelibolu Mevlevihanesi 117, 118, 119

H

Hadimoğlu Konağı Türk Evi

Etnografya Müzesi 163, 164, 165

Halim Bey Konağı 154, 155

Hamaksitos 190

Heinrich Schliemann 8, 11, 16, 17, 48, 49, 51, 52, 67, 68, 70, 71, 85, 87, 93, 95, 124, 125, 169, 184, 192, 229, 277

Hektor 28, 34, 38, 39, 40, 62, 82, 87, 165, 168, 169, 196, 219

Helena 18, 20, 22, 23, 34, 40, 196

Hisarlık Tepe 10, 11, 14, 16, 66, 67, 74

Homer 20, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 48, 61, 62, 65, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 82, 83, 87, 122, 143, 192, 196, 198, 202, 225, 233, 278

İ

İlion 10, 11, 16, 35, 66, 78, 79, 80, 86, 87, 96, 111, 133, 146, 159, 161, 184, 205

İmbros / Gökçeada 237, 238, 239

İstanbul Arkeoloji Müzeleri 17, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 229, 245, 260, 262

J

J. M. Cook 141

Jean-Baptiste Lechevalier 11, 16

Julius Caesar 11, 79

K

Kallipolis / Gelibolu 113, 114, 115

Kardia 112, 113

Kaskal Kur Kaynak Mağarası 54, 55, 56

Kemerdere Su Kemer 159, 160

Khryse / Khrysa 198

Kızkulesi / Astrizion 186

Kızöldün Tümülüsü 136, 137, 138, 139

Kilisetepe (Eceabat) 102

Kilitbahir Kalesi 101, 104, 105, 124

Koçali Antik Taş Ocağı 182

Koila 101, 109

Korfmann Kitaplığı 253

Kumkale Kalesi 15, 107, 270

Kumtepe 229,

Kurşunlu Camisi 254

L

Lamponia 226, 227

Lampsakos 96, 114, 126, 127, 128, 129, 132, 142, 145, 146, 165, 246



Laokoon 30, 31
Lysimakheia 110, 111, 112, 113, 45
M
Madytos 101, 102
Manfred Korfmann 11, 17, 81, 229, 230, 253, 275
Mekor Hayim Sinagogu 258, 259
Menelaos 18, 20, 33, 34, 39, 40, 196
N
Nara Kalesi 104, 125
Neandreia 182, 183, 184, 185
Necip Paşa Camisi 255
Nedime Hanım Kız Mektebi 252
O
Odysseus 20, 21, 30, 32, 33, 36, 37, 40, 41, 195, 196
P
Paisos 126
Parion 123, 126, 128, 132, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 167, 247, 248, 249
Pegai 152, 153
Perkote 142, 143
Piotr de Tchihatchieff 141
Polyksena Lahdi 89, 90, 91, 136, 137, 138, 139
Priamos 8, 16, 18, 19, 21, 24, 28, 29, 24, 35, 38, 51, 52, 62, 70, 81, 87, 91, 128, 136, 137, 144, 196, 202, 219
S
Seddülbahir Kalesi 87, 106, 107,
Skepsis 47, 81, 96, 146, 165, 166, 168, 169, 170, 183, 184, 203, 220, 225, 248
Surp Kevork Ermeni Kilisesi 252
T
Tanrıça Thetis 18, 83, 195, 196, 237
Tatarlar Camisi 254
Tenedos / Bozcaada 232, 233, 234, 235
Thymbra 161
Tıflı Camisi 253
Troia Atı 30, 31, 32, 33
Troia Savaşı 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 142, 143, 152, 161, 196, 232

Troya Müzesi 88, 89, 90, 91
Tuzla 188, 189
Tuzla Ovası Roma Köprüsü 190
W
Wilhelm Dörpfeld 17, 47, 74, 87, 93, 229
Wilusa 54, 56, 73, 75, 76
Y
Yalı Camisi 255

EDİTÖR VE YAZARDAN TEŞEKKÜR

Troas Bölgesi belgeseli çalışmalarımızda gönüllü yardımlarını esirgemeyen bilim insanlarına, müze yetkililerine, yerel yönetici ve yöre halkına; yaratıcı tasarımı ve çizimleri için Vahit Akça'ya, metnin yazarı Bülent Erdemoğlu'na, hava fotoğraflarını kullanma izni veren Vehbi Tutmaz'a, Kent Planı'nı yayınlama izni veren Çanakkale Belediyesi yöneticilerine ve metnin İngilizce çevirisi ve düzeltisini yapan Uğur Ahmet Toprak ve Steve O'Farrell'e teşekkürler...

Kitap metninin hazırlanışı sırasında araçlarıyla kimi yerlere yeniden ulaşmamı sağlayan dostlarım Cahit Bildir, Ersümer Karanfil ile bana her zaman çalışma ortamı sağlama konusundaki özverili çabaları için Barış Yavaş'a ve hava fotoğraflarını sağlayan Vehbi Tutmaz'a teşekkür ederim. (B.E.)

KEŞİF ADRESİNİZ YOUR PORT OF DISCOVERY

TÜRKÇE

■ GEZİ REHBERİ

1. İSTANBUL MÜZELERİ

■ ANTİK KENTLER SERİSİ / GEZİ REHBERİ

1. HİTİT BAŞKENTİ HATTUŞA /
ALACAHÖYÜK-ŞAPINUVA (2. BASKI)
2. EFES VE İON KENTLERİ
3. HIERAPOLİS (PAMUKKALE) LAODİKEİA VE ÇEVRESİ
4. APHRODİSİAS VE ÇEVRESİ
5. TROAS BÖLGESİ ARKEOLOJİK YERLEŞİMLERİ VE
ANITLARI / TROIA VE ÇEVRESİ

■ BELGESEL - REHBER

■ ANADOLU UYGARLIKLARI SERİSİ

1. HİTİT UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU (2. BASKI)
2. LİKYA YOLLARINDA

■ BELGESEL - FOTOĞRAF

1. YONTULARIN DİLİ: HİTİT/GEÇ-HİTİT DÜNYASI

FOREIGN LANGUAGE BOOKS

■ TRAVEL-GUIDE BOOKS

1. CHURCHES OF İSTANBUL
2. MUSEUMS OF İSTANBUL

■ ANCIENT CITIES SERIE / TRAVEL-GUIDE

1. THE HITTITE CAPITAL HATTUSA /
ALACAHÖYÜK AND SHAPINUVA (2nd EDITION)
2. ヒッタイトの都 ハットウシヤ アラジャフユクヒシヤヒメツ
3. EPHESES AND THE IONIAN CITIES
4. エフェソス その他のイオニア都市
5. EPHESES UND DIE İONİSCHEN STÄDTE
6. HIERAPOLIS (PAMUKKALE) LAODICEA
AND SURROUNDING AREAS
7. APHRODİSİAS AND SURROUNDING AREAS
8. THE ARCHAEOLOGICAL SITES AND MONUMENTS OF
THE TROAS REGION / TROY AND THE SURROUNDING
AREAS

■ DOCUMENTARY-GUIDE BOOKS

■ ANATOLIAN CIVILIZATIONS SERIE

1. ANATOLIA: ON THE TRAIL OF THE HITTITE CIVILIZATION
(2nd EDITION)
2. ON THE LYCIAN WAY

■ DOCUMENTARY-PHOTOGRAPHY SERIE

1. VOICE OF SCULPTURES:
HITTITE AND NEO-HITTITE WORLD



www.uranus.com.tr



MÜZELER / KISALTMALARI



TROYA MÜZESİ [Tr.M.]



ÇANAKKALE KENT MÜZESİ



ÇANAKKALE ARKEOLOJİ MÜZESİ [Ça.A.M.]



İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ [İst.A.M.]



HADIMOĞLU KONAĞI TÜRK EVİ
ETNOGRAFYA MÜZESİ



İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ [İz.A.M.]



HALİM BEY KONAĞI KENT MÜZESİ



ADATEPE ZEYTİNYAĞI MÜZESİ



URANUS

FOTOĞRAF AJANSI ve YAYINCILIK
2015 - İSTANBUL

Ankara Caddesi, Çağaloğlu Yokuşu, No:17
Evren Han, Kat: 2/40, Eminönü, Fatih, İstanbul T: 0212 528 01 58
www.uranus.com.tr / info@uranus.com.tr

Troia ve Çevresi

Troas Bölgesi'nin önemli kenti Troia ve çevresine kitapta ayrıntılı yer verilmiştir. Troas Bölgesi'nde son yıllarda yapılan kazılarla birçok kent görünür ve tanınır hale gelmiştir; bu kentlerde bulunan yontular, pişmiş toprak kaplar ve diğer günlük kullanıma yönelik eşyalar bölge müzelerinin önemli eserlerini oluşturmuştur. Güney Marmara kıyısındaki Paion, Troia'nın güneyinde, Ege Denizi kıyısında yer alan Aleksandria Troas, daha güneyde Apollon Smintheus Kutsal Alanı ve Assos kenti son kazılarla daha tanınır, bilinir olmuştur. Troas Bölgesi'nde az bilinen, araştırılmayı bekleyen birçok antik yerleşim ve Osmanlı yapıları da (kaleler, dini yapılar vb.) kitap sayfaları arasında yer bulmuştur; bölgenin bozulmamış doğasında saklı kalmış yerleşim ve yapıları gezip görmek keyifli bir yolculuğa çıkmaktır aynı zamanda. Bölge gezginlerini asıl şaşırtan farklı dönem yapılarıyla beklenmedik yerde karşılaşmalarıdır; Erken Tunç Çağı kale yapısı, Hellenistik bir tapınak, Roma Yolu ve köprüsü ya da Osmanlı kaleleri ve dini yapıları bölgede iç içedir. Kitap bölümlerinde, belirli yol güzergâhları içinde görülüp gezilecek yerleşim ve yapıların yerleri ve yol tarifleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Tanınır, bilinir kent yerleşimlerinin ayrıntılı planları ve yapılarının yeniden canlandırma çizimleri de gezginlere kolaylık sağlayacak, hayal dünyalarını zenginleştirecektir. Kitap arka kapağı içindeki ayrıntılı bölge haritası ise Troia ve çevresini yakından tanımak isteyen gezginlere yol gösterici olacaktır.



URANUS